
MEDIÆ VALIA
HISTORICA
BOHEMICA 20/1

HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR

PRAHA 2017

MEDIAEVALIA HISTORICA BOHEMICA
20/1 2017

VEDOUCÍ REDAKTOR / EDITOR-IN-CHIEF

Jan Zelenka

VÝKONNÍ REDAKTOŘI / MANAGING EDITORS

Eva Doležalová

Dana Dvořáčková-Malá

Jaroslav Boubín

REDAKČNÍ RADA / ASSOCIATE EDITORS

Lenka Bobková, Luděk Galuška, Pavel Krafl, Jan Lukačka, Christian Lübke,
Karel Maráz, Hana Pátková, František Šmahel, Josef Žemlička

VYDÁVÁ / PUBLISHED BY

Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha

The Institut of History, Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague

ADRESA / ADDRESS

Prosecká 76

190 00 Praha 9 – Nový Prosek

TEL.

+420 286 882 121, linka 246

E-MAIL

zelenka@hiu.cas.cz

<http://www.hiu.cas.cz/cs/nakladatelstvi/periodika/mediaevalia.ep/>

ZKRATKA ČASOPISU / JOURNAL SHORTCUT

MHB

MHB vychází dvakrát ročně / MHB is published twice a year

ISSN 0862-979X

MEDIAEVALIA HISTORICA
BOHEMICA
20/1

Praha
Historický ústav
2017

ISSN 0862-979X

© Historický ústav AV ČR, v. v. i.
Praha 2017

I

STUDIE

CISTERCIÁCI A HISTORICKÁ KULTURA VE STŘEDOVĚKU

MARIE BLÁHOVÁ

The Cistercians and the culture of history in the Middle ages:

The author deals with the birth of written culture, especially historiography, of the Cistercians in the Western Europe during the High Middle Ages. Despite the radical refusal of education and the ban on writing books in the Cistercian Order, its origins go back to time not too distant from the Order's beginning. Particularly, the author follows the Cistercian documents from the Czech lands, which were written at the time when the Order has abandoned the initial strict policies.

Key words: Cistercians, Written culture, Historiography, Chronicle of Žďár (Chronicon Domus Sarensis), Chronicle of Zbraslav (Chronicon Aulae regie), Excerpts from various chronicles, Short history of the cistercians order

Zabývat se historickou kulturou řádu, který se měl věnovat modlitbě a fyzické práci, od svého vzniku, odmítal vzdělání a jeho hlavní představitel poučoval kolegy, že najdou „něco více v lese nežli v knihách“,¹ působí na první pohled nelogicky. Zakladatel cisterciáckého řádu Bernard z Clairvaux zakázal všem opatům, mnichům a novicům *libros facere* – psát knihy –, pokud k tomu neudělila výjimku generální kapitula,² protože *monachi non est docere sed lugere* – mnich nemá být učitelem, ale má se modlit, „město pro něho má být vězením, samota rájem“.³

---

1 „Experto crede: aliquid amplius invenies in silvis quam in libris...“ Srov. Bernard von Clairvaux, Epistola 106, in: *Bernard von Clairvaux, Sämtliche Werke lat./dt.*, Gerhard B. Winkler (ed.), Bd. 2, Innsbruck 1992, s. 772. – Tato studie vznikla na Univerzitě Karlově v rámci programu PROGRES 009: Historie – Klíč k pochopení globalizovaného světa.

2 „Nulli liceat abbati, nec monacho, nec novitio, libros facere, nisi forte cuiquam in generali capitulo concessum fuerit.“ Srov. *1134: I. Statutorum annorum precedentium prima collectio*, č. LVIII, Si liceat alicui novos libros dictare, in: *Statuta Capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786*, Josephus-Maria Canivez (ed.), I (1116–1220), Louvain 1933, s. 26.

3 „Fugite de medio Babylonis, fugite, et salvate animas vestras. Convolate ad urbes refugii, ubi possitis et de praeteritis agere poenitentiam, et in praesenti obtinere gratiam, et futuram gloriam fiducialiter praestolari.“ Srov. *S. Bernardi abbatis, De conversione ad clericos sermo seu li-*

Znamé „napětí mezi ideálem a skutečností“⁴ se však projevovalo nejen v ekonomické a společenské oblasti působení cisterciáckého řádu,⁵ ale i v jeho působení intelektuálním. Do řádu, který odmítl obláty a novicové byli přijímáni až po uzavření patnáctého roku věku,⁶ často i starší, přicházeli již lidé nejen se „základním“, ale často i s vynikajícím vzděláním.⁷ Navíc bylo možno řádové předpisy zmíněnou výjimkou generální kapituly obejít, takže v cisterciáckém řádu od počátku jeho existence působily i mimořádně vzdělané osobnosti, jako byl vedle samotného Bernarda z Clairvaux například mystik a teolog Vilém ze Saint-Thierry (1075–1148), teolog Pierre Lombard (1100–1160), autor Sentencí, jednoho z nejvýznamnějších děl intelektuálního prostředí ve středověku, či autor četných náboženských, ale i několika historických spisů, čtvrtý opat kláštera Rievaulx v severním Yorkshiru v severní Anglii Aelred (ca 1140–1167), jehož k této činnosti povzbuzoval sám Bernard z Clairvaux.⁸ Konečně, stejně jako se od konce 12. a počátku 13. století proměňoval vztah cisterciáků k manuální práci, *labor proprius* se měnil v *labor alienus* a *opus manuum* cisterciáků se postupně

---

ber, caput XXI, in: S. Bernardi opera omnia, tertiis curis D. Joannis Mabillon editio nova, volumen primum, Patrologiae cursus completus, Series latina prior, Jacques Paul Migne (ed.), 182, Paris 1862, sl. 855. K tomu Philippe DELHAYE, *L'organisation scolaire au XIIe siècle*, in: Philippe Delhaye, Enseignement et morale au XIIe siècle, Paris 1988, s. 16n.

- 4 Srov. například Louis L. LEKAI, *The Cistercians: Ideals and Reality*, Kent, Ohio 1977.
- 5 Diskusi o tomto tématu vyvolala především výstava Die Zisterzienser. Ordensleben zwischen Ideal und Wirklichkeit, uspořádaná v Kolíně v roce 1981. Srov. *Zisterzienser. Ordensleben zwischen Ideal und Wirklichkeit*, Kaspar Elm - Peter Joerißen - Hermann Josef Roth (edd.), Köln 1982; rovněž Peter RÜCKERT, *Zisterzienser und Landesausbau. Ordensideal und Realität im deutschen Südwesten*, in: Norm und Realität. Kontinuität und Wandel der Zisterzienser im Mittelalter: Franz J. Felten - Werner Rösener (edd.), Berlin 2009 (= Vita regularis, Bd. 42), s. 97–116.
- 6 „Et notandum quia nullum nisi post quintumdecimum aetatis suae annum in probatione nobis ponere licet. Srov. 1134: I. *Statutorum ... prima collectio, LXXVIII. De pueris litteras discitibus*, Statuta Capitolorum I, s. 31.
- 7 Téměř všichni cisterciáci alespoň ve 12. století získali své vzdělání před vstupem do řádu. Srov. Reinhard SCHNEIDER, *Studium und Zisterzienserorden*, in: Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters, Johannes Fried (ed.), Sigmaringen 1986 (= Vorträge und Forschungen XXX), s. 323; rovněž Peter JOHANEK, *Klosterstudien im 12. Jahrhundert*, ibidem, s. 44.
- 8 Srov. Bernard GUENÉE, *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, Paris 1981, s. 47; R. SCHNEIDER, *Studium und Zisterzienserorden*, s. 322.

stal jen doplňkem práce světských bratří, kláštery zakládané ve 13. století již nebyly stavěny mimo „města, hrady a vesnice“, jak ukládala nejstarší cisterciácká statuta,⁹ ale dostávaly již půdu s rolníky, kteří se stali poddanými kláštera,¹⁰ měnili cisterciáci, zčásti pod tlakem konkurence žebravých řádů,¹¹ také svůj přístup k vzdělání. Pod tlakem dominikánů začali i cisterciáci vytvářet systém konventních škol, takže zřejmě již na konci třicátých let 13. století někteří cisterciáci z Clairvaux studovali v Paříži. Ve čtyřicátých letech 13. století byla na pařížské univerzitě dokonce zřízena univerzitní kolej sv. Bernarda, první cisterciácká univerzitní kolej. Tam se postupně vzdělávali členové řádu z celé Evropy.¹² Ve druhé polovině 13. století přibývala další vyšší cisterciácká studia.¹³

Přes radikální odmítání vzdělání propagované zakladateli cisterciáckého řádu se ovšem cisterciáci ani v počátcích své existence nemohli zříkat knih, minimálně knih liturgických. Liturgické knihy měly být ve všech kláštorech jednotné.¹⁴ Každý nový klášter musel být ještě před příchodem mnichů vybaven knihami, domy a dalšími nezbytnostmi. Pokud jde o knihy, musel mít misál, Řeholi, Consuetudines, žaltář, hymnář, kolektář, lekcionář, antifonář a graduál.¹⁵ Vesměs tedy knihy potřebné k liturgii a ke každodennímu společnému předčítání. S kni-

-
- 9 „In civitatibus, castellis, villis, nulla nostra construenda sunt coenobia, sed in locis a conversatione hominum semotis.“ Srov. 1134: I. *Statutorum annorum praecedentium prima collectio, I. Quo in loco sint construenda coenobia*, in: Statuta Capitulum Generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, Josephus-Maria Canivez (ed.), Tomus I, ab anno 1116 ad annum 1220, Louvain 1833, s. 13.
- 10 Srov. Kazimierz BOBOWSKI, *Zakon Cystersów i jego miejsce w społeczeństwach średniowiecznej Europy*, in: Monastycyzm. Słowiańszczyzna i państwo polskie, Kazimierz Bobowski (ed.), Wrocław 1994, s. 88–90.
- 11 Srov. R. SCHNEIDER, *Schulen und Zisterzienserorden*, s. 324n.
- 12 Dokládá to bula papeže Inocence IV. pro mnichy z koleje sv. Bernarda v Paříži studující teologii, z 19. června 1246. Počátky pařížské cisterciácké koleje podrobně sleduje Gregor MÜLLER, *Gründung des St. Bernardskollegiums zu Paris*, Cistercienser-Chronik 20, 1908, s. 1–14, 38–50 (bula je otištěna na s. 12). Srov. též R. SCHNEIDER, *Studium und Zisterzienserorden*, s. 326–335; Krzysztof KACZMAREK, *Studia uniwersyteckie cystersów z ziem polskich w okresie średniowiecza*, Poznań 2002, s. 49–51.
- 13 Srov. R. SCHNEIDER, *Schulen und Zisterzienserorden*, s. 335–340.
- 14 Srov. 1134: *Statutorum ... prima collectio, III. Quos libros non licet habere diversos*, in: Statuta Capitulum Generalium I, s. 13.
- 15 Srov. 1134: *Statutorum ... prima collectio, XII, Quomodo novella ecclesia abbate et monachis et ceteris necessariis ordinetur*, in: Statuta Capitulum Generalium I, s. 15.

hami pro soukromou četbu řehole nepočítala. Knihy také nesměly být zdobeny, vazba měla být jednoduchá, nesměly mít kování a spony ze zlata nebo stříbra.¹⁶ Písmena měla být psána jednou barvou a knihy nesměly být iluminovány.¹⁷ Tato ustanovení nebyla však důsledně dodržována.¹⁸ Skriptoria byla ovšem v cisterciáckých kláštorech samozřejmostí.¹⁹ Alespoň některé cisterciácké kláštery měly již ve 12. století na svou dobu poměrně velké knihovny. Největší knihovnu měl klášter v Clairvaux. Na konci 12. století vlastnil 420 knih, o sto let později 835. V knihovnách jiných cisterciáckých klášterů však počet knih na konci 12. století jen výjimečně přesahoval sto svazků (Světlá 124, Heilsbronn 99, Heiligenkreuz 96, Altzelle 31), na konci 13. století to výjimečně bylo více než 200 svazků (Heilsbronn 276, Světlá 216, Heiligenkreuz 186, Altzelle 133²⁰). – O knihovně kláštera v Cîteaux nejsou pro starší dobu k dispozici zprávy, v osmdesátých letech 15. století obsahovala 1196 svazků (v Clairvaux tehdy bylo o sto svazků více). Výběr knih v cisterciáckých knihovnách byl však tématicky omezen. Vedle různých exemplářů bible a liturgických knih si cisterciácké kláštery pořizovaly především exegetické spisy, případně spisy mystické a spisy cisterciáckých autorů.²¹ Zcela na okraji stály spisy právnícké, či dokonce historické. Počet knih

16 1134: *Statutorum ... prima collectio, XIII. De firmaculis librorum*, in: *Statuta Capitulum Generalium I*, s. 16.

17 1134: *Statutorum ... prima collectio, LXXX. De literis et vitreis*, in: *Statuta Capitulum Generalium I*, s. 31.

18 Srov. Jens RÜFFER, *Du wirst einiges mehr in den Wäldern finden als in den Büchern. Überlegungen zur Schriftkultur der Zisterzienser in England*, in: *Die Zisterzienser und ihre Bibliotheken. Buchbesitz und Schriftgebrauch des Klosters Altzella im europäischen Vergleich*, Tom Graber – Martina Schattkowsky (edd.), Leipzig 2008, s. 328–336.

19 Svědčí o tom samozřejmost, s jakou o nich pojednávají statuta. Srov. 1134: *Statutorum ... prima collectio, LXXXVI. De scriptoriis*, in: *Statuta Capitulum Generalium I*, s. 32.

20 V době sekularizace v roce 1540 měla Altzelle již 1250 svazků. Srov. Christoph MACKERT, „*Repositus ad bibliothecam publicam*“ – *eine frühe öffentliche Bibliothek in Altzelle?*, in: *Die Zisterzienser und ihre Bibliotheken*, s. 86.

21 Přehled o počtu a obsahu knih v největších cisterciáckých knihovnách na základě dochovaných pramenů podává Konstanty Klemens JAŹDŹEWSKI, *Lubiąż. Losy i kultura umysłowa śląskiego opactwa cystersów (1163–1642)*, Wrocław 1992, s. 119–135. K cisterciáckým knihovnám srov. rovněž Ambrosius SCHNEIDER, *Skriptorien und Bibliotheken der Zisterzienser*, in: *Die Cistercienser. Geschichte – Geist – Kunst*, Ambrosius Schneider – Adam Wienand (edd.), Köln 1977.

v českých cisterciáckých knihovnách nelze pro nedostatek pramenů většinou přesněji zjistit.²² Pouze pro Vyšší Brod je zachován katalog ze 13. století, který eviduje 45 svazků.²³ Zprávy o rozsahu knihoven některých dalších cisterciáckých klášterů se vztahují až k 15. století. Například v knihovně nejstaršího cisterciáckého kláštera v Čechách, Sedlci, se pro předhusitskou dobu uvažuje asi o sto svazcích. Je tam také ve větší míře zastoupena právnícká literatura nežli ve starších cisterciáckých knihovnách.²⁴ Pro plaský klášter jsou v 15. století doloženy 62 svazky, což však jistě nebyla celá klášterní knihovna.²⁵

Vlastní písemná produkce byla ovšem v prvních desetiletích existence řádu omezena na pragmatické písemnictví, konkrétně na spisy, které legitimovaly vznik a existenci řádu. Především to bylo *Exordium Cistercii*,²⁶ což byl jakýsi chronologický úvod do dějin řádu, řádové zákonodárství, které bylo obsaženo v *Carta caritatis*, a v řádových statutech (*Capitula, Instituta generalis*).²⁷ Průběžně cisterciáci psali duchovní spisy, kázání, pojednání a mystickou literaturu.²⁸ Rozšířením Exordia cistercii o texty hlavních oficiálních dokumentů jako listů, papežských bul a některých starších usnesení generální kapituly, vzniklo pravdě-

22 Knihovnamí českých cisterciáckých klášterů se zabývá Ivan HLAVÁČEK, *Zisterziensische Bibliotheken Böhmens in der vorhussitischen Zeit (Mitte des 12. Jh.–1320)*, in: *Mediaevalia Augiensia. Forschungen zur Geschichte des Mittelalters, Vorträge und Forschungen LIV*, Jürgen Petersohn (ed.), Stuttgart 2001, s. 375–406. K jejich osudu za husitské revoluce a po ní srov. IDEM, *Die böhmischen Zisterzienserbibliotheken in und nach dem Wirren der hussitischen Revolution*, in: *Die Zisterzienser und ihre Bibliotheken*, s. 369–387.

23 Srov. I. HLAVÁČEK, *Zisterziensische Bibliotheken*, s. 394.

24 Srov. ibidem, s. 385.

25 Ibidem, s. 390.

26 Srovnáním s nejstaršími texty cisterc. řádu (*Summa Cartae caritatis a Instituta*) byl jako autor hypoteticky určen Bl. Raynard, opat v Cîteaux (konec 1133 / začátek 1134 – prosinec 1150; dříve byl spis připisován třetímu opatovi v Cîteaux Stephenu Hardingovi – 1108 – po květnu 1133). – srov. *Narrative and Legislative Texts from Early Cîteaux. Latin Text in dual edition with English translation and notes*, Chrisogonus Waddell (ed.), Cîteaux 1999, s. 147–161; Constance Hoffman BERMAN, *The Cistercian Evolution. The Invention of a Religious Order in Twelfth-Century Europe*, Philadelphia 2000, s. 5–9.

27 K počátkům cisterciáckého písemnictví srov. Elizabeth FREEMAN, *Narratives of a New Order. Cistercian Historical Writing in England, 1150–1220*, Turnhout 2002, s. 19–28. Exordium cistercii vydal Chrisogonus Waddell, *Narrative and Legislative Texts*, s. 178–180.

28 Srov. E. FREEMAN, *Narratives of a New Order*, s. 1.

podobně okolo roku 1113, snad z pera jednoho ze zakladatelů, později třetího opata kláštera v Cîteaux, Stephena Hardinga († 1134)²⁹ *Exordium parvum*.³⁰

Pod vlivem konkurence nových řádů, františkánů a dominikánů, na něž se začal téměř výhradně soustřeďovat duchovní život a kteří od přelomu 12. a 13. století intenzivně rozvíjeli historiografickou činnost,³¹ začali se i cisterciáci v téže době obracet ke svým počátkům, vytvářet svou tradici jako součást kolektivní a společenské paměti a současně tím propagovat svou řeholi a svůj klášter. Základním dílem tohoto typu byl spis o počátcích a rozkvětu cisterciáckého řádu *Exordium Magnum Cisterciense*.³² Jeho kompilátorem s největší pravděpodobností byl mnich Konrád, který působil nějaký čas v období 1173 – 1193

-
- 29 Datování hlavních cisterciáckých spisů kolísá mezi koncem druhého desetiletí a šedesátými lety 12. století, stejně tak o jejich autorství existují různé hypotézy. Přehled podává Elke GOETZ, *Die frühen Quellen zur Geschichte des Zisterzienserordens*, in: Norm und Realität. Kontinuität und Wandel der Zisterzienser in Mittelalter, Vita regularis, Ordnungen und Deutungen religiösen Lebens im Mittelalter, Band 42, Franz J. Felten – Werner Rösener (edd.), Münster 2009), s. 45–64. Obecně je přijímána interpretace Ch. WADDELLA, *Narrative and Legislative Texts*, s. 147–161.
- 30 Srov. E. FREEMAN, *Narratives of a New Order*, s. 23n. Kritické vydání *Exordium parvum* pořídil Ch. Waddell, *Narrative and Legislative Texts*, s. 232–259; C. H. BERMAN, *The Cistercian Evolution*, s. 9–23. Doba a způsob vzniku *Exordium parvum* jsou stále předmětem diskuse.
- 31 Oba řády prostřednictvím Kroniky papežů a císařů dominikána Martina Opavského a anonymních františkánských *Flores temporum* ovlivnily především pozdně středověkou univerzální historiografii. Srov. B. GUENÉE, *Histoire et cultur*, s. 55–58; Constance PROKSCH, *Klosterreform und Geschichtsschreibung im Spätmittelalter* (Kollektive Einstellungen und sozialer Wandel im Mittelalter, NF, Bd. 2), Köln – Weimar – Wien 1994, s. 27.
- 32 Kritická edice: *Exordium magnum cisterciense sive Narratio de initio cisterciensis ordinis auctore Conrado, monacho Claravallensi postea Eberbacensi ibidemque abbate*, Bruno Griesser (ed.), Romae 1961 (= Series scriptorum S. Ordinis cisterciensis II, přetisk Corpus christianorum 88), Turnholt 1994; Srov. též *Exordium Magnum Cisterciense oder Bericht vom Anfang des Zisterzienserordens von Conradus, Mönch in Clairvau, später in Eberbach und Abt daselbst*, Hans Piesik (ed.), I–II, Langwaden 2000, 2002 (= *Quellen und Studien zur Zisterziensersliteratur*, Bd. III; edice s německým překladem); *Conrad d' Eberbach, Le grand exorde de Cîteaux ou Récit des début de l'ordre cistecien*. Traduit de latin par Anthelmette Piebourg. Introduction de Brian P. Guire, Ouvrage publié sous la direction de Jacques Berlioz, Turnhaut 1998. K autorovi srov. Brian P. McGuire, *Introduction*, in: *Conrad d' Eberbach, Le grand exorde de Cîteaux*, s. XIII–XV; B. GRIESSER, *Einleitung*, in: *Exordium Magnum Cisterciense*, s. 1n.

v Clairvaux, odkud přešel do kláštera v Eberbachu v Porýní, kde se v roce 1221, několik měsíců před svou smrtí, stal opatem. Spis začal psát na základě starších textů ještě v Cîteaux, pravděpodobně na počátku devadesátých let 12. století, a pokračoval v něm v Eberbachu mezi lety 1206 a 1221. I když autor ve svém spisu vypráví o založení, počátcích a rozkvětu cisterciáckého řádu do konce 12. století, není *Exordium Magnum* historický spis ve vlastním slova smyslu. Je to obsáhlá sbírka exempl, zpráv a vyprávění ze života mnichů s mnoha legendárními příběhy a zázraky.³³ Byla sepsána proto, aby spolubratřím ve vzdálených klášterech poskytla zprávy o příkladném životě otců – cisterciáků, jejich asketickém životě a duchovním nadšení, jejich zázracích a vidění.³⁴ Jsou to lokální dějiny, v nichž za vzor všech nejlepších cisterciáckých ctností slouží život mnichů z Clairvaux.³⁵ Konrad z Eberbachu přitom použil řadu pramenů, především *Exordium parvum*, *Liber miraculorum Herberta z Clairvaux* († okolo 1180), *Vita prima S. Bernardi Clarevallensis*, *Vitae patrum*, *Gesta Karoli Magni Notkera Koktavého*, *Vita Annonis z kláštera Siegburgu*, *Život sv. Maura od Odon z Glanfeuil*, *Vitae opatů Odon a Huga*, *Liber miraculis Petra Venerabilis*, rovněž četné ústní zprávy.³⁶ Jako spis určený nejspíše ke společnému čtení v cisterciáckých klášterech, bylo *Exordium magnum* značně rozšířeno (dodnes je známo 38 rukopisů) a bylo také ještě ve středověku přeloženo do vlámstiny, dvakrát do nizozemštiny a dvakrát do němčiny.³⁷

Od počátku 13. století začali i cisterciáci, podobně jako benediktini, psát dějiny založení svých klášterů, *historiae foundationum*.³⁸ Okolo roku 1200 byly v dánském opatství Øm v Aarhuské diecézi sepsány dějiny založení kláštera spo-

33 V první knize *Exordia* je vylíčeno založení cisterciáckého řádu, jeho rozkvět a poměry v Cîteaux do konce 12. století, navazují zprávy o významných cisterciáckých a exempla z dějin řádu koncipovaná jako návod k ctnostnému životu v klášteře. Oprávněně bylo *Exordium* přiřazeno „zu den wirkungsvollsten Beispielen der mittelalterlichen monastischen Exempel- Mirakel- und Visionsliteratur“. Srov. Fritz WAGNER, *Geleitwort. Konrad von Eberbach*, in: *Exordium Magnum Cisterciense*, s. X.

34 Srov. Franz Josef WORSTBROCK, *Konrad von Eberbach*, in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon* 5, 2. vydání 1985, sl. 158; F. WAGNER, *Geleitwort*, s. X.

35 Srov. E. FREEMAN, *Narratives of a New Order*, s. 128.

36 Srov. *Exordium Magnum*, s. 35–41; F. WAGNER, *Geleitwort*, s. X.

37 Srov. *Exordium Magnum*, s. 10–34; F. WAGNER, *Geleitwort*, s. Xn.

38 Srov. E. FREEMAN, *Narratives of a New Order*, s. 128.

jující historický a právní aspekt s oporou v úředních dokumentech, podobně jako *Exordium parvum*.³⁹ Své dějiny zachycovaly i další skandinávské cisterciácké kláštery, především nejprominentnější a nejbohatší z nich Sorø ve středním Zeelandu, a později též Ryd ve Schleswigu.⁴⁰

Angličtí cisterciáci začali historiografickou činností národními, eventuálně lokálními dějinami a dějinami osobností.⁴¹ V padesátých letech 12. století sepsal opat kláštera v Rievaulx Aelred (1147–1167), nazývaný někdy „Bernard severu“ a známý především jako původce náboženských spisů o teorii charity a o duchovním přátelství,⁴² soubor hagiografických, biografických a historických spisů, především knihu o zázracích kostela v Hexhamu, genealogii anglických králů (*Genealogia regum Anglorum*), a zprávu o slavné bitvě u Standardu roku 1138, v níž anglická armáda zahnila na útěk skotské vetřelce (*Relatio de Standardo; De bello Standardi*).⁴³ Z Aelredových biografických spisů stojí za zmínku Život skotského krále Davida a Život Eduarda Vyznavače. Na rozkvětu anglické historiografie ve druhé polovině 12. století se ovšem cisterciáci, zřejmě s ohledem na zmíněný zákaz generální kapituly, nepodíleli.⁴⁴ Jako doklad této skutečnosti historikové obvykle připomínají konstatování augustiniána kanovníka Viléma z Newburghu, že ho opat Ernard z Rievaulx (1189–1199) požádal o sepsání dějin Anglie, ačkoli, alespoň podle mínění Viléma z Newburghu, měl k tomu sám schopné lidi. Chtěl je však prý ušetřit této práce, aby neporušili řeholní předpisy.⁴⁵

39 Brian Patrick Mcguire, *Conflict and Continuity at Om Abbey. A Cistercian Experience in Medieval Denmark*, Copenhagen 1976. Srov. E. FREEMAN, *Narratives of a New Order*, s. 129.

40 Srov. E. FREEMAN, *Narratives of a New Order*, s. 129; B. GUENÉE, *Histoire et culture*, s. 48.

41 B. GUENÉE, *Histoire et culture*, s. 48; E. FREEMAN, *Narratives of a New Order*, s. 171–213.

42 Především *Speculum caritatis* a *De spiritali amicitia*. K osobnosti Aelreda z Rievaulx srov. Heinz WOLTER, *Aelred von Riveaulx*, in: *Lexikon des Mittelalters I*, München etc. 1980, s. 181–182; Pierre-André BURTON, *Aelred de Riveaulx (1110–1167): De l'homme éclaté à l'être unifié. Essai de biographie existentielle et spirituelle*, Paris 2010.

43 Ke Zprávě o bitvě u Standardu srov. E. FREEMAN, *Narratives of a New Order*, s. 27–53.

44 K rozkvětu historiografie v Anglii v této době srov. Antonia GRANSDEN, *Historical Writing in England c. 1307 to c. 1307*, I, Ithaca, New York, 1974, s. 219–295.

45 Srov. *William of Newburgh, Historia regum Anglicarum, Epistola Willelmi viri religiosi, canonici de Novoburgo, praefationalis operis sequentis et apologetica ad Abbatem Rievallis*, in: *Chro-*

Až na počátku 13. století začali i angličtí cisterciáci psát dějiny svých opatství, jako byly dějiny založení opatství Kyrkstell v dnešním Leedsu v západním Yorkshiru⁴⁶ nebo Fountains v severním Yorkshiru.

Při sepisování dějin se angličtí cisterciáci ve 13. století řídili stejnými pokyny jako benediktini. Podle dochované instrukce, která zřejmě pochází z analů vedných v benediktinském klášteře ve Winchesteru nebo v cisterciáckém opatství Waverley a je dochována například v předmluvě analů z benediktinského klášteřa Worcesteru, měli mniši průběžně olůvkem zaznamenávat úmrtí významných mužů a pamětihodné události o stavu království, o nichž se dozvěděli, na volný list, který byl vložen do kodexu určeného pro klášterní analý. Na konci roku měl pověřený mnich stručně opsat do knihy to, co bylo třeba uchovat v paměti.⁴⁷

Cisterciácké kláštery v římsko-německé říši reagovaly nejen na své konkurenty z řad žebavých řádů, ale navíc ještě na ztíženou situaci v době interregna, kdy jejich hospodářský systém zhroucením státního pořádku utrpěl značné škody.⁴⁸

---

nicles of the Reigns of Stephen, Henry II, and Richard I, Richard Howlett (ed.), London 1886, I, s. 3. – K tomu srov. John TAYLOR, *Medieval Historical Writing in Yorkshire*, York 1961, s. 10, 21; A. GRANSDEN, *Historical Writing I*, s. 263; B. GUENÉE, *Histoire et culture*, s. 47. E. FREEMAN, *Narratives of a New Order*, s. 93–95, však upozorňuje, že cisterciáci sice fyzicky nepsali dějiny, ale shromažďovali historické zprávy (což vyplývá i ze zprávy Viléma z Newburghu), a četli a opisovali historické spisy (k recepci historických spisů v cisterciáckých klášteřech ve druhé polovině 12. století srov. ibidem, s. 98–123.

46 Fundatio abbacie de Kirkstell. K tomu A. GRANSDEN, *Historical Writing I*, s. 287; E. FREEMAN, *Narratives of a New Order*, s. 138–149.

47 „... ut in libro iugiter scedula dependent, in qua cum plumbo notentur obitus illustrium viro- rum et aliquod de regni statu memoriale, cum audiri contigerit. In fine vero anni, non quin- cunque voluerit, sed cui injunctum fuerit, quod verius et melius consuerit ad posteritatis no- titiam transmittendum, in corpore libri succincta brevitate describat“; Instrukce srov. *Anna- les de prionatus de Wigornia*, in: *Rerum Britannicarum medii aevi scriptores, or Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland during the Middle Ages*, Annales monastici, Henry Richards Luard (ed.), IV, London 1869, s. 355. K tomu Hans-Eberhard HILPERT, *Kaiser- und Papstbriefe in den Chronica Majora des Matthaeus Paris*, Veröffentlichungen des Deutschen Historischen Instituts London, Bd. 19, Stuttgart 1981, s. 17.

48 Srov. Jörg KASTNER, *Historiae fundationum monasteriorum. Frühformen monastischer In- stitutionsgeschichtsschreibung im Mittelalter*, Münchener Beiträge zur Mediävistik und Re- naissance-Forschung 18, München 1974, s. 91.

Podobně jako dějiny založení benediktinských klášterů byly i cisterciácké *historiae foundationum* tendenční spisy, které často legendárním založením kláštera prezentovaly duchovní vznešenost jeho založení. Jejich hlavní součástí byly zakládací legendy, tedy vyprávění o zvláštním, často nadzemském podnětu k založení kláštera. To je mnohdy zakotveno v delší předhistorii. Dále vyprávění uvádí skutečnosti vlastního založení kláštera, získání pozemku pro klášter, původ mnichů a jeptišek a další okolnosti. Nemohou chybět ani zázraky, které prokazují posvátnost založení.⁴⁹ Například místo pro založení ženského kláštera sv. Bernarda u Hornu označil prý sám Bůh jednomu laickému bratrovi ve vidění.⁵⁰ Dějiny založení waldsaského kláštera vyprávěly o rytíři Gerweichovi, který se po neštěstí při turnaji, kdy zabil svého pána a přítele markrabího Děpolta, obrátil k mnišskému životu a založil klášter.⁵¹ Zakladateli kláštera Světlé (Zwetl) v Dolních Rakousích Hadmarovi I. z Kuenringu zase ukázala místo pro založení kláštera sama Panna Maria. Poznal je po pečlivém hledání podle znamení kříže na kvetoucím stromě. Na tomto místě byl prý postaven hlavní oltář klášterního kostela.⁵²

Cisterciácké kláštery v českých zemích začaly vytvářet své „historie založení“ až na samém konci 13. a na počátku 14. století. Prvním dochovaným spisem z cisterciáckého prostředí, a zároveň první zcela původní klášterní kronikou v českých zemích, byla *Kronika kláštera Žďárského (Cronicon domus Sarensis)*.⁵³

49 Srov. Karl MÜNDEL, *Mittelhochdeutsche Klostergründungsgeschichten des 14. Jahrhunderts*, Phil. Diss. Berlin 1933, s. 89; J. KASTNER, *Historiae*, s. 91.

50 Srov. Imago Chunradi dormientis in templo, quem visitat angelus, *Das Stiftungs-Buch des Klosters St. Bernhard*, H. J. Zeibig (ed.), *Fontes rerum Austriacarum – Österreichische Geschichts-Quellen* II, 6, Wien 1853, s. 132–124. Srov. J. KASTNER, *Historiae*, s. 92.

51 *Fundatio monasterii Waldsassensis*, kap. 1–3, Oswald Holder-Egger (ed.), *MGH SS XV, 2*, Hannover 1888, s. 1089n. Srov. J. KASTNER, *Historiae*, s. 91n.

52 Srov. *Liber fundatorum monasterii Zwetlensis – Das Stiftungen-Buch des Cistercienser-Klosters Zwetl*, Johann von Frast (ed.), *Fontes rerum Austriacarum* II, 3, Wien 1851, s. 31. Srov. J. KASTNER, *Historiae*, s. 92.

53 Edice: *Letopis žďárský větší*, J. Emler (ed.), *FRB II*, Praha 1875, s. 521–550 (Úvod, s. 519 n.); *Cronica Domus Sarensis*, Jaroslav Ludvíkovský (ed.), Rudolf Mertlík (překl.), Brno 1964. Základní studii o této kronice napsal Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ, *Úvod. O mnichu Jindřichu Řezbáři a jeho Žďárské kronice*, in: *Cronica*, s. 5–19; IDEM, *Heinrich von Saar und Heinrich von Heimbürg*, in: Mnema Vladimír Groh, Praha 1964, s. 219–231. Srov. též Peter HILSCH, *Heinrich von Saar*, in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, 3, ²Berlin –

Její autor Jindřich Řezbář⁵⁴ byl syn kameníka, který pracoval na stavbě kláštera, později novic a mnich ve žďárském klášteře, odkud asi v roce 1267 uprchl a vrátil se po sedmadvaceti letech. Na sklonku 13. století, ve svých osmapadesáti letech, pak napsal dějiny žďárského kláštera, kde po všech zvratech svého života nalezl útočiště. Jindřich Řezbář vylíčil v 1162 latinských hexametrech tvořících kroniku přípravu založení kláštera, osudy zakladatelů, vlastní založení, výstavbu kláštera a jeho dějiny do konce 13. století, kdy sepsal své dílo. *Kronika kláštera Žďárského* je typickou klášterní kronikou kláštera reformovaného řádu.⁵⁵ Dějiny kláštera se prolínají s dějinami zakladatelského rodu, pánů z Obřan, takže kronika, podobně jako jiné klášterní historické spisy, představuje současně dynastické dějiny. Vyprávění o založení kláštera se opírá o klášterní paměť,⁵⁶ zakladatelská „legenda“ neobsahuje žádný „zázrak“, vychází pouze z historických skutečností. Vlastní dějiny kláštera jsou podány jako gesta jeho opatů. Kronika končí rokem 1300. Zachycuje tedy první půlstoletí dějin kláštera.

Stejným způsobem, jako dějiny zakladatelů a vlastní založení kláštera, byly koncipovány i dějiny zbraslavského kláštera, *Zbraslavská kronika*.⁵⁷ Po smrti posledního přemyslovského krále začal její autor, zbraslavský mnich, později opat Ota, pobízen přáteli psát o počátcích kláštera, a hlavně o jeho slavném zakladateli Václavovi II. Chtěl tak nejspíše obnovit prestiž kláštera, který smrtí Václava III. ztratil své příznivce a v nastalých politických zmatcích i značnou část své-

---

New York 1981, sl. 874–876; Franz MACHILEK, *Stiftergedächtnis und Klosterbau in der Chronik des Heinrich von Saar (Mähren)*, in: In Tal und Einsamkeit, 725 Jahre Kloster Fürstentfeld. Die Zisterzienser im alten Bayern, Band III: Kolloquium, Klaus Wollenberg (ed.), Fürstentfeldbruck 1990, s. 184–208.

54 K jménu srov. *Cronica Domus Sarensis*, (21), s. 220.

55 K tomu srov. Hans PATZE, *Adel und Stifterchronik. Frühformen territorialer Geschichtsschreibung im hochmittelalterlichen Reich*, I, Blätter für deutsche Landesgeschichte 100, 1964, s. 22.

56 *Cronica*, kap. 21, s. 220n.

57 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, FRB IV, Josef Emler, (ed.), Praha 1884, s. 1–337. K tomu srov. Václav NOVOTNÝ, *Úvod*, in: *Kronika zbraslavská*, Václav Novotný (ed.), Jan V. Novák (překl.), Praha 1905, s. VII–LXXII; Marie BLÁHOVÁ, *Chronicon Aulae Regiae*, in: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, Graeme Dunphy (ed.), Leiden – Boston 2010, s. 301–302; nejnověji příspěvky ve sborníku *Chronicon Aulae Regiae – Die Königsaal-Chronik. Eine Bestandsaufnahme, Forschungen zur Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, Bd. I, Stephan Albrecht (ed.), Frankfurt am Main 2013.

ho majetku,⁵⁸ a představit Václava II. jako vzor pro jeho nástupce. V březnu 1314 Ota Zbraslavský zemřel, aniž by dokončil alespoň životopis Václava II. Asi nedlouho po jeho smrti vyzval waldsaský opat Jan III. z Lokte (opatem 1310–1323), sám autor historického spisu o dějinách waldsaského kláštera,⁵⁹ zbraslavského mnicha a pozdějšího opata Petra, původem ze Žitavy, aby pokračoval v Otově díle. Z legendy o zakladateli kláštera a popisu jeho založení vytvořil Petr Žitavský dějiny českého státu v kontextu evropských dějin vysoké obsahové i literární úrovně. Dějiny založení zbraslavského kláštera jsou podány realisticky s potřebnými detaily. Zázraky vztahující se k zbraslavskému klášteru zmínil Petr Žitavský v jiných souvislostech,⁶⁰ souhrnně byly sepsány ve zvláštních spisech.⁶¹

K zbraslavskému klášteru má vztah rovněž krátká analistická kompilace zahrnující období let 80–1314, někdy s pokračováním do roku 1330. Většinou je zaznamenána v rukopisech, v nichž je zapsána první kniha *Zbraslavské kroniky* a v několika dalších rukopisných sbornících.⁶² Pokud je v rukopisech označena, nese název *Excerpta de diversis chronicis* – Výpisy z různých kronik.⁶³ Rovněž se

58 O újmě, kterou zbraslavský klášter tehdy utrpěl, se zmiňuje také *Petra Žitavského Kronika zbraslavská* I, 107, s. 165–169.

59 *Series et Chronica abbatum Waldsassensium*, http://www.geschichtsquellen.de/repOpus_04252.html, 2014–08–05; srov. též Oswald Holder-Egger, *Fundatio monasterii Waldsassensis*, MGH SS XV,2, Hannoverae 1888 (= *Narratio rerum in monasterio Waldsassensi gestarum*), s. 1089.

60 *Petra Žitavského kronika zbraslavská* II, 18. K tomu Anna PUMPROVÁ, *Volumen secretorum Aulae regiae a související cisterciácké sbírky zázraků*. Graeco-Latina Brunensia, Brno 2012, roč. 17, č. 2, s. 181–204.

61 Ve *Volumen secretorum Aulae regiae* neznámého zbraslavského mnicha a v *Descriptio miraculorum* waldsaského opata Jana z Lokte. Srov. Anna PUMPROVÁ, *Volumen*.

62 Státní okresní archiv Jihlava, fond Samospráva a politická správa. Archiv města Jihlavy do roku 1848, Odělení úředních knih a rukopisů, inv. č. 692, fol. 4r–5v a 7rv; Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek, Cod Don. 697, fol. 117r–119r; Nelahozeves, Lobkowiczská knihovna R VI Fc 24, fol. 219–224v; Knihovna Pražské metropolitní kapituly G 5, fol. 150r–151v. Österreichische Nationalbibliothek, Ms. 3539, fol. 34a–38a; Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz Berlin, ms. lat. fol. 136, fol. 154v–157r.

63 Pod tímto názvem ji také vydal Josef Emler. Srov. *Výpisy z rozličných kronik s několika zápisy zbraslavskými*, FRB IV, s. 339–344 (Úvod s. XVII–XVIII). V Úvodu, ibidem, s. XVII, ji nazývá „Výpisky...“.

objevuje název *Diversarum chronicarum quaedam summaria*⁶⁴ – tedy „Jakési shrnutí z různých kronik“.

Výpisy z různých kronik obsahují zprávy z církevních dějin jako úmrtní data světců a církevních otců, data vzniku církevních řádů, rovněž zprávy o rakouských a českých dějinách a o rakouských a českých panovnících. Tato kompilace byla sestavena podle *Kroniky papežů a císařů* Martina Opavského, dále podle analů rozšířených v různých verzích v rakouských a bavorských kláštorech různých řádů, známých jako Kratší rakouské analý,⁶⁵ rovněž podle Kosmovy kroniky a jejích pokračování. Konečně obsahuje zprávy známé rovněž ze *Zbraslavské kroniky*. Součástí Výpisů jsou genealogické analý Přemyslovců od Václava II.,⁶⁶ oficiální verze katalogu českých panovníků do Václava III.,⁶⁷ soupis českých královen, seznam „cizích“ králů zahrnující Rudolfa Rakouského, Jindřicha Korutanského a Jana Lucemburského, a jejich manželek, konečně jména prvních tří zbraslavských opatů.⁶⁸

O autorovi a vzniku kompilace nejsou v textu žádné údaje. Několik zpráv vztahujících se ke zbraslavskému klášteru a také skutečnost, že text je většinou dochován v rukopisech obsahujících první knihu *Zbraslavské kroniky*, vedly editora zbraslavských pramenů Johanna Losertha k hypotéze, že kompilace vznikla na Zbraslavi záhy po založení kláštera a postupně k ní byly připisovány jednotlivé zápisy.⁶⁹ Tuto hypotézu přijal také Josef Emler, který však text považoval za

64 Nelahozves, Lobbkovičká knihovna Cod. R VI Fc 24, fol. 219r.

65 Takto je označil Ernst KLEBEL, *Die Fassungen und Handschriften der österreichischen Anna-listik*, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, N.F. 21, 1928, s. 77–84. Jejich vznik kladl do Rakous, nejspíše do cisterciáckého kláštera Heiligenkreuz, odkud se měly rozšířit do dalších rakouských, a také bavorských klášterů. Michael MÜLLER, *Die Annalen und Chroniken im Herzogtum Bayern, 1250–1314*, Schriftenreihe zur bayerischen Landesgeschichte 77, München 1983, s. 153, je považoval za cisterciácké analý a jejich vznik hypoteticky kladl do dolnobavorských cisterciáckých klášterů Reitenbachu nebo Aldersbachu. Cisterciácký původ analů však nelze jednoznačně prokázat.

66 *Výpisy*, s. 343n.

67 K recenzím českého panovnického katalogu srov. Marie BLÁHOVÁ, *Středověké katalogy českých knížat a králů a jejich pramenná hodnota*, Średniowiecze polskie i powszechnie 1, Katowice 1999, s. 33–63, ke katalogu Výpisů z různých kronik srov. především s. 58.

68 *Výpisy*, s. 344.

69 *Die Königsaalger Geschichtsquellen mit den Zusätzen und der Fortsetzung des Dombherrn Franz von Prag*, Fontes rerum Austriacarum I/8, Johann Loserth (ed.), Wien 1875, s. 459n.

pouhé poznámky.⁷⁰ Václav Novotný⁷¹ naopak upozornil na informace, které jsou s Loserthovým datováním v rozporu, především na zprávu o přenesení ostatků Václava III. na Zbraslav uvedenou při zprávě o jeho úmrtí roku 1306, zprávu o smrti Jindřicha VII. k roku 1313, a zápisy k letům 1314 a 1328,⁷² a položil vznik celého textu až do doby po roce 1326, kdy byl Václav III. skutečně na Zbraslavi pohřben. Pokud jde o „původní“ kompilaci sahající do roku 1281 domníval se, že nevznikla na Zbraslavi, ale zbraslavský mnich, který sestavoval Výpisy, převzal již hotový text.⁷³ V první polovině 80. let minulého století obhajoval Loserthovu hypotézu Michael Müller. Oproti Loserthovi připsal navíc první zpracování análů zbraslavskému mnichovi, později opatovi Otovi Durynskému, prvnímu autorovi *Zbraslavské kroniky*.⁷⁴ Polský historik Jaroslav Wenta kladl vznik těchto análů do krátké doby vlády Rudolfa Habsburského v Čechách a považoval je za komemorativní text Rudolfa a jeho předků.⁷⁵ Mylně se ovšem domníval, že Václav II. i Václav III. byli pochováni v pražském dómu, kde byl potom pochován i Rudolf Habsburský, a kde, alespoň podle J. Wenty, měla být uchovávána memoria na tyto panovníky. Proti této hypotéze ovšem hovoří historická fakta: Václav II. byl pochován na Zbraslavi, Václav III. byl převezzen z Olomouce až v roce 1326 a byl pochován rovněž na Zbraslavi.⁷⁶

Pokud jde o datování a vznik Výpisů, je tedy třeba dát za pravdu Václavovi Novotnému. Minimálně zápis o smrti Václava III. musel být napsán až po roce 1326. Zpráva o volbě dvou římských králů k roku 1314, kteří spolu později sváděli boje, musela být rovněž napsána až po zmíněných konfliktech. Výpisy vznikly tedy nejdříve na konci dvacátých let 14. století, nejspíše ve zbraslavském klášteře a s využitím *Zbraslavské kroniky* a dalších zbraslavských zápisů, především katalogu opatů. Vznik této kompilace na Zbraslavi ovšem řadí Výpisy k cisterciácké historiografii.

70 *Výpisy*, s. XVIIIn.

71 Srov. V. NOVOTNÝ, *Úvod*, in: *Kronika Zbraslavská*, s. IX–XI.

72 Srov. *ibidem*, s. X, pozn. 3.

73 Srov. *ibidem*, s. X.

74 Srov. M. MÜLLER, *Die Annalen*, s. 165.

75 Jaroslav WENTA, *Studien über die Ordensgeschichtsschreibung am Beispiel Preußens, Toruń 2000* (= *Subsidia historiographica* II), s. 68n.

76 Srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská* II, 17, s. 280.

Někdy ve druhé polovině 15. století byly Výpisy spolu s katalogem panovníků stručnými zápisy prodlouženy k roku 1453. Se zbraslavským klášteřem však již nemá tato druhá recenze Výpisů nic společného.⁷⁷

Z cisterciáckého prostředí pocházel také nevelký spisek, krátké dějiny cisterciáckého řádu sepsané někdy po roce 1355 v některém cisterciáckém klášteře nebo snad v koleji sv. Bernarda v Praze. Uváděl stručné analistické zprávy o počátcích cisterciáckého řádu a mladších církevních řádů až do padesátých let 14. století, dále jména a charakteristiky papežů, kteří, alespoň podle pisatele, náleželi k cisterciáckému řádu,⁷⁸ konečně různé zprávy o osobách a událostech církevních dějin, včetně cisterciáckého řádu, od 12. do poloviny 14. století. Zprávy o zakládání církevních řádů se do značné míry shodují se zprávami uvedenými ve Výpisech z různých kronik. Pravděpodobně měly společnou předlohu. Opakované opisování předloh bylo nejspíše příčinou chybných dat a dalších omylů v textu analů. Dodatečně bylo do cisterciáckých analů připsáno několik zápisů z 15. století. Opis analů, který pocházel z 15. století, byl ještě na počátku 20. století chován v archivu vyšebrodského kláštera. V současné době je nezvěstný.⁷⁹

Závěrem lze tedy konstatovat, že historiografie skutečně nepatřila k hlavním zájmům cisterciáckých klášteřů. Přesto v tomto prostředí vznikly vedle různých krátkých analů a jejich kompilací významné historické spisy, které patří k vrcholným dílům středověké historiografie.

77 Druhá recenze Výpisů je dochována v historiografickém sborníku Státní knihovny v Berlíně sign. Lat. fol. 136, fol. 154r–157r, obsahujícím mj. Letopis Jindřicha Heimburského, a další kratší texty. Text Výpisů podle něho vydal G. H. Pertz, MGH SS XVII, s. 719–721.

78 Text otiskl Valentin SCHMIDT, *Hohenfurter Bruchstück einer Ordenschronik*, Cistercienser-Chronik 20, 1908, Nro 228, s. 33–38. Ke koleji sv. Bernarda v Praze jako pravděpodobnému místu analů srov. ibidem, s. 33.

79 Za zjištění této skutečnosti i za – bohužel bezvýsledný – pokus o nalezení analů děkuji řediteli SOA v Třeboni PhDr. Václavu Ramešovi.

The Cistercians and the culture of history in the Middle ages

The author deals with the birth of written culture, especially historiography, of the Cistercians in the Western Europe during the High Middle Ages. Despite the radical refusal of education and the ban on writing books in the Cistercian Order, its origins go back to time not too distant from the Order's beginning. Particularly, the author follows the Cistercian documents from the Czech lands, which were written at the time when the Order has abandoned the initial strict policies. Specifically, in the Cistercian monasteries in Czech lands there was written the Chronicle of Žďár (*Cronica domus Sarensis*) by monk Henry of Žďár (*Henricus Sculpator*), finished in 1300, the Chronicle of Zbraslav (*Chronicon Aulae regiae*), written by abbots Otto of Thuringia and Peter of Zittau in the first half of the 14th century, anonymous Abstracts from different chronicles (*Excerpta de diversis chronicis*), probably collected by the end of the twenties in the 14th century also in the Zbraslav Monastery, and also anonymous brief history of the Cistercian Order written around 1355 in one of the Cistercians monasteries in Bohemia or in the Saint Bernard College in Prague.

ANGAŽOVANÉ VYPRÁVĚNÍ

Narativní strategie literárně-historických děl na přelomu 13. a 14. století¹

DANA DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ

Engaged narration. Narrative strategies of the literary-historical works at the turn of the 14th century: The study discusses the hitherto neglected topic – comparing the testimony of narrative sources, both domestic epics and domestic historiography on the history of the end of the 13th and 14th centuries. It indicates a reflection of the political events from the lives of the Bohemian kings, which appear identically in the domestic German and Old-Czech epics and the same also in the Latin chronicle production. The text also points out that it is mainly the events from the childhood and life of the penultimate Přemyslid king Wenceslas II.

Key words: Literary sources, narrative sources, Wenceslas II, German literature, Peter of Zittau, Zbraslav Chronicle (*Chronicon Aulae Regiae*), Chronicle of the so-called Dalimil, Alexandreis, Wilhelm von Wenden

Mezi klíčové vyprávěcí prameny vrcholného středověku bezpochyby patří *Zbraslavská kronika*, dílo dvou autorů, cisterciáků Oty Durynského a Petra Žitavského.² Někdy se dokonce zdá, jakoby byly dějiny přelomu 13. a 14. věku interpretovány pouze na základě názorů kronikáře Oty či Petra. Jedná se především o taková hodnocení, jež kronikáři používají při charakterizování panovníků, kterých

---

1 Studie vznikla jako výstup grantové projektu GA 15-02196S Dítě ve středověku a raném novověku v českých zemích.

2 Petr Žitavský navázal na předchůdce Otu od 52. kapitoly. Dílo končí rokem 1337, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884; *Kronika Zbraslavská*, Jan Bedřich Novák (překlad) – Václav Novotný (úvod) Praha 1905, zde je také na s. VIII uvedena starší literatura. Dále pak *Chronicon Aulae regiae*, *Zbraslavská kronika*, František Heřmanský – Zdeněk Fiala (edd.), Praha 1976. srov. dále Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota 3*, Praha 1995. s. 118–121, kde další odkazy na literaturu k tématu.

jen z prostředí českého království zmiňují sedm.³ Popisy jednotlivých vládců jsou však vedeny zcela v intencích soudobého diskurzu členění na dobré a špatné panovníky. Jednotlivé atributy, které zvláště Petr Žitavský přiznává králům, ukazují na interpretace znalostí obsažených v pramenech, jež obecně nazýváme knížecí zrcadla. Z těchto textů mohl Žitavský znát možná názory Tomáše Akvinského, Aegidia Romana nebo edmontského opata Engilberta, kteří se stali autory knížecích zrcadel druhé poloviny 13. století až počátku 14. věku.⁴ I kdyby ale Petr Žitavský neznal právě tyto tři jmenované autory, je z jeho názorů zřejmé, že znal a použil shodný hodnotový princip – tedy rozlišování mezi dobrou a špatnou vládou, které bylo ve vzdělané sféře duchovních, a částečně i urozené společnosti známé, akceptované a oceňované. Charakteristiky ideálního dobrého vládce v kontextu obecné narace knížecích zrcadel se ve výkladu *Zbraslavské kroniky* dočteme asi nejvýrazněji u postavy krále Václava II., o což se zasloužili oba kronikáři Ota i Petr. Popis špatné vlády přisadil Petr Žitavský hlavně Jindřichovi Korutanskému, jehož vylíčil v intencích krále tyрана, a to zvláště v době, kdy na trůn usedal Jan Lucemburský. *Zbraslavská kronika* však nezůstala jediným dílem, které aplikovalo popisy nebo zahrnuje názory na dobré a špatné vládce. Stejná dobová měřítká se odrážejí i v jiných dílech, přičemž se nejedná pouze o kronikářské texty.

Žánry a prameny

Na sklonku 13. věku a hlavně přelomu 13. a 14. století nacházíme v našem království trilingvní písemné jazykové prostředí. Dochází k souběhu děl tvorby latinské, německé a rozvíjí se písemně staročeská díla. Ideální popisy vládců, stejně tak jako

3 Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, in: *Za zdi klášterů Cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice 2010, s. 82–97.

4 TOMÁŠ AKVINSKÝ, např. edice v překladu in: Stanislav SOUSEDÍK, *O království ke králi kyperskému*, s. 27–94, zde s. 46, in: *Texty k studiu dějin středověké filosofie*, Praha 1994; AEGIDIUS ROMANUS (Egidio Colonna), *De regimine principum Libri III*, Romae 1607, Neudruck Darmstadt 1967; ENGELBERTI ABATIS ADMONTENSIS, *De regimine principum*, Ratisbonae 1725; k tomu srov. Karl UBL, *Engelbert von Admont. Ein Gelehrter im „spannungsfeld“ von Aristotelismus und christlicher Überlieferung*, Wien – München 2000.

charakteristiky špatných vlastností či potažmo špatné vlády jednotlivců, se v tehdejší hodnotovém nivěu nemohly vyhnout ani jim. Například je najdeme v německém eposu *Alexander* od Oldřicha z Etzenbachu (Ulrich von Etzenbach), díla, jež vzniklo na dvoře Přemysla Otakara II. a bylo dokončeno za Václava II.⁵ V eposu je vyzdvihován se skvělými i zápornými vlastnostmi Alexandr, ovšem v mnohých pasážích jako alegorický obraz Přemysla Otakara II., a to i přesto, že to v díle není nikde explicitně řečeno. Shodný ideál vládce postihl tentýž autor, Oldřich z Etzenbachu, ve svém mladším eposu *Vilém ze země Slovanů*, který složil pro Václava II. Zde je alegoricky slaven tento král coby kníže Vilém, který odchází do Svaté země.⁶ Kvality stejného vládce oslavuje ještě *Křížová výprava lantkraběte Ludvíka Zbožného Durynského*.⁷ Nelze nedoplnit, že charakteristiky dobrého i špatného panovníka najdeme rovněž ve staročeské epické skladbě *Alexandreidě*, jejíž nejstarší zlomky sahají k počátku 14. století. Vrátime-li se opět ke kronikám, tak do sledovaného kontextu zařadíme nedílně staročeskou *Dalimilovu kroniku*, která se hodnocení takového typu rovněž nevyhýbá.⁸

Díla, jež byla dosud jmenována *Zbraslavská kronika*, *Dalimilova kronika*, *Alexander* i *Alexandreida*, *Vilém ze země Slovanů*, *Křížová výprava lantkraběte Ludvíka Zbožného Durynského* jsou však žánrově odlišná. Respektive se jedná podle tradičního dělení historických pramenů o kroniky a literární díla. Z pohledu historikovy matérie se jedná o dělení bezpochyby příznačné a odpovídající. Odpovídající se však již neukazuje společná práce s těmito texty jako souborem trojjazyčných písemných památek, které obsahují shodné narativní strategie, jež napomáhají k pochopení mentality doby či myšlenkového světa vyšších společenských vrstev. Patrné je to zvláště, když ve jmenovaných dílech nacházíme shodně i doklady některých dobových událostí, a to přesto, že premisa vzniku každého z textů odpovídá účelu vybraného žánru (kroniky nebo literárního

5 ULRICH VON ETZENBACH, *Alexandreida*, Wendelin Toischer (ed.), Tübingen 1888.

6 ULRICH VON ETZENBACH, *Wilhelm von Wenden*, Wendelin Toischer (ed.), Prag 1876, které obsahuje pouze rukopis H a ULRICH VON ETZENBACH, *Wilhelm von Wenden*, Hans-Fridrich Rosenfeld (ed.), Berlin 1957, zpřístupňující oba dochované rukopisy H a D. OLDŘICH Z ETZENBACHU, *Vilém ze země Slovanů*, překlad, úvodní studie a komentáře Dana Dvořáčková-Malá, Praha 2015.

7 ULRICH VON ETZENBACH, *Die Kreuzfahrt des Landgrafen Ludwigs des Frommen von Thüringen*, Hans Naumann (ed.), Berlin 1923 (= MGH – Deutsche Chroniken 4,2).

8 *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1, 2*, Jiří Daňhelka a kolektiv (edd.), Praha 1988.

eposu). Pokud se totiž zaměříme na srovnávání v tomto smyslu, neudiví nás, že vedle hodnotového systému dobrý versus špatný nacházíme i odrazy politických událostí místy také v domácí epice.

Jako příklad uveďme zmínky o nástupu k vládě mladého Václava II. který je obsažen, jak v latinském, tak staročeském a rovněž v německém textu/textech z českého prostředí. Konkrétně se jedná o popis návratu do Čech, převzetí vlády a místy i ohlas osiřelého dětství. V podání vzpomínaného kronikáře Oty se dočteme například toto:⁹ „*Léta od vtělení Páně 1285, je to rok Václavův čtrnáctý [do země se vrátil v roce 1283, kdy mu bylo dvanáct let], odebral se tento mladík s matkou a v průvodu Závěšově do Chebu navštívit snoubenku a tam očekával Rudolf, král římský, spolu se svou dcerou Jitkou [Gutou] jeho příchod s příslušnou okázalostí. Když se sešli vjedno, oba se radují, oba se líbají, zaháněn je smutek a žal a oba jsou v objetí dále.*“¹⁰

Drama králova dětství po smrti Přemysla Otakara II. na Moravském poli zachytil stejný autor těmito slovy: „[...] *po smrti tedy otcově byl sedmiletý Václav odveden do Saska, kde byl leckdy s těmi, kteří s ním přišli, trápen blady a postem, neboť když tam zbaven byl královské útěchy, často mu potrava chybí, což vyprávět vzbuzuje lítost. Snad ani lačnému ráno kus chleba nebylo dáno, v oděvu odřevém již tam trávil několik roků, v prostou sukni stále se odíval, a protože mu bylo odpíráno lněné prádlo, spokojoval se jen s vlněným. Často vycházel v roztrhaných střevících, protože neměl peněz na jejich opravu. Ó královská vznešenosti, proč jsi trápena takovou nouzí, ó synu tak znamenitého rodu, až kam jsi tak záhubně svržen, ó útlé mládí královského pokolení, proč jsi v opovržení deptáno těmi, kteří tě měli chrániti! Pročpak zapuzen hynes a těmi jsi ve vazbě držen, které jsi učinil svými závistníky, tím že jsi v jejich ruce vydal sebe a statky své? Ale kdo by mohl úplně vylíčiti tíživé útrapy, jež jsi tam vytrpěl? Chlapec se věru častějším hladověním dostal do tak*

9 FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884, s. 19–21 a s. 26–28; k tématu dětství v Braniborech srov. Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II. (česko-braniborské vztahy ve 13. století)*, in: Korunní země v dějinách českého státu. Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném ve dnech 12. a 13. května 2004 v Clam-Gallasově paláci v Praze II. Společné a rozdílné – Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století, Lenka Bobková – Jana Konvičná a kol. (edd.), Praha 2005, s. 129–158.

10 FRB IV, s. 25, zde překlad podle Františka Heřmanského a Zdeňka Mertlíka in: *Chronicon Aulae regie*, František Heřmanský – Zdeněk Mertlík – Zdeněk Fiala (edd.), Praha 1975, s. 54.

*krajního stavu, že tehdy ani nemohl vykonávat tělesnou potřebu. Všechno trpělivě snášel, jsa dobře pamětliv vrozené jemnosti a často ukazoval svým spoluvyhnancům milou tvář, aby znepokojení neklesali na mysl, ovládaje sám sebe snažil se zatajiti soužení své mysli, často předstíraje radost, potěšoval i své věrné.*¹¹

Ohlas návratu Václava II. do dědičné země několik let po smrti otce na Moravském poli vzpomíná ze soudobých domácích kronik ještě *Dalimilova kronika*:

*„Pak páni královič Václava z Sas dobychu
a všě města a hrady zaň zastavichu.
Pak kněz v skóre vši zemi od Němcov učisti
a pokoj zemi ujisti.“*¹²

O tragickém dětství se však nezmiňuje, uvádí pouze:

*„[...] markrabě bramburský přijde v zemi u sváza
svého rodicě Vaňka kralovicě do Sas nésti káza.“*¹³

Další doklady o věznění kralovice, zvláště v součinnosti s až tragickým líčením Oty Durynského, jiné prameny nepřináší a nečiní tak ani mladší texty.¹⁴ Najdeme pouze narážku na osiřelé dětství, poručnictví a pobyt v cizí zemi v literárním díle. Jedná se o veršované líčení anonymního autora, které je známé pod názvem *Křížová výprava lantkraběte Ludvíka Zbožného Durynského*. Zde je přímo ohlašován český panovník:

11 FRB IV, s. 16, překlad podle Františka Heřmanského a Zdeňka Mertlíka in: *Chronicon Aulae regie*, František Heřmanský – Zdeněk Mertlík – Zdeněk Fiala (edd.), Praha 1975, s. 42–43.

12 Citováno podle *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*, Bohuslav Havránek – Jiří Daňhelka (edd.), Praha 1958, s. 154.

13 *Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila*, FRB III, Josef Emler (ed.), Praha 1882, s. 196 a 200; nenajdeme nic bližšího ani in: *Letopis Jindřicha Heimburského*, Josef Emler (ed. Fontes rerum bohemicarum III, Praha 1882, s. 303–321.

14 Podrobný rozbor k vyvrácení Otova líčení o zajetí Václava II. srov. D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Baniboři v Čechách a zajetí Václava II.*, passim.

*„Jakož dobře zpraven jsem
o Václavu šlechtěném,
tenť čtvrtý v Čechách králem byl
a v takovéto ctnosti žil*

[...]

*Když pak pod cizí ruku dán,
ač bohatého byl království pán,
ještě jsa děcko – já slyšel jsem,
jak naříkal si v zármutku svém,
že nemá, co by komu dal,
jaký má proto v srdci žal.¹⁵*

Naproti tomu nástup k vládě Václava II. najdeme poměrně často zakomponován do několika literárních děl. Dramaticky rezonuje např. ve staročeské *Alexandreidě*, kde na něj upomíná převzetí vlády v případě mladého Alexandra Velikého:¹⁶

*„Kdaž z dětiných let vystúpi,
urozumě dobře tomu,
ž' zlo v porobě býť komu.
Snad možěše tak již jmieti
druhé léto po desieti;
uzře, ž' země porobena,
všeho dobrého zbavena,
poče k sobě sám mluviti,
řka: Ach, kda jest tomu býti,
jakž bych já svůj koň okročil,
svéjo vraha krvi utočil
silnú ranú méjo měče –
teprve byl bych tu bez péče –*

170

15 Ke Křížové výpravě lantraběte Ludvíka Zbožného Durynského srov. in: *Moravo, Čechy radujte se!*, Praha 1998, s. 123–127, úryvek překladu podle Karla Babora/Pavla Eisnera.

16 *Staročeská Alexandreida*, Václav Vážný (ed.) Praha 1949, zvláště s. 40–42.

*toho, jenž mi otce pobil
i jenž mui zemi porobil.*¹⁷ 175

V ještě větší míře byl tento motiv zapracován do (dodnes spíše opomíjeného) eposu od Oldřicha z Etzenbachu *Vilém ze země Slovanů*. Do tohoto díla je navíc včleněna i příčina, která se shoduje s dobovou realitou. Jedná se o náznak situace, která vznikla z důvodu staršího sporu otců, a proto si následník bere za ženu dceru z nepřátelského tábora, a dále se pod ochranou tchána ujímá vlády ve zděděné zemi. Jen krátce připomeňme, že tak tomu bylo právě mezi Přemyslem Otakarem II. a římským králem Rudolfem I., a že to byly právě jejich děti, které se musely spojit v manželství pro vyústění v mír a konec sporu. Přidejme, že na přelomu devadesátých let 13. století skutečně Václavovi II. pomáhal jeho tchán Rudolf s potlačením odboje po zatčení Závíše z Falkenštejna.¹⁸ Právě v tomto eposu se tedy odráží zjevná rekapitulace počátků vlády Václava II. (1283–1289/1290), přičemž slouží coby zápleтка děje.

*Stalo se, že v zemi Slovanů
zemřel pán a vládce pohanů
a že nad jiné vynikal 105
v zemi pohanské smutek plál,
lidé mluvili o neštěstí.*

*Onen dobrý pán, dle pověsti,
zanechal syna a dědice, 110
Viléme volali na chlapce,
tehdy měl však dvanáct jar,
věru hoch, jen tak byl stár.*

*Osířel notně mladý,
když se tam ujal vlády, 115
oženil se dle vůle otce,*

17 Ibidem, s. 41.

18 Srov. Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011, s. 50–112, kde je citována starší literatura k tématu.

ruku dal stejně staré dívce.¹⁹
 [...]

„Už ale slyšme blíže,
jak svolal rádce kníže,
aby mu radili oddaně, 150
dopřáli úsudky účinné,
zvláště, jak dívku přivést
do země, jak ji uvést.
Zdejší pány zkušené,
znalé, druhé učené 155
zval k poradě záměrně,
než tchánovi písemně
vyslal jasné poselství.
Lásku střežil, necht se skví,
neb jak otec předurčil, 160
zasnoubený dávno byl.
Tak proto kázal Vilém,
ať písař na list valem
píše tchánovi ona slova:
„Úctu přeji vám, ctím vás znova,
já vím, co přízeň značí, 165
vždyt jste mne střežil s péčí.
Žít chci pro vás, vaši poctu,
tříbit svou i vaši úctu,
ač vše zahájila různice 170
vás a otce, mého předchůdce.
Jdu si pro vaši dceru,
svoji jsme, na mou věru,
vaše děti jsme oba,
jak už svedla nás doba.
Vždy jsem žil ve vaší záštitě, 175

19 Guta Habsburská, první manželka Václava II. byla stejně stará jako její manžel, Václav II.; *Vilém ze země Slovanů*, v. 103–116.

*staral jste se vždy bohatě,
 teď otci splnit toužím,
 co jeho radám dlužím,
 dal mi je z vřelé lásky.
 Napiš mi, pane, zpátky,
 kdy mám průvod sestavit,
 dívce se jít představit.*²⁰

180

Narace bez hranic

Z uvedených ukázek vidíme, že lze na přelomu 13. a 14. století sledovat shodné paralely v narativní strategii jednotlivých děl, které přitom primárně cílily na žánr kroniky nebo žánr literárního díla s uměleckými ambicemi. Historie, která je hledaná v narativních kronikářských textech, tak může být doplněna o další informace z jiných narativních pramenů, přestože se jedná o literární památky. Přelom 13. až 14. století tento přístup přímo nabízí, neboť jen těžko můžeme opomenout literární díla, která se vědomě k českému prostředí hlásí a obsahují aluze na dobové události. Jednotlivé situace se navíc, jak jsme viděli, stávaly v literatuře součástí děje, nebo i některou ze zápletek, které mohly děj rozvíjet, doplnit či zdůvodnit.

Dalším zajímavým rysem literárních děl jsou popisy dvorských slavností, turnajů, oděvů, hostin apod., které vycházejí z reálií doby. Tyto pasáže nepředstavují pouze požadovaný ideál cizelovaný na stránkách literatury a už vůbec nejsou jen pouhými literárními topoi. Jako příklad uveďme opět epos *Vilém ze země Slovanů*. Zde se k popisům reality blíží (např. ve srovnání s dochovaným obrazovým materiálem stejné doby) zmínky o jídle, pití, stanech (i odlišení na honosný typ stavu – pavelůn), dále třeba bílé ubrusy, řasený bohatý šat urozených dívek a paní, sled/scénář dvorských slavností, popis turnajového klání apod.

*„Vilém skvěle, výtečně
 se svou chotí skutečně
 provedl nákladnou přípravu.* 1435

20 *Vilém ze země Slovanů*, s. 24–25.

*Poslyšte jakouže výbavu.
 Na širém poli, samý květ,
 kolbiště nechal vystavět,
 přidal látky z hedvábí,
 ať zář barev působí, 1440
 leskne se vše ve zlatě.
 Rovněž nechal bohatě,
 vedle ringu zavěsit,
 do všech koutů navršit
 zástěny skvělé krásy, 1445
 neznámé v tyto časy.
 Zde všude měli zasedat,
 šlechtnost, gesta uhlídat.
 Koberce navíc natáhli,
 aby i na ně usedli, 1450
 ač na poduškách snadno,
 stává se mnohdy jedno,
 že stůl je vysoko příliš.
 Leč na ty tabule, poslyš,
 prostřeli ubrusy bílé, 1455
 ušité za značné píle,
 a k nim poté zvali na krmi.
 Mezi stoly nesli pokrmu,
 služby znali sloužící.
 Hosté v družbě přející 1460
 čekali uznání stavu,
 nato pán zase chtěl slávu,
 aby o něm neříkali,
 že snad všeho málo měli,
 když pán vládl, jak se patří, 1465
 štědrý byl a dával za tři.
 Družily se davy na poli,
 sjížděly se voje z okolí,
 s povozy rovněž, s trakaři.*

<i>Naložení přišli soumaři nevypadali nijak bídně, obtěžkaní věru notně. S rytíři panoši kráčeli, odění ke dvoru zářili,</i>	1470
<i>jini se dávali do spěchu, sbíjeli obydlí po střechu, jak nejrychleji dokáží, než se zde páni ukáží. Voda lemovala kolbiště, tekla vůkol, v proudu řeciště,</i>	1475
<i>zurčivě spěla do dále, míjela květy v okolí, že stůl je vysoko příliš. Leč na ty tabule, poslyš, prostřeli ubrusy bílé,</i>	1480
<i>ušité za značné pile, a k nim pak zvali na krmí. Mezi stoly nesli pokrmý, služby znali sloužící.</i>	1455
<i>Hosté v družbě přející čekali uznání stavu, nato pán zase chtěl slávu, [...]</i>	1460
<i>Nato hned z haleny bílé, z košile křestní měl směle varkoč, jenž nesl na zbroji. Vpředu a vzadu zvěstují dal našívat zlaté kříže,</i>	3825
<i>vše stejně měl sluha, ba že, třetí z nich, muž věci znalý, přioděl aksamit bílý, že i jemu na zbroji zářil kříž, s kterým do boje mířil.</i>	3830

*Zlaté znaky pokrývaly
helmy spjaté s příkrývadly,
pevně po stranách zasuté.
Znaky měli i na štítě,
zdobily i koňské hávy. 3835
Z bukramu pak, bílé barvy
oděvy knechtům střihali,
rudými kříži zdobili,
ať na bílé kříž se zračí.
Kříž zaštití, skýtá péči.²¹ 3840*

Naproti tomu zase poměrně faktograficky bohaté kroniky si naopak „vypůjčovaly“ literární vyprávěcí prostředky bližší zábavně/umělecky pojaté literatuře – v podobě veršované formy. V případě *Dalimilovy kroniky* je dílo veršované celé, v případě *Zbraslavské kroniky* pak latinský text prostupují verše Petra Žitavského. U druhého díla však musíme odkázat i na starší tradici latinských textů, kde bývala implikace metriky zběžnou formou ozvláštňení narace. K těmto kronikám můžeme doplnit také dva zahraniční texty, které se k českému prostředí vyjadřují a samy rovněž užívají veršované podoby. Jedná se o známé kroniky Janse Enikela a Otakara Štýrského.²² V případě středověku se ale pro prolínání formálních prvků ve vyprávění nabízejí hned dva důvody. Za prvé, jednoznačně vše co se kolem dvora a ve vyšší společnosti dělo, vycházelo ze stejného niveau. To znamená, že se zde mísily jak světské ideály křesťanských rytířů, tak ponaučení předávaná vzdělaným klérem, která obsahovala nejen výklad písma svatého, ale nepochybně i to, co známe ze zmiňovaných knížecích zrcadel. Právě tento ideový korpus pak umožňoval soudobým vzdělancům anebo nadaným literátům dané žánry využívat, mísit či propojovat, ač přitom sledovali vlastní strategie sdělení, nebo záměr díla. Jako druhé lze říci, že veršovaný projev mohl dobře vynít při přednesu (event. zpěvu), a proto mohl být součástí jak umělecké motivace jejího tvůrce, tak snahy o lepší vyslyšení či zaujetí u většinově negramotné dvorské společnosti.

21 *Vilém ze země Slovanů*, v. 1432–3840.

22 *Ottokars Österreichische Reimchronik*, Joseph Seemüller (ed.), Hannover 1890–1893 (=MGH – Deutsche Chroniken 5/1,2); Jansen ENIKEL, *Weltchronik, Fürstenbuch*, Philip Strauch (ed.), Hannover – Leipzig 1900 (=MGH, Deutsche Chroniken 3).

Angažovanost jako strategie

Shodně v rámci narativní strategie je rovněž to, že u všech zmíněných děl můžeme hovořit o angažovanosti. Nejde tedy „jen“ o angažovanost, která je ihned zřejmá u literárního díla, protože bylo zpravidla zadáno na objednávku a psáno pro mecenáše. Angažovanost je nepřehlédnutelná také u kronikářů, kteří v tomto diskurzu nezůstávali pozadu. Připomeňme alespoň několik příkladů, které se váží k sledovanému období přelomu 13. a 14. století. Jedná se např. o již citovaný popis zajetí Václava II. v Braniborech v podání Oty Durynského ve *Zbraslavské kronice*, které není nikde jinde takto tragicky doloženo.²³ Jeho líčení zůstává tak spíše jen záměrným a dotvořeným podkladem pro možnou oslavu mučedníka, resp. týraného zakladatele kláštera alias zamýšleného příštího světce. Ota Durynský psal totiž původně klášterní kroniku se zjevným cílem o hagiografické vyznění u Václava II., jak již dříve popsala Mare Bláhová.²⁴ Další příklad nabízí zaujatost a zamlčování druhého kronikáře *Chronicon Aulae regiae* Petra Žitavského, straníka tábora Elišky Přemyslovny, v jejíž prospěch a obhajobu celé líčení směřuje, přestože to byla právě Eliška, které vystoupila proti legitimně zvolenému panovníkovi Jindřichovi Korutanskému a své vlastní, starší sestře Anně.²⁵ Petr tedy za účelem obhajoby nástupu Lucemburků na český trůn neváhal ospravedlnit uzurpaci trůnu mladým Janem a zradu Elišky na sestře tím, že označil jako tyrana Jindřicha, Annina manžela.²⁶

K angažovanosti vlastní společně těmto dílům přispěla do jisté míry také stránka nacionálně-jazykové. Jednalo se zde o prolínání německé a staročeské tvorby, přičemž pokračovala nadále i latinské produkce, ve které se trvale rovněž vyučovalo. Módní němčina druhé poloviny 13. století ustupovala staročeské tvorbě a staročestina vstupovala do epiky i kronikářského prostředí. Celá trojja-

23 D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II.*, passim.

24 M. BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota* 3, s. 118–121.

25 Srov. např. Kateřina TELNAROVÁ, „Anna královna česká“ nejstarší dcera Václava II. a její osudy, MHB 13/1, 2010, s. 77–110.

26 D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, s. 82–97; Jakub RAZIM, *Jindřich Korutanský jako český král ve světle dobových svědectví*, Rigorózní práce obhájena na UČD FF UK v roce 2007, 166s.; K. TELNAROVÁ, „Anna královna česká“, s. 77–110.

zyčná produkce českých zemí, ať už v podobě kronik nebo „krásné“ literatury středověku tak byla v této době nositelem normativních idejí knížecích zrcadel i rytířského světa, vzájemně je prolínala, a obohacovala dobovými událostmi. Paradigma propagandy a angažovanosti je zde shodné napříč písemnými žánry doby, přičemž klíčový diskurz představoval popis pojetí tzv. dobré vlády, a tím správné uspořádání světa *pro bonum commune*.

Cílem je v tomto kontextu na závěr také zmínit, že právě německá díla 13. a počátku 14. věku nebyla takto souběžně sledována. K výše přednesené komparaci idejí jednotlivých děl docházelo v minulosti předně na poli latinských a staročeských kronik či literárních děl. V případě historiografie nepochybně stále právem stojí v čele již na úvod uvedená *Zbraslavská kronika*.²⁷ V rámci těchto pramenů pak také *Dalimilova kronika* a kronika Otakara Štýrského. Poslední jmenovaná kronika však namnoze jen jako jakési kuriózní vyprávění ve verších, které pochází z pera straníka habsburského tábora. Jako další příklad dodejme, že staročeská *Alexandreida* byla ve svých zlomcích opakovaně hodnocena již od konce 19. století, a to jak historicky, tak jazykovědci.²⁸ Ke srovnání s jejím obsáhlejším německým předchůdcem z druhé poloviny 13. století ale téměř nedošlo a obecně tato německá díla z našeho území, tedy konkrétně epika ze dvora posledních Přemyslovců zůstává opomíjená nejen historiky. To samé můžeme sledovat mezi germanisty. Např. *Alexander* se stále nachází pouze v jednom edičním zpřístupnění z konce 19. století.²⁹ Nově také vyšla pouze edice *Mariánské legendy* od Jindřicha Klausnera, jež vznikla na dvoře Václava II.³⁰ Lépe

27 *Ottokars Österreichische Reimchronik*.

28 Výběrově: Hans Holm BIELFELDT, *Die Quellen der Altschechischen Alexandreis*, Berlin 1951, s. 12–17; František SVEJKOVSKÝ, *Staročeský rytířský epos o Alexandru Velikém*, in: *Alexandreida*, Václav Vážný (ed.), Praha 1963 (úvodní studie), s. 7–28; s. 8–9; Anežka VIDMANOVÁ, *Nejstarší česká beletrie a její středolatinšské kořeny a paralely*, in: *Speculum mediaevali*. Zrcadlo středověku, Praha 1998, s. 124–149.

29 V současné době se začala tomuto textu věnovat Petra Rajterová, in: Petra RAJTEROVÁ, *Ideál rytířského panovníka v alexandrovské epice českého středověku*, Diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK v Praze 2013, 151s.; EADEM, *Alexander a Alexandreida*, in: *Přemyslovský dvůr. Život knížat a králů ve středověku*, Praha 2014, s. 57–61; k tématu srov. rovněž Václav BOK, *Germanistické poznámky k alexandrovské látce v jižních Čechách na počátku 14. století*, LF 107, 1984, s. 90–100.

30 *Die Marienlegende des Heinrich Clüsenere*, Jaromír Zeman (ed.), Brno 2011.

si v tomto smyslu vede lyrika/lyrická tvorba kratších útvarů, novodobě řečeno – básní. Zde např. dohledáme dnes básně se vztahem k českému prostředí, které byly germanisty přeloženy a publikovány v knize *Moravo, Čechy radujte se!*³¹ Souběžně s tím však platí, že u většiny německých děl existují starší edice a nedochází ani k překladům. Konečně mezioborová spolupráce v tomto směru doposud také nespátřila významnější světlo světa, tedy naznačovaná progresivnější a systematická spolupráce historiků, germanistů, klasických filologů a bohemistů. Kdyby tomu tak bylo, nemohla by jistě pro vládu např. Přemysla Otakara II. a vládu Václava II. i počátek lucemburské epochy zůstat epická tvorba stále ladem či v lepším případě dotvářet kolorit občasných úryvků v historických knihách.

Konglomerát zmíněných pramenů je nutné proto do budoucna pro dějiny 13. a 14. století vnímat celostně, za účasti nejen latinských a staročeských textů, kde stojí na předním místě *Zbraslavská kronika*. V komparaci s německými texty v nich lze hledat dějinné souvislosti, nejen na příkladu zde vyzdvihované textové narace, záměru a subjektivního vkladu autorů, ale i vlastní mentality doby, dobové vzdělanosti či nálady.

---

31 Srov. *Moravo, Čechy radujte se!*, kol. autorů (edd.), Praha 1998; Sylvie STANOVSKÁ – Manfred KERN, *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*, Brno 2013.

Engaged narration

Narrative strategies of the literary-historical works at the turn of the 14th century

Historical research especially uses the diplomatic and chronicle sources for the history of the end of the Přemyslis epoch and beginning of the 14th century. The literary epical texts, which come from the Czech lands have remained in the background and often also neglected. For that reason, the epic versed texts were presented in the study – *Alexander and Wilhelm von Wenden* by Ulrich von Etzenbach, *The Crusade of Louis III, Landgrave of Thuringia, nicknamed Louis the Pious* (*Die Kreuzfahrt des Landgrafen Ludwigs des Frommen von Thüringen*) and *Old-Czech Alexandreis* by unknown authors in confrontation with the chronicle works from the same period – the Latin *Zbraslav Chronicle* (*Chronicon Aulae Regiae*) and Old-Czech *Chronicle of the So-Called Dalimil*. Using the example of the fates of particularly King Wenceslas II and his childhood, it was shown that also the literary sources engaged in favour of the period events, reflecting the mentality then as well as the values and conventions. They thus did not form merely works for the entertainment of the patron. It is therefore necessary to observe their testimonial value in parallel with the chronicles, because also this work forms an indispensable component of the source material of the entire three-language convolute of the narrative sources from the period of the Czech High Middle Ages.

OTA DURYNSKÝ, ZBRASLAVSKÝ OPAT A KRONIKÁŘ

KATEŘINA CHARVÁTOVÁ

Otto of Thuringia, abbot of Zbraslav and chronicler:

The text deals with Otto of Thuringia, abbot of the cloister of Aula Regia in Zbraslav and one of the authors of the chronicle *Chronicon Aulae Regiae*. Unlike the second author, Peter of Zittau, Otto of Thuringia is relatively little known. The article summarizes information on the life of this prelate and his part in the *Chronicon Aulae Regiae*.

Key words: Otto of Thuringia, Peter of Zittau, *Chronicon Aulae Regiae* (Zbraslav Chronicle), Cistercians

V březnu 2014 uplynulo 700 let od smrti významné postavy české historiografie, zbraslavského opata a kronikáře Oty Durynského. Ačkoliv o závažnosti jeho díla není pochyb, Otova osobnost jako by se ztrácela ve stínu známějšího spoluautora *Chronicon Aulae Regiae*, Petra Žitavského. Není sporu o tom, že Petr Žitavský byl významnějším literátem, neboť právě jemu vděčí *Zbraslavská kronika* za svou mimořádnou kvalitu, ať již máme na mysli široký záběr díla a vhléd do evropské politiky nebo hodnoty literární, přesto jeho předchůdce a první autor díla by neměl být zcela zapomenut.

Život

Problém, proč je Ota tak málo znám, spočívá do jisté míry v tom, že se o jeho životě nezachovaly téměř žádné zprávy. K dispozici je jen několik zmínek ve Zbraslavské kronice, z nichž většina pochází z pera Petra Žitavského.¹ Ota o sobě mluví pouze jednou, a to v předmluvě ke kronice, kde uvádí, že začíná psát na naléhání přátel a že ke své práci přistupuje se záměrem oslavit zesnulého zaklada-

---

1 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884.

tele zbraslavského kláštera, krále Václava II.² Diplomatický materiál doplňuje informace o Otově řeholním působení zcela nedostatečně.³

Není známo, kdy Ota spatřil světlo světa. Vzhledem k tomu, že se někdy v letech 1297–1298 stal opatem, a tudíž mu tehdy muselo být nejméně třicet let, lze soudit, že se narodil nejspíše v letech 1267–1268. Mohl však být i starší, neboť věk třiceti let byl nejnižším možným pro získání opatské hodnosti a většina představených klášterů dosáhla této hodnosti až ve vyšším věku.

Dle slov Petra Žitavského Ota pocházel z Durynska.⁴ Tento fakt je velmi zajímavý, neboť v době vlády Václava II. se Erfurt a jeho okolí staly jakousi „záso-bárnou“ významných představitelů cisterciáckého řádu v Čechách. S jistotou byl durynského původu Dětrich, nejprve osecký, po té valdsaský opat a v době kolem roku 1290 rádc Václava II. Přímo z Erfurtu pocházel první zbraslavský opat Konrád, další z cisterciáckých prelátů, kteří měli blízko ke králi Václavu II. Je známo, že Konrádovo politické působení pokračovalo i v době po vymření Přemyslovců, kdy se nejprve podílel na jednání české a lucemburské strany, které vedlo k nástupu Jana Lucemburského na český trůn, a později působil jako diplomat krále Jana i jeho choti Elišky Přemyslovny. Možná, že z Durynska přišel i sedlecký opat Heidenreich, třetí z cisterciáckých rádců Václava II. a politický souputník opata Konráda. Proto skutečnost, že Ota pocházel z tohoto regionu, stojí za povšimnutí.

Jak vypadal Otův život před vstupem do řádu, kde žil a čím se zabýval, není známo. Je jisté, že někde studoval, neboť do cisterciáckého řádu byli přijímáni pouze adepti, kteří uměli číst a psát a byli znalí latiny. V této souvislosti můžeme hypoteticky uvažovat o proslulé škole v Erfurtu,⁵ mohl však navštěvovat i jiné učiliště, ať již v Durynsku nebo v jiné zemi. S určitostí můžeme říci, že na Zbra-

2 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 8. Tento předpoklad platí, pokud předmluvu k první knize *Zbraslavské kroniky* skutečně napsal Ota, což bez jazykového rozboru díla zatím není jisté. Za upozornění, že autorem této předmluvy by mohl být i Petr Žitavský, děkuji kolegyni Anně Pumprové.

3 Je známa jediná listina, která Otu zmiňuje, viz *Monumenta Egrana I*, Heinrich Gradl (ed.), Eger 1886, č. 521, s. 191). Navíc ani není zcela jisté, zda tento Ota ze Zbraslavi je totožný s naším opatem a kronikářem.

4 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 294.

5 Jacques VERGER, *Konrad von Megenberg à l'université de Paris*, in: Konrad von Megenberg (1309–1374) und sein Werk. Das Wissen der Zeit, Claudia Mártl – Gisela Drossbach –

slav nepřišel jako mladík, ale v již zralém věku, kdy se buď blížil třicítce, či kdy tento věkový limit požadovaný pro opatský úřad, překročil.⁶

Vzhledem k tomu, že cisterciácký řád praktikoval promyšlenou personální politiku a vyhledával schopné jedince, kteří měli posílit jeho řady, můžeme mít za to, že Ota přišel do Čech, aby intelektuálně posílil zbraslavský klášter.⁷ Velmi teoreticky lze přemýšlet o možnosti, že Otu do řad zbraslavských cisterciáků mohl přivést opat Konrád, sám rodák z Erfurtu.⁸ Není vyloučené, že prostředníkem mezi nimi mohla být již zmíněná erfurtská škola. Vzhledem k tomu, že koncem 13. století přišlo do českých cisterciáckých klášterů několik významných osobností právě z Durynska, je jisté, že jakési informační kanály mezi Čechami a tímto regionem existovaly. Učiliště v Erfurtu se nabízí jako jeden z nich. Lze si však představit i jiné možnosti, například rozvětvené rody s vazbami na církve, které posílají své členy do vzdálené střední Evropy.

V množství neznámých, jež provázejí Otův život, máme jednu z mála jistot, a to skutečnost, že Ota byl zbraslavským professem. Tuto skutečnost uvádí 65. kapitola první knihy *Zbraslavské kroniky*, v níž Petr Žitavský vzpomíná na to, jak královna Guta opatovi dala zhotovit pro zbraslavského opata Konráda skvostný vrchní bílý plášť, Konrád však tuto luxusní kukuli nenosil dlouho, neboť ji krátce na to daroval řeholníkovi, který právě tehdy dokončil noviciát a složil slavné sliby. Kronikář dodává, že tímto novým zbraslavským mnichem byl Ota, budoucí druhý opat.⁹

Martin Kintzinger (edd.), München 2006 (= Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 31, Reihe B), s. 25–42, zde s. 26.

- 6 Cisterciácké předpisy dovolovaly vstoupit do řádu v 18 letech, *Statuta Capitulum generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1784*, I, Josephus M. Canivez (ed.), Louvain 1933, 1203, č. 2, s. 275, v českém prostředí, kde bylo méně zájemců než v západní Evropě, smělo se ve 13. století o přijetí žádat již od 15 let, *Codifications cisterciennes du 1237 et 1257*, Bernard Lucet (ed.), Paris 1977 s. 314.
- 7 Petr Žitavský označuje Otu jako *vir sapiens*, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 79.
- 8 Konrád jako designovaný opat budoucího zbraslavského kláštera (viz níže) měl možnost oslovit Otu ještě před svým nástupem do opatského úřadu v dubnu 1292. Mohl tak učinit např. v době, kdy se už skutečně založení zbraslavského ústavu chystalo, na podzim roku 1291 či v zimě 1291–1292. To by bylo myslitelné v případě, že Ota přišel na Zbraslav jako novic. Mohl, samozřejmě, také kontaktovat Otu již po fundaci zbraslavského domu.
- 9 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 79.

Obvykle se předpokládá, že Ota Durynský patřil k prvním mnichům, kteří přišli na Zbraslav ze sedleckého kláštera v dubnu 1292, neboť se mezi nimi jakýsi Ota nacházel.¹⁰ Petr Žitavský charakterizuje tohoto Otu jako *puđicus* – stydlivý.¹¹ Ztotožnění stydlivého Oty s pozdějším druhým opatem zbraslavským je možné, není však bezpodmínečně nutné. Jméno Ota nebylo v prostředí českých cisterciáckých klášterů neobvyklé¹² a skutečnost, že ze Zbraslavi té doby jiného Otu neznáme, není relevantní, neboť pro počátky zbraslavského kláštera nejsou jména mnichů k dispozici; listinný materiál v přemyslovské době neuvádí s výjimkou opatů žádné řeholníky a *Zbraslavská kronika* po představení prvního konventu také mlčí. Navíc budoucí opat a kronikář by musel být ve chvíli vzniku zbraslavského kláštera novicem. *Zbraslavská kronika* však v souvislosti se jmenováním konventu o novicích nehovoří, pouze o mniších.¹³ Jako důkaz však toto mlčení nestačí. Obě možnosti – Ota jako novic ještě v Sedlci i Ota, který vstupuje do noviciátu až na Zbraslavi, tak zůstávají otevřené.

Pokud budeme zvažovat první možnost, stal se Ota zbraslavským mnichem v roce 1292 či v prvních měsících roku následujícího, neboť noviciát v cisterciáckém řádu trval jeden rok. Budeme-li předpokládat, že bílé roucho novice přijal až na Zbraslavi, můžeme chvíli, kdy se stal zbraslavským profesem, posunout až k roku 1297, kdy zemřela královna Guta, jejíž dar dostal při složení svých slavných slibů. Skutečnost, že se stal jen několik málo let, či snad dokonce jen několik měsíců poté, co složil slavné sliby, na Zbraslavi opatem, vypovídá o faktu, že Ota nebyl běžným novicem. Když si uvědomíme, jak prestižní duchovní institu-

10 Josef EMLER, *Úvod*, in: *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. VI.; Václav NOVOTNÝ, *Kronika zbraslavská*, Otisk úvodu k českému překladu, Praha 1905, s. 7; Zdeněk FIALA, *O kronice zbraslavské a jejích autorech*, in: *Zbraslavská kronika*, překlad F. Heřmanský, Praha 1976, s. 8.; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterceho řádu v Čechách 1142–1420 II, Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 20142, s. 251.

11 Prozaická část 40. kapitoly první knihy, která je věnována jmenování prvního zbraslavského konventu, je dílem Otovým, verše doplnil Petr Žitavský, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 50–52, zmínka o Otovi, s. 51.

12 Nositeli jména Ota byli ve 13. století dva opati vyšebrodského kláštera. Blíže k nim Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterceho řádu v Čechách 1142–1420 II*, s. 43.

13 Petr Žitavský uvádí soupis jmen členů zbraslavského konventu slovy: „Hic devotorum conscribuntur monachorum nomina“, *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, s. 51.

ci zbraslavský klášter za Václava II. představoval, je vyloučené, že by zde po tak krátké době mohl získat vedoucí postavení neznámý řeholník.

Otův rychlý nástup do opatského úřadu poukazuje na skutečnost, že do cisterciáckých klášterů přicházeli vedle běžných zájemců o duchovní život také lidé, kteří byli již předem určeni pro vysoké funkce v řádu. Známý je případ Oldřicha z Paběnic, vysokého církevního hodnostáře pražské diecéze, který svou dráhu završil vstupem do sedleckého kláštera, kde se po třech letech a několika měsících stal opatem.¹⁴ Zatímco v případě Oldřicha z Paběnic lze předpokládat jeho vlastní záměr dosáhnout prestižního úřadu sedleckého opata, v jiných spíše tušíme snahu kláštera, získat do svých řad schopné a výkonné osobnosti. Princip však pravděpodobně byl obdobný – nadaný jedinec, který již dříve prokázal své kvality, přichází do kláštera s předpokladem, že zde časem zaujme vůdčí postavení. O takovém vstupu do řádu vypráví Petr Žitavský v kapitole věnované zbraslavským zázrakům. Líčí, jak jeden ze zbraslavských řeholníků rozpoznal v blíže nejmenovaném novici, který právě vstoupil do zbraslavského kláštera, budoucího opata. Uvedený mnich měl údajně prohlásit: „*Scio, scio et certus sum, quia iste novicius hodie noviciorum cellam ingressus istius monasterii abbas erit*“¹⁵ Obvykle se předpokládá, že tímto novicem byl Petr sám,¹⁶ příběh by se však mohl dotýkat i Oty, pokud přijmeme předpoklad, že roucho novice přijal až na Zbraslavi. Ať již měl kronikář na mysli sebe nebo svého předchůdce, příběh naznačuje, že příchodí byl člověk mimořádných kvalit, které dávaly v klášteře tušit jeho brzký vzestup.

Předpokládejme tedy, že Ota Durynský vstoupil do cisterciáckého řádu po předběžné dohodě s představitelem sedleckého nebo snad již zbraslavského kláštera. Zda hlavní zásluha na tom, že přišel do Čech, připadla opatu Konrádovi, se

14 „Isti domino Friderico succesit in abbatis officium reverendus vir magister Vlricus, doctor decretorum...quondam multarum ecclesiarum canonicus, tunc monachus anno ingressionis sue ad ordinem Cisterciensem quarto [...].electus canonicus [...] in abbate[m] [...]“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 303.

15 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 283.

16 V. NOVOTNÝ, *Kronika zbraslavská*, s. 15; *Zbraslavská kronika*, pozn. 6 na s. 357; Marie BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský o sobě (Zbraslavská kronika jako ego-dokument)*, in: *Za zdmi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, Dana Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec (edd.), České Budějovice 2010, s. 72.

můžeme jen dohadovat. Zcela obecně můžeme vymežit Otův vstup do noviciátu léty 1291–1296, složení slavných slibů o rok později, 1292–1297.

Opatského úřadu Ota dosáhl pravděpodobně ve druhé polovině roku 1297, poté, co první představitel zbraslavského kláštera, Konrád, ze svého úřadu odstoupil. Ota vedl zbraslavský ústav rok a půl a pak se do čela zbraslavského domu vrátil opat Konrád. V tomto duchu informuje o krátkém opatském působení Oty Durynského Petr Žitavský. Otův úřad zmiňuje ve *Zbraslavské kronice* celkem třikrát, vždy však bez bližších podrobností, jež by objasnilly důvody Konrádova odchodu nebo okolnosti jeho opětovného návratu. Vždy jen uvádí, že po roce a půl Ota odstoupil a do úřadu byl znovu povolán Konrád.¹⁷ Jasná není ani role, jakou v tomto odchodu a opětovném Konrádově návratu sehrál Ota. Byl jen pasivní postavou, která podle jednala podle Konrádova přání?

Jednou se Petr vyjadřuje v tom smyslu, že pan Konrád po dobu onoho roku a půl „odpočíval“. Způsobila Konrádovo první odstoupení nemoc? Nebo máme hledat příčiny v nějakých neshodách se zakladatelem kláštera, králem Václavem? Anebo do třetice, můžeme soudit na to, že Konrád přijal v rámci řádu jiné významné postavení? Ani to by nebylo výjimkou. Vzpomeňme jen na opata Heidenreicha, jenž se stal na počátku 14. století na krátkou dobu opatem mateřského kláštera ve Valdsasech a po svém návratu v Sedlci znovu zaujal své vůdčí postavení.¹⁸

17 „Otto, vir sapiens, domino Conrado abbati pro tempore, altero dimidio videlicet anno, quiescenti, in officio abbacie successit, nec tamen plus quam anno cum dimidio in Aula Regia secundus abbatizavit, nam subito ipso cessante dominus Conradus primus reassumptus est“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 79. „[...] dominus Cunradus, qui primus abbas Aule Regie exstitit, bis abbacie regimen resignavit; in prima resignatione dominus Otto sibi successit, qui anno uno cum dimidio abbatizavit et postea resignavit; iterum dominum Cunradus eligitur et abbatis nomine insignitur“, ibidem, s. 233. (Konrád) „Ab eodem vero abbacie regimine anno quinto fundacionis cedit voluntarie domino Ottone Thuringo sibi in officio succedente, abbatizante uno anno cum dimidio et cedente. [...] dominus Cunradus ad primum officium suum redit [...]“, ibidem, s. 294.

18 Heidenreich někdy v letech 1304–1306 opustil svou roli sedleckého opata a přijal opatský úřad ve Valdsasech. Na naléhání Čechů se však již po dvou měsících vrátil jako opat zpět do Sedlce, *Otonis Chronicon Waldsasense*, in: *Rerum Boicarum Scriptores I*, Andreas Felix von Oefele (ed.), Augsburg 1763, s. 68.

Jisté je pouze, že poté, co pominuly příčiny jeho odstoupení, Konrád se znovu o svůj úřad přihlásil a Ota mu vedoucí místo v klášteře přepustil. O tom, že šlo o přenechání opatské role Konrádovi, Petr Žitavský výslovně nemluví, s ohledem na Konrádovo postavení na dvoře Václava II. a v politickém životě Českého království se zdá pravděpodobné, že iniciativa byla na straně Konrádově a Ota mu ustoupil.

Datace Otova krátkého úřadu v čele kláštera Aula Regia není úplně jednoznačná. Petr Žitavský říká, že Konrád odstoupil *anno quinto fundacionis*, což by znamenalo mezi dubnem 1296 a dubnem 1297. Konrád je však v opatské roli doložen ještě v červnu 1297, kdy jej královna Guta ustanovila vykonavatelem své závěti.¹⁹ Pravděpodobně máme tomuto výroku rozumět jako pět let po založení kláštera, což by bylo možné vztáhnout na celý rok 1297. Předpokládejme tedy, že ke Konrádovu odchodu z opatského úřadu a k Otově volbě došlo ve druhé polovině roku 1297. V tom případě můžeme soudit, že stál v čele kláštera do roku 1299.

Jak vypadala Otova vláda na Zbraslavi, nevíme, neboť pro to nemáme prameny. K dispozici je jen minimum listinných údajů a kronikářské zprávy chybějí vůbec. Ze sledované doby známe pouze dvě listiny. Velmi zajímavý je formulářový kus datovaný cca k roku 1298, v němž Burchard z Magdeburku, významný dvořan Václava II., žádá panovníkova kaplana Heřmana, člena řádu německých rytířů, aby se přimluvil u krále, aby nestavěl v Chocni hrad, neboť by se tak stalo na újmu zbraslavských cisterciáků.²⁰ Je velmi zvláštní, že zbraslavští cisterciáci potřebovali přimluvu a zprostředkování dalších osob, aby se domohli změny panovníkova plánu. Znamenal Konrádův odchod z vedení ústavu takovou změnu ve vztahu Zbraslav – Václav II.? Nebo právě kvůli zhoršenému poměru krále ke klášteru Konrád odstoupil? Druhá listina z roku 1298 však zhoršení poměrů panovníka k jeho klášteru nijak nenavědčuje. Dokládá totiž, že Václav II. požádal pražského biskupa Řehoře, a ten vyhověv králi, postoupil zbraslavským cisterci-

19 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 79. Královna Guta zemřela 18. června 1297.

20 *Listy kláštera Zbraslavského*, Ferdinand Tadra (ed.), Historický archiv č. 23. Praha 1904, č. 9, s. 6–7. Burchard z Magdeburku zastával úřad podkomořího. K Burchardovi a k Heřmanovi srov. Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, Praha 2011, s. 77–78.

ákům tří kostely.²¹ Téma vztahu Václava II, k jeho založení v době opatování Oty zůstává otevřené.

Již bylo řečeno, že *Zbraslavská kronika* žádnými informacemi k Otovu opatskému působení nepřispívá. Absence zpráv je důsledkem skutečnosti, že Petr Žitavský celé období, kdy stál v čele jeho kláštera opat Ota, vynechává. Naposledy uvádí smrt královny Guty v červnu 1297, kdy byl opatem ještě Konrád, a pak pokračuje až vylíčením grošové reformy krále Václava v roce 1300.²² Proč se to stalo a co Petra Žitavského vedlo k tak dlouhé odmlce, známo není. Neměl autor *Zbraslavské kroniky* pro toto období prameny?

Otův život, poté, co se stáhl z vedení ústavu, není, až na výjimky, prameny dokumentován, netušíme ani, zda po své abdikaci zastával v konventu jinou hodnost. *Zbraslavská kronika* totiž Otu ani v těchto letech nezmiňuje. Tato absence zpráv je poměrně zajímavá, neboť diplomatickým aktivitám opata Konráda i Petra Žitavského je věnováno hodně místa. Z mlčení kroniky snad lze proto oprávněně soudit, že Ota nebyl politicky činný, nebo alespoň, že se neúčastnil oněch zásadních jednání v letech 1309–1310, kdy již stál v čele zbraslavského kláštera opět opat Konrád. Doklady pro Otovu politickou činnost nemáme ani z doby jeho opatského úřadu; zde ovšem může být vina na straně pramenů, které dvůr Václava II. v letech 1298–1300 téměř nepodchycují.

Jediný doklad, byť ne zcela bezpečný, zachycuje Otu Durynského 12. května 1300, kdy byl spolu se sedleckým opatem Heidenreichem přítomen ve valdsaském klášteře majetkovému jednání mezi tímto ústavem a městem Cheb.²³ Heidenreich je na této listině titulován jako opat ze Sedlce, v případě Otově je uvedeno jen Ota ze Zbraslavi, nikoliv opat. Vzhledem k tomu, že Ota je v listině uveden na druhém místě, hned za opatem Heidenreichem, naznačuje, že šlo o osobu významnou, identifikace s bývalým opatem se zdá dosti pravděpodobná. Je zajímavé, že ve stejné době, jako Heidenreich a Ota pobýval ve Valdsasech i Petr z Aspeltu, tehdy biskup basilejský a vedoucí osobnost české politiky, spolu s biskupem Jindřichem z Kostnice.²⁴ Jaké záležitosti svedly asi tak reprezentativ-

21 RBM II, č. 1811, s. 778.

22 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 80.

23 *Monumenta Egrana* I, č. 521, s. 191.

24 Srov. Monasterium.net- Staatsarchiv Amberg, Waldsassen, č. 152. Listina byla vydána stejného dne, jako dokument zmiňující Otu ze Zbraslavi.

ní sešlost do tohoto cisterciáckého ústavu? A jaká role tehdy Otovi připadla? Zastupoval zde snad jako diplomat zbraslavský klášter?

Z Otova působení po té, co odstoupil z vedení kláštera, známe s jistotou jen jeho působení historiografické. Záměr napsat klášterní kroniku, vznikl někdy po smrti zakladatele opatství, krále Václava II., který skonal v roce 1305. Podle úvodu k první knize Zbraslavské kroniky se Ota chopil pera na naléhání přátel,²⁵ nicméně nelze pochybovat o tom, že kronikářem se mohl stát pouze se souhlasem svého představeného, ba ještě spíše, z jeho pověření. Za záměrem sepsat klášterní kroniku tak musíme vidět zájem opata Konráda, který si pro tento náročný úkol vybral vzdělaného a moudrého (*vir sapiens*) Otu. Ota Durynský však stál pouze u počátku vzniku *Chronicon Aulae Regiae*. Zemřel v březnu 1314, dříve než své dílo mohl dokončit.²⁶

Dílo – *Chronicon Aulae Regiae*

Podle slov předmluvy k první knize *Zbraslavské kroniky* přistoupil Ota Durynský ke psaní s cílem oslavit zakladatele zbraslavského kláštera krále Václava II. „Činím tak proto, aby se pomocí mé, byť neužitečné snahy tím ukázal život toho krále doporučení hodný pro potomky jako látka k úspěchu, čím u současníků za života vzbuzoval úžas a zářil nepopíratelně přejasnými znaky ctností. Neboť nepokládám za hodno, aby zašla s ustávajícím ohlasem památka tak velikého vladaře, který jak za živa, tak při smrti ukazoval ostatním slovem i skutkem pravidlo života.“²⁷ Podle těchto slov tak cíl kroniky představovalo vylíčení života Václava II., a to vylíčení specifické, jež představovalo tohoto vladaře jako vzor křesťanského panovníka. Již na počátku 20. století dovedl Václav Novotný, že Otův spis spíše než kronikou měl být legendou, s níž se snad počítalo v budoucnu jako s podkladem pro kanonizaci.²⁸ Představa o legendistickém pojetí Václavova životopisu

25 „Quorundam amicorum crebris excitatus instanciis, quemdam de vita et moribus serenissimi principis, domini Wenceslai, Felicis memorie quondam regis Bohemie sexti, Polonie vero secundi [...]“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 8.

26 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 79.

27 *Zbraslavská kronika*, s. 27.

28 V. NOVOTNÝ, *Kronika zbraslavská*, překlad František Heřmanský, s. 30–31.

v české historiografii zakotvila a tento názor můžeme shledat také u dalších historiků.²⁹ V nedávné době vystoupil s poněkud odlišným pojetím Robert Antonín, který sice možnost záměru budoucí kanonizace Václava II. zcela neodmítá, nicméně jeho životopis ve *Zbraslavské kronice* pokládá především za vyobrazení ideálu křesťanského panovníka, za knížecí zrcadlo pro poučení budoucím generacím.³⁰

Ota začal psát své dílo v letech po smrti Václava II. Tradičně byl přijímán názor, že svou práci zahájil ještě v roce 1305,³¹ spolu s Marií Bláhovou, se však domnívám, že k rozhodnutí představit život zakladatele kláštera došlo až později.³² Vzhledem k tomu, že svůj záměr dovedl jen do let 1294–1296, pokládám za pravděpodobné, že se psaním začal až někdy před rokem 1314, kdy sám zemřel. Pokud by se pera chopil nedlouho po smrti Václava II., nevysvětlíme, proč za cca osm let napsal tak málo.

Není vyloučeno, že počátek Otovy tvorby souvisel až s novými poměry v království, s nástupem Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny na český trůn. Lze uvažovat i o tom, že se zbraslavský klášter rozhodl na počest nové královny sepsat kroniku, kterou by oslavil skutky jejího zvěčnělého otce. Není pochyb, že druhá část *Zbraslavské kroniky*, jejímž autorem byl Petr Žitavský, byla psána tak, aby Elišku oslavila. Směřoval však k podobnému cíli již prvotní kronikářský záměr zbraslavských cisterciáků? Zde si nejsme zdaleka tak jisti. Nemůžeme totiž popřít, že Petr Žitavský v pozdější době původní plán pozměnil, a to právě tak, aby glorifikoval nejen krále Václava, ale také nový královský pár Jana Lucemburského a Elišku Přemyslovnu. Souvisela tato změna pouze s osobou a mentalitou nového kronikáře nebo máme přece jen uvažovat o tom, že Ota započal své dílo ještě před rokem 1310, kdy o Elišce jako osobě, již je kronika určena, ještě neuvažoval?

29 Z. FIALA, *O kronice zbraslavské a jejích autorech*, s. 9; Marie BLÁHOVÁ, *Cisterciácké dějepisectví ve středověkých Čechách*, HO 5, 1994, s. 278, pozn. 40.

30 Robert ANTONÍN, *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku, Marin Wihoda – Demeter Malaták (edd.), Brno 2006, s. 197–215, 214; TÝŽ, *Ideální panovník českého středověku*, Praha 2013, s. 321–330.

31 Blíže k tomu Anna PUMPROVÁ, *Kázání Petra Žitavského na Píseň písní*, disertační práce, Ústav klasických studií, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita Brno 2006, s. 16.

32 M. BLÁHOVÁ, *Cisterciácké dějepisectví*, s. 278.

Pasáže sepsané někdejším opatem Otou začínají krátkou rekapitulací vlády Přemysla Otakara II. a od 9. kapitoly se věnují době Václava II., z níž zachycují období od roku 1278 do roku 1294–1296. Autor se zabývá především vývojem českých zemí, méně je řeč o zahraniční politice Václava II., i když hlavní události v kronice nechybějí. Několik kapitol kronikář věnuje vztahu Václava II. k jeho tchánovi Rudolfovi Habsburskému a k Rudolfovým synům Rudolfovi a Albrechtovi, popisuje získání Krakova Václavem II. v roce 1291, tažení do Malopolska o rok později a též volbu Adolfa Nasavského římským králem, stejně jako Václavovy vztahy k tomuto panovníkovi.

Podíváme-li se na to, která témata jsou v pasážích opata Oty nejvíce frekvencována, uvidíme na prvním místě založení zbraslavského kláštera,³³ což lze u legendisticky pojatého životopisu zakladatele očekávat, neboť zbožné fundace patřily k charakterové výbavě světců – vyznavačů. Dalším velkým tématem Oty Zbraslavského se stala osobnost Závíše z Falkenštejna.³⁴ Nelze vyloučit, že pozornost daná Závíšovi z Falkenštejna byla odrazem jak vnitřní souvislosti Závíšova pádu a králova slibu založit klášter, tak snad i role, kterou při tom sehráli cisterciáckí preláti Dětrich Valdsaský, Heidenreich Sedlecký a pozdější zbraslavský opat Konrád.³⁵

Svůj cíl, vylíčit život krále Václava II., někdejší opat Ota nedokončil. Zanechal po sobě jen část původního záměru. Rozsah a podobu tohoto torza přesně neznáme, neboť po Otově smrti prošlo značnými úpravami Petra Žitavského. Víme, že končilo dnešní 51. kapitolou první knihy *Zbraslavské kroniky*, neboť Petr Žitavský v generálním prologu k celé kronice označil místo, odkud na svého předchůdce navázal.³⁶

Není snadné rozlišit, co v prvních jedenapadesáti kapitolách *Zbraslavské kroniky* vzešlo skutečně z pera Oty Durynského a co jsou Petrovy pozdější dodatky. Tomuto tématu byla v minulosti věnována již poměrně rozsáhlá diskuse, v níž se názory jednotlivých historiků značně lišily. Od zastánců názoru, že Petr

33 Založení zbraslavského kláštera autor probírá celkem v osmi kapitolách. Kapitoly 29, 36–42, 44.

34 Závíši z Falkenštejna jsou věnovány kapitoly 16–18, 21, 22, 24, 25.

35 Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Počátky působení cisterciáckých opatů Dětricha, Heidenreicha a Konráda na dvoře Václava II.*, MHB 17, s. 7–39.

36 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 4.

Žitavský Otův text kompletně přepracoval až po stoupence myšlenky, že Otovo dílo, tak jak je známe, víceméně vzešlo z dílny tohoto prvního autora a Petrovy zásahy byly jen minimální. Diskusi, která proběhla převážně v 19. a na počátku 20. století shrnula v nedávné době Anna Pumprová, která poukázala na skutečnost, že v posledních desetiletích se badatelé touto otázkou již dále nezabývali a s odvoláním na závěry starších prací předpokládají, že Petr Žitavský do Otova textu více či méně zasahoval a že je autorem všech veršů kroniky.³⁷ K úvahám o tom, jak mohly vypadat změny provedené Petrem Žitavským, může napomoci znalost způsobu jeho práce, kterou odhaluje zachovaná pracovní verze druhého svazku kroniky, uložená ve Vatikánské knihovně.³⁸ Z ní vyplývá, že Petr byl zvyklý pracovat s rukopisem, napsaný text byl pro něj základem, který dále upravoval: škrtil a opravoval znění, vkládal nové zprávy, připisoval verše, přidával opsané listiny a další písemnosti (dopisy, písemné zprávy o mimořádných událostech apod.). Krátké úpravy vepisoval přímo k textu, delší na volné lístky, které opatřil poznámkami, kam mají být do kroniky vloženy. Na závěr opatřil jednotlivé kapitoly nadpisy, jež vystihovaly jejich obsah, případně vyznačil kapitoly nové. Teprve takto upravený pracovní svazek byl svázan a určen k čisto-pisu. Až později snad Petr doplnil již hotové dílo o předmluvu a vybavil je nebo dal vybavit obsahem knihy, který zahrnoval očíslovaný soupis nadpisů jednotlivých kapitol.³⁹

Na základě těchto informací můžeme předpokládat, že Petr Žitavský podobně jako s druhým svazkem kroniky pracoval i s pasážemi, které zanechal jeho

37 Anna PUMPROVÁ, *Kázání Petra Žitavského*, s. 17; nověji se k ní vrátila ještě ve studii *Zu Sprache und Stil der Königsaler Chronik, Stand und Perspektiven der Forschung*, in: *Chronicon Aulae regiae – Die Königsaler Chronik. Eine Bestandsaufnahme*, Stefan Albrecht (ed.), Frankfurt am Main 2013, s. 76–77. Nejnověji Petra Žitavského jako autora všech veršů kroniky zmiňuje R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 105.

38 Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. Pal. lat. 950.

39 Blíže k tomu Marie BLÁHOVÁ, *Dílna středověkého historika (Způsob práce Petra Žitavského)*, in: *Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytniej*, Anton Barczak – Wojciech Iwańczak (edd.), Katowice 2006, s. 11–33. Srov. též Anna PUMPROVÁ, *Svědectví autografu o práci Petra Žitavského s textem Zbraslavské kroniky*, ČMM131, 2012, s. 239–263.

předchůdce Ota.⁴⁰ Je jisté, že Otovo dílo, které bylo prozaické,⁴¹ doplnil verši, většinou leoninskými hexametry, jichž je v prvních 51 kapitolách první knihy celkem 663. Někdy verše vložil za Otův kronikářský záznam, nejčastěji však jimi text svého předchůdce proložil, a to buď na jednom, nebo s větší frekvencí na několika místech příslušné kapitoly. S výjimkou kapitoly 41 jsou o verše obohaceny všechny ostatní. Jejich počty v jednotlivých případech kolísají, a to od dvou (kapitola 39) po padesát (kapitola 34). Obdobným způsobem, doplňováním prozaického textu leoninskými verši pracoval Petr Žitavský i v následujících částech kroniky, které byly již plně jeho autorským dílem. Na rozdíl od Otových pasáží však ve svých kapitolách častěji volil umístění veršů jen v závěru textu, i když se prokládání prózy verši ani tam nijak nebránil.

Z hlediska obsahu zastávají verše přidané do Otovy části *Chronicon Aulae Regiae* různou roli. Některé mohou být zveršováním původní prózy, nebo samostatným rozvinutím Otova vyprávění (např. kapitoly 2, 3, 11, 14), jiné obsahují zamyšlení či poselství čtenáři. Na některých místech kroniky mohou mít verše pouze zdobnou funkci (kapitola 8, uprostřed textu). Verše na konci kapitoly někdy rekapituluji předchozí prózu (24, 36), na začátku pak mohou být úvodem k následujícím slovům (kapitoly 7, 25, 30). Jednotlivé veršované vložky nepřesahují obvykle deset veršů, lze však najít i pasáže rozsáhlejší, jež mají charakter samostatných básní (elegie nad mrtvým Přemyslem Otakarem II. – kapitola 8; naučení Rudolfa Habsburského Václavu II. – kapitola 28; jiné naučení Rudolfa Habsburského, kapitola 34).

V souvislosti s verši je nutné si klást otázku, do jaké míry druhý autor kroniky při jejich vkládání pozměňoval stávající prozaický text. V některých případech se přidání veršů mohlo obejít bez zásahu do původního Otova vyprávění, zejména tam, kde jde o samostatný text, úvodní nebo shrnující, ať již na konci kapitoly nebo po některé její části (např. většina veršů v kapitole 14 a 22, kapitola 15). Jinde však verše navazují na prózu uprostřed věty a je jisté, že Petr musel přinejmenším upravit tuto sentenci (např. opakovaně v kapitole 34 při vyprávění

40 Nejnověji předpokládá Robert Antonín, že Petr Žitavský podrobil Otovu část kroniky své finální redakci, R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 67.

41 Prolog k první knize uvádí Otův záměr „[...] plano stilo dictaminis exarare disposui“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 8.

o Rudolfovi, synu krále Rudolfa Habsburského) nebo i větší část textu, aby své verše vložil do vhodného kontextu (závěr kapitoly 28).

Nepochybně a v literatuře již dlouho reflektované jsou Petrovy zásahy v kapitole 40, kde jeho autorství náleží nejen důležitá veršovaná část s charakteristikou jednotlivých mnichů, ale také předcházející část textu od prvního hexametru (*Hic devotorum conscribuntur monachorum*).⁴² Rýmovaná vložka se jmény členů prvního zbraslavského konventu je zajímavá i svým obsahem a vede k otázce, odkud vzal Petr Žitavský vědomosti o jménech a povahových vlastnostech mužů, kteří před více než dvaceti lety osadili zbraslavský klášter? Podle všeho tato informace v původním Otově podání nebyla, neboť Petrova vsuvka jeho text de facto narušuje; nejde tedy o převedení části kapitoly z prózy do veršů. Existovala tehdy skutečně nějaká starší zpráva o založení zbraslavského kláštera,⁴³ nebo získal Petr tyto informace od starších spolubratrů na základě tradované paměti konventu?

Je otázkou, zda byl již Otův rukopis členěn na kapitoly, nebo zda rozdělení textu do jednotlivých hlav vzniklo až během Petrových úprav. V této souvislosti bych chtěla upozornit na úvodní část kroniky věnovanou vládě Přemysla Otakara II. a zlým letům po jeho smrti, kde se zdají být některé prozaické části kapitol na samostatné oddíly příliš krátké. Například prozaická část kapitoly 2 obsahuje jen 102 slov, kapitoly 3 dokonce jen 92 slov, méně než dvě stě slov mají také kapitoly 5, 7, 10 a 11. I na dalších místech Otovy části kroniky najdeme velmi stručné prozaické základy kapitol (například u kapitol 17 a 19). Skutečně Ota zamýšlel rozdělit svůj text do těchto krátkých hlav? Nebo rozdělení textu na jednotlivé oddíly a jejich pojmenování provedl až Petr Žitavský? Při sjednocování textu před jeho čistopisem je to dobře představitelné, konkrétní důkazy však zatím chybějí.

Václav Novotný připsal Petrovu peru dokonce některé celé části. Na základě obsahových nesrovnalostí dospěl k závěru, že kapitoly 45, 47 a 48 nejsou Oto-

42 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 51. Blíže k tomu V. NOVOTNÝ, *Kronika zbraslavská*, s. 40–41.

43 Úvahu Adolfa BACHMANNNA, *Beiträge zur Kunde böhmischer Geschichtsquellen des XIV. und XV. Jahrhunderts*, MGVDB 1897, Hf. 1, s. 1–30; zde s. 29, o existenci starší skladby o založení zbraslavského kláštera odmítá V. NOVOTNÝ, *Kronika zbraslavská*, s. 32.

vým autorským dílem, ale byly sepsány později, až poté, co kroniku převzal nový autor, aby ji dokončil.⁴⁴

Diskuse k tématu podílu Petra Žitavského na prvních 51 kapitolách *Chronicon Aulae Regiae* zůstává zatím otevřená. Zkušenost se druhým svazkem kroniky dává tušit, že Petrovy zásahy mohly být velice široké, bez důkladného, především lexikografického a stylového rozboru kroniky, však se většinou naše úvahy pohybují jen v rovině hypotéz.

V prologu k první knize, kde se mluví o plánovaném životopisu Václava II., je napsáno, že Ota chce zaznamenat, nejen to, co o králi slyšel, ale zejména, co sám viděl, neboť zrak *arbiter est aure cercior*.⁴⁵ Otovu historickou poctivost ocenil již Václav Novotný, který vyzdvihl jeho svědomitost při práci s prameny a konstatoval, že spolehlivost kroniky ještě zvyšuje použití listinného materiálu.⁴⁶

Pramenná spolehlivost a historická věrnost jsou však dvě různé věci. Ač se Ota mohl upřímně snažit popsat dobu Václava II. co nejpřesněji, nebyl pamětníkem mnoha událostí a jeho podklady, s nimiž pracoval, nepokrývaly vše, co by byl jako historikografovi potřeboval. Zejména mu chyběly dostatečné informace o časové ose a souslednosti událostí, a tak se stalo, že některé děje za sebe chybně řadí,⁴⁷ případně i nesprávně datuje.⁴⁸

Velký zmatek nadělal i v popisu tématu jemu tak blízkému, založení kláštera Aula Regia na Zbraslavi. V tomto případě nejde ani o chybné řazení událostí, ale o nesprávnou (nepochopenou?) výchozí informaci o slibu krále Václava založit klášter. Ota mluví o králově rozhodnutí založit klášter v souvislosti s událostmi podzimu 1288, či spíše s panovníkovým duševním zmatkem, jenž předcházela jeho rozhodnutí dát uvěznit Závíše z Falkenštejna. Králův slib popisuje v obecně

44 V. NOVOTNÝ, *Kronika zbraslavská*, s. 40–43.

45 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 8.

46 V. NOVOTNÝ, *Kronika zbraslavská*, s. 31–32. Otovu práci s listinným materiálem vysoce hodnotil také Ivan HLAVÁČEK, *Kronika zbraslavská, listiny a diplomatika*, s. 28–31.

47 Kapitola 22 pojednávající o tažení Václava II. a Závíše na Moravu v letech 1285 a 1286 v kronice následuje až za vylíčením příjezdu královny Guty do Čech, k němuž došlo v roce 1297 (kapitola 20); sekvence kapitol 27–30, 34. Také zařazení kapitoly 47, ať již vzešla z pera Oty nebo Petra Žitavského, je mylné.

48 Kapitola 28 – návštěva Václava II. u Rudolfa Habsburského v Chebu je v kronice nejen chybně zařazena, ale má i uvedeno nesprávné datum 1290 (k návštěvě došlo v roce 1289).

rovině jako závazek založit klášter ke cti Boha a jeho matky P. Marie, nikoliv jako konkrétní příslib vybudovat cisterciácké opatství.⁴⁹ Ten klade až do října 1291, kdy měl panovník během svého pobytu v Chebu oslovit sedleckého opata Heidenreicha a světit se mu se svým záměrem založit cisterciácký klášter. Zároveň mu měl sdělit, že svou fundaci s ohledem na jejich přátelství hodlá světit do rukou právě jemu jako otci – opatovi budoucího kláštera.⁵⁰

Tento popis událostí však zřejmě neodpovídá pravdě. Velmi pravděpodobně jednal Václav II. s cisterciáky již v roce 1288 a jednání došla až tak daleko, že bylo rozhodnuto nejen, že mateřským domem nové fundace se stane sedlecký klášter, ale také že opatská role případně někdejšímu Heidenreichovu spolupracovníkovi a v dané chvíli oseckému opatu Konrádovi.⁵¹ Před říjnem 1291 padlo zřejmě rozhodnutí nejen o osobách, které se budou na budoucím založení podílet, ale i o místě, kde nová instituce vznikne.⁵²

Avšak poté, co Záviše uvěznil, Václav II. se splněním svého slibu nespěchal. K jeho naplnění, jak víme, došlo až po více než třech letech, na jaře 1292. Pod tímto zorným úhlem dávají smysl jinak málo pochopitelné Otovy zmínky o tom, že cisterciáctí opati králi jeho slib opakovaně připomínali. V tak krátkém časovém úseku, jak založení popisuje *Zbraslavská kronika*, t.j. mezi říjnem 1291 a dubnem 1292, a s takovým spádem událostí by upomínání panovníka bylo zcela bezpředmětné.

49 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 32.

50 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 36–37. Filiální systém cisterciáckého řádu sdružoval kláštery na principu rodinných vazeb. V praxi znamenal oddělení dceřiného ústavu od mateřského, a to rozdělením konventu, kdy do nově zakládaného opatství byla vyslána část mnichů z mateřského domu. Mateřský klášter a jeho opat nazývaný pater – abbas navždy zůstali vůči své dceři v nadřízeném postavení.

51 Tuto verzi nepřímo potvrzují písemné prameny, které dokládají, že Konrád se následně (ještě v roce 1288) uvolnil ze svého úřadu v Oseku, vrátil se do Sedlce a tam očekával vznik příslibbeného kláštera. Blíže k tomu K. CHARVÁTOVÁ, *Počátky působení*.

52 Josef ŽEMLIČKA přesvědčivě dokázal, že Otou popisovaná cesta lodí, během níž si měli cisterciáci vybrat místo budoucího opatství, se nemohla uskutečnit mezi říjnem 1291 a dubnem 1292, kdy došlo k fundaci kláštera, ale muselo k ní dojít již dříve., *Krajina z lodí spatřená, Inspekční cesta Václava II. z Prahy vzhůru po Vltavě*, in: Krajina jako historické dějiště, Martin Holý (ed.), Praha 2012, s. 23–40; k dataci strana 27.

Co skutečně se skutečně odehrálo v Chebu v říjnu 1291, nevíme. Vzhledem k tomu, že okolnosti, za nichž se mělo setkání panovníka a sedleckého opata uskutečnit (králův pobyt ve městě, návrat Heidenreicha z generální kapituly) odpovídají historické realitě,⁵³ je možno předpokládat, že k „chebské schůzce“ krále Václava se sedleckým opatem skutečně došlo. Obsah jednání však byl nejspíše poněkud odlišný od toho, jak jej líčí zbraslavský opat Ota. Lze předpokládat, že opat Heidenreich, možná spolu s Dětrichem Valdsaským,⁵⁴ o jehož přítomnosti v Chebu se kronika také zmiňuje, králi jeho slib založit klášter připomenuli a domluvili se s ním již na konkrétním postupu fundace, která se pak realizovala během následujících šesti měsíců.

Nepřesnosti týkající se založení zbraslavského kláštera zřejmě souvisejí s Otovou ne zcela dobrou informovaností o létech 1288–1291, jež se v kronice projevuje, jak již výše uvedeno, i špatným sledem kapitol a chybami v dataci. Pokud neznalost přesného průběhu „velkých dějin“ u klášterního historiografa až tolik nepřekvapuje, o to víc je udivující tam, kde jde o historii, ba přímo založení vlastního ústavu. Nutno dodat, že Ota nebyl pamětníkem etapy, která předcházela vzniku zbraslavského kláštera, připomínám, že řeholní sliby skládal až na Zbraslavi, v době, kdy tamní ústav již existoval. Obdobně toto období z autopsie neznal ani druhý autor *Zbraslavské kroniky*, Petr Žitavský, který by byl mohl při svých úpravách Otova rukopisu nesrovnalosti opravit. Pamětníkem ovšem byl zbraslavský opat Konrád, jenž se dožil dokončení první knihy *Chronicon Aulae Regiae* a který mohl být zdrojem informací pro oba autory. Proč těchto jeho znalostí nevyužili, to platí i o absenci zpráv pro období od léta 1297 po začátek roku 1300, není jasné.

53 Ota datuje setkání Václava II. v Chebu do roku 1291, když se Heidenreich vracel z generální kapituly cisterciáckého řádu v Cîteaux. Na konci 13. století se kapituly konaly od 12. do 16. září. Vzhledem k tomu, že cesta ze Cîteaux do Chebu mohla trvat asi dvacet dní, lze předpokládat, že se Heidenreich mohl do Chebu dostat nejdříve kolem 6. října. Srov. Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Cesty českých cisterciáckých opatů na generální kapituly*, in: *Historia Monastica I*, Dušan Foltýn – Kateřina Charvátová – Petr Sommer (edd.), Praha 2005 (=Colloquia mediaevalia Pragensia 3), s. 215–238, k délce cest 228–231. Pobyt Václava II. v Chebu je doložen od 8. do 24. října 1291, RBM II, č. 1554, s. 667; č. 1555, s. 668.

54 Dětrich patřil po roce 1290 k předním důvěrníkům Václava II. Navíc, jako opat valdsaský byl vizitátorem sedleckého kláštera a měl tudíž na založení nové filiace zájem, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 37, 38.

Zbraslavská kronika je, jako většina středověkých historických spisů, dílem angažovaným, jehož cílem bylo nejen události zachytit, ale také je správně ideově interpretovat. Tento fakt se netýká jen částí napsaných Petrem Žitavským, ale také úvodních pasáží Otových. Ota se také k takovému postoji přímo hlásí, když říká, že chce život Václava II. vylíčit jako doporučeníhodný pro potomky.⁵⁵ Tomu přizpůsobuje jak výběr událostí a postřehů z Václavova života, tak také jejich výklad, který vždy vyznívá ve prospěch jeho hrdiny. Robert Antonín upozorňuje na skutečnost, že narativní strategie Oty Durynského je v *Chronicon Aulae Regiae* vystavěna tak, aby krále zobrazila jako ideálního vladaře obdařeného všemi panovnickými ctnostmi. Činí tak se znalostí a využitím dobových knížecích zrcadel, podle nichž modeluje obraz Václava – ideálního panovníka.⁵⁶

---

55 „[...] eiusdem regis vita commendabilis posteris in proficiendi argumentum prodeat [...]“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 8.

56 R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 293–353, explicitně s. 343. Srov. též Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády*, in: *Za zdmi kláštera*, s. 82–97.

Otto of Thuringia, abbot of Zbraslav and chronicler

Chronicon Aulae Regiae is one of the most important Bohemian medieval chronicles. The chronicle was created in the first decades of the 14th century at the Cistercian monastery *Aula Regia* in Zbraslav. Two authors shared in its birth; both were abbots of this house. The first was Otto of Thuringia, the second was Peter of Zittau. The share of the second of them was much more serious. It is precisely to him that the Zbraslav Chronicle owes its exceptional quality, whether we mean the wide scope of the work and view into European policy or its literary values. Only very few reports on Otto's life have been preserved. Only a few comments in the Zbraslav Chronicle (*Chronicon Aulae Regiae*) are available. Most of them come from the pen of Peter of Zittau. Otto speaks of himself only once, in the introduction, where he states that he approaches his work with an aim to commemorate the deceased founder of the Zbraslav cloister, King Wenceslas II. With the exception of one letter, the diplomatic material does not mention Otto. Otto's life before entering the monastery is not known; it is only known that he came from Thuringia. He took his monastic vows at Zbraslav. It is usually judged that he was among the monks who settled the newly founded Zbraslav cloister in 1292, but it is not certain, this idea relies only on the fact that one monk of those who formed the first convent at Zbraslav was named Otto. Sometime in 1297–1300 Otto served as the abbot at the Zbraslav monastery. He gained this title after the first abbot of Zbraslav, Konrád, resigned his office. Otto remained at the head of the monastery for a year and a half, then he left this post to Konrád again. Nothing is known of Otto's fate after he left the leadership of the cloister. He assumed the plan to write a monastic chronicle sometime after the death of the founder of the abbey, King Wenceslas II, who died in 1305. Otto, whom Peter of Zittau calls a *vir sapiens*, was certainly well suited for such a task, behind which we can see also the interest of Abbot Konrád. However, Otto of Thuringia was only at the beginning of the creation of *Chronicon Aulae Regiae*. He died in March 1314, before he could finish his work.

We do not precisely know the length and form of the torso, which he left, because his work underwent significant changes by Peter of Zittau after Otto's

death. We know that Otto's manuscript ended at today's fifty-first chapter of the first volume of the Zbraslav Chronicle, because Peter of Zittau in the general prologue to the whole chronicle marked the places from which he built on his predecessor. It is certain that he added verses to Otto's prose text, mainly in Leonine hexameter, of which there are a total of 663 in the first fifty-one chapters of the first volume. Peter of Zittau not only decorated Otto's work but also intervened in it. It is even considered that some chapters attributed to Otto could be the completely Peter's work. It seems that Peter's interventions could have been very broad, but it is not possible to draw any conclusions with a thorough, mainly lexicographic and stylistic analysis of the chronicle.

The Zbraslav Chronicle is, like most medieval historical treatises, an engaged work, the aim of which was not only to capture the events, but also to interpret them correctly in terms of ideology. It is also true in the introductory parts written by the chronicler Otto. He adjusted both the selection of events and the observations from Wenceslas's life and their interpretation, which always sounded in favour of his hero, to his intention to celebrate King Wenceslas and describe his life as a testimonial worthy for his heirs.

ŽEBRÁK MÍSTO LÉKAŘE

O přínosu nové edice Zbraslavské kroniky k jejímu využití jako historického pramene¹

ANNA PUMPROVÁ

A Beggar instead of a Doctor. A new edition of the Chronica Aulae regiae and its contribution to the use of this chronicle as a historical source:

The article deals with the valuable contribution to the use of the *Chronica Aulae regiae* as a historical source provided by a modern critical edition of the work, which is being prepared for publication. Using specific examples, the author illustrates typical shortcomings of earlier critical editions of the chronicle from the second half of the nineteenth century, prepared by Johann Loserth and Josef Emler, and outlines some of the distinct solutions applied in the upcoming edition.

Key words: Chronica Aulae regiae (Cronica Aule regie), Josef Emler, Johann Loserth, medieval chronicles, editions, historiography of the 14th century

Jedním ze základních předpokladů kvalitní historické interpretace středověkých narativních pramenů je práce s kritickými edicemi, které si kladou za cíl na základě studia a srovnání dochovaných rukopisných záznamů určitého díla konstituovat jeho text v podobě co nejbližší autorskému zápisu.² Historiografické spisy českého středověku byly kriticky vydávány ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století v řadě *Fontes rerum Bohemicarum* a pro mnohé z nich zůstalo toto vydání do dnešní doby posledním. Tak tomu bylo i v případě *Zbraslavské kroniky*. Moderní kritická edice tohoto základního pramene pro dějiny konce 13. a prvních desetiletí 14. století je připravována do tisku 130 let poté, co byl

---

1 Studie je náhradou za příspěvek *Literární zdroje Zbraslavské kroniky*, s nímž jsem vystoupila na konferenci *Kroniky jako historický pramen* a jenž se v té době již nacházel v rozšířené podobě v tisku (Anna PUMPROVÁ, *Oblasy bible, antických a středověkých autorů v textu Zbraslavské kroniky*, Graeco-Latina Brunensia 19, 2014, 2, s. 81–117). Studie byla zpracována v rámci řešení projektu IRP *Vivarium* Ostravské univerzity.

2 Srov. Anežka VIDMANOVÁ, *K vydávání latinských textů české provenience ze 14. a 15. století*, HT 8, 1985, s. 271–283, zde s. 277.

zpřístupněn Josefem Emlerem ve čtvrtém svazku FRB (1884).³ Vzhledem k tomu, že impulsem k přípravě moderního vydání nebyl nález dosud neznámého rukopisu rozsáhlejší části *Zbraslavské kroniky*, vyvstává otázka, co tato edice ve srovnání s předchozími přinese nového a v jakých ohledech přispěje k lepšímu využití kroniky jako pramene medievistického bádání. Odpověď na ni je hledána na následujících stranách prostřednictvím srovnání přístupu zhotovitelů starších edic a chystaného vydání. S ohledem na rozdílnou situaci dochování jednotlivých částí *Zbraslavské kroniky* a z toho vyplývajících specifik jejich zpřístupnění je analýza problematiky edičního zpracování díla organizována podle jeho knih. V úvodu je však zapotřebí alespoň stručně připomenout historii vydávání největší českolatinšské kroniky.

Edice *Zbraslavské kroniky*

Dějiny zpřístupňování textu *Zbraslavské kroniky* začínají na úsvitu 17. století, kdy byl text druhé knihy díla publikován spolu s dalšími prameny k českým dějinám Marquardem Freherem v rámci antologie *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot* (1602).⁴ M. Freher druhou knihu *Zbraslavské kroniky* vydal z dochovaného autografu (*V*), který byl o dvě desetiletí později s jinými rukopisy heidelberské knihovny rýnských falckrabí jako válečná kořist darován papeži Řehoři XV. a převezen do Říma (dnes je pod sign. Pal. Lat. 950 uchováván v *Bibliotheca apostolica Vaticana*).⁵

3 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884, s. 3–337. Zpracování nové edice vzniklo s podporou Grantové agentury České republiky, hlavním řešitelem projektu (P405/10/0425 *Zbraslavská kronika: kritická komentovaná edice*) byl Libor Jan, který spolu s Robertem Antonínem a Zdeňkem Žaludem připravil historický komentář, vlastní edici pořídili Anna Pumprová, Libor Švanda a Demeter Malaták.

4 *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot insignes, partim hactenus incogniti: qui gentis originem et progressum variasque regni vices et regum aliquorum vitam resque gestas peculiari-ter, hussitarum denique sectae historiam et professionem litteris tradiderunt, ex bibliotheca C. V. Marquardi Freheri, consilii Palatini*, Hanoviae 1602, s. 21–85.

5 K tomu blíže Marie BLÁHOVÁ, *Dílna středověkého historika (Způsob práce Petra Žitavského)*, in: Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu we wczesnej epoce nowożytniej, Antoni Barciak – Wojciech Iwańczak (edd.), Katowice 2006, s. 11–33, s. 12–13. Autorské

Novou edici *Zbraslavské kroniky*, která by obsahovala také text jejich dalších dvou knih, chtěl v poslední třetině 18. století zpracovat Gelasius Dobner. Neměl však po dlouhou dobu k dispozici úplný rukopis díla, a tak zamýšlel vydání pořídit na základě Freherovy edice, výpisků ze *Zbraslavské kroniky*, které nalezl u pozdějších autorů, a výtahu z první knihy díla (*S*), zaznamenaného v tzv. Stehlíkově kodexu (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. VIII F 49, fol. 151v, 157v–181v; 15. stol.). Díky skutečnosti, že Jan Petr Cerroni objevil v archivu města Jihlavy výpravný kodex (*I*; Státní okresní archiv Jihlava, Městská správa Jihlava, Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 692; 90. léta 14. století), jenž obsahoval všechny tři knihy *Zbraslavské kroniky*, mohlo být dílo v pátém svazku řady *Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita* nakonec poprvé uveřejněno jako celek.⁶

O necelých sto let později vyšly v krátkém sledu za sebou dvě kritické edice *Zbraslavské kroniky*. První z editorů, Johann Loserth (1875), vzal při přípravě edice⁷ v potaz další rukopisy, které starší vydavatelé díla neznali: rukopis donaueschingenský (*D*; Württembergische Landesbibliothek, Stuttgart, sign. Cod. Don. 697, fol. 122r–284r; druhá polovina 15. stol.) a rukopis roudnický⁸ (*R*; Lobkovičská knihovna, Nelahozeves, sign. R VI Fc 24; 1564–1565), oba shodně obsahují první knihu kroniky. Vedle toho se snažil zohlednit také různocnění vatikánského autografu, o nichž se dozvěděl jednak z prací Františka

---

opravy, které jsou v autografu dochovány, se M. Freher zčásti snažil respektovat (zvláště škrty), zčásti je opomíjel (především doplňky a naznačené změny slovosledu). O tom, že pracoval s autografem, svědčí mj. skutečnost, že nebyl s to přepsat text zaznamenaný ve spodní části fyzicky poškozeného folia 84v.

- 6 *Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita, quibus non modo patriae, aliarumque vicinarum regionum, sed et remotissimarum gentium historia mirum quantum illustratur. Collegit, et partim ex autographis, partim ex legitimis apographis codicibus recensuit [...]* Gelasius Dobner 5, Pragae 1794. Strasti s restituováním textu *Zbraslavské kroniky* jsou popsány v úvodu k edici (*Observationes praeviae in Chronicon Aulae regiae*, s. 1–19) na s. 1–7.
- 7 *Die Königsaaler Geschichtsquellen mit den Zusätzen und Fortsetzung des Dombherrn Franz von Prag*, Fontes rerum Austriacarum I, Scriptorum VIII, Johann Loserth (ed.), Wien 1875.
- 8 Do širšího povědomí se tento rukopis dostal díky pojednání Františka PALACKÉHO, *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber*, Prag 1830, s. 125–131, jeho existence však byla známa i dříve, srov. Johann Georg MEINERT, *Die böhmischen Geschichtsschreiber des ersten Zeitraums*, Jahrbücher der Literatur 15, 1821, Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst, č. 15, s. 43.

Palackého, novodobého objevitele autografu,⁹ jednak prostřednictvím profesora Schenkla z Grazu.¹⁰ Výtah z první knihy (*S*), který znal také ze dvou opisů, považoval J. Loserth za méně přínosný pro restituci textu *Zbraslavské kroniky*, a proto se rozhodl jeho varianty neudávat v úplnosti. Větší význam v tomto ohledu připisoval *Kronice Františka Pražského* (*Fr*), podle jejíž druhé recenze opravil některá místa *Zbraslavské kroniky*. Loserthova edice byla ve své době úctyhodným počinem. Nevyhovující se však stala mj. proto, že se J. Loserth rozhodl některé části *Zbraslavské kroniky* do svého vydání nepojmout, totiž „listiny, jež byly vydány jinde a v lepším znění, Petrovo stylistické cvičení a jeho testament, který nemá naprosto žádnou historickou hodnotu“.¹¹

S odstupem pouhých devíti let se *Zbraslavská kronika* péčí Josefa Emlera dočkala dalšího vydání, které v podstatě představuje revidovanou a doplněnou verzi edice Johanna Losertha. J. Emler ze svého vydání zcela vypustil textové varianty *S*, důsledněji zaznamenával v aparátu první knihy různočtení *R* a v případě druhé knihy zpracoval odlišnosti nacházející se v dosud nerefektovaném wolfenbüttelském rukopisu (*W*; Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, sign. Cod. Guelf. 154 Extrav., fol. 225r–325r; druhá polovina 16. stol.), ovšem pouze u prvních tří kapitol, neboť opis vyhodnotil jako špatný a hemžící se chybami.¹² Text kroniky vydal i s partiemi, které J. Loserth vynechal, přičemž znění listů a dokumentů citovaných ve *Zbraslavské kronice* upravoval podle jejich dostupných edic, a to i na místech, kde takový postup nebyl nutný. Při uvádění různočtení *V* vycházel (kromě materiálů Palackého) také ze srovnání Loserthova vydání s autografem, podniknutého Janem K. Wotkou.

9 František Palacký při své italské cestě v roce 1837 ve vatikánské knihovně objevil rukopis, z něhož vycházelo Freherovo vydání. Důvody, které jej vedly k přesvědčení, že se jedná o autograf Petra Žitavského, shrnul v publikaci: František PALACKÝ, *Literarische Reise nach Italien im Jahre 1837 zur Aufsuchung von Quellen der böhmischen und mährischen Geschichte*, Prag 1838, s. 54–56.

10 Srov. Johann LOSERTH, *Die Königsaller Geschichtsquellen. Kritische Untersuchung über die Entstehung des Chronicon Aulae Regiae*, Archiv für österreichische Geschichte 51, 1873, 2, s. 452.

11 Stylistickým cvičením mýnil básnický list doporučující cisterciácký řád, začleněný do kap. 1/87. Srov. Johann LOSERTH, *Vorwort*, in: *Die Königsaller Geschichtsquellen*, s. 3.

12 Srov. Josef EMLER, Úvod, in: *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. XVI.

Na skutečnost, že Emlerovo vydání *Zbraslavské kroniky* vyžaduje na řadě míst opravu a doplnění, upozornil již první překlad díla do češtiny (1905), který pořídil Jan V. Novák a jež úvodem a poznámkami doprovodil Václav Novotný.¹³ Překlad má dvě důležité přílohy: seznam oprav Emlerova vydání a seznam různocnění autografu druhé knihy kroniky, zpracovaný Hynkem Kollmanem na základě srovnání Emlerovy edice s vatikánským rukopisem.¹⁴ Do dnešní doby byla *Zbraslavská kronika* do národních jazyků přetlumočena ještě dvakrát, a sice zásluhou Františka Heřmanského a Rudolfa Mertlíka znovu do češtiny (1952, rev. 1975) a péčí Josefa Bujnocha a Stefana Albrechta do němčiny (2014).¹⁵

První kniha *Zbraslavské kroniky*

Text první knihy *Zbraslavské kroniky* tvoří dvě třetiny jejího celkového rozsahu, a tudíž skýtá bohatý materiál k tomu, aby mohly být pojmenovány hlavní problematické aspekty starších kritických edic díla a aby byla nastíněna odlišná řešení uplatněná v jeho novém vydání.

Hyperkritický přístup. Prvním charakteristickým rysem starších edic *Zbraslavské kroniky*, který se rozchází s moderní ediční praxí, je dobově podmíněný hyperkritický přístup k textu vydávaných rukopisů, v jehož důsledku bylo dochované znění díla opravováno, aniž k zásahům vždy existoval náležitý důvod. Např. ve větě *non enim possunt filii sponsi lugere, quamdiu ipsi non dedignatur*

13 *Kronika zbraslavská*, Václav Novotný (ed.), Jan V. Novák (překl.), Praha 1905.

14 K seznamu oprav srov. *Kronika zbraslavská*, s. 615–621. Mj. zde bylo znění listu Francesca da Barberino, zařazeného do kroniky jako 120. kapitola její první knihy, srovnáno s jeho zápisem ve vídeňském rukopise (ÖNB, Cod. Pal. 3530, f. 112r–115r), obsahujícím některá lepší čtení. Seznam různocnění ibidem, s. 622–631; autoři překladu však zjevně některá Kolmanova čtení považovali za chybná (srov. pozn. na s. 621).

15 *Kronika zbraslavská – Chronicon Aulae regiae*, František Heřmanský – Rudolf Mertlík (edd.), historický úvod Zdeněk Fiala, Praha 1952 (Odkaz minulosti české 15). *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae*, František Heřmanský – Rudolf Mertlík (edd.), předmluvu napsal a revizi předchozího vydání provedl Zdeněk Fiala, Praha 1975. Německý překlad: *Die Königsaal-er Chronik*, aus dem Lateinischen von Josef Bujnoch und Stefan Albrecht, mit einer Einleitung von Peter Hilsch, Frankfurt am Main 2014 (Forschungen zu Geschichte und Kultur der böhmischen Länder 2).

sponsus hilaris conmanere (I/20) opravil J. Loserth¹⁶ a po něm J. Emler podmět vedlejší věty *sponsus* („ženich“), dochovaný shodně ve všech rukopisech, na *sensus* („vjem, smysl, cit“). Opravené sousloví bylo do češtiny přeloženo: „neboť nemohou truchliti mladí snoubenci, pokud neodmítá při nich trvati pocit veselosti“.¹⁷ Text kroniky je však (ve svém původním znění) zjevnou parafrází Ježíšova výroku z Matoušova evangelia (Mt 9, 15): „neboť druhové ženicha nemohou truchlit, dokud se s nimi ženich ráčí veselit“.¹⁸ V 92. kapitole zase v rukopisech čteme o Elišce Přemyslovně: [...] *esset in medio nacionis perverse, que plus sibi optabant et captabant mori quam vivere*. Předchozí editoři opravili shodné čtení rukopisů *captabant* na *cupiebant*,¹⁹ třebaže *captare* ve spojení s *optare* vytváří akustickou ozdobu příznačnou pro styl Petra Žitavského a třebaže uvedené sloveso ve významu „dychtít po něčem“, „usilovat o něco“ do věty ústrojně zapadá – protivníci Elišky jí přáli a o to usilovali, aby spíše zemřela, nežli žila.²⁰

Nepozorná transkripce rukopisů. Při novodobém studiu rukopisů se ukázalo, že se v obou starších kritických edicích nacházejí chybně přepsaná čtení, jež dávají příslušným místům význam více či méně odlišný od jejich skutečně dochované podoby. Např. ve verši znějícím podle J. Losertha a J. Emlera: *mater trista-*

16 Srov. ZK I/20, *Die Königsaalr Geschichtsquellen*, s. 72.

17 Srov. *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae* (rev.), s. 56A.

18 Není-li uvedeno jinak, je autorkou překladů AP. Správně místo přeložil Josef Bujnoch (*Die Königsaalr Chronik*, s. 80). K textu kroniky srov. Matth. 9, 15: „et ait illis Iesus: Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus?“ Vulgátu cituji podle edice: *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem*, Robertus Weber – Roger Gryson (edd.), Stuttgart 1994 (editio quarta emendata).

19 Srov. *Die Königsaalr Geschichtsquellen*, s. 236, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 130A.

20 Podobně zbytečná je oprava *qui*, dochovaného v *I, D i R*, na *quem* ve větě: „*Qui tandem pecunia regis deficiente [...]*“ (I/49), neboť hlavní věta má svůj vlastní předmět *ipsum*, srov. *Die Königsaalr Geschichtsquellen*, s. 126, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 60A; oprava tvaru *misterium* na *misterio* ve větě: „*de annunciacione videlicet officium, pro eo, quod in ipso divine incarnationis misterium, Marie quoque preconium et nomen exprimitur*“ (I/58), srov. *Die Königsaalr Geschichtsquellen*, s. 142, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 69A; oprava *hii* na *hoc* ve větě: „*Hii plures quoque, qui cum rege Wenceslao in expeditionibus fuerunt, michi sepius retulerunt, quod ipse rex [...]*“ (I/68), srov. *Die Königsaalr Geschichtsquellen*, s. 169, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 85A apod.

tur, dum fame puer trucidatur (I/12)²¹ místo *trucidatur* („dítě hyne hladem“) stojí v rukopisech *cruciatur* („je mučeno“). Výraznější zásah do obsahu způsobilo nepozorné čtení rukopisů v následujícím příběhu o nešťastníkovi, který byl za hladomoru vhozen do hromadného hrobu a tři dny se zde živil lidským masem, než byl vytažen ven (I/20). Starší editoři přepsali jeho označení slovem *medicus* a nepovšimli si toho, že se ve všech rukopisech nad první slabikou slova nachází všeobecné zkracovací znaménko, takže hrdinou děsivého vyprávění nebyl lékař (*medicus*), nýbrž žebrák (*mendicus*).²²

K obdobnému významovému posunu došlo v důsledku chybného čtení rukopisů v závěrečném hexametru 36. kapitoly kroniky, jejímž tématem je proces výběru vhodného místa pro stavbu nového cisterciáckého kláštera. Ve starších edicích zněl verš shodně: [...] *ut edificare / rex possit claustrum, monachus quod tendat ad astrum*, a podle toho byl překládán „kde král by vystavět mohl / klášter, v kterém by mnich svou mysl upínal k hvězdám“. ²³ Ke slovu *astrum* J. Loserth zaznamenal variantu *austum* v *D*, J. Emler zachytil různočtení *ustrum* v *I* a k tomu doplnil, že v *D* a *R* se místo *monachus* nachází tvar *monachis*. Při novodobé kolaci se ukázalo, že všechny rukopisy čtou na počátku úseku shodně *monachis quod*, poté v *D* a *R* následuje *tendat*, zatímco v *I* *tendant*, a na konci verše stojí *ustrum* v *I*, *austum* v *D* a *astrum* v *R*. Při respektování rukopisných čtení tak lze hexametru restituovat do podoby: [...] *ut edificare / rex possit claustrum monachis, quod tendat ad austrum*, s významem: „aby král mohl / mnichům

-
- 21 Srov. *Die Königsaal Geschichtsquellen*, s. 55, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 17A. Dále např. ve verši: „Plurima dampna **ferunt** terre, cum prelia querunt, / nostri barones [...]“ (I/71) transkriboval J. Emler (*Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 89B) *ferunt* chybně jako *fuerunt*; v I/80 bylo zkrácené *monstratur* nesprávně rozvedeno jako *mirantur* („ecce mirantur et baiulatur mortuus rex piissimus“, srov. *Die Königsaal Geschichtsquellen*, s. 192, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 98B (*monstratur* registruje J. Emler pouze v *R*); ve formulaci „vir potens verbo et opere **doloso**“ (I/84) editoři (*Die Königsaal Geschichtsquellen*, s. 210; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 109A) mylně četli v *D* a *R* *dolosus* (ačkoliv ve skutečnosti se oba shodují s *I*) a zvolili tento tvar jako základní čtení apod.
- 22 J. Loserth i J. Emler zaregistrovali, že rukopis *D* obsahuje variantu *mendicum*, do textu však umístili *medicum*, které domněle četli v *I* a *R* (srov. *Die Königsaal Geschichtsquellen*, s. 56, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 18A).
- 23 Srov. *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulæ regiae* (rev.), s. 82; *Die Königsaal Geschichtsquellen*, s. 104, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 47A.

vystavět klášter, jenž by směřoval k jihu²⁴. Nové znění závěru 36. kapitoly, disponující mj. kvalitnějším rýmem, vhodně koresponduje s látkou, která je v příslušném oddílu *Zbraslavské kroniky* traktována, neboť odkazuje na obyčej cisterciácké (i benediktinské) architektury orientovat stavbu klášterních budov na jih od klášterního kostela.²⁴

Nepozorná transkripce rukopisů a nepochopení v textu užitě větné konstrukce dále vedly Josefa Emlera např. k nežádoucí opravě ve zmínce o udatnosti, již projevil Jindřich z Lipé při tažení proti Matoušovi Trenčianskému.²⁵ Věta v editorově podání zní *spiritum vero fortitudinis Heinricus de Lypa, vir utique strennuus, tunc induit* (I/124), přičemž v aparátu je uvedeno, že *D* a *R* začínají slovem *spem* a že v *R* se jméno Jindřicha z Lipé včetně přístavku nachází v akuzativu. Ve skutečnosti však všechny rukopisy začínají větu všeobecně zkráceným *spe*, které zřejmě vzniklo jako chybná interpretace původního všeobecně zkráceného *spc* (= *spiritus*) – jde o jednu z ojedinělých shodných chyb dochovaných záznamů první knihy *Zbraslavské kroniky*, která musela mít původ ve společné (ovšem nikoliv u všech bezprostředně předcházející) předloze. Jméno Jindřicha z Lipé s přístavkem je ve všech rukopisech uvedeno v akuzativu (*Heinricum de Lypa, virum utique strennuum*), neboť je součástí parafráze biblické vazby typu *spiritus autem Domini induit Gedeon* (srov. Iudic. 6, 34). Emlerova oprava zde tak sice nezpůsobila posun významový, nicméně obrátila autorem zamýšlenou stavbu věty.²⁶

Upřednostňování textových variant, jejichž původnost je méně pravděpodobná. Z předchozího vyplývá, že ve starších edicích mnohdy není správně udáváno zastoupení textových variant v jednotlivých rukopisech. K tomu je možno dodat, že při výběru z většího počtu čtení byly v textu upřednostňovány (i zdánlivě) textové varianty rukopisu *I*, třebaže čtení jiných rukopisů se zdají být autorské-

24 V případě zbraslavského kláštera tomu ovšem nakonec bylo z prostorových důvodů naopak. Srov. Jiří KUTHAN, *Počátky gotické architektury v Čechách*, Praha 1983, s. 274; Dobroslav LÍBAL, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001, s. 412. Za toto upozornění vděčím paní prof. PhDr. Kateřině Charvátové, CSc.

25 Srov. Petra Žitavského *kronika zbraslavská*, s. 223B.

26 Naproti tomu J. Loserth (*Die Königsaalers Geschichtsquellen*, s. 364) počáteční slovo věty interpretoval jako *species* (uvádí též variantu *spem* v *D*), nicméně slovesnou vazbu ponechal v původní, náležité podobě.

mu znění bližší. Např. druhé metrum kap. I/65 uvozuje v obou starších edicích formulace (*tam iocundas festivas et tam preclaras [...] festivitates*) *mors immatura et multis **fletibus** obfuscavit*. J. Emler k *fletibus* poznamenává, že v *D* a *R* místo substantiva stojí adjektivum *flebilis*, ale v textu ponechává znění, které připisoval *I*.²⁷ Ve skutečnosti se ovšem ve všech rukopisech nachází mnohem příhodnější *flebilis*. Shodně je tomu u sousloví *corda **fidelia*** v I/44 (Emler podle údajného čtení *I* v textu ponechává *corda **fideliium***) nebo *mentis **decretum*** v I/51 (v Emlerově základním textu stojí domnělá varianta *I mentis **secretum***) a také v řadě dalších případů.²⁸ Ve formulaci *humilitatis ergo **officium** ac **beneficium** pietatis* (I/75, podle *D* a *R*) upřednostnil J. Emler variantu *I: **affectum***, vzniklou nejspíše chybným čtením zkráceného *officium*, třebaže čtení *D* a *R* obsahuje slovní hříčku, jaké měl Petr Žitavský v oblibě (juxtapozici dvou zvukově podobných slov).²⁹ Neadekvátní preference čtení *I* je velmi dobře patrná mj. na případech větných klauzulí: ačkoliv je nepochybné,³⁰ že Petr Žitavský usiloval o to, aby větné závěry byly opatřovány rýmem a/nebo kurzem, v řadě případů bylo ve starších edicích do základního textu pojata znění *I* postrádající tyto akustické ozdoby, být ve variantách *D* a *R* zůstaly zachovány. Např. v I/81 ponechal J. Emler v textu znění *I: ex me fructum secum defert michi deserens luctum*, oproti variantě *D* a *R*, v níž jsou kóla spjata rýmem: *ex me secum defert **fructum** michi deserens **luctum***,³¹ v I/85 zase upřednostnil ve větném závěru slovosled *I: vota sua dirigunt*, ačkoliv

27 Srov. *Die Königsaalr Geschichtsquellen*, s. 158, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 78B.

28 Ke *corda fidelia* srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 55B; k *mentis decretum* srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 61B. Údajná čtení *I* Emler patrně přijímal od Losertha a sám je neověřoval.

29 Srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 94B; stejně *Die Königsaalr Geschichtsquellen*, s. 185, který ovšem jinou variantu v rukopisech nezaregistroval.

30 Srov. Anna PUMPROVÁ, *Svědectví autografu o práci Petra Žitavského s textem Zbraslavské kroniky*, ČMM 131, 2012, 2, s. 239–263, zde s. 256–257.

31 Srov. *Die Königsaalr Geschichtsquellen*, s. 197 (ale jiné čtení J. Loserth neregistroval), *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 101B. Stejný princip v obdobné situaci uplatnil J. Emler např. ve větě I/82 (s. 103A): „Unde huiusmodi visionis misterium non pro sompno, sed pro certo salutis indicio **conservabat**, qui cito postea in Aulam Regiam veniens nobis illam visionem per ordinem enarravit“: *D* a *R* mají místo *conservabat* tvar ***conservavit***, rýmující se s *enarravit*, J. Emler však přikládal větší váhu rukopisu *I*, v němž stálo *conservabit*; tato varianta byla z významového hlediska nevhodná, opravil ji tedy na *conservabat*, jež se nachází rovněž v edici Loserthově (*Die Königsaalr Geschichtsquellen*, s. 200).

neobsahuje kurzus, oproti uspořádání *D* a *R*: *dirigunt vota sua*, tvořící autorem vyhledávaný *cursus velox*.³²

Význam vztahů mezi rukopisy. Na nedostatky předchozích kritických edic bylo zatím poukazováno především v souvislosti s poznatky vzešlymi z transkripce rukopisů a ze studia jazyka a stylu vydávaného díla. Validita dochovaných textových variant však vyplývá již z vlastních vztahů mezi známými záznamy první knihy kroniky. Jejich studium v rámci přípravy moderní edice přineslo následující zjištění. Je zjevné, že rukopisy *I*, *D* a *R* jsou na sobě nezávislé, žádný z nich nevznikl opisem jiného. Podle toho, že jihlavský rukopis obsahuje v případě druhé knihy díla úplnější text než její autograf (má navíc prolog druhé knihy a seznam kapitol), lze usuzovat, že nejspíše nebyl pořizován přímo z autorských zápisů jednotlivých částí kroniky (již starší bádání na základě rukopisného dochování jednotlivých svazků díla důvodně předpokládalo, že vznikaly jako samostatné kodexy), nýbrž z jejich opisů, snad čistopisů.

Srovnání společných chyb a omisí rukopisů první knihy *Zbraslavské kroniky* na jedné straně prozradilo blízkost rukopisů *I* a *D*, které mohly být opsány ze stejné předlohy, na straně druhé ukázalo, že v přibližně polovičním množství výskytu omisí a méně pravděpodobných textových variant (odlišných od *I*) se rukopis *D* zase shoduje s rukopisem *R*. Společné chyby *I* a *R* jsou naopak vzácné a nepravděpodobná čtení, která by spojovala všechny rukopisy, jsou (s výjimkou listů a dokumentů, u nichž byly chyby přítomny již v předlohách přepisovaných do autografu) zcela ojedinělé. Vzhledem k tomu, že se nadto rukopis *R* od ostatních záznamů liší také organizací textu,³³ představuje patrně jinou větev ruko-

32 Srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 109A (stejně *Die Königsaalr Geschichtsquellen*, s. 212). Petr Žitavský v souladu s dobovou konvencí preferoval *cursus velox* a pravidelně usiloval o jeho vytváření před silnými závěry. Dále srov. např. 1/76, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 95A: *animus requiescebat* (*I*, *cursus planus*) místo *animus quiescebat* (*D* a *R*, *cursus velox* před silným závěrem); 1/86, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 112A: *sententia electionis variata* (*I*, *cursus trispondaicus*) místo *eleccionis sententia variata* (*D* a *R*, *cursus velox* před silným závěrem) apod. J. Emler se v citovaných preferencích shoduje s J. Loserthem.

33 *R* postrádá generální prolog kroniky stejně jako básnický list doporučující cisterciácký řád (součást 1/87) a nadto má text 106. oddílu rozdělen na dvě části, proto čítá o kapitolu více než *I* a *D*.

pisné tradice první knihy, vycházející snad přímo z autografu. U *D* je pak možno uvažovat o kontaminaci rukopisné tradice.

Z popsané situace vyplynul pro zpracování nové edice závěr, že k dochovaným rukopisným variantám první knihy je třeba přistupovat s velkým respektem: v naprosté většině případů alespoň jeden ze záznamů nabízí čtení, jehož blízkost originálu je vysoce pravděpodobná; jestliže se pak v některém čtení shodují všechny rukopisy první knihy, je spíše nutno intenzivně hledat vysvětlení, proč bylo autorem použito, než přistupovat k emendacím.

Role výtahu z první knihy kroniky. Dále bylo zapotřebí při přípravě nové edice přinést odpověď na otázku, jaká úloha v ní má připadnout výtahu z první knihy kroniky, dochovanému v tzv. Stehlíkově kodexu (*S*).³⁴ Jeho text nese v incipitu název *Cronica Ottakari regis Bohemie, fundatoris Sancte Corone, quam fecit dominus Petrus, abbas Aule regie* (157v). Těto charakteristice odpovídá první, nejkonsistentnější část výtahu, sestávající z téměř úplného textu 2.–14. kapitoly *Zbraslavské kroniky*. Ve shodě s incipitem dílka se v tomto úseku pozornost soustředí na dění spojené s osobou Přemysla Otakara II. a zvláštním nadpisem je zdůrazněno vyprávění o tom, jak založil klášter Svatou (Zlatou) Korunu. Z dalších témat první knihy kroniky pak kompilátora oslovilo založení zbraslavského kláštera (zpracované podle vybraných pasáží kapitol 38, 40, 42 na fol. 168v–170r), pronásledování Židů ve Francii (celá kapitola 55 na fol. 170r–171r) a zejména popis umírání Václava II. s doprovodnými lyrickými plankty (fol. 171r–180v): vypsal si a podle svého uspořádal rozsáhlé pasáže z kapitol 72, 73, 78, 80 a 81, k nimž připojil zmínku o smrti Václava III. a o Viole Těšínské (podle kap. 84, 85 a 126). Výtah uzavírá básnická pasáž, sestavená z tematicky rozdílných veršů kapitol 102, 97, 113 a 115.

Srovnání výtahu se zněním rukopisů *Zbraslavské kroniky* ukázalo, že je na dochovaných záznamech první knihy nezávislý: jen zcela ojediněle sdílí s některým z nich stejnou, méně pravděpodobnou textovou variantu (obsahuje ovšem řadu vlastních chyb), nepodává samostatná čtení, která by bylo možno považovat za lepší než textové varianty rukopisů *Zbraslavské kroniky*, nicméně na mís-

34 V 18. století byly ze Stehlíkova kodexu pořízeny čtyři dochované opisy výtahu: 1/ Národní knihovna, Praha, XI. A. 3, f. 26ra–41a; 2/ Národní knihovna, Praha, XIX. C. 28, f. 1r–39v (Ms 150); 3/ Österreichische Nationalbibliothek, Wien, N. 7912; 4/ Státní ústřední archiv, Praha, sv. IX, text b (z pozůstalosti Gelasia Dobnera).

tech, kde se znění *I*, *D* a *R* rozcházejí, se výtah téměř vždy shoduje se čteními, jejichž původnost se jeví jako pravděpodobnější. Tyto shody přitom výtah vykazuje s každým z dochovaných rukopisů první knihy, ve větší míře ovšem s rukopisy *D* a *R* a dále s jejich společnými čteními.

Z předchozího vyplývá, že znění výtahu může na některých místech první knihy *Zbraslavské kroniky* posloužit jako jeden z podpůrných argumentů pro výběr nejlepšího z dochovaných čtení *I*, *D* a *R*. Tak je tomu např. ve verši: *Qui non predatur, hic inscius esse putatur* (I/11). V *S* a *D* se hexametr zachoval v tomto znění ve významu: „ten, kdo nekrade, je pokládán za hlupáka“. V *I* místo *inscius* stojí gramaticky nevhodné *iustus*, jež vzniklo chybným čtením písmen *n* a *c* předlohy. Písař *R* četl slovo patrně stejně jako písař *I*, ale protože mu v dané souvislosti nedávalo smysl, přepsal je jako *iustus*. J. Loserth i J. Emler³⁵ upřednostnili čtení *iustus*, třebaže je z metrického hlediska chybné, a tuto verzi tlumočí překlady: „ten, kdo se loupeží zdržel, byl pokládán za počestného“.³⁶ Stejně tak výtah poukazuje na správné čtení závěrečného slova v následující pasáži: *Aulaque regia, proch, tua gloria corrui, eya / clama nec cessa, luge, fuge gaudia, fessa / non sit vox fletu, renova planctum tibi fetu* (I/80). V tomto případě se *S* shoduje s *I* (*D*: *et fletu*; *R*: *tibi fletu*) a J. Emler s J. Loserthem jejich variantu ve svých edicích upřednostnili, nicméně protože zároveň přečetli *sit* chybně jako *sine* a text nelogicky segmentovali, smysl souvětí zůstal poněkud zatemněn: *clama nec cessa, luge, fuge gaudia fessa, / non sine vox fletu, renova planctum tibi fetu*.³⁷ Překlady si povšimly nesprávného *sine* i nepatřičné segmentace posledního dvojverší, nicméně neporozuměly čtení *fetu* v jeho závěru a nahradily jej variantou *fletu*, srov.: „Nepřestaň volat a lkát, hled' v zármutku radostem prchat, / neznav se nářkem, tvůj hlas at hojné ti obnoví lkání [...]“.³⁸ Proti původnosti čtení *fletu* ovšem mluví

35 Srov. Petra Žitavského kronika zbraslavská, s. 17A, *Die Königsaalger Geschichtsquellen*, s. 54.

36 *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae* (rev.), s. 43; *Kronika zbraslavská*, s. 26: „Kdo neloupeží, o tom se myslí, že je spravedliv.“ *Die Königsaalger Chronik*, s. 56: „Wer nicht plündert und raubt, den hält man für einen Gerechten.“

37 Srov. Petra Žitavského kronika zbraslavská, s. 99, stejně *Die Königsaalger Geschichtsquellen*, s. 194.

38 *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae* (rev.), s. 138. Srov. *Kronika zbraslavská*, s. 171: „Volej a neustávej, naříkej, vyhýbej se ve sklíčenosti radostem, hlas neumdlévej nářkem, obnovuj ti bédování hojné“; *Die Königsaalger Chronik*, s. 226: „Schrei, hör' nicht auf, traure, fliehe ermattet die Freuden! Stimme, lass nicht das Weinen, erneure im Wachsen die Klage!“

skutečnost, že Petr Žitavský v rámci jednoho leoninského verše nikdy netvořil rým pomocí stejného slova, pokud nešlo o slovo se zdánlivě shodnou podobou, ale zcela odlišným významem (slovní hříčka *traductio*).³⁹ Variantu *fetu* lze přitom pokládat za dobře srozumitelnou: Zbraslav je vyzývána, aby její hlas neustával v nářku a aby znásobila svůj pláč kvůli (osiřelým) dětem – mnichům.⁴⁰

Z toho, co bylo o vztahu výťahu k *I*, *D* a *R* řečeno, vyplývá, že *S* měl blízko ke zdroji, z něhož známé rukopisy první knihy *Zbraslavské kroniky* (ať již přímo nebo zprostředkovaně) vyšly. Tomu nasvědčuje i podoba dochování zdůrazněného místa následující věty v jednotlivých záznamech: *Nobiles igitur earumdem terrarum ad regem confluunt et ei amodo obedire fideliter prestitio fidei iuramento promittunt* (I/4). V citovaném znění se obrat zachoval v *R* a v *Kronice Františka Pražského*, v *I* a *D* se nachází varianta *fidei sacramento*, zatímco v *S* čteme *prestitio iuramento vel fidei sacramento*. Jako možné vysvětlení této skutečnosti předkládám hypotézu, že se v autografu první knihy v uvedeném úseku nacházela oprava, kterou každá rukopisná větev (na jedné straně *I* a *D*, na straně druhé *R*) pochopila jinak a kterou po svém učinil součástí vlastního textu také pořizovatel výťahu, jenž mohl stejně jako písař *R* pracovat s autorským zápisem.

Druhá kniha *Zbraslavské kroniky*

Starší edice a autograf. *S* nedostatky starších kritických edic, které byly popsány u textu první knihy *Zbraslavské kroniky*, se setkáváme také u knihy druhé. Klíčový problém předchozího zpřístupnění jejího textu však spočívá ve způsobu, jakým bylo v Loserthově a Emlerově vydání naloženo s vatikánským autografem. Skutečnost, že editoři přicházeli do styku s *V* pouze prostřednictvím informáto-

39 K užití *traductio* ve *Zbraslavské kronice* srov. Anna PUMPROVÁ, *Zu Sprache und Stil der Königsaalers Chronik*, in: *Chronicon Aulae regiae – Die Königsaalers Chronik, Eine Bestandsaufnahme*, Stefan Albrecht (ed.), Frankfurt am Main 2013, s. 83.

40 Tuto představu rozvíjí Petr Žitavský dále v planktu Královské síně nad smrtí Václava II. (I/81): Václav je pojímán jako ženich Zbraslavi, mniši jako její synové, děti, srov. např. verše: „Ve michi, ve natis cunctis ex me generatis, / patre stat orbata proles, mater viduata.“ Oproti J. Emlerovi a J. Loserthovi upřednostňuji ve druhém verši čtení *mater* (*D*, *R*, *S*) před *matre* (*I*).

rů a podle jejich sdělení upravovali znění druhého svazku vydávaného díla, jak je znali z rukopisu jihlavského a z Freherova vydání pořízeného podle autografu, nutně vedla k neúplné a nepřesné reflexi autorské podoby textu: vatikánskému rukopisu byla připisována čtení, která se v něm nenacházejí,⁴¹ a mnohá jeho původní čtení nebyla vůbec zaznamenána, resp. za ně byly vydávány textové varianty rukopisu *I*. Např. poslední verš druhé kapitoly zní podle starších edic: *Quidquid conspicimus, plenum bellum reperimus* (II/2), v překladu: „Cokoli spatřujeme, v tom vidíme úplnou válku“,⁴² v autografu se však na místě *bellum* nachází náležitější *bellis*, což lze přeložit takto: „vše, na co padne náš zrak, jak vidíme, **plné je bojů**“. Ve verších o smrti Marie Lucemburské, francouzské královny, čteme v autografu místo zdůrazněného adjektiva: *speravi, quod longo stare suavi / tempore deberet* (II/13), jasně oddělená slova *sua vi*, a pak zde tedy není řeč o **příjemné** době (srov. *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae* (rev.), s. 340: „soudil jsem, že má zůstat, ach po dlouhou příjemnou dobu / na živu“), nýbrž o tom, že královna měla být, jak doufal Petr Žitavský, po dlouhý čas **pří síle**.⁴³

41 Srov. např. poznámku J. Emlera ke slovesu (*nobiles [...] secuntur, sed) repelluntur* (II/2; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 245A), podle níž má *V* údajně nelogické čtení *repellunt*. Podobně k adjektivu (*castrum) inexpugnabile* (ibidem) je uvedeno jako různočtení *V* chybně *inexpugnabiliter*, srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 246B. Fráze *ut dicitur*, vložená za obratem *nichil agere poterat* (II/4, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 248B), se nachází pouze v rukopise *I* a nikoliv ve *V*, jak by se z obou edic mohlo zdát. Slovo *vulgariter* ve formulaci *que strich vulgariter dicitur* (II/8, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 255A, v textu uvádí i Loserth) nejenže nestojí v *I*, jak uvádí J. Emler, ale nenachází se ani v žádném jiném záznamu textu druhé knihy. V kap. II/9 čte J. Emler (*Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 255B) „humane nature necessaria de levi habentur precio, et **bona** comparabilia sunt de foro“ místo „**bono** comparabilia [...]“, kterýžto tvar je přítomen ve všech rukopisech. Ve *Zbraslavské kronice* tak není uvedeno, že se přirozené lidské potřeby „dostanou za levnou cenu a živobytí si možno opatřit na trhu“ (srov. *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae* (rev.), s. 327), ale že se „dostanou za levnou cenu a lze si je opatřit na **dobrém** trhu“. Ve II/11 uvádí opět jen J. Emler (*Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 261A) formulaci „regine [...] apostolice sedis **conceditur** dispensacio, ut et ipsa nubere valeat alteri viro“, ačkoliv ve všech rukopisech stojí možné **concedit**, apod.

42 Srov. *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae* (rev.), s. 316. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 247A, stejně *Die Königsaalger Geschichtsquellen*, s. 395.

43 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 266B (stejně *Die Königsaalger Geschichtsquellen*, s. 425 a další překlady). Ibidem se ve vatikánském rukopisu nenachází formulace *prece posco* *Maria*

Nadto J. Loserth ani J. Emler při konstituování kritického textu nepřisuzovali autografu takové autoritativní postavení, jakému se těší v moderní ediční praxi:⁴⁴ zejména se neubránili pokušení navrhnout lepší čtení než to, jež se dochovalo v autografu, a někdy upřednostňovali varianty *I* před zněním *V*. Např. ve verši *Esto tibi primo sapiens, aliis sed in ymo* (II/22) editoři nahradili čtení autografu *aliis* slovem *alias*, třebaže výzva nejprve jednat moudře ve vlastních záležitostech a teprve v poslední řadě radit jiným je významově zcela konzistentní a nevyžadovala by žádný zásah ani při práci s opisem.⁴⁵ Ve verších: *Multum turbatur, quando domus illa gravatur, / circiter hanc matris cor gestat moreque patris* (II/15),⁴⁶ editoři před čtením *V*: *moreque* upřednostnili variantu *I*: *moresque*, přestože verze vatikánského autografu, podle níž Eliška po vzoru svého otce ke zbraslavskému klášteru chovala mateřské city, je smysluplná a z metrického hlediska nepochybně správnější.⁴⁷

Konečně neblahé bylo rozhodnutí Johanna Losertha začlenit do základního textu kroniky druhou část šesté kapitoly druhé knihy (Pal. Lat. 950, fol. 9r–9v), v níž Petr Žitavský po hluboké roztržce Jana Lucemburského s Eliškou Přemyslovnou r. 1318 ostře zkritizoval chování svého panovníka, následně však

---

fideli, jak ze starších edic vyplývá, nýbrž *prece posce Maria fideli*, jak uvádí J. Emler u rukopisu *I* apod. Často nejsou reflektovány Petrovy opravy změn slovosledu, prováděné zpravidla za účelem dosažení kurzu či rýmu ve větných klauzulích.

44 Srov. A. VIDMANOVÁ, *K vydávání latinských textů*, s. 277.

45 Srov. *Die Königsaal Geschichtsquellen*, s. 466, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 296A. Ve verších „Vox ewangelica veri non est inimica, / hec nam sic fatur: **Aratrum** si qui dominatur / fortis, custodit [...]“ (II/15), editoři opravili *aratrum* na *atrium*, které se nabízí s ohledem na znění biblického textu (srov. Lc 11, 21) a bylo by lepší i z metrického hlediska. Nicméně v autografu je čtení *aratrum* zřetelně vypsáno a mají ho i oba opisy (i když v *I* je umazáním písmen upraveno na *atrum*). Srov. *Die Königsaal Geschichtsquellen*, s. 432, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 274A.

46 Srov. *Die Königsaal Geschichtsquellen*, s. 434, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 274B.

47 Znění *I* upřednostnili editoři dále např. v II/8, srov. *Die Königsaal Geschichtsquellen*, s. 408, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 254: *circa* (*I*) oproti *citra* (*V*); v II/18: domněle *nos-trum* (*I*) před *vestrum* (*V*), srov. *Die Königsaal Geschichtsquellen*, s. 444, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 282B; ibidem J. Loserth a J. Emler doplňují podle *I* do textu *mei*, které ve *V* není, apod.

tuto pasáž z konečného znění kroniky vyškrtl.⁴⁸ J. Loserth k tomuto kroku přistoupil v domněnii, že kdyby příslušný úsek druhé knihy vyškrtl sám Petr Žitavský, neodvážil by se František Pražský jeho pokyn nerespektovat a kritiku Jana Lucemburského by do své kroniky nikdy nepřevzal.⁴⁹ V tom však editor rektora vyšehradské školy hrubě podcenil a Josef Emler se bohužel i v této věci zařídil podle svého předchůdce. Skutečnost, že Petr Žitavský odsudek Jana Lucemburského pod vlivem emocí do kroniky zaznamenal a posléze jej z ní vypustil (což ze starších edic není dostatečně zřejmé), má ovšem zásadní význam pro studium vývoje rozporuplného vztahu kronikáře k panovníkovi.⁵⁰

Postavení autografu a opisů v nové edici. V moderním vydání se vatikánský rukopis stal základem textu druhé knihy a byla zde snaha jeho podobu reflektovat v co nejvyšší možné míře, včetně všech zásahů, které Petr Žitavský v zaznamenaném textu provedl (znění textu předcházející opravám je obsaženo v textověkritickém aparátu). Z analýzy autorských oprav⁵¹ vyplynulo, že si Petr Žitavský svého písemného projevu velmi hleděl a snažil se jej vylepšovat po stránce formální i obsahové. Jen výjimečně opravoval chyby gramatického rázu nebo metrickou podobu veršů. Častěji se uchyloval k nahrazování slov jejich synonymy nebo slovy významově podobnými a také k úpravě podoby větných klauzulí za účelem dosažení rýmu a hodnotných rytmických kadencí, zvláště pak typu *cur-sus velox*. Především však usiloval o celkové vylepšení stylizace zaznamenaného textu, ať již jeho rozvíjením, přeformulováváním nebo vypouštěním nadbytečných slov. Petrovy zásahy do obsahu díla jednak uvádějí na pravou míru nesprávně zachycené skutečnosti a přinášejí bližší identifikaci míst, osob nebo doby popisovaného dění, jednak svědčí o negativních pocitech, které autora při psaní

48 K místu srov. Kateřina KUBÍNOVÁ, „Potom král, jakoby se již přetrhla otež rozumu [...]“: Jedno místo z autografu kroniky Petra Žitavského, in: Ve znamení zemí Koruny české, Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové, Praha 2006, s. 538–544; M. BLÁHOVÁ, *Dílno středověkého historika*, s. 18–19.

49 Srov. J. LOSERTH, *Einleitung*, in: Die Königsaaier Geschichtsquellen, s. 9–10.

50 K tomu srov. Robert ANTONÍN, *Král Jan a zbraslavský opat Petr. Proměny reflexe Jana Lucemburského ve Zbraslavské kronice*, in: Jan Lucemburský, Kultura umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka, Ivo Hlobil – Daniela Rywíková (edd.), Ostrava 2012, s. 11–24.

51 O jejich typech jsem pojednala ve studii A. PUMPROVÁ, *Svědectví autografu*, s. 239–263.

někdy zaplavily, a o jeho tendenci odstraňovat či mírnit některé vyslovené kritické připomínky, jež z těchto emocionálních stavů pramenily.

Vzhledem k dochování autografu připadla opisům *I* a *W* v edičním zpracování textu druhé knihy podstatně menší úloha, než je tomu u opisů knihy první (s výjimkou restituace prologu a seznamu kapitol, zachovaných pouze v *I*). Sledování textových odlišností *I* a *W* vedlo ke zjištění, že se opisy jen zřídka shodují ve společných chybách, a pokud se tak stane, mají tyto shody zpravidla základ v zcela zřetelné nebo dvojnásobným způsobem interpretovatelné podobě autorského zápisu. Také k autorským opravám zaujímá každý z opisů vlastní přístup: některé úpravy respektují či opomíjejí oba, ve většině případů se však v tomto ohledu odlišují. Jak již bylo zmíněno, jihlavský rukopis patrně nebyl pořízen přímo podle vatikánského kodexu, nýbrž z jeho čistopisné verze. Písař wolfenbüttelského záznamu měl se čtením své předlohy problémy, a proto řadu slov přepsal špatně nebo vůbec (vynechával pro ně ovšem místo). Vzhledem k nepatrnému množství chyb, které jej spojují s *I*, a vzhledem k tomu, že se rozsahem textu shoduje s *V*, lze soudit, že *W* vycházel z jiné předlohy než *I* a mohl být opsán i přímo z autografu.

Třetí kniha *Zbraslavské kroniky*

Dochování. Specifikem edičního zpřístupnění třetí knihy *Zbraslavské kroniky* je skutečnost, že je její text dochován v úplnosti pouze v jediném, nikoliv bezchybném opisu (*I*). Při jeho novodobé transkripci se ukázalo, že se starší kritické edice i v této části vydávaného díla dopouštěly chybných čtení. Např. ve vyprávění o bitce mezi kněžími a mendikanty, která se odehrála v Praze r. 1334 kvůli tomu, že řeholníci neplnili povinnost odevzdávat čtvrtinu příjmů světskému kléru (III/3), se ve starších edicích nachází souvětí v následujícím znění, s výrazným interpunkčním přelomem uprostřed: *Ex huiusmodi convicio iniquo se hii religiosi et clerici confundebant; mutuo fit tumultus magnus in populo, partim religiosos, partim clericos verbis et verberibus adiuuando.*⁵² Překladatelé kroniky si správně povšimli, že slovo *mutuo* patří k předchozí části souvětí, jinak však segmentaci

52 Srov. *Die Königsaler Geschichtsquellen*, s. 503; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 320A.

textu ponechali beze změny, protože vztahovali počáteční příslovečné určení ke slovesu *confundebant*: „Z takové nepřátelské hádky se řeholníci a kněží navzájem srazili; nastalo veliké pobouření v lidu, když jedni podporovali slovy i ranami řeholníky, druzí kněže.“⁵³ Při nové transkripci jihlavského rukopisu se však ukázalo, že místo adjektiva *iniquo* se v něm nachází předložka ve spojení se vztazným zájmenem *in quo* a že místo dvou roztržených vět máme co do činění s přirozeně plynoucím větným celkem, jehož části jsou akusticky spojeny jednoslabičnými rýmy (*convicio – mutuo – populo – adiuuando*): „Kvůli takové hádce, v níž se řeholníci a kněží navzájem uráželi, nastal v lidu velký rozruch [...]“⁵⁴

Starší edice a Kronika Františka Pražského. Již Johann Loserth si byl vědom toho, že u některých pasáží třetí knihy lze při konstituování kritického textu *Zbraslavské kroniky* využít *Kroniky Františka Pražského*: vybraná místa textu třetího svazku *Zbraslavské kroniky* podle Františkova znění opravoval a k jiným příležitostně v aparátu citoval Františkovy dodatky. O tom, že opravy prováděl podle *Kroniky Františka Pražského*, však uživatele edice mnohdy neinformoval. J. Emler Loserthovy opravy přejímal, byl však v tomto ohledu na informace ještě skoupější: nejenže neudával, že zásahy do textu *I* byly provedeny podle *Kroniky Františka Pražského* a v závislosti na vydání J. Losertha – o tom, zda a jakým způsobem při vytváření edice *Zbraslavské kroniky* dílo rektora vyšehradské školy užíval, se nezmiňuje vůbec –, ale někdy ani nepoznamenával, že k zásahům do znění *I* vůbec došlo.⁵⁵

53 Srov. *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae* (rev.), s. 401, podobně ostatní překlady.

54 Dále např. v III/5 místo *vidimus quosdam* stojí *videmus quosdam* a o pár řádků níže *inde status* místo *nunc status* (srov. *Die Königsaalger Geschichtsquellen*, s. 508; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 323A); ve verších III/14 ve skutečnosti čteme metricky lepší *felix quod sors* místo *felixque sors* a o dva verše dále vybízí básník ke chvále věčného Otce a Kristovy svaté Matky (*Cristi sancte quoque Matri*), nikoliv Otce, Krista (*Cristo*) a svaté Matky (srov. *Die Königsaalger Geschichtsquellen*, s. 532; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 336A).

55 Podle *Kroniky Františka Pražského* byla např. do textu III/1 doplněna chybějící předložka *in* před obrat *confirmacionis sacramento*, na což J. Loserth upozorňuje (*Die Königsaalger Geschichtsquellen*, s. 498), J. Emler nikoliv (*Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 318A). Stejně je tomu u doplňovaného slovesa *dicitur* v následující větě, u příslovce *modo* v porušeném posledním verši prvního metra čtvrté kapitoly (*Die Königsaalger Geschichtsquellen*, s. 505; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 321B) apod. Podle téhož zamlčeného pramene bylo dále opraveno např. *inbrigante* na *inbrigate* (III/1, *Die Königsaalger Geschichtsquellen*, s. 499; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 318B), *sacrilegii homines* na *sacrilegi homines* (III/3,

Význam Kroniky Františka Pražského pro konstituci kritického textu Zbraslavské kroniky. Při přípravě nové edice *Zbraslavské kroniky* bylo nutno prověřit, nakolik je *Kronika Františka Pražského* pro konstituování kritického textu vydávaného díla relevantní. K tomuto účelu byla využita moderní edice Jany Zachové, jež reflektuje obě recenze Františkovy kroniky ze 40. a 50. let 14. století.⁵⁶ Srovnání textů obou historiografických děl ukázalo, že v *Kronice Františka Pražského* našla ohlas naprostá většina všech kapitol (včetně generálního prologu) první, druhé i třetí knihy *Zbraslavské kroniky*.⁵⁷ Míra, v níž penitenciář Jana IV. z Dražic těžil z jednotlivých partií své předlohy, je však různá. Z mnoha oddílů *Zbraslavské kroniky* převzal jen jednu či několik vět,⁵⁸ ovšem s tím, jak se v historiografickém líčení přibližoval k vlastní době, nabývaly jeho výpisky na objemu (to se týká zejména excerpovaných kapitol konce první knihy a dále druhé a třetí části *Zbraslavské kroniky*).⁵⁹ Z hlediska významu pro edici *Zbraslavské kroniky* jsou přítom na Františkově práci s předlohou důležité dvě skutečnosti: jednak že její text přejímal ve zkráceném, nicméně do značné míry doslovném znění, jednak že mohl pracovat s autografy jejích knih (jistě je to přinejmenším v případě druhé knihy⁶⁰), a napomoci tak zachování autorského znění excerpovaných pasáží.

Die Königsaalcr Geschichtsquellen, s. 503), *quod mutato na qui mutato* (III/8, *Die Königsaalcr Geschichtsquellen*, s. 513, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 326A) apod.

- 56 Srov. *Chronicon Francisci Pragensis. Kronika Františka Pražského*, FRB, Series nova I, Praha 1998. František pracoval se *Zbraslavskou kronikou* při zhotovování obou recenzí (sobě velmi podobných), ve druhé z nich text své kroniky na 147 místech poopravil podle zbraslavské předlohy (srov. J. ZACHOVÁ, *Předmluva*, in: ibidem, s. XIII). Jana Zachová podrobila *Kroniku Františka Pražského* také podrobnému obsahovému a stylistickému rozboru, srov. Jana ZACHOVÁ, *Die Chronik des Franz von Prag: inhaltliche und stilistische Analyse*, Praha 1974.
- 57 Výjimkou jsou především kapitoly spjaté s osobou císaře Jindřicha VII. (I/111–114, 116–120, 122–123).
- 58 Tak je tomu zejména u výpisků z prvních třiceti kapitol první knihy *Zbraslavské kroniky*.
- 59 Z první knihy *Zbraslavské kroniky* věnoval František Pražský více prostoru kapitolám 54, 63, 64, 71, 80, 105, 128 a zvláště kapitolám 84, 108, 109 a 126. O Františkově reflexi *Zbraslavské kroniky* obsáhle pojednala J. ZACHOVÁ, *Die Chronik des Franz von Prag*, zde zvl. s. 26–53, 66–83.
- 60 Srov. M. BLÁHOVÁ, *Dílna středověkého historika*, s. 31.

Pro konstituování kritického textu druhé knihy *Zbraslavské kroniky*, zachované v autografu, Františkova kronika valný význam nemá. Podobně je tomu u knihy první, která byla Františkem excerpována v menším rozsahu a zachovala se v dosti spolehlivých rukopisech: srovnání paralelních pasáží prvních knih obou kronik ukázalo, že Františkův text neobsahuje lepší čtení než rukopisy *Zbraslavské kroniky*, nicméně že na místech, kde se *I*, *D* a *R* (popř. *ID* a *R* nebo *I* a *DR*) rozcházejí, téměř vždy obsahuje tu z jejich variant, kterou lze považovat za nejbližší originálu. V některých úsecích navíc každá z recenzí Františkovy kroniky obsahuje odlišná čtení, jež se dochovala v různých větvích rukopisné tradice první knihy *Zbraslavské kroniky*. Tato skutečnost by nasvědčovala hypotéze, že i v případě prvního svazku díla rektor vyšehradské školy pracoval s autografem, v němž mohla některá místa v důsledku autorských zásahů zavdávat opisovačům podnět ke dvojímu způsobu čtení.⁶¹

V případě třetí knihy *Zbraslavské kroniky* však činí nedostatek jiných kontrolních pramenů z Františkova historiografického pojednání důležité vodítko při restituování některých míst vydávaného textu. Mezi ně patří zjevné omise, jichž se píšeš *I* tu a tam dopustil. Např. v souvětí: *Porro Philippus, rex Francie, ipso ignorante tale militare exercitium factum fuerat, omnes, qui interfuerant, Parysius captivavit* (III/10) zjevně opomenul přepsat důvodovou spojku mezi slovy *Francie* a *ipso*, kterou však lze doplnit podle obdobně formulovaného místa Františkovy kroniky: *Porro Philippus, rex Francie, quia ipso ignorante tale exercitium*

61 Např. *Chronicon Francisci Pragensis* I, 22, s. 56: *rex pacificus et magnificatus es; magnificatus* je dochováno v první recenzí Františkovy kroniky a v rukopise *R Zbraslavské kroniky*, *magnificus* je dochováno ve druhé recenzí Františkovy kroniky a v rukopisech *I* a *D*. *Chronicon Francisci Pragensis* I, 24, s. 62: *nix, gelu, bruma* [...] *terre superficiem operiebant*: čtení *bruma* se nachází v první recenzí Františkovy kroniky a v *D* i *R*, *pruina* v druhé recenzí Františkovy kroniky a v *I*. *ibidem*, s. 63: *regimine satis confuso; satis* stojí ve druhé recenzí Františkovy kroniky a v *R*, *sat* v první recenzí Františkovy kroniky a v *D* (s variantou *stat* v *I*). *Chronicon Francisci Pragensis* I, 28, s. 72: *in altum crescencia elevaverant*: *elevaverant* je zachováno v první recenzí Františkovy kroniky a v *D* i *R*, *elevaverunt* v druhé recenzí Františkovy kroniky a v *I*. Pravděpodobnost užití autografu Františkem Pražským zvyšuje nevelký časový odstup mezi ukončením prací na *Zbraslavské kronice* (smrti autora r. 1339) a okamžikem, kdy penitenciář Jana IV. z Dražic zahájil svou historiografickou činnost (kolem r. 1340, srov. J. ZACHOVÁ, *Předmluva*, s. VII).

fuerať factum militare [...].⁶² V souvětí: *Pretacta regum famosa discordia iam com-movít in Almania plura loca, siquidem Ludwicus Bawarus cum omni sua possibi-litate auxilium proponit afferre, principes vero plures alii assistere alteri volunt parti*, již první český překlad *Zbraslavské kroniky* postrádal explicitní určení strany, již se Ludvík Bavor zavázal pomáhat, a tak si je do textu doplnil: „[...] ježto Ludvík Bavor vši svou možností chystá se přispěti na pomoc [**Anglii**].“⁶³ Že se určení toho druhu v citovaném úseku s velkou pravděpodobností skutečně nacházelo, o tom svědčí následující formulace Františkova: *Luduicus vero Bavarus regi Anglie auxilium proposuit afferre [...]*.⁶⁴

Františkova kronika dále obsahuje některé varianty, které se jeví jako výrazně lepší a znění originálu bližší než čtení zachovaná v *I*. Např. ve verších: *Ergo, Dei Nate, ditissimus es deitate, / ast in natura carnis simus tibi dura, / pauper vis fieri, vis pauperibus misereri* (III/8), které J. Loserth i J. Emler přepsali (bez upozornění) s tvarem *scimus* místo nelogického *simus*, se jistě původně nacházelo ve Františkově kronice zachované *sumis*, které do textu obsahově i metricky skvěle zapadá („v tělesné přirozenosti však obtíže **na sebe bereš**“), bylo však písařem *I* (popř. jeho předlohou) chybně přepsáno.⁶⁵ Podobně ve větě: *[...] dux in nocte, que diem*

62 Srov. *Chronicon Francisci Pragensis* III, (3) 8, s. 158. J. Emler (*Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 329A) místo raději opravil podle vzoru Loserthova (*Die Königsaaler Geschichtsquellen*, s. 520) doplněním synonymního *quod*.

63 Srov. *Die Königsaaler Geschichtsquellen*, s. 531; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 335B; *Kronika zbraslavská*, s. 611; stejně, ovšem aniž by překladatelé upozornili, že formulaci oproti znění edice doplnili, *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae* (rev.), s. 416.

64 Srov. *Chronicon Francisci Pragensis* III, 11, s. 167. Také podivnou formulaci z 11. kapitoly třetí knihy, kterou J. Loserth a J. Emler nechali bez opravy: „**Ubi tribus ebdomadis iuramento et pacto inter se de fide et concordia mutuo servanda factis** Iohannes rex Bo^mie Casymir regem Cracouie [...] secum adduxit et Pragam in die beati Nicolai cum eo pariter introivit“, objasňuje nahlédnutí do Františkovy kroniky, z níž vyplývá, že v *I* bylo po časovém určení *tribus ebdomadis* nejspíše opomenuto participium *commoratus*: „**Ubi tribus ebdomadis commoratus**, iuramento et pacto inter se de fide et concordia mutuo servanda facto, rex cum suis in Boemiam rediit [...]“; *Chronicon Francisci Pragensis* III, (3) 8, s. 159.

65 K edicím srov. *Die Königsaaler Geschichtsquellen*, s. 518, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 328B; *Chronicon Francisci Pragensis*, III, 6, s. 156. Rudolf Mertlík přeložil podle Emlerovy verze: „[...] přebohat, Synu Boží, jsi božstvím, však **dobře** též **víme**, / v tělesné přirozenosti že kruto je tobě“, srov. *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae* (rev.), s. 409, podobně ostatní překlady.

beati Georgi sequitur, cum toto suo exercitu clam fugit, postquam nemo in castris, que metati fuerant, de mane inventus fuit (III/12), stálo v původní verzi nejspíše Františkovo *post quem*.⁶⁶

Navzdory uvedeným příkladům ovšem platí, že obecně je třeba k dochovanému textu Františkovy kroniky coby pomůcce při konstituování textu třetí knihy *Zbraslavské kroniky* přistupovat obezřetně a dobře zvažovat všechna *pro et contra* případných emendací, neboť kromě textových variant, které se ve srovnání se zněním jihlavského rukopisu jeví jako smysluplnější a původnější, obsahuje také řadu zjevných chyb. U některých míst třetí knihy se tak lze jen dohadovat, jak byla autorem skutečně formulována.⁶⁷

66 Srov. *Die Königsaler Geschichtsquellen*, s. 524, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 332A; *Chronicon Francisci Pragensis*, III, 9, s. 162. Otázkou je, zda tomu stejně nebylo také se čtením *sana* v souvětí I: „Predicta Anna, licet annis tenella, tamen ostendit in opere, preventa utique Dei gracia, quod sensibus esset **sana**“ (III/9), srov. *Die Königsaler Geschichtsquellen*, s. 519, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 329A. V *Kronice Františka Pražského* se na místě *sana* nalézá varianta **cana**, srov. *Chronicon Francisci Pragensis*, III, 7, s. 157. Záměnu s a c sice nelze vysvětlit jednoduchou písařskou chybou a adjektivum *sanus* je ve *Zbraslavské kronice* užíváno mj. ve významu „rozvážný, rozumný“, nicméně v souvislosti s topem *puella senex*, založeném na kontrastu mezi mládím hrdinů vyprávění a jejich duševní vyzrálostí, má Petr Žitavský ve zvyku uchylovat se k adjektivu *canus* („popelavý, zralý, zkušený, prastarý“), navozujícím představu stařeckých šedin. Srov. obdobnou frázi vztahující se k Elišce Přemyslovně: „juvenis etate, sed matura moribus et mente cana“ (I/88), *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 122B.

67 Příkladem může být zjevně porušený šestý verš čtvrtého metra kapitoly III/3. Pasáž, jejíž je součástí, je složena z trojdílných hexametřů, vyznačujících se vnitřními rýmy na konci 2. a 4. stopy a koncovým rýmem spojujícím vždy dva verše po sobě. Zmíněný verš se dochoval ve dvojím znění – I: „nescis, nam te prelia pluraque tedia ledunt“, *Chronicon Francisci Pragensis*: „nescis nam dura te plura prelia ledunt“ – žádné z nich však neodpovídá obvyklému schématu trojdílných hexametřů, neboť nevytváří obvyklé rýmy po 2. a 4. stopě, byť základ pro ně je v obou verzích přítomen (I: *prelia – tedia*, *Chronicon Francisci Pragensis*: *dura – plura*). Je možné, že v autografu 3. knihy se na tomto místě nacházela oprava, která v I ani *Fr* (popřípadě v jejich předlohách) nebyla správně pochopena (František do veršů Petra Žitavského aktivně téměř nezasahoval, pokud je nechtěl použít v jiné souvislosti, než v jaké se nacházely ve *Zbraslavské kronice*). Vzhledem k opakování adjektiva *durus* v posledním verši pasáže předpokládám, že blíže k autorské podobě má spíše znění rukopisu I, který je v citovaném verši neobsahuje. Rytmičkému schématu trojdílných rýmovaných hexametřů by verš odpovídal např. po následující úpravě slovosledu verze I: „nescis, prelia nam te tedia pluraque ledunt“.

Identifikace autorit⁶⁸

K úkolům tvůrců edic patří také pátrání po dílech, jež v textu vydávané písemné památky zanechala nějaký ohlas. V našem případě jde o literární prameny, v nichž autoři *Zbraslavské kroniky* nacházeli inspiraci pro ztvárnění zvolené látky a z nichž čerpali věty, verše nebo jejich části, které využívali při vytváření svého vlastního textu. Z předchozího bádání se o identifikaci ohlasů jiných děl v textu kroniky nejvíce zasloužil J. Loserth, nová zjištění v tomto ohledu přinesl také překlad F. Heřmanského a R. Mertlíka, a zejména pak nejnovější německý překlad J. Bujnocha a S. Albrechta.⁶⁹ Při přípravě nového vydání *Zbraslavské kroniky* bylo zapotřebí všechny odkazy na dříve vyhledané prameny prověřit a současně se pokusit o určení ohlasů dosud neidentifikovaných. K tomuto účelu posloužily elektronické databáze antických a středověkých textů přístupné (po registraci) na adrese <http://litterae.phil.muni.cz/> a také aplikace Google books. S pomocí uvedených nástrojů bylo možno dospět k následujícím závěrům.

Nejfrekventovanějším literárním zdrojem *Zbraslavské kroniky* je bezpochyby bible: jsou z ní citovány jednotlivé verše nebo jejich úryvky, někdy v krátkém sledu za sebou. Vedle citací z Písma byly ve *Zbraslavské kronice* nalezeny (byť v daleko menším rozsahu) také obraty pocházející z liturgických textů, zejména antifony, části modliteb a liturgické formule.

Druhou skupinu vlivných textů představují díla antických autorů. Výraznější výpůjčky v rozsahu jednotlivých veršů nebo jejich částí byly zjištěny především z děl Horatiových (*Epistulae, De arte poetica, Satirae*), Vergiliových (*Aeneis, Eclogae*), Ovidiových (*Epistulae ex Ponto, Metamorphoses*), z pseudo-Catonových *Distich* a z Boethiovy *Consolatio Philosophiae*. Vliv Vergiliovy *Aeneis* a Ovidiových děl se formou užití některých typických spojení odráží v dikci Petra Žitavského. Identifikované ohlasy antických prozaiků ve *Zbraslavské kronice*, o nichž dosud nebylo známo téměř nic, pocházejí především ze spisů filozofické-

68 V následujícím textu stručně resumuji zjištění publikovaná ve studiích A. PUMPROVÁ, *Ohlasy bible, antických a středověkých autorů*, s. 81–117; EADEM, *Doleo super te. Literární kontext planktů nad smrtí Václava II.*, ČMM 133, 2014, 1, s. 25–51.

69 U některých v tomto překladu uváděných odkazů však souvislost textu *Zbraslavské kroniky* s udávanými autoritami nepovažuji za dostatečně průkaznou, srov. A. PUMPROVÁ, *Ohlasy bible*, s. 81–117.

ho ražení, a sice v první řadě z latinských překladů Aristotela (*Metaphysica*, *De caelo et mundo*, jejich prostředníkem bylo patrně nějaké florilegium aristotelových, popř. obecně filozofických textů), dále pak z Porfýriovy *Isagogé* a ze spisů Senecových (*De ira*, *De clementia*, *Naturales quaestiones*).

Také ohlasy děl patristických a středověkých autorů ve *Zbraslavské kronice* (opět převážně nově zjištěné) mají zpravidla charakter izolovaných sentencí, veršů nebo jejich částí. Pokud jde o prozaické spisy, byly nalezeny především citáty a parafráze míst z latinské verze kázání Jana Zlatoústého na svátek svatého Pavla, ze spisů Řehoře Velikého (*Homiliae in evangelia*, *Moralia in Iob*), Augustina (*De civitate Dei*, *Sermones*, *De natura et gratia*), z pseudoaugustinovských textů, z kázání Paschasia Radberta, z děl úžeji spojených s cisterciáckým řádem (především ze *Sermones super Cantica canticorum* Bernarda z Clairvaux, ale také z dalších spisů jemu ve středověku atribuovaných) a z jiných zpravidla jednotlivě zastoupených autorit.

Je příznačné, že ohlasy řady básnických skladeb autorů patristického a středověkého období, jež byly v textu *Zbraslavské kroniky* nově nalezeny, mají podobu pouhých částí veršů, zpravidla „polovin“ hexametřů, a stejně je tomu s anonymními verši, které ve středověké literatuře kolovaly jako obecné jmění vzdělanců. K výpůjčkám tohoto typu nejspíše docházelo tak, že se autorovi při skládání básnických partií vybavovaly verše, s nimiž se dříve (např. v rámci školní výuky nebo liturgické praxe) setkal, a on jejich části podle potřeby doplňoval a přetvářel tak, aby ve výsledku odpovídaly jím zvolenému metrickému schématu a pojednávané látce.

Co do intenzity využití literárních zdrojů se od ostatního textu *Zbraslavské kroniky* zásadním způsobem odlišuje 81. kapitola první knihy, nazvaná *Pláč Královské síně nad smrtí jejího zakladatele*.⁷⁰ Starší bádání si povšimlo vysoké frekvence biblických citátů v jejím textu, a charakterizovalo ji proto jako biblický centon. Nově se však ukázalo, že planktus je tvůrčím zpracováním doslovných výpůjček vět, obrátů a veršů (včetně některých biblických citátů) ze tří vybraných vzorových textů: z pláče Bernarda z Clairvaux nad smrtí jeho bratra Girarda (dochován v rámci 26. kázání sbírky *Sermones super Cantica canticorum*), z Jákobova nářku nad domnělou smrtí Josefa (*Lamentatio Iacob super Ioseph*,

70 K tomu srov. A. PUMPROVÁ, *Doleo super te*, s. 25–51.

zvanou též *De venditione Ioseph*) Petra Rigy, který se mj. tradoval v rámci jeho slavného biblického eposu *Aurora*, a z apostrofy Smrti, jež tvořila součást slavné *Poetria nova* Galfreda de Vino Salvo. Ačkoliv Petr Žitavský z uvedených děl těží i na jiných místech kroniky, přístup, který k nim uplatnil v této kapitole, je jak co do míry, tak co do způsobu využití cizích literárních výtvorů ve *Zbraslavské kronice* naprosto ojedinelý.

Závěr

Na předchozích stránkách bylo na vybraných příkladech ukázáno, že díky přesnější transkripci rukopisných záznamů textu *Zbraslavské kroniky* a studiu jejich vztahů, díky uplatnění zásad moderní ediční techniky a možnosti využívat elektronické nástroje k identifikaci autorit a konečně díky zohlednění nových poznatků o jazyce, stylu a celkovém způsobu práce Petra Žitavského představí nové vydání *Zbraslavskou kroniku* v podobě bližší autorskému textu, než v jaké ji zpřístupnily starší kritické edice, a v souvislostech, jež o ní dosud nebyly známy. V obou těchto ohledech spatřuji důležitý přínos pro spolehlivější využití *Zbraslavské kroniky* jako historického pramene. Na nedostatky vydání J. Losertha a J. Emlera, jenž se ve zpracování edice ukázal na svém předchůdci závislejším, než se očekávalo, nebylo poukazováno kvůli znevážení jejich práce: pokud by svými edičními počiny neposkytli medievistickému bádání pomyslná ramena, na nichž dnes stojí, těžko by mohlo vidět o tolik věcí více a na větší vzdálenost, než bylo dáno jim. Prověření spolehlivosti starších vydání *Zbraslavské kroniky* nicméně pojmenovává problematické aspekty, které nejspíše sdílejí také soudobé edice jiných památek,⁷¹ a poukazuje na naléhavou potřebnost kritického studia pramenů v nezákladnějším slova smyslu, trendům naší doby, nepřejícné k časově náročné ediční práci, navzdory.

---

71 K obdobným jevům u Emlerovy edice *Kroniky Františka Pražského* srov. J. ZACHOVÁ, *Die Chronik des Franz von Prag*, s. 20–22.

A Beggar instead of a Doctor

A new edition of the *Chronica Aulae regiae*
and its contribution to the use of this chronicle
as a historical source

The *Chronica Aulae regiae* is the most significant narrative source describing the history of the Czech state during the closing years of the thirteenth and early decades of the fourteenth century. The chronicle also refers to events in neighbouring countries. Despite its importance, the text of the chronicle has so far been available only in the old critical editions of the final decades of the nineteenth century (1875 Johann Loserth and 1884 Josef Emler). The writing of this article coincides with the preparation for publication of a new modern critical edition. The aim of this article is to highlight problematic aspects of earlier editions and indicate distinct solutions used in the forthcoming edition. This most recent research on the manuscripts of the chronicle has led to the following crucial findings. J. Loserth and J. Emler were hypercritical with regard to readings of the individual manuscripts and made a number of unfounded changes. In some cases, their transcription of the manuscript texts was careless. In their selection from several preserved readings of the same passage, they did not always place those variants that could be regarded as the closest to the original wording in the main text of their editions. The text of the preserved autograph of the second book, of which both editors had only mediated information, was not sufficiently taken into consideration. The extent to which J. Emler employed the edition of his precursor is also surprising. Thanks to the more precise transcription of the variant readings of the chronicle manuscripts, the study of their relationships, the application of modern editorial principles, the use of electronic tools in the identification of the reception of other works in the chronicle, and the employment of new findings regarding the language, style, and general way of working of Peter of Zittau, the new publication will present the *Cronica Aule regie* in a form closer to the author's original version than earlier editions, enabling us to interpret this important historical source more precisely.

DRUHÝ ŽIVOT ZBRASLAVSKÉ KRONIKY v historiografické reflexi od 14. do konce 18. století¹

ROBERT ANTONÍN

The Second Life of the Zbraslav Chronicle in Historiographical Reflection from the 14th to the end of the 16th Centuries:

The text is devoted to the preservation and reception of the Zbraslav Chronicle in the Czech historiography of the 14th-18th centuries. Besides the actual knowledge of the existence of this treatise, the impact of the narrative strategy of Peter of Zittau is predominantly observed in the works of the individual historiographers in the indicated period, mainly then in the opuses by Francis of Prague, Václav Hájek of Libočany, Bohuslav Balbín and Tomáš Pešina of Čechorod.

Key words: Chronicle of Zbraslav (*Chronicon Aulae regie*), Wenceslas II, Peter of Zittau, Václav Hájek of Libočany, Bohuslav Balbín; collective memory, Cistercians, medieval historiography, Renaissance historiography, Baroque historiography

Zbraslavská kronika se již dlouhodobě těší zájmu moderní historiografie i literární vědy a badatelé i badatelky ji právem vnímají jako jeden z klenotů středověkého latinského písemnictví.² Výlučný informativní potenciál díla cisterciáckých kronikářů Oty Durynského a Petra Žitavského, jakož i vysoká literární úroveň jejich textu, činí z kroniky vznikající za zdmi zbraslavského kláštera unikát nejen v rámci kulturního niveau v českých zemích, ale i v evropském kontextu jako takovém. Ze současného stavu bádání je však zjevné, že při interpretaci jejich výpově-

---

1 Tento text, který vznikl v rámci řešení projektu IRP Ostravské univerzity č. 25800/1417/1184/031211, „Kolektivní identita v sociálních sítích středověké Evropy“, bych rád věnoval studentkám a studentům účastnících se v akademickém roce 2013/2014 mých přednášek o starší české historiografii.

2 Pracuji s edicí *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884, s. 1–337, s přihlédnutím k překladovým vydáním *Kronika Zbraslavská. Sbirka kronik a letopisů českých v překladech*, Václav Novotný (ed.), Jan V. Novák (překl.), Praha 1905; *Zbraslavská kronika. Chronicon aulae regiae*, překl. František Heřmanský a Rudolf Mertlík, Praha 1976. Za korektivy vyplývající z připravované nové edice, jejíž vydání v rámci ediční řady MGH připravuje tým prof. Libora Jana, vděčím a touto cestou děkuji dr. Anně Pumprové.

dí je třeba zachovávat mimořádnou obezřetnost a badatelský odstup reflektující jednak autorský záměr tvůrců kroniky, jednak též apriorní ukotvení kronikářů v dobové imaginační struktuře, v jejímž rámci vyprávěli své příběhy. Přesto, chce-li moderní historická věda vylíčit vývoj ve střední Evropě na konci třináctého a počátku čtrnáctého století obecně přijatelnou formou příběhu, pak je nutně na textu zbraslavských cisterciáků silně závislá. Důvod tohoto stavu je prostý: vzhledem k obsáhlosti, jazykové vyspělosti a barvitosti líčení, se narace *Zbraslavské kroniky* stala nedílnou součástí diskurzu, v jehož rámci dnes uvažujeme o historickém vývoji dané etapy.³

Historické bádání se v tomto kontextu zabývalo zejména otázkami narativních strategií zbraslavských kronikářů – především Petra Žitavského, jakožto tvůrce, jenž finalizoval nejen svoji část kroniky, ale i text svého předchůdce. Takto zaměřený výzkum věnující se především první knize *Zbraslavské kroniky*, vedl k formulaci několika základních linií koncepce Petrovy kronikářské činnosti.

-
- 3 Ke *Zbraslavské kronice* v evropském kontextu naposledy souhrn statí ve sborníku Stefan Albrecht (hrsg.), *Chronicon Aulae regiae – Die Königsaal Chronik. Eine Bestandsaufnahme. Forschungen zu Geschichte und Kultur der Böhmisches Länder I*, Frankfurt am Main 2013. Dříve k tématu srov. Josef BUJNOCH, *Peter von Zittau als Chronist. Bilder aus der Königsaal Chronik: Die Krönungsfeier des Luxemburgers, König Johanns, und der Přemyslidin Elisabeth im Winter 1311. Das zweitägige Krönungsfest König Wenzels II. und Gutas von Habsburg zu Pfingsten 1297 mit dem Stadtlob auf Prag*, in: Vorträge und Abhandlungen aus geisteswissenschaftlichen Bereichen 17, Eduard Hlawitschka (ed.), Schriften der Sudeten-deutschen Akademie der Wissenschaften und Künste, Düsseldorf 1996, s. 111–128; Marie BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský historik a diplomat*, in: Duchem, ne mečem: fakta, úvahy, souvislosti, Praha 2003, s. 29–38; EADEM, *Dílno středověkého historika. Způsob práce Petra Žitavského*, in: Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytniej, Antoni Barciak – Wojciech Iwańczak (edd.), Katowice 2006, s. 11–33; Robert ANTONÍN, *Zabraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Brno 2009, s. 20–70; Anna PUMPROVÁ, *Das Bild Heinrichs VII. in der Chronica Aulae regiae Peters von Zittau*, in: Europäische Governance im Spätmittelalter. Heinrich VII. von Luxemburg und die großen Dynastien Europas / Guovernance européenne au bas moyen âge. Henri VII de Luxembourg et l'Europe des grandes dynasties, Michel Pauly – Martin Uhrmacher – Hérold Pettiau (edd.), Luxembourg 2010 (= Publications de la Section historique de l'Institut grand-ducal 124, Publications du CLUDEM 27), s. 181–200; Robert ANTONÍN, *Král Jan a zbraslavský opat Petr. Proměny reflexe Jana Lucemburského ve Zbraslavské kronice*, in: Jan Lucemburský. Kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka, Ivo Hlobil – Daniela Rywíková (edd.), Ostrava 2012, s. 11–24.

O jejich shrnutí jsem se pokusil v nedávno publikované studii zaměřené na formy fixace oficiální paměti ve středověké společnosti; na tomto místě se tedy pokusím tyto starší závěry resumovat.⁴ V centru řečené hypotézy stojí pojetí první knihy *Zbraslavské kroniky*, jako neúspěšného pokusu o ustavení a uchování oficiální paměti na dobu posledních Přemyslovců, jakož i počátků lucemburské dynastie na českém trůně, a spolu s tím na místo zbraslavského kláštera ve vývoji, který prodělaly české země v řečeném období.⁵ Prvky této oficiální vzpomínky představuje několik momentů, mezi nimiž dominují: 1. snaha o fixaci paměti na Václava II., jakožto ideálního panovníka a současně (bezmála svatého) zakladatele zbraslavského kláštera; 2. úsilí o vytvoření (či uchování) tradice zbraslavského kláštera, jako „královského místa“; 3. systematické rozvíjení příběhu o zásluhách cisterciáckých opatů ze Zbraslavi a Sedlece o nástup Jana Lucemburského – a Lucemburků obecně – na český trůn.

K dosažení zmíněných cílů využívají zbraslavští kronikáři celou řadu dobově platných a v latinském písemnictví běžně užívaných literárních figur a obrazů. Vzhledem k prvnímu motivu k nim náleží především zasazení osobní charakteristiky Václava II. a jeho jednání do souřadnic středověkého ideálu panovnické vlády, které je doplněno též volbou bezmála hagiografické formy popisu Václavova života. V něm nalézáme některé pevné body, s nimiž se obvykle setkáváme především v životech světců. Náleží mezi ně kupříkladu zbožné a trpící dětství, rozumově vyspělá, pokorná, zbožná a moudrá dospělost, jakož i trpělivé umírání

4 Srov. Robert ANTONÍN, *Chronicon Aulae regiae – neúspěšný pokus o ustavení oficiální paměti na poslední Přemyslovce*, in: *Memoria et damnatio memoriae ve středověku*, Martin Nodl – Piotr Węcowski (ed.), Praha 2014, (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 15) s. 91–106.

5 Při reflexi procesu utváření a fixace kolektivní paměti jsem vycházel mimo jiné z teorií, které předložili Maurice HALBWACHS, *Kolektivní paměť*, Kritické vydání připravené Gérardem Namerem za spolupráce Marie Jaissonové, Praha 2009; Pierre NORA, *Zwischen Geschichte und Gedächtnis*, Berlin 1990; *Memoria als Kultur*, Otto Gerhard Oexle (ed.), Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 121, Göttingen 1995; Michael BORGOLTE, *Memoria. Zwischenbilanz eines Mittelalterprojekts*, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 46, 1998, s. 197–210; Jan ASSMANN, *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001; Tilmann ROBBE, *Historische Forschung und Geschichtsvermittlung. Erinnerungsorte in der deutschsprachigen Geschichtswissenschaft*, Göttingen 2009; z českých přehledových prací pak Jiří ŠUBRT – Štěpánka PFEIFEROVÁ, *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání*, *Historická sociologie* 1, 2010, s. 9–29.

doprovázení řadou skutků milosrdenství hodných světce. To vše je doplněno též zázraky, které se děly ještě za Václavova života – např. předpověď vlastní smrti, či posmrtný zázrak na hrobě zbožného krále.⁶ Panovnický ideál užitý zbraslavskými cisterciáky podobně jako v dalších nesčetných středověkých literárních památkách v souladu s dobovou představou o spravedlivé vládě, ideál, jehož charakter vykazuje sedmero ctností projevujících se v komplexu závazných sociálních rolí (rex iustus, rex sapiens, rex pacificus, rex pius atd.), představuje na stránkách *Zbraslavské kroniky* nejen literární klišé, ale též prostředek k vyjádření kolektivní paměti křesťanské pospolitosti (eclesia). Jeho prostřednictvím je totiž zachycen komplex svrchovaně závazných povinností, na které se nesmí zapomenout, neboť jejich zapomenutí přináší rozklad společenských vazeb mezi těmi, kteří se kolektivní vzpomínky účastní.⁷

S tímto způsobem figurace Václava II. ve *Zbraslavské kronice* úzce souvisí i druhý ze zmíněných momentů narativní strategie. Využití obecně platného ideálního typu panovnické moci je zde totiž bytostně propojeno se samotným zbraslavským klášterem tvořícím kulisu celé řadě Václavových státnických činů. Aula Regia v kronice figuruje jako místo, kde se roku 1292 mladý král rozhoduje vypravit do Malopolska a utkat se o ně Vladislavem Lokýtkem, současně představuje lokalitu neodmyslitelně propojenou se samotným korunovačním aktem Václava II. v roce 1297. Je místem realizace Václava záměru zřízení rodové nekropole, životním prostorem, s nímž se chtěl, přirozeně pouze podle *Zbraslavské kroniky*, král na sklonku svého života spokojit. V konečném důsledku se klášter stává skutečným královským místem po slavnostním uložení Václavových ostatků do hrobu v konventním kostele, čemuž je ve *Zbraslavské kronice* věnován náležitý prostor.⁸

6 Tyto a celou řadu dalších motivů jsem se pokusil shrnout v práci Robert ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013, zejm. s. 250, 276–278, 321–333, 341–345; k tématu srov. též Robert ANTONÍN, *Zabranitní politika krále Václava II.*, s. 30–70.

7 R. ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku*, s. 48–54.

8 K těmto i dalším pasážím popisujícím úzký vztah krále a kláštera viz např. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 32, 36–37, 46–53, 69–70, 77–78, 92–93, 98–99; k Václavově české korunovaci srov. Demeter MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky, Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, k vydání připravil Martin Wihoda ve spolupráci s Demete-

A právě na tento aspekt vyprávění zbraslavských mnichů navazuje i třetí zmíněný moment jejich narativní strategie, tj. snaha o vylíčení důležitosti cisterciáků pro nástup Jana Lucemburského na český trůn. Zbraslavští mniši se společně se členy jejich mateřského kláštera na Sedleci stávají na stránkách *Zbraslavské kroniky* nositeli dynastické a v přenesené rovině též královské kontinuity po vymření Přemyslovců. Výsledkem tohoto úsilí je vznik několika kompaktních a obsahově široce rozvržených kapitol první knihy *Zbraslavské kroniky* (kap. 99–104) detailně popisujících jednání zbraslavského a sedleckého opata s císařem Jindřichem VII. ústících v postupné prosazení vlády Jana Lucemburského v Čechách.⁹

Všechny tři výše zmíněné momenty přitom sehrají zásadní roli v následující analýze kladoucí si otázku po recepci narativních strategií autorů *Zbraslavské kroniky* v české historiografii 14.–18. století. Vlastní realizaci výzkumu tohoto druhu lze vést několika – jakkoli částečně propojenými – směry. První z nich, setrvávající v zásadě na povrchu problému, se opírá o rukopisné dochování textu, jehož druhý život sledujeme. Aplikace tohoto přístupu na problematiku *Zbraslavské kroniky* již dlouhodobě vede pouze ke konstatování pramenné nou-

---

rem Malátákem, Brno 2006, s. 63–64; k roli Zbraslavi jako královské nekropole a k pohřbu Václava II. srov. Josef ŽEMLIČKA, „Kráľ jako ubobý bříšník svých poklesků litoval v pláči.“ Václav II., *Zbraslav a svatý Ludvík IX.*, in: Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, Martin Nodl – Petr Sommer (edd.), Praha 2004, s. 193–210; R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 321–323.

- 9 *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 142–157; k problematice srov. Anna PUMPROVÁ, *Das Bild Heinrichs VII. in der Chronica Aulae regiae Peters von Zittau*; o komparaci výpovědi *Zbraslavské kroniky* s dalšími prameny vztahujícími se k nástupu Lucemburků na český trůn jsem se pokusil v příspěvku Robert ANTONÍN, *Der Weg nach Osten – Heinrich VII. und der Erwerb Böhmens für die Luxemburger*, in: Rom 1312. Die Kaiserkrönung Heinrichs VII. und die Folgen. Die Luxemburger als Herrscherdynastievon gesamteuropäischer Bedeutung Roma 1312. Internationales Kolloquium organisiert von Prof. Dr. Peter Thorau und Dr. Sabine Penthveranstaltet in Kooperation von: Deutsche Kommission für die Bearbeitung der Regesta Imperii e. V. bei der Akademie der Wissenschaften und der Literatur – Mainz Universite de Luxembourg – University of Luxembourg Istituto Nazionale di Studi Romani 2.–5. Oktober 2012, im Druck. Lze shrnout, že roli cisterciáckých opatů při jednáních s římsko-německým králem nelze přeceňovat, akce povolání Jana na český trůn, jakož i jednání, která s tím souvisela, byla do značné míry vedena v režii části zástupců zemské obce a Petra z Aspeltu.

ze, která neumožňuje vyslovení generalizujících soudů. Stav dochování první knihy díla zbraslavských cisterciáků je skutečně tristní. Známe ji de facto pouze ze tří pozdně středověkých a raně novověkých rukopisů: 1. *Jihlavského rukopisu*, jenž jako jediný ze všech obsahuje všechny tři knihy a byl pořízen na objednávku kláštera v Sedlci v 90. letech 14. století; 2. *Rukopisu fürstenberské knihovny v Donaueschingen* z konce 15. století; 3. *Roudnického rukopisu* z let 1564–1565. Vedle nich známe i dvojí dochování zahrnující však pouze druhou knihu *Zbraslavské kroniky*. Přirozeně jde o (s vysokou mírou pravděpodobnosti) autograf Petrova textu zachovaný v tzv. *Vatikánském rukopisu* a *Wolfenbüttelský rukopis* z 16. století. Již v 15. století byl přitom pořízen i výtah ze *Zbraslavské kroniky*, jenž se nám dochoval v tzv. *Steblikově kodexu*. Shrňeme-li výše řečené, vidíme, že o rozsáhlé recepci kroniky, jež dnes v rovině příběhu udává hlavní tón všem pokusům o uchopení jí popisovaného období, tedy nemůže být ve světle (ne)dochovaných rukopisů řeč.¹⁰

Další možnosti analýzy představuje sledování přímých odkazů na *Zbraslavskou kroniku*, případně její zahrnutí mezi prameny, k němuž se s rozvíjejícími se humanistickými zásadami začali autoři formou poznámek vedených po stranách vlastního textu od druhé poloviny 16. století postupně uchýlovat. Ani tato cesta však není prosta nástrah, neboť, jak se pokusím ukázat dále v textu, odkazoval-li autor na titul, pak to ani v dobách humanistického a barokního dějepiscectví neznamenalo, že s „citovanými“ díly skutečně pracoval. I proto se pro další postup stává klíčovou obsahová analýza, při níž budeme jednak sledovat užívání doslovných citátů, které však mohou být pouze opsány ze třetího, zprostředkovávajícího zdroje, a současně se zaměříme na vlastní recepci ideologie – tj. přijetí výkladu historických událostí a jejich významu v intencích díla zbraslavských kronikářů. Půjde o obsahovou analýzu sledující dva klíčové referenční momenty: v první řadě stopy receptce „zbraslavského“ pojetí Václava II. jakožto ideálního panovníka a zbožného zakladatele zbraslavského kláštera a na druhém místě při-

10 Základní shrnutí rukopisného dochování *Zbraslavské kroniky* předložil již J. Emler ve své edici jejího textu in: FRB IV, s. XV–XVII; jeho pojetí je nadále platné. Z posledních prací srov. Marie BLÁHOVÁ, *Dílna středověkého historika. (Způsob práce Petra Žitavského)*, in: Pismienictwo Czech i Polski w średniowieczu we wczesnej epoce nowożytniej, s. 11–33; Anna PUMPROVÁ, *Svědectví autografu o práci Petra Žitavského s textem Zbraslavské kroniky*, ČMM 131, 2012, s. 239–263.

jetí charakteristiky zbraslavského kláštera jakožto královského místa a role zdejšího konventu v historickém vývoji přelomu 13./14. století.

Zaměříme-li se na základě naznačené optiky na narativní prameny vznikající v okruhu pražské kapituly či dvora Karla IV. v průběhu 14. století, je možno v souladu s předchozím srovnávacím výzkumem konstatovat jednak záměrnou destrukci paměti na roli Václava II. a zbraslavského konventu v českých dějinách a současně též neznalost textu zbraslavských kronikářů v intelektuálním prostředí dvora Karla IV. I zde se pokusím pouze shrnout již dříve publikované závěry.¹¹ Z nich pro druhý život *Zbraslavské kroniky* vyplývá klíčová role kronikáře Františka Pražského,¹² který na straně jedné z textu cisterciáckých tvůrců téměř doslova přepsal celou řadu informací politického, společenského či hospodářského charakteru, na straně druhé však taktéž cíleně do svého pojednání nezahrnul ty části cisterciáckého výkladu, jimiž měla být fixována paměť o výsadním postavení zbraslavského kláštera a členů jeho konventu. Tím však výrazně „ochudil“ komplexní charakteristiku zakladatele zbraslavského kláštera, neboť řada informací o předposledním Přemyslovci, jeho ctnostech a především pak zbožných činech, byla v textu Petra Žitavského zakomponována právě na místa hájící výlučné postavení zbraslavského konventu v dějinách českých zemí. Václav II. ve Františkově pojetí zůstává veskrze ideálním panovníkem, jeho postava zde je však ochuzena o celou řadu aspektů. Naprosto prezíravě pak František naložil s příběhem líčícím ve *Zbraslavské kronice* klíčovou roli cisterciáckých opatů při nástupu Lucemburků na český trůn. Sledujeme zde patrně záměrné *damnatio memoriae*, tak jak nám tuto paměť zachoval Petr Žitavský.¹³ Sílu Františkova odmítavého přístupu k cisterciáckému výkladu českých dějin na přelomu 13./14. století pak zdůrazňuje skutečnost, že to byl patrně právě František, jenž byl jedním z mála z těch, kteří mohli pracovat s komplexním, všechny tři knihy obsahujícím exemplářem *Zbraslavské kroniky*, patrně s autografem (či jeho opisem), do něhož Petr Žitavský dále zasahoval a jenž se liší od čistopisu na jehož základě vznikal výše zmíněný *Jihlavský rukopis*. Za všechny doklady této předsta-

11 R. ANTONÍN, *Chronicon Aulae regiae*, passim.

12 *Chronicon Francisci Pragensis*, Jana Zachová (ed.), FRB S. N. I, Praha 1997. K Františkovi Pražskému a jeho díle srov. předmluvu editorky ibidem, s. VI–XVI.

13 Doklady tohoto postupu jsem se pokusil předložit ve výše jmenované studii R. ANTONÍN, *Chronicon Aulae regiae*, s. 100–105.

vy uvedme pouze skutečnost, že František do své kroniky autorsky zpracoval Petrovu negativní charakteristiku Jana Lucemburského z osmé kapitoly druhé knihy, kterou však sám autor cenzuroval, přeškrtnal, a kupříkladu v *Jihlavském rukopisu* již nebyla opsána.¹⁴

Následný dopad Františkovy „redukce“ fixace zbraslavské paměti, na další kronikářská díla Karlovy doby, jakož i na historismus v myšlení Karla samotného je přitom více než zjevný.¹⁵ Právě Kronika Františka Pražského představovala v Karlově době základní zdroj informací o době posledních Přemyslovců a nástupu Lucemburků v českých zemích. Šlo však o zdroj, k němuž se kronikáři otevřeně nehlásili, neboť František se ve svém díle vyslovoval kriticky k postavě Jana Lucemburského, což nekorespondovalo s oficiální Karlovou dynastickou propagandou. Přesto z něj paradoxně čerpal patrně i samotný Karel IV, který text *Zbraslavské kroniky* zřejmě vůbec neznal, což dokládá i skutečnost, že nevyužil ideologický potenciál, který mu v tomto ohledu cisterciácká propaganda na

-
- 14 Viz *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 93; *Bibl. Apost. Vatic. Pal. Lat. 950, fol 9r*; *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, s. 251; k tomu srov. Kateřina KUBÍNOVÁ, *Potom král, jakoby se již přetrvhla otež rozumu...* „Jedno místo z autografu kroniky Petra Žitavského, in: Ve znamení země Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové, Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec (edd.), Praha 2006, s. 538–544; A. PUMPROVÁ, *Svědectví autografu*, s. 260–261.
- 15 K problematice historismu a historiografie ve dvorském okruhu Karla IV. srov. Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2002, zejm. s. 136–154; Marie BLÁHOVÁ, *Kroniky doby Karla IV.*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 556–594; EADEM, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (III.) v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota. Historický komentář. Rejstřík*, Praha 1995, s. 134–145; EADEM, *Die Hofgeschichtsschreibung am böhmischen Herrscherhof im Mittelalter, Subsidia historiographica III. Die Hofgeschichtsschreibung im mittelalterlichen Europa*, Toruń 2006, s. 51–72; Anežka VIDMANOVÁ, *Karel IV. a latinská literatura v Čechách*, in: Karolus Quartus. Praha 1984, s. 291–302; ve vztahu ke státní ideologii naposledy František ŠMAHEL, *Státní theologie Karla IV., „národní“ doktrína Francie a počátky konciliarismu*, in: Vilém Herold – Ivan Müller – Aleš Havlíček (edd.), *Dějiny politického myšlení II/2. Politické myšlení pozdního středověku a reformace*, Praha 2011, s. 118–160, zde k tématu zejm. s. 119–135. Obecná zamyšlení nad rolí Karla jako literárního tvůrce a myslitele předkládá též Anežka VIDMANOVÁ, *Karel IV. jako spisovatel*, in: Karel IV. literární dílo, Praha 2000, s. 9–22; Marie BLÁHOVÁ, *Karel IV. Zákonodárce a zakladatel*, in: Karel IV. Státnické dílo, Praha 2003, s. 9–51; též Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo 1316–1378*, Praha 1979, s. 358–361.

Václava II. poskytovala. V Karlově státnickém programu na oficiální paměť na jeho děda Václava, natož pak na zbraslavský klášter, jakožto „královské místo“ a nekropoli, nenarazíme. Je zjevné, že v jeho době byla již myšlenka královského pohřebiště na Zbraslavi opuštěna a nahrazena komplexnějším pojetím zacíleným na Svatovítskou katedrálu. Současné však považují za velice nepravděpodobné, že by Karel vzhledem ke svým ambicím, pakliže by ji znal, odsunul *memorii* na „přeslavného“ českého i polského krále Václava II. Nevyužití této oficiální paměti v jeho propagandě tak dle mého soudu dokládá císařovu neznalost textu, jenž měl paměť na Karlova děda fixovat – tj. *Zbraslavské kroniky*.¹⁶

Toto opuštění cisterciáky uchované paměti jsem se pokusil prokázat i na dalších příkladech historiografických děl Karlovy doby. Lze je sledovat u Jana Marignoly, který uzavřel druhou knihu své kroniky líčením událostí roku 1283 a následně prohlásil, že o tom, jak Václav skončil a kým byl korunován „Kniha“ – tedy Marignolou využívaný pramen – nehovoří, a on to tak nemohl zjistit. Proto dále sepisuje pouze posloupnost králů, jak je obsažena v kronikách (opět neříká jakých), a končí své dílo.¹⁷ V díle dalšího z kronikářů druhé poloviny 14. století v tzv. Kronice pražského kostela Beneše Krabice z Weitmile se dozvídáme, že se pokoušel navázat na kronikářskou tradici při pražském kostele na místě, kde končí Marignolova kronika, neboť chtěl pracovat na vytvoření díla, které bylo pro mnohost povinností při kapitule zapomělo, tj. sepsat kroniku od časů krále Otakara do své současnosti a to podle toho co o této době četl v různých knihách a co slyšel vyprávět od starších. Beneš doslovně píše: „*Aby tedy vzpomínka na to, co se mezitím stalo, zcela nevyumizela, rozhodl jsem se sepsat*

16 Karlovu znalost textu *Zbraslavské kroniky* s jistou mírou nejistoty naznačila Marie Bláhová, srov. M. BLÁHOVÁ, *Kroniky doby Karla IV.*, s. 561, na základě jediného místa v Karlově životopise, kde se nachází zmínka o tom, že o získání Vratislavi Janem Lucemburským od Jindřicha VI. je psáno v „Kronice“. Analýza však takové jednoznačné tvrzení neumožňuje. Lze stejně tak říci, že Karel znal celý příběh zisku Vratislavská z jemu přímo dedikovaného rukopisu Kroniky Františka Pražského (16. kapitola II. knihy), viz *Vita Caroli IV.*, FRB III, Josef Emler (ed.), Praha 1882, s. 350; *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 285; *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 116–117; srov. R. ANTONÍN, *Chronicon Aulae regiae*, s. 102.

17 *Johannis de Marignola Chronikon*, FRB III., ed. Josef Emler, Prague 1882, s. 572: „*Quomodo autem ipse finierit et a quo coronatus tam ipse quam sequens, quorum ista sunt nomina infrascripta, liber non loquitur, nec valui reperire; ideo sufficit nomina per ordinem describere, sicut in cronicis continentur.*“

to, co jsem našel v různých knížkách a co jsem slyšel vyprávět od starších.“¹⁸ Nezdá se přitom možné a vzhledem k řadě textových shod ani pravděpodobné, že by ředitel stavby svatovítské katedrály neznal dílo Františka Pražského, jež bylo tehdy již opsáno přinejmenším v Dražickém rukopise. Podobně jako Marignola se však k němu otočil zády a jakkoli z něj čerpal řadu informací, jednoduše napsal, že při pražském kostele nebyla kronika reflektující dobu po roce 1283. Spolu s tím se Benešovo vyprávění vzdálilo i od „zbraslavského“ pojetí historie, s nímž se však setkal pouze prostřednictvím Františkova textu.¹⁹

Podobně nesnadné je pátrání po přímých vazbách mezi *Zbraslavskou kronikou* a kronikou Přibíka Pulkavy z Radenína.²⁰ Přes naši poměrně dobrou obeznámenost s genezí jejího textu postrádáme přímé doslovné, či alespoň obsahové shody umožňující prokázat Pulkavovu znalost díla zbraslavských cisterciáků. Současně však všechny dochované recenze Pulkavovi připisovaného díla obsahují obrazně řešeno řadu bílých míst tam, kde mohl jeho autor čerpat z poměrně bohaté historie sepsané Petrem Žitavským. Zdá se, že hlavním pramenem Pulkavova pojetí českých dějin jako celku byla v jeho době populární Dalimilova kronika, jejíž výpovědi patrně korigoval ze znalostí textů obsažených v Dražickém rukopisu G5.²¹

18 *Cronica ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile*, FRB IV, Josef Emler (ed.), s. 512: „Perpendi autem, quod multi litterati viri aliis magis arduis prepediti cronicam Pragensem in temporibus regis Ottakari scribere obmiserunt. Ne memoria eorum, que medio contigerunt, omnino evanesceret, ad scribendum me posui ea, que in diversis libellis reperi, et que a maioribus narrari audivi.“

19 V literatuře bývá uváděno, že Beneš text kroniky Petra Žitavského znal, avšak naprostá marginalizace a zestrucnění výpovědi o době posledních Přemyslovců i počátcích vlády krále Jana nám neumožňuje v této věci vyslovit jednoznačné ano, či ne. K Benešově znalosti *Zbraslavské kroniky* se pozitivně vyjádřila např. J. NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 137; negativně naopak M. BLÁHOVÁ, *Kroniky doby Karla IV.*, s. 569.

20 *Pribiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*, FRB V, Jaroslav Goll (ed.), Praha 1893, s. 1–326.

21 Rozbor geneze kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína viz M. BLÁHOVÁ, *Kroniky doby Karla IV.*, s. 572–580; přímou a velice těsnou vazbu k Dalimilovi jsem se pokusil ukázat na příkladu Pulkavovy recepcí Přemyslovské pověsti in: Robert ANTONÍN, „*De sublimacione principum seu rectorum*“. *Paměť o počátcích panovnického rodu Přemyslovců v proměnách věků*, Český lid 101, 2014, č. 3, s. 335–358.

Výše uvedené příklady mne vedly k dílčímu závěru, že pokus zbraslavských kronikářů Oty a Petra, o uchování oficiální paměti na krále-zakladatele a jejich klášter prostřednictvím vytvoření místa paměti v podobě písemné fixace – *Zbraslavské kroniky* – skončil v době vlády Karla IV. neúspěchem. Jedinými nositeli této kolektivní vzpomínky, se tak stali sami cisterciáci, což dokládá existence *Jihlavského kodexu*, jenž představuje souhrnné zpracování celé látky vznikající na objednávku sedleckých mnichů na samotném konci 14. století. Avšak ani další osudy tímto způsobem uchované *memorie* na dobu posledních Přemyslovců nejsou tak jednoznačné, jak by se mohlo z pohledu dnešní popularity textu Petra Žitavského mezi příslušníky historické obce zdát.

Budeme-li sledovat danou problematiku z pohledu „citovanosti“ *Zbraslavské kroniky* jako pramene v historiografické produkci usilující mezi 15. stoletím a koncem 18. věku o souhrnné pojetí českých dějin,²² je zřejmé, že v této době sice existovalo povědomí o textu, nesoucím název *Chronicon Aule regiae*, otázkou však zůstává, zda bylo odkazování na ni spojeno se skutečným užíváním nějakého, jakkoli dnes již třeba neznámého, rukopisu, v němž by byl její text uchován. Budeme-li totiž posuzovat využívání *Zbraslavské kroniky* podle informací, které ve svojí předmluvě k první edici celku všech jejích tří knih zanechal Gelasius Dobner,²³ nemůžeme se ve věci rozšíření textu cisterciáckých opatů mezi vzdělanci 15.–18. věku ubránit pochybnostem. Naopak. Dobner sám se chystal pod názvem *Chronicon Aulae regiae restituum* vydat pouze zlomky celého textu

22 Souhrnně o české historiografii tohoto období František KUTNAR – Josef MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 2009, s. 70–113; srov. též Josef HOBZEK, *České dějepiscetví doby barokní a osvícenské*, Praha 1941; Milan KOPECKÝ, *Poznámky k vývoji české historické beletrie předobrozenecké*, SPFFBU D 27, 1980, s. 51–60; Jaroslav KOLÁR, *K typologii české historické prózy z období humanismu*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 345–363; Zdeněk BENEŠ, *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepiscetví*, Praha 1993; Jan Pavel KUČERA – Jiří RAK, *Bobuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, zejm. s. 17–52.

23 *Monumenta historica Boemiae*, Gelasius Dobner (ed.): „Nusquam antehac edita, quibus non modo patriae, aliarumque vicinarum regionum, sed et remotissimarum gentium historia mirum quantum illustratur. Collegit, et partim ex apographis, partim ex legitimis apographis, codicibus recensuit, cum aliis manuscriptis exemplaribus contulit, pluribus animadversionibus, aeri que incisus vetustatis reliquiis adornavit, denique locupletissimo indice instruxit [...], Tomus V., Pragae: Literis Rosenmüller Haeredum, Joanne Beranek Factore 1784, s. 1–2.

opírající se především o jemu známý výtah ze *Zbraslavské kroniky* zachovaný ve výše připomenutém Stehlíkově kodexu. Druhou knihu zamýšlel postavit na základě jejího staršího edičního zpřístupnění, které z dochovaného autografu nacházejícího se ještě v 16. století patrně v knihovně rýnských falckrabat v Heidelbergu pořídil Marquard Freher.²⁴ Jenže Božím zásahem, jak píše Dobner, ještě než stačil svůj plán zrealizovat, dostal zprávu od Josefa Valentina Zlobického, že: „[...] *amicum suum* [...] *Joanne Petrum Cerroni, hodie apud supremam regiam Dominiorum Directionem Secretarium, tum vero in negotiis ab Augustissimo imperatis Iglavie versatum, detexisse in Archivo inclyti istius Magistratus marnae mollis miraeque elegantia Codicem MS. membranaceum, in quo non modo integrum Chronicon Aulae regiae extratum, sed et illi Chronicon Sedlicense vetus subnextum contineatur.*“²⁵ Ani s časovým odstupem, jenž je třeba předpokládat mezi tímto nálezem a sepsáním předmluvy, neskrýval Dobner svoje nadšení z uvedeného nálezu a popisuje dále jednání s jihlavským magistrátem, následný převoz rukopisu a jeho opis, který se stal podkladem pro pátý svazek jeho *Monument*. Dobnerovu radost přitom nezkalila ani první odpověď z jihlavské kanceláře, která jej informovala o tom, že rukopis sice obsahuje tři knihy zbraslavských historií, avšak nikoli Sedleckou kroniku, o jejímž nálezu referoval Cerroni.²⁶

Z výše uvedeného je zřejmé, že dnes jediný dochovaný a ucelený rukopis *Zbraslavské kroniky* zůstal v jihlavském městském archivu ukryt nejen před husity, před nimiž sem byl pravděpodobně odvezen i s dalšími písemnostmi a cenostmi sedleckých cisterciáků na počátku husitské revoluce, ale do Cerroniho nálezů patrně též před historiografy 16. a 17. století. Ti pak, pokud pracovali s jejím textem, museli mít k dispozici jiný, dnes již patrně neexistující opis, či, jak se pokusím ukázat níže, spíše nějaký výtah z jejího obsahu. Budeme-li přitom sledovat přímé odkazy na existenci *Zbraslavské kroniky* v historiografických dí-

24 *Rervm Bohemicarvm antiqui scriptores aliquot insignes, partim hactenus incogniti: Quigentis originem et progressum, variasq; regni vices et Regum aliquorum vitam resq; gestas peculiariter, Huřitarum deniq; sectae historiam et profeseionem litteris tradiderunt ... Omnia cum Indicibus rerum et verborum memorabilium amplifsimis*, Marquard Freher (ed.), Hanoviae: Typis Wecheliani apud Claudium Marnium, heredes Ioannis Aubrii 1602; k Dobnerovi srov. alespoň Milan KUDĚLKA, *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*, Praha 1964; Josef HAUBERT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, Praha 1979.

25 *Monumenta historica Bohemiae* V, s. 3.

26 *Ibidem*, s. 4.

lech humanistické a barokní produkce předkládajících syntézu českých dějin, zjistíme, že první takové citace nalezneme v Balbínových *Epitome Historica rerum historicarum*, sepsaných roku 1668, avšak vydaných tiskem až roku 1677.²⁷ Na *Cronicam Aulae regiae* Balbín odkazuje v tomto textu hned několikrát, poprvé již na samém počátku vlády Václava II., kdy připomíná jeho návrat do země a svůj text opírá vedle uvedení *Zbraslavské kroniky* též o citaci *Sedlecké historie* a *Pulkavovy kroniky*.²⁸ Následně uvedl odkaz na *Chronicam Aulae regiae* až při popisu Václavovy pražské korunovace roku 1297 – vedle díla zbraslavských cisterciáků zde jmenuje poměrně pestrý soupis svých zdrojů, mezi nimiž opětně stojí *Sedlecká historie*. Pravdou přitom zůstává, že v tomto kontextu uvádí Balbín přímý odkaz na šedesátou třetí kapitolu *Zbraslavské kroniky*, jež je jednou ze tří, které Petr Žitavský věnoval popisu zmíněného korunovačního aktu. To může vést k domněnce, že jeho kroniku skutečně četl.²⁹ Dalším přímým odkazem je pak uvedení osmdesáté kapitoly *Zbraslavské kroniky* v souvislosti s popisem úmrtí Václava II., tentokrát bez uvedení *Sedlecké historie*, kterou však cituje samostatně na jiném místě k událostem let 1303–1304.³⁰ *Zbraslavská kronika* je v *Epitome* dále citována i v souvislosti s výčtem majetků kláštera, jakož i, tentokrát opět s přímým odkazem na kapitolu, i v následujících čtyřech případech při popisu vývoje po vymření Přemyslovců a po nástupu Jana Lucemburského na český trůn. Zde je třeba zdůraznit, že ve třech těchto citacích, týkajících se vypu-

27 Bohuslav BALBÍN, *Epitome Historica Rerum Bohemicarum: Quam Ob Venerationem Christianae Antiquitatis ... Boleslaviensem Historiam placuit appellare: In ea, Pleraque in Historijs nostris incerta, controversa, obscura ... quinque libris explicantur ... Adjecti sunt Libri duo ... de Antiquissimo Boleslaviensis Ecclesiae Collegio; deque origine & Miraculis Magnae Dei Matris ...*, Pragae: Typis Universitatis Carolo-Ferdinandae, in Collegio Societatis Jesu, ad Sanctum Clementem, per Joannem Nicolaum Hampel Factorem 1677. K Balbínově osobě, díle a době srov. Zdeněk KALISTA, *Bohuslav Balbín*, Brno 1947; J. P. KUČERA – J. RAK, *Bohuslav Balbín*, zejm. s. 69–172; Martin SVATOŠ – Zuzana POKORNÁ, *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Sborník z konference Památníku národního písemnictví, Praha 1992; Ludger UDOLPH, *Bohuslav Balbín als Landeshistoriker*, in: *Tschechisches Barock. Sprache, Literatur, Kultur*, Gertraude Zand – Jiří Holý (Hrsg.), Frankfurt am Main 1999, s. 163–178; Viktor VIKTORA, *Balbínovská miscelanea*, Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 380. výročí narození Bohuslava Balbína, Klatovy 2002.

28 B. BALBÍN, *Epitome*, s. 293.

29 *Ibidem*, s. 300.

30 *Ibidem*, s. 304–305.

zení Jindřicha Korutanského z Čech, obsazení Prahy Janem Lucemburským a pokřtění malého Karla IV., neodkázal Balbín na příslušné kapitoly ve *Zbraslavské kronice* přesně.³¹ Poslední přímý odkaz na dílo zbraslavských cisterciáků je v Balbínových *Epitome* uveden při popisech událostí roku 1322, kdy však již jde o látku zpracovanou ve druhé knize zpřístupněné od 1602 M. Freherem.³² Pro úplnost dodejme, že Balbín znal jako tvůrce *Zbraslavské kroniky* Petra Žitavského, jehož jako jejího autora uvádí v rámci poznámek ke kapitole věnující se období vlády Václava II., když se na jeho dílo odvolává jako na jeden z pramenů dokládající připojení Chebska k českým zemím.³³

Vedle Balbínových *Epitome* se přímé citace potvrzující znalost existence *Zbraslavské kroniky* objevují i v dalších historických syntézách, mezi nimiž co do počtu užitých odkazů dominuje *Mars Moravicus* Tomáše Pešiny z Čechorodu. Ten tímto způsobem podpírá svůj výklad hned na čtyřech místech. Poprvé v rámci úvah o zradě Miloty z Dědic, když se odvolává na text osmé kapitoly *Zbraslavské kroniky*, kde však informace tohoto typu nenalezneme.³⁴ Následně lze u Pešiny dohledat dvě přímé a současně přesné citace osmdesáté čtvrté kapitoly v souvislosti s popisem období po vymření Přemyslovců.³⁵ Předposledním je pak odkaz uvedený při popisu korunovace Jana Lucemburského³⁶ a poslední představuje zpráva o povstání šlechty proti Janu Lucemburskému, která je však

31 Ibidem, s. 306, nepřesně cituje kapitolu 101, jež se netýká vypuzení Jindřicha Korutanského, jak by Balbín chtěl, ale svatby Elišky a Jan ve Špýru, viz ibidem, s. 316, podobně Jan Lucemburský nedobyl ve *Zbraslavské kronice* Prahu ve 101. kapitole ale kapitole číslo 108, ibidem, s. 3017 a křest Karla IV. je zde podán v kap. 126 nikoli 128, srov. ibidem, s. 320, k tomu viz *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 148–150, 170–171, 230–231.

32 B. BALBÍN, *Epitome*, s. 326.

33 Ibidem, s. 311.

34 Tomáš PEŠINA Z ČECHORODU, *Mars Moravicus. Sive bella horrida et cruenta, seditiones, tumultus, praelia, turbae: & ex ijs enatae crebrae et funestae rerum mutationes, dirae calamitates, incendia, clades, agrorum depopulationes, urbium vastitates, aedium sacrarum et prophanarum ruinae, arcium et oppidorum eversiones, pagorum cineres, populorum excidia, & alia id genus mala, quae Moravia hactenus passa fuit*, Praeae: Typis Joannis Arnolti de Dobrosławina 1677, s. 379, k tomu srov. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 14; k Pešinovi srov. P. KUČERA – J. RAK, *Bobuslav Balbín*, zejm. s. 144–172.

35 T. PEŠINA Z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 392, 394.

36 Ibidem, s. 396.

opětne až obsahem druhé, Freherem editované knihy.³⁷ Petra Žitavského mezi autory, z nichž vycházel, uvádí v rámci úvodních pasáží své *Poselkyně starých příběhů českých* i Jan F. Beckovský.³⁸ Přečteme-li však důsledně jeho dílo, zjistíme, že tato citace je jediným podobným odkazem a Beckovský pro dané období pracoval téměř výhradně s Hájkovou kronikou, což potvrzuje i obsahová analýza jeho

37 Ibidem, s. 401, i přes pravděpodobnou znalost Frehera zde použil Pešina doslovný citát podle Františka Pražského, viz *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 89–89: „Porro rege existente in Moravia fama fallax volare incipit, quod omnes Boemos intendat rex excludere de terra. Huiusmodi sermonem quidam nugigeruli finxerunt, volentes regem universitati reddere exosum. Hinc inter barones fit conspiracio et ab universo populo adversus regem fit malediccio, et regi barones omnes contradicunt et aiunt: Melius est, quod occidamur, quam a nativitatibus solo viliter expellamur. Unde inimicicie, quas inter se quidam nobiles habuere, sedantur, ut conglobati forcius regi adversentur. Henricus quoque de Lipa, Petrus de Rosenberch et alii plures nobiles acceptis treugis sub pretextu concordie valida manu intrant Brunnam, dicentes se non aliquid querere, nisi gratiam et pacem. Porro rex, quia regni commodum desiderat et pacem, iniurias illatas sibi relaxat, omnibus, qui crimine obnoxii fuerunt lese maiestatis, dat et offert regium favorem. Sed statim dolus fit publicus, qui fuerat occultatus; qui enim pacem postulant, pacem recusant. Domine, inquiunt, rex, scire vos cupimus, quod nullam vobiscum concordiam volumus inire, nec valemus, nisi pari modo Fridericum, ducem Austrie, quem legitimum asserimus regem Romanorum, huic concordie inseramus; taliter cum ipso stringimur, quod ipsum non deserimus. Hiis auditis rex graviter provocatur et...“ zde Pešina vypustil: [tractatus, qui pacem pretenderat, ad acriorem seviciam commutatur. Primitus namque Johannes rex cum Lodeuico, qui se gerebat pro rege Romanorum, adversus Fridericum de Austria adeo compromiserat, quod illo incluso cum suis baronibus concordiam facere non valebat.] a navázal: „Videns itaque rex, quod Henricus de Lipa cum suis non ageret secum sincere et quod exercitum haberet forciosem, cupiens periculum evitare Pragam cum regina III° kal. Marcii est reversus [...]“.

38 Jan František BECKOVSKÝ, *Poselkyně Starých Příběhův Českých, Aneb Kronyka Česka: Od prwnjho do nyněgšy Země České Příchozu Dwauch Knjžat Charvátských Čzecha y Lecha Wlastnjch Bratřj Až do Stiašněho Panowánj Cysaře Ržjmského, Krále Čzeškého, etc. Ferdynanda Prwnjho Wždycky Wjtěže Slawněho k Rozmnoženj Obecněho Dobrého, k Zwelebenj Gazyka Čzeškého, A k Prospěchu Bližnjho*; Djl Prwnj, *W němž se někteřj Cyzj Příběhouvé nacházegj, kteřj k Domácym přináležegje od njch se odcyžiti nemohli*, W Královsčém Starém Měště Pražském: v Jana Karla Geřábka 1700, s. 4. K Beckovskému srov. Pavel ROUS, *Jan František Beckovský (1658–1725)*, Havlíčkobrodsko, Vlastivědný sborník 2, 1990, s. 4–11; Josef HANZAL, *J. F. Beckovský a jeho dílo*, in: *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, s. 99–102; ROMAN FERŠTL, *Kronikář Beckovský*, *Marginalia Historica* 6, 2002, s. 39–50; Zdeněk V. DAVID, *Beckovský, Dobner and the Jews: Václav Hájek's Successors and Followers in Bohemia*, *Czechoslovak and Central European journal* 14, 2002, s. 1–28.

textu. Příímý odkaz na text *Zbraslavské kroniky* nalezneme i v příslušném dílu Pubičkových *Chronologische Geschichte Böhmens* z roku 1782, zde se však jedná výslovně o citaci Freherovy edice druhé knihy, případně o obecné konstatování, že zbraslavský kronikář pojednal obsáhle o smrti Václava II.³⁹ František Martin Pelcl ve třetím díle své *Kronice české* (vyd. 1796) pracoval již s Dobnerovou edicí vydanou tiskem roku 1784.⁴⁰

Z výše uvedeného přehledu je tedy zřejmé, že skutečnou znalost existence a dochování – na tomto místě ještě ponechejme stranou jeho formu – *Zbraslavské kroniky* lze konstatovat pouze u dvou autorů, jejichž životní osudy byly provázány stejně, jako jejich literární zaměření. Přirozeně šlo o Bohuslava Balbína a Tomáše Pešinu z Čechorodu, kteří jako jediní z uvedených na *Chronicam Aulæ regiae* odkazovali a činili tak patrně, soudě podle některých správně uvedených kapitol, i se znalostí jejího obsahu. Dovoluje nám však způsob výše uvedených citací a jejich využití v historických dílech jmenovaných autorů vyslovit jednoznačný závěr, podle kterého znali text *Zbraslavské kroniky* a autorsky s ním pracovali?

Aniž bych se na tomto místě chtěl jakkoli dotknout profesní cti obou zmíněných historiků pobělohorské doby, domnívám se, že na základě obsahové analýzy jejich textů je na tuto otázku třeba odpovědět záporně. Vzhledem k tomu, že na omezeném prostoru jedné studie nelze uvést všechny doklady způsobu práce jmenovaných českých historiků barokní doby, a to už jen proto, že doklady jejich neznalosti textu *Zbraslavské kroniky* se zrcadlí de facto ve všech pasážích zachycujících vývoj let 1253–1337, pro něž je text Petra Žitavského dodnes stě-

39 František PUBIČKA, *Chronologische Geschichte Böhmens vom König Pržemisl Ottokar bis zur Erlöschung des Pržemislischen Stamms: Mit Kupfern Des IVten Theils zweyter Band*, Prag: gedruckt bey Johann Karl Hraba, der hochlöbl. H. H. Stände Buchdrucker 1781, s. 434, 594. K jeho osobě srov. Jakub Zouhar, *Osobnost a dílo Františka Pubičky S.I. (1722–1807) ve světle české historiografie*. Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 52, 2012 [vyd. 2013], č. 2, s. 45–67.

40 František Martin PELCL, *Nowá Kronyka Česká: w kteréž příběhy obywateliu země České od počátku až do nyněgssich časů Djl Třetj, Od léta 1230, až do léta 1378*, Wytissteno w Starém Městě Pražském: V Frantisska Geřábka starssjho 1796; k Pelclovi srov. Josef HANUŠ, *František Martin Pelcl, český historik a buditel*. Rozpravy České Akademie, tř. 3. č. 38, Praha 1914; Zdeněk ŠIMEČEK, *František Martin Pelcl*, Věstník Československé akademie věd 78, 1969, č. 4, s. 410–424; Josef JOHANIDES, *František Martin Pelcl*, Praha 1981.

žejním pramenem, pokusím se alespoň o charakteristiku několika obecných rysů doložených konkrétními příklady. Předně, jakkoli Balbín či Pešina u vybraných pasáží odkazují na *Chronicam Aulae regiae*, jejich text je následně založen na kombinaci narace Václava Hájka z Libočan s přímými citacemi nikoli ze *Zbraslavské kroniky*, ale z Františka Pražského (případně dalších kronikářů doby Karla IV.), na jehož autoritu Balbín a Pešina odkazují nejen v postranních poznámkách, ale i přímo v textech. Jako příklad par excellence v tomto ohledu může sloužit Balbínovo zpracování látky o pražské korunovaci Václava II. roku 1297. Již víme, že v této souvislosti Balbín cituje *Zbraslavskou kroniku* jako jeden ze svých pramenů, v textu samotném se však odvolává na daleko stručnější popis události z pera Františka Pražského, a to včetně převzetí doslovné ukázky týkající se počtu účastníků a nákladů na slavnosti, jež u Františka představuje derivát z textu zbraslavského kronikáře.⁴¹

Následně v *Epitome* pokračuje popis korunovace zmínkou o založení zbraslavského kláštera, které Balbín klade mylně – a vzhledem k našemu tématu je třeba říci, že naprosto bez ohledu na dataci uvedenou ve *Zbraslavské kronice* – právě k roku 1297. Těto datace se drží i nadále, jak dokládá jedno z jeho dalších děl *Miscellanea historica Regni Bohemiae*, respektive jeho třetí svazek *Bohemia Sancta*, kde připomíná, že Václav realizoval své rozhodnutí založit zbraslavský klášter, které vyslovil roku 1290 až po sedmi letech.⁴² Informaci patrně přejímá jednak z *Kroniky Pražského kostela Beneše Krabice z Weitmile*,⁴³ dále pak kroni-

41 B. BALBÍN, *Epitome*, s. 300, *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 32: „[...] notarius pabuli pro certo retulit, quod pro solis hospitibus et advenis pabulum de curia regis dabatur pro equis, quorum equorum fuit numerus centum milia et XC milia, insuper et equi mille. Ad hoc non computabatur pabulum, quod dabatur pluribus indigenis et hiis, qui inter cottidianam familiam fuerant computati, quorum numerus non est parvus. In novo quoque foro per occultum meatum subterraneum fontes facti fuerunt, de quibus vinum more fluminis, qui voluit, hauriebat. Et notarius coquine retulit, quod pro ovibus pullorum expense fuerant marce gravis ponderis DCCC“

42 Bohuslav BALBÍN, *Miscellanea historica Regni Bohemiae: Continens Sanctos et Beatos Bohemiae, Moraviae, Silesiae, Lusatie ... Adjecta est in fine Coronis, Complectens eorum Nomina e Societate Nostra, qui in his regionibus ultro sese obsequio Peste infectorum devoverunt, & ... occubuerunt Decadis I. Liber IV. Hagiographicus, Seu Bohemia Sancta*, Praga: Typis Georgii Czernoch 1682, s. 30.

43 *Cronica ecclesiae Pragensis Benesii Krabice de Weitmile*, s. 462.

ky Přibíka Pulkavy z Radenína, jež událost v jedné ze svých redakcí vročil sice k roku 1291, jednoznačně však propojil akt korunovace a založení kláštera.⁴⁴ Celkový zmatek okolo vlastního založení zbraslavského kláštera přitom jen umocnil další z Balbínových informátorů, Václav Hájek z Libočan, jež nechal Václava II. zahájit stavbu roku 1296 a o rok později pak klášter (nikoli jen kostel) oficiálně založit a vybavit řadou klenotů a knih právě u příležitosti jeho korunovace.⁴⁵ Všechny tyto omyly jsou pak stručně shrnuty v dalším Balbínově, již vzpomínaném prameni, tzv. *Sedlecké historii*, jež však není výsledkem práce středověkého autora a nemá tedy nic společného s Cerronihou údajnou součástí *Jihlavského rukopisu*, ale poměrně stručným analisticky vedeným dílkem Simeona Eustacha Kapihornského, vytištěným roku 1630 ve staroměstské tiskařské dílně Pavla Sessya.⁴⁶

Dlužno též zdůraznit, že jakkoli sám setrvává v omylu ohledně data založení zbraslavského kláštera, v čemž se zračí nepochopení celé situace,⁴⁷ vyvrací Balbín další, v jeho době rozšířené a chybné tvrzení, podle kterého byl klášter na Zbraslavi založen Karlem IV. Překvapivě přitom však nepoužívá text jím citované *Zbraslavské kroniky* představující jedinečnou pramennou oporu pro jeho tvrzení, ale opětně doslovnou citaci Františka Pražského, v níž probošt pražského kostela vypočítal – sice v závislosti na Petrovy Žitavském, přesto však odlišně – původní výbavu Královské síně. Správné datum založení konventu (1292), jež uvádí i František, však Balbín nepřelal a obrat „*rex [...] novum monasterium fundavit [...]*“, jež František Pražský použil při popisu aktu roku 1297, pochopil Balbín, v návaznosti na další prameny, jež jej v tom utvrzovali, doslovně, zatímco Františkem zmiňované události roku 1292 vnímal patrně jako zahájení příprav nového založení.⁴⁸ V tom ostatně sledoval i nadále linii Hájkovy kroniky a *Sed-*

44 *Pribiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*, s. 173.

45 Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, Jan Linka (ed.), Praha 2013, s. 632, 634–635.

46 Seon E. KAPIHORNŠKÝ, *Hystorya Kláštera Sedleckého, Řádu Svateho Cistercienského*, Praha 1630 (přetisk Kutná Hora 2006), zde s. 19.

47 Jen na okraj je třeba zdůraznit, že při znalosti textu Petra Žitavského by Balbín patrně postupoval jinak.

48 B. BALBÍN, *Epitome*, s. 301, *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 23: „[...] rex dedit crucem auream cum gemmis preciosis ornatam, quam pro mille et CD marcis argenti comparaverat, et multas monstrancias ex auro et argento cum reliquiis sanctorum et ornatum multiplicem ecclesiasticum preciosum cum multis calicibus argenteis, CC quoque marcas argenti obtulit

lecké historie, jež datují observační cestu krále a opatů předcházející vysazení kláštera k roku 1294.⁴⁹ Domnívám se, že bez ohledu na rozdíly mezi standardy dnešní historikovy práce a postupů užívaných barokními dějepisci, je dle mého názoru nutné si na tomto místě položit otázku, zda by se omezil učenec Balbínova formátu ve svých líčeních založení zbraslavského kláštera a korunovace Václava II. na citace z díla Františka Pražského, pokud by měl k dispozici byť i zkrácený text *Zbraslavské kroniky*?

Nezastírám, že jde o otázku v zásadě řečnickou. Byl to totiž právě kaplan pražského biskupa Jana IV. z Dražic, František, jenž sehrál v Balbínových textech týkajících se přelomu 13./14. století roli zásadní autority. To se projevilo nejen v *Epitome*. Jednoduše řečeno, díla českých dějepisců období humanismu a baroka vykazují s Františkovým vyprávěním řadu obsahových shod, které v nich pro text Petra Žitavského nenalzáme. Setrváme-li u Balbína, nelze v tomto ohledu opomenout kupříkladu doslovné převzetí (spíše opis) Františkovy charakteristiky biskupa Jana IV. z Dražic, jež kronikář čtrnáctého věku předložil v šestnácté kapitole své první knihy a Balbín ji začlenil k informaci o Janově volbě na biskupský stolec.⁵⁰ I na dalších místech Balbínova výkladu je to František a nikoli Petr Žitavský, na základě jehož výpovědi jsou korigovány informace starších děl, zejména pak Hájkovy kroniky. Jako jeden z mnoha příkladů může posloužit Balbínovo líčení války, která se rozhořela mezi Václavem II. a Albrechtem Habsburským roku 1304. Náš dějepisec se doznává, že hlavní informace čerpal z poučeného a očitého svědka Františka Pražského, dále pak z *Pulkavovy kroniky* a *Sedlecké historie*.⁵¹ Jakkoli je zřejmé, že na barokního učence nelze co do heuristiky uplatňovat stejná měřítká jako na moderního historika 21. století, jen těžko lze uvěřit, že by měl k dispozici barvitě a literárně špičkově provedené líčení téže události z pera Petra Žitavského a přešel je v této souvislosti napros-

---

pro libris comparandis, et patribus ordinis misit dona multa et preciosa, ut fundacio sua approbaretur, et ut ordinis ei conferrent fraternitatem, quod factum est [...]“.

49 V. HÁJJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 629; S. E. KAPIHORNSKÝ, *Hystorya*, s. 19.

50 B. BALBÍN, *Epitome*, s. 303–305; *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 41–43, vzhledem k tomu, že opsána zde je bezmála polovina celé kapitoly, upouští od doslovné citace, která by jen zbytečně zatěžovala poznámkový aparát.

51 B. BALBÍN, *Epitome*, s. 304–305.

tým mlčením. A pakliže ano, marně hledáme – byť nepřiznaný – odraz sedmdesáté první kapitoly první knihy *Zbraslavské kroniky* v Balbínově textu.⁵²

Balbínova závislost na Františkovi Pražském dále vyniká především v pasážích, které mají doložit zbožnost a svatost krále Václava II. Ve světle stávajícího stavu poznání je přitom zřejmé, že příhodnější pramen, jímž lze doložit tyto rysy Václavovy osobnosti, než je právě *Chronica Aulae regiae*, neexistuje.⁵³ Přesto, má-li Balbín sáhnout k příkladu Václavovy kajícínosti, nepoužije Petrovo vyprávění o králově lítosti nad tím, že oslyšel prosby jakéhosi nižšího šlechtice, na základě které následně trýznil své pyšné tělo, ale tento motiv uvede opět téměř doslovně dle zkrácené Františkovy verze.⁵⁴ Totožně pak Balbín postupuje při přiblížení Václavova trpělivého umírání a s ním spojených zbožných činů, na základě kterých byl předposlední Přemyslovec dle barokního dějepisce považován v Čechách za svatého – což je motiv, jemuž budeme ještě věnovat náležitou pozornost. I v těchto odstavcích marně hledáme obsahovou totožnost, či alespoň blízkost s Petrovými dlouhými pasážemi popisujícími královu smrt a slavný pohřeb v Královské síni na Zbraslavi. Balbín si bohatě vystačí se znalostí Františka Pražského, jehož výpověď doplňuje o odkaz na Dubravia, Bonfiniho, Hájka, Eneáše Silvia Piccolominiho a Veleslavínův *Kalendař*.⁵⁵ Ba co více, podle Františka cituje i známý příběh, dle kterého se Václav po své smrti zjevil brixenskému Biskupu Janovi, podle Eneáše pak – nikoli dle Petra Žitavského – Balbín připomíná zážrak na hrobě předposledního Přemyslovce, při němž nechal Bůh oslepnout blí-

52 *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 87–91.

53 Viz práce citované výše v pozn. č. 6, vedle nich též srov. Markéta DLOUHÁ, *Rex Pius et Largus. Das Bild Wenzels II. in der Königsaal Chronik*, in: *Subsidia Historiographica III. Die Hofgeschichtsschreibung im mittelalterlichen Europa*, s. 129–146.

54 Srov. výše uvedený příběh in *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 103 a *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 39. Balbín cituje téměř doslovně Františkovu zkrácenou verzi viz B. BALBÍN, *Epitome*, s. 304: „Miles quidam, ait animo conturbato exposuit coram rege Wenczeslao, quod iniuste patiebatur, allegat sibi factam violenciam postulans querimoniis dari sibi iudices ad iusticiam exequendam. Tunc rex propriis intentus commodis caussam querulantis non advertit, sed a se mestum iussit abire. Et in brevi rex recurrens ad Conscienciam, seipsum intranee multum redarguit et culpabilem reddit. Et solus intrans in cubiculum clauso ostio candelam ardentem cruribus applicavit et acriter se combussit et ait: Ah caro ardeas, ne in futuro perpetuum ardorem sustineas et in quinque locis quasi cauterium fecit propter huius peccati penitenciam et correccionem.“

55 B. BALBÍN, *Epitome*, s. 305.

že nejmenovaného bezbožníka, jenž zpolíčkoval Václavův náhrobek. Oba příběhy Balbín našel též ve výše jmenované *Sedlecké historii* Simeona Kapihornského, jíž neopomenul v textu též zmínit.⁵⁶

Jakkoli by na tomto místě bylo možno namítnout, že Balbínovy *Epitome* nebyly koncipovány jako detailní syntetické zpracování životů českých panovníků, jeho neznalost textu *Zbraslavské kroniky* dle mého názoru dokládá skutečnost, že možnosti, kterou mu ohledně pestrobarevného obrazu Václavovy zbožnosti její text poskytoval, nevyužil ani ve svém již výše uvedeném díle *Bohemia Sancta*, jež k tomu svojí povahou vybízelo. I zde zůstává de facto u týchž citátů z Františka Pražského.⁵⁷

Nutno přiznat, že ve stejném duchu „pracoval“ s odkazem zbraslavských cisterciáků též Tomáš Pešina z Čechorodu ve svém díle *Mars Moravicus*. Pokud bychom se zaměřili na jeho reflexi vlády Václava II. a jeho osobnosti, opakovali bychom de facto totéž, co jsme konstatovali již pro Balbína, snad s tím rozdílem, že Pešina v rámci svého citačního aparátu operuje oproti svému staršímu souputníkovi vedle Františka Pražského podstatně hojněji též s díly Beneše Krabice z Weitmile, Dubravia⁵⁸, Piccolominiho, Pavla Stránského⁵⁹ a především se *Staro-*

56 Ibidem, s. 306; *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 48; *Aeneae Silvii Historica Bohemica*, ed. Dana Martínková, Alena Hadravová, Jiří Matl, Praha 1998, s. 77–79; S. E. KAPIHORN-SKÝ, *Hystorya Kláštera Sedleckého*, s. 20. Oproti tomu srov. patřičné pasáže in *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 91–105.

57 B. BALBÍN, *Miscellanea historica Regni Bohemiae: ...Seu Bohemia Sancta*, pars II., lib. IV. s. 30–32.

58 Jan DUBRAVIUS, *Historia Bohemica, ab Origine Gentis, per Diuersas temporum & familiarum vices, vsque ad Ferdinandi Imp. & Regis auspicia, deducta ...: Cui hac Edicione Accedit eiusdem Dubravii ad Sigismvndum Poloniae Regem oratio ad Turcam debellandum exhortatoria: nunc primum edita. Adiectus est in fine rerum memorabilium Index*, Hanoviae: Typis Wechelianis, apud Claudium Marnium, & heredes Ioan. Aubrij 1602, k němu srov. Jan Skutil, *Jan Dubravius. Biskup, státník, ekonom a literát*, Kroměříž 1992; Libuše HRABOVÁ, *Jan Dubravius, 1486–1553*, in: *Historiografie Moravy a Slezska 1*, 2001, s. 21–32.

59 Pavel STRÁNSKÝ, *O státě českém (=Respublica Bojema)*, Praha 1946; ke Stránskému a jeho díle srov. František MAREK, *Pavel Stránský*, Ústí nad Labem 1983; Eduard MAUR, *Pojetí národa a národních dějin v díle M. Pavla Stránského O státě českém*, in: K počtě profesora Miroslava Hrocha. Věnováno 65. jubileu prof. Miroslava Hrocha a na počest jeho jmenování doktorem honoris causa Univerzity v Uppsale, Praha 1998 (= *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* 3, 1996. *Studia historica* 44) s. 41–52; Jaroslav PÁNEK, *Pavel*

českou kronikou tak řečeného *Dalimila* (zde pod názvem *Boleslavská kronika*). Přesto, chtěl-li odkázat na „hodnověrné“ svědectví současníka, i on poměrně často užíval přímých citátů z díla probošta pražského kostela, jak to vidíme ku příkladu v případě sporu Václava II. se švagrem Albrechtem ohledně Gutina věna a na něj u Františka navazující volby Adolfa Nassavského římskoněmeckým králem,⁶⁰ a následně i dále při popisu usmíření mezi švagry,⁶¹ či v případě dokladů Václavovy svatosti, kdy Pešina neopomenul zmínit zázrak na králově hrobě zachycený však dle něj kronice Eneáše Silvia – přirozeně bez jakékoli zmínky o autorství Petra Žitavského.⁶²

Dalším důležitým poznatkem plynoucím z analýzy obsahu Tomášova spisu je i absence přímého vlivu textu *Zbraslavské kroniky* na jím předložený popis vývoje v Čechách po vymření Přemyslovců, respektive v letech 1309–1310, kdy docházelo k odboji části české šlechty vůči Jindřichu Korutanskému a jednání zástupců zemské obce s Jindřichem VII. Lucemburským. Oporu pro svá líčení nalezl v tomto případě jako již mnohokrát před tím v pojetí Václava Hájka z Libočan, u Františka Pražského, se kterým vyzdvihl roli pražského biskupa, a dále pak u Přibíka Pulkavy, Martina Kuthena, Eneáše a Dubravia.⁶³ Velkolepě rozvržená historie úspěchu cisterciáckých opatů při vyjednávání o nového krále předložená Petrem Žitavským v šesti obsáhlých kapitolách první knihy jeho kroniky (kap. 99–104), zůstala Tomášem oslyšena. Zestručňujíc Hájkův text, hovoří Pešina pouze obecně o dvanácti vyslancích, mezi nimiž vymezuje tři cisterciácké opaty, aniž by uvedl jejich jména, a následně osm světských pánů v čele s Janem z Vartemberka. Pasáže, ve kterých je ve *Zbraslavské kronice* popisován zásadní vliv zejména opata Konráda na rozhodování římského krále, se v díle *Mars Mo-*

Stránský, obhájce českého státu a národa, in: Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti, s. 133–142.

60 T. PEŠINA Z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 387–388, srov. *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 24–25.

61 T. PEŠINA Z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 388, srov. *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 26.

62 T. PEŠINA Z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 391; k Eneášovi v tomto kontextu viz výše, pozn. č. 56.

63 T. PEŠINA Z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 395–396; roli biskupa jmenuje nejen *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 54, ale i další z Pešininých hlavních pramenů *Cronica ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile*, s. 467.

ravicus neodrazily ani v jediné zobecňující větě. Naopak z Pešinova výkladu, podle nějž zástupci země dospěli k rozhodnutí vyslat poselstvo v rámci jednání u biskupa Jana, je patrné, nakolik byl ovlivněn Františkem Pražským, jenž jako první z kronikářů přičítal zásluhy o nástup Lucemburků v Čechách právě pražskému episkopovi.⁶⁴ S kronikou Františka Pražského jako s jedním z hlavních pramenů přitom moravský historiograf pracoval i v rámci již připomínaného popisu povstání české šlechty proti králi Janovi, o kterém Petr Žitavský pojednal již ve druhé knize svojí kroniky, jež byla, jak víme, v době vzniku Pešinova díla již zpřístupněna M. Freherem, a Tomášovi jistě známa, stejně jako lze doložit její znalost u Balbína, jenž dle něj cituje *Tajnou knihu zbraslavských zázraků*.⁶⁵ Ani přesto jí Pešina nevyužil a poměrně dlouhý popis situace přebрал, jak jsme již viděli výše, právě z Františka.⁶⁶

Výše snesené příklady by bylo možno dále doplňovat a rozvíjet, domnívám se však, že stávající výčet lze považovat za dostačující. Je zřejmé – a potvrzují to i výše připomenutá mladší díla české historiografie jako např. Beckovského *Poselkyně* či Pubičkovy *Chronologische Geschichte* –, že za hlavní „soudobý“ pramen, jenž byl užíván historiografy 17. a 18. století pro popis doby posledních Přemyslovců a počátků lucemburské vlády v českých zemích, lze považovat kroniku Františka Pražského. Tu pak autoři doplňovali o znalost kronik vznikajících ve druhé polovině 14. století, zejména Pulkavovu kroniku a vedle toho o text tak řečeného Dalimila, Eneáše Silvia Piccolominiho („popularizovaného“ Veleslavínovým vydáním českého překladu jeho díla společně s Kuthenovou kronikou v celku nazvaném *Kronyky Dwě, O založenij Země České, a prwnijch Obywatelijch gegich, též o Knijžatech a Králjich Českých, y gegich činech*),⁶⁷ a následně pak

64 Ibidem, s. 395; k tomu srov. popis událostí in *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 51–60 a in *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 142–157.

65 B. BALBÍN, *Miscellanea historica Regni Bohemiae: ...Seu Bohemia Sancta*, pars II., lib. IV. s. 34–36.

66 Srov. výše pozn. č. 37.

67 Viz Daniel ADAM Z VELESLAVÍNA, *Kronyky Dwě, O založenij Země České, a prwnijch Obywatelijch gegich, též o Knijžatech a Králjich Českých, y gegich činech: Gedna Eneasse Sylwia Senenského, w Latinském yazyku od něho sepsaná, a před lety LXXV. w Český jazyk přeložená, a w Praze wytisštěná. Druhú Martina Kuthena z Ssprynsperku, též w praze wydaná před Lety XLVI*, Praha: Daniel Adam z Veleslavína 1585; ke Kuthenově kronice srov. Josef Vítězslav ŠIMÁK, *O kronice Martina Kuthena*, ČČM 88, 1914, s. 389–404, k Veleslavínovi

o informace z děl humanistické epochy, z nichž zůstávala nejcitovanější a především nejužívanější práce Václava Hájka z Libočan a na jeho vyprávění závislé dílo Dubraviovo.

Pro vymezení recepce *Zbraslavské kroniky* v období 14.–18. století tak, vzhledem k výše několikrát uvedenému významu Hájkova a Eneášova díla, zbývá zodpovědět otázku, nakolik byl text Petra Žitavského, uchovaný na konci 14. století především a pouze jako součást cisterciácké tradice, znám i dějepiscům zpracovávajícím syntézu českých dějin v průběhu 15. a 16. století. Do centra této retrospektivně postupující sondy je tak vedle děl Eneáše Silvia Piccolominiho, Martina Kuthena ze Šprinsberku, Václava Hájka z Libočan a Jana Dubravia, Pavla Stránského třeba zasadit i obsahovou analýzu *Kroniky české* Bohuslava Bílejovského⁶⁸ a *Historického kalendáře* Daniela Adama z Veleslavína.⁶⁹ Podobně jako v předchozím textu přitom není možné předložit detailní popis jednotlivých kroků realizované komparace. Omezím se pouze na stručné shrnutí jejích výsledků.

Předně, žádné z uvedených děl neodkazuje přímo na *Zbraslavskou kroniku* podobně, jak jsme to viděli v případě barokních učenců, což jistě souvisí i se způsobem dobové historické práce. Co je však důležitější, na základě rozboru textu nelze ani doložit práci drtivé většiny zmíněných autorů s nějakým konkrétním

---

srov. Milan KOPECKÝ, *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962. Zdeněk BENEŠ, *Daniel Adam z Veleslavína, nakladatel a literát*, in: Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti, s. 111–121; k ideovému poselství Veleslavínova vydání tisku *Kronyky Dwě* srov. Z. BENEŠ, *Historický text a historická skutečnost*, s. 98–119.

68 Bohuslav BÍLEJOVSKÝ, *Kronyka církevní, v níž se příběhové a přibody církve České od jejího počátku až do léta Páně 1532 vypravují*, V Praze: [s.n.] 1816.

69 Daniel ADAM Z VELESLAVÍNA, *Kalendář Hystorycký. Krátké a Summownj poznamenánj wssechněch dnůw gednobokaždého Měsýce, přes celý Rok: K nimžto s doloženjm Let, budto od Stwoření Swěta, aneb od Narození Božího, přidány gsau wjry a paměti hodné Historyae, o rozličných proměnách a přjhdách, sstiaстных y nesstiaстных, weselých y smutných, obecných y osobných, jak w giných Národech a zemjch, tak obzwlásně w slawném Národu a Králowstwj Českém, zběhlých. Napřed položeny gsau Genealogiae, aneb Tabule Rodůw welikomocných Knjžat a Králůw, kteřjž od začátku až do těchto časůw w České zemi kralovali. Gest y mnohých giných Rodůw Králowských a Knjžetých mjsty swými w Kalendáři dotknuto, kteřjž nynj w Europě a w Ržjssi panuj. Indices k tomu a Registra dostatečná napřed y nazad se nagdaw*, Wytlačeno w Starém městě Pražském: v M. Danyele Adama z Weleslawijna. Léta poslednjho wěku: M. D. XC. Měsýce Zářij 1590.

rukopisem *Zbraslavské kroniky*. Z předloženého souboru lze přitom hned na počátku vyřadit kroniku Bohuslava Bílejovského, jehož zájem je zaměřen jiným směrem a o Václavovi II. či době následující po jeho smrti se v zásadě nevyjadřuje. Pro ostatní díla vznikající po polovině 16. století lze sice konstatovat znalost daného období přesahující do určité míry informační rozsah textu Františka Pražského, jenž v nich však opět silně rezonuje, na straně druhé je zde v tomto ohledu evidentní přímá závislost výpovědi zmíněných dějepisců – počínaje Janem Dubravíem – na Hájkově kronice. Toto zjištění odpovídá i předchozímu bádání a potvrzuje naprosto klíčovou roli Hájkova narativu pro následnou kontextualizaci a figuraci českých dějin. Dosah Hájkova díla lze přes několikery rozchod vědecké historiografie s ním de facto sledovat do dnešních dní, neboť vše co má být pochopeno, musí být nejdříve vybásněno.⁷⁰

O charizmatické síle Hájkova textu není pochyb, současně, a to je pro naše téma zásadní, představuje jeho kronika vedle historie Eneáše Silvia, k níž se dostaneme vzápětí, jediné dílo z předloženého seznamu, u něž lze na základě obsahové analýzy doložit přímou znalost textu kroniky Petra Žitavského.⁷¹ Jednoduše řečeno, Hájek má ve svojí kronice informace, jež vzhledem k výše předloženým závěrům dokládajícím redukci textu Petra Žitavského ve 14. století nemohl získat nikde jinde, než z nějakého opisu díla zbraslavských kronikářů. Omezím se opět pouze na několik motivů.

Václav Hájek kupříkladu zná poměrně komplexně historii tzv. Václavovy „chebské svatby“ z roku 1285, včetně historiky o neúčasti Závíše z Flakenštejna, jenž se podle *Zbraslavské kroniky* ukrýval u Chebu ze strachu před Rudolfem Habsburským. Jde o příhodu, kterou v kronikách doby Karla IV., a to ani u Fran-

70 K Hájkově úloze srov. alespoň J. KUTAN – J. MAREK, *Přehlední dějiny*, s. 75–79; M. KUDĚLKA, *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*; Z. BENEŠ, *Historický text a historická skutečnost*, s. 66–75; IDEM, *Hájkova Kronika česká a české historické myšlení*, *Studia Comeniana et historica* 29, 1999, č. 62, s. 46–60; Jiří PEŠEK, *Václav Hájek z Libočan, vypravěč mýtů i dějin*, in: *Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti*, s. 100–110.

71 O místě *Zbraslavské kroniky* mezi Hájkovými prameny stručně již Josef Vítězslav, ŠIMÁK, *Prameny a pomůcky Hájkovi*, in: *Sborník prací historických* k 60. narozeninám dvor. rady prof. Dra Jaroslava Golla, Jaroslav Bidlo – Gustav Friedrich – Kamil Krofta (edd.), Praha 1906, s. 199.

tiška Pražského, nenacházíme.⁷² Podobně Václav Hájek informuje v duchu Petra Žitavského o chystané vzpouře českých pánů vůči Václavovi a jejich záměru nabídnout českou korunu Jindřichu IV. Vratislavskému. Ani tato informace ke kronikářům Karlovy doby nepronikla. František i Beneš píše pouze o tom, že Závíš (nikoli páni po jeho zajetí) proti králi popouzel chvilí uherského krále, chvíli slezského vévodu.⁷³ Podobně pouze na základě znalosti díla Petra Žitavského mohl Hájek nechat Václava II. odpovědět poslům, kteří mu přišli nabídnout polské království mimo jiné i následující: „[...] *abychom je* [polské království – pozn. aut.] *v svou obranu přijali, nás žádáte, aniž by nám slušné bylo vás i těch, kteříž jsou vás k nám poslali, oslyšeti, i oznamujeme vám, přiríkajíce, že k vám silnou mocí přijedeme. Protož vy napřed jedte, a kteréž věci k tomu náležejí, připravte. Pannu také a dědičku království vašeho na žádost vaši a pro potěšení lidu vašeho, kterýž vás sem poslal, za ženu řádně přijmeme a míti budeme [...]*“⁷⁴ Jakkoli nejde přirozeně o doslovný překlad pasáže *Zbraslavské kroniky*, kde se na tomto místě praví: „*Non consuevit nostre regalis dignitatis sublimitas hiis sinum sue pietatis claudere, quicunque ad ipsum spe obtinende gratie fiducialiter conati fuerint convolare. Petitioni igitur vestre, qua nos ad regnum invitatis Poloniae, prono gratanter animo ex nunc annuimus, pollicentes, quod ad ipsum quantocius manu valida cum armorum potencia veniemus; vos autem nunc nos preite, ad terram vestramque redite et de negocio nostro, ut confidimus, disponere curate. Puella eciam, que regni vestri heres existit, ad vestram petitionem et consolacionem gentis, que vos misit, nostra legitima uxor erit,*“⁷⁵ o přímém a mnohdy téměř doslovném vlivu Petrova textu na Hájka není pochyb. Ani tuto pasáž přitom nemohl znát Hájek z žádné jiné kroniky 14. století, leda by se nedochovala do našich časů.

Stejně tak můžeme pozorovat, že jak František Pražský, tak Beneš Krabice a Pulkava věděli, že se v letech 1309–1310 čeští páni shodli na tom vypravit

72 V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 615; *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 25; k události srov. František, KUBŮ, *Chebská svatba roku 1285*, in: Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Novotného, Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilynská (edd.), Praha 1992, s. 29–36; R. ANTONÍN, *Zabraněná politika*, s. 71–85.

73 V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 621; *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 33–34; *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 19; *Cronica ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile*, s. 459–460.

74 V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 640.

75 *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 81.

poselstvo k římskému králi a nabídnout mu Elišku jako nevěstu pro jeho jediného syna a s ní i české království.⁷⁶ Pouze Petr Žitavský však „zaznamenal“ průběh porad, které tomu předcházely. Jedině z jeho textu mohl Hájek převzít obsahově téměř neupravenou výpověď, podle které: „[...] *Však Jindřich, král římský, jest král slavný a zprávu máme, že jest dobrotivý i milostivý a má syna Jana a bratra Valráma. Pošleme k němu posly a od něho jednoho z těch dvou, nám aby za pána dán byl, žádejme. A dáme jemu pannu Alžbětu za manželku. [...]* Jiní opět řekli: »Mládenec ten, když zde bude, brzy obyčejům této země zvykne, když s našimi dětmi vyrůstat bude. Bude je milovati, tak jakoby se v tomto království urodil, a od lidí též milován bude.«⁷⁷

Srovnáme-li tento text s odpovídajícími pasážemi ze *Zbraslavské kroniky*: „*Ecce, rex iste gloriosus Romanorum filium habet Johannem et fratrem Walrum; unum igitur ex hiis duobus ab ipso postulabimus, cui venustam nostram puellam Elizabeth, regni nostri filiam, matrimonialiter copulabimus. [...]* Dixerunt enim: *Adolescens iste facilliter mores terre nostre discet, cum filiis nostris crescet, ipsosque ex hoc semper plus diliget, et ipse, quasi in regno natus sit, ab universis indigenis dilector fiet*“⁷⁸ nelze dle mého názoru o Hájkově znalosti díla Petra Žitavského pochybovat. Tu ostatně dokládá nejen fakt, že žádný jiný autor, pouze Petr Žitavský a Václav Hájek, jmenují shodně jména vyslanců k římskému králi, ale především následná obsahová shoda promluvy zbraslavského opata Konráda k Jindřichu VII. v obou dotčených pramenech.⁷⁹

Domnívám se, že uvedené příklady není třeba zmnožovat o desítky dalších textových či přinejmenším významových shod, jež je možné nalézt mezi českou kronikou Václava Hájka a kronikou Petra Žitavského. Již William Ockham věděl, že *...frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora*. Je naprosto zřejmé, že Václav Hájek patrně jako jediný český historiograf 16.–18. století měl k dispozici blíže neurčený opis *Zbraslavské kroniky*, pracoval s ním a obohacoval jím své

76 *Pribiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*, s. 196; *Cronica ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile*, s. 467; *Chronicon Francisci Pragensis*, s. 54.

77 V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 665.

78 *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 134.

79 Vzhledem k přílišné délce těchto pasáží odkazují pouze na příslušné strany v edicích, neboť nevidím smysl v mnohdy umělem nastavování textu pomocí dlouhých citací, srov. V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 666–670; *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 137–139.

dílo. Vzhledem k tomu, že jeho pramenná základna byla díky podpoře české šlechty poměrně široká, není na tomto místě třeba pátrat po jeho cestách do jihlavského městského archivu, kde byl jistě již za jeho času přechováván několi-krát připomínaný *Jihlavský rukopis Zbraslavské kroniky*. Již Hájkovi současníci kritizovali styl jeho práce a obviňovali jej z postupného nashromáždění obrovského množství listů, listin a rozličných rukopisů, jež však měl po sepsání své kroniky údajně spálit, aby se již nikdy nepřišlo na to, jak se „děla“ historie před jeho autorským počinem. Slovy Hájkova velkého kritika Václava Březana: „*Tento kniez Hagek když spisował tu kroniku onde y onde zmnohych mist puczkau dostawsse znamenitých Spisu a pamieti hystoryckych, a zwlasstie tiech ktorež za času walek Zissky a Taborúw se daly, tež y zapotomnich kralú, a czo se jemu libilo to do swy pletichy wlepil, a což užitečného a paměti hodného bylo to wypustil i apotom ty wapuczzeny kroniky wsseczky spalil.*“⁸⁰

Jakkoli je na tomto místě třeba zachovat ostražitost vůči Březanovu ostrému načtení jeho velkého ideového protivníka, jedním dechem je třeba zdůraznit, že není kouře bez ohně. Buď jak buď, Hájek je skutečně posledním z těch, v jejichž díle můžeme mimo několika „citací“, které se však neodrážejí ve struktuře samotného textu, skutečně nalézt přímé doklady práce s obsahem *Zbraslavské kroniky*, potažmo ideovým poselstvím. K tomu – a zejména pak k hlavním motivům, jež se Petr Žitavský pokusil fixovat, tedy námi zkoumané roli Václava II. a samotného zbraslavského konventu a kláštera jako královského místa, však historiograf 16. věku přistoupil v zásadě ryze pragmaticky. Na stránkách jeho kroniky bychom marně hledali prvky knížecího zrcadla, jež *Chronica Aulae regiae* obsahuje, a jehož hlavní vzorovou postavou ideálního panovníka byl právě Václav. Stejně neúspěšná by byla i snaha nalézt na stránkách Hájkovy kroniky pestré obrazy královy zbožnosti. I v případě Václavova umírání uvádí pouze jediný příklad jeho pokory, požadavek, aby byl pochován kápy prostého konvrše (a pro úplnost uveďme, že i tento motiv mohl Hájek čerpat pouze ze *Zbraslavské kroniky*, neboť díla dvorského okruhu Karla IV. jej neobsahují).⁸¹ Téměř zcela v pozadí se v Hájkově kronice ocitá i role cisterciáckých v politickém vývoji po vyměření

80 Václav BŘEZAN, *Chronicon Bohemiae. Ab ano Chr. 700 ad ano 1160*, MZA, fond G10, Sběrka rukopisů, inv. č. 111, pag. 3.

81 V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 647–648.

Přemyslovců. Jakkoli i u Hájka je to zbraslavský opat Konrád, jenž vede dialog s Jindřichem VII., činí tak především jako mluvčí a zástupce zemské obce. Konrád tak nepředstavuje hybatele dějinného vývoje, jak je tomu ve Zbraslavské kronice, z níž si Hájek půjčuje výše uvedené opatovy promluvy, není to on, kdo, jak by chtěl Petr Žitavský, přistupuje jednoho dne k Elišce Přemyslovně a vyzývá ji, aby jako právoplatná dědička vzala osud země do svých rukou. Nic z toho v Hájkově pojetí nenalzáme. Místo Václava II. a cisterciáckých opatů zaujala v jeho pojetí zemská obec – tato aktualizace je vzhledem k době, v níž tvořil, jakož i k jeho narativní strategii více než pochopitelná.

Spolu s tím je možné sledovat bezmála ambivalentní postoj Hájka k informacím, které mu Petr Žitavský zanechal. Na straně jedné neváhá oživit jednání svých hrdinů přímou řečí dle Petrovy předlohy, na straně druhé u něj sledujeme tendenci opravovat Petrovu faktografii na základě kronik doby Karla IV. či Johannese Dlugosze, jak jsme to mohli sledovat kupříkladu v případě založení zbraslavského kláštera. Ve stručnosti můžeme vzhledem k našemu tématu konstatovat, že na obraz Václava II. a zbraslavského kláštera konstruovaného cisterciáky na počátku 14. století zbylo v Hájkově pojetí jen pramálo místa. Tuto skutečnost odráží i fakt, že naprosto pomíjí zázračné jevy provázející život Václava II. O nich se historiografie 16.–18. století dovídala z kroniky Františka Pražského a Eneáše Silvia Piccolominiho, čímž se dostáváme de facto k poslednímu autorovi, jenž dle mého názoru měl k dispozici text *Zbraslavské kroniky*. Piccolomini byl totiž jediným autorem, jenž do svého díla začlenil i příhodu se zázračným oslepnutím bezbožníka, jenž políčkoval náhrobek Václava II., tedy informaci, kterou František Pražský do svojí kroniky opomenul vložit, kronikáři Karlova dvora ji neznali a následná historiografická tradice ji až do Dobnerova edičního zpřístupnění *Jihlavského rukopisu* přebírala právě od Eneáše.⁸² Zjistit, z jakého rukopisného dochování Pius II. informaci o zázraku čerpal, je za současného stavu rukopisného dochování patrně nemožné.

Přehlédneme-li tedy vše uvedené, je zřejmé, že tradice zbraslavského kláštera jako královského místa a členů zdejšího konventu jakožto nositelů staré dynastické tradice představující dvojí pevnou složku narativní strategie a ideologie Petra Žitavského se vytratila již v průběhu 14. století, a přes nárazový pokus o její

82 Viz již citovaná pasáž *Aeneae Silvii Historica Bohemica*, s. 77–79.

reminiscenci spojený patrně s vládou Václava IV. a Sedleckým klášteřem, byla v průběhu 15.–18. století dokonale zapomenuta. Ostatně tento naprostý rozchod s ideologií zrcadlí se v díle cisterciáckého opata odráží i skutečnost, že v časech humanistického a barokního dějepiscectví v Čechách nebylo jisté ani vročení založení samotného zbraslavského klášteřa, jemuž přitom Petr na základě Otova textu věnoval obrovskou pozornost. O to paradoxnější se proto jeví skutečnost, že přes veškeré *damnatio memorie*, jež jsme mohli sledovat na předěšlých stránkách, slavil úspěch druhý z momentů Petrovy a v tomto případě též Otovy narativní strategie. Nejpozději ve třetí třetině 16. století došlo totiž k oživení myšlenky, jež patrně stála v základech samotné literární činnosti realizované za zdi zbraslavského klášteřa. Právě tehdy totiž historiografie označila Václava II. jako svatého krále!

Počátky artikulace toho, v co cisterciáci počátku 14. století jen marně doufali, jsou nejasné, zdá se však, že poprvé mluví o Václavovi II. jako o svěťci Daniel Adam z Veleslavína ve svém *Historickém Kalendáři*, kde tento autor uvedl, že Václav byl „[...] *pro swau pobožnost a swaté skutky mezy Swatými počten*“.⁸³ Lze se jen domnívat, že zde Veleslavín vycházel z Eneáše Silvia (referujícího o zázraku na Václavově hrobě), jehož kroniku velice dobře znal, a jak již bylo řečeno, i vydal. Informaci o svatosti předposledního Přemyslovce opakuje ve svém díle *O státě českém* následně i Pavel Stránský⁸⁴, a poměrně obsáhlé pojednání o tomto tématu zahrnul do svých *Epitome* též Bohuslav Balbín vycházející ze zpráv, jež se o Václavových skutcích dochovali u Františka Pražského a Eneáše.⁸⁵ Byl to též Balbín, kdo následně pojednal o tomto českém králi jako sice nekanonizovaném, ale lokálně uznávaném svěťci ve výše citované práci *Bohemia Sacra*.⁸⁶

83 Daniel ADAM Z VELESLAVÍNA, *Kalendář*, pag. XX.

84 P. STRÁNSKÝ, *O státě českém*, s. 205.

85 B. BALBÍN, *Epitome*, s. 305–306. Souhrnně též IDEM, *Historia de Ducibus, ac Regibus Bohemiae: In qua praecipua Gesta Ducum, ac Regum tum Genealogiae omnium Familiarum apud nos imperitantium ... diligenti semper ad Chronologiam respectu, proponuntur, & Notis Historicis, aut ethicis illustrantur. Cum Licentia Superiorum Decadis I. Liber VII. Regalis; Seu De Ducibus, ac Regibus Bohemiae*, Praeae: Typis Universitatis Carolo-Ferdinandae, in Collegio Societatis Jesu ad S. Clementem 1687, s. 125.

86 B. BALBÍN, *Miscellanea historica Regni Bohemiae: ...Seu Bohemia Sancta*, pars II., lib. IV. s. 30–32; k povaze a předlohám tohoto Balbínova díla srov. Jiří ŠITLER, *Svaté Čechy Bohuslava Balbína*, in: Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách, s. 40–45.

To již se svatý Václav II. a jeho životní příběh ocitl v době barokní zbožnosti, která neměla k podobným druhům svatých mužů a žen nikdy příliš daleko.⁸⁷ Lze též vyslovit domněnku, že se o rozvoj Václavova kultu zasloužil i postupně oživený konvent obnoveného zbraslavského kláštera.⁸⁸ Přímé doklady tohoto procesu však neznáme. Jako světky uvádí Václava II. i Tomáš Pešina, odkazující přitom na Eneáše, Františka Pražského, Beneše Krabice z Weitmile a Pavla Stránského.⁸⁹ Václavovu svatost a její důkazy včetně zázraku na hrobě připomínají s odkazy na Eneáše a Veleslavína (nikoli tedy na *Zbraslavskou kroniku*) i J. F. Beckovský⁹⁰ a F. Pubička.⁹¹ K obrazu sice zbožného, ale nikoli svatého krále se tak navrátil až F. M. Pelcl, jenž však pracoval již s Dobnerem pořízenou edicí, jež tak sehrála naprosto zásadní roli v další historiografické reflexi postavy předposledního Přemyslovce, které se o několik desetiletí později chopil František Palacký. „Znovuobjevení“ textu Petra Žitavského tak vedlo k ukončení víry ve svatost předposledního Přemyslovce, což se může jevit v kontextu jeho narativní strategie jako paradox. Na stranu druhou právě ono vneslo do české historiografie novou víru v naprosto zásadní úlohu cisterciáckých opatů při nástupu Lucemburské dynastie na český trůn, o níž historiografie od druhé poloviny 14. století až do Pelclovy *Nové kroniky* nevěděla, nebo nechtěla vědět.

Vzhledem k výše uvedenému lze tedy předložit následující shrnutí. Je více než zřejmé, že velkolepý pokus Petra Žitavského o uchování oficiální paměti na krále-zakladatele a jeho klášter prostřednictvím vytvoření místa paměti v podobě písemné fixace – *Zbraslavské kroniky* – byl v zásadě sabotován již v době vlády Karla IV. Významnou roli v tomto procesu sehrál velký znalec a eklektik Petrova díla František Pražský. Souběžně s jeho cíleným zničením výrazných momentů zbraslavské paměti zde jistě spolupůsobila i skutečnost, že paměť české nobility

87 K tomu srov. alespoň Marie-Elizabeth DUCREUX, *Virtutes regis neboli zbožnost, ctnosti, život a sláva panovníků*, in: Bohemia jesuitica 1556–2006, tom. II, Petronilla Cemus (ed.), Praha 2010, s. 821–828.

88 K osudům zbraslavského kláštera v době pohusitské srov. shrnutí in Pavel Vlček – Dušan Foltýn – Petr Sommer, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 593–596.

89 T. PEŠINA Z ČECHORODU, *Mars Moravicus*, s. 391; ke znalosti díla Pavla Stránského v pobělohorských českých zemích srov. František Michálek BARTOŠ, *Po stopách pozůstalosti Pavla Stránského ze Zhoře*, Časopis Národního muzea 98, 1924, s. 75–77.

90 J. F. BECKOVSKÝ, *Poselkyně*, s. 473.

91 František PUBIČKA, *Chronologische Geschichte*, s. 594.

v této době ovládl příběh, který tomuto sociálnímu prostředí nabídl tak řečený Dalimil, jehož historie se stala ve druhé polovině 14. století zpětně sdílenou tradicí aktualizující uzlová místa kolektivní paměti členů zemské obce, což se následně odrazilo kupříkladu v roli, jíž Dalimilův příběh sehrál v kronikářském díle připisovaném Pulkavovi. *Zbraslavská kronika*, jíž můžeme dnes s trochou nadsázky charakterizovat jako alfu a omegu úvah moderní historiografie o historickém vývoji střední Evropy na přelomu 13./14. století, tak byla ve druhé polovině 14. století zapomenuta. Spolu s jejím textem zanikla i jasná vzpomínka na slavného krále Václava II., jakož i jeho „královské místo“ – zbraslavský klášter. Jedinými nositeli této kolektivní vzpomínky se tak stali sami cisterciáci, což dokládá existence *Jihlavského kodexu*, jenž představuje souhrnné zpracování celé látky vznikající na samotném konci 14. století na základě objednávky sedleckých mnichů.

Zničení zbraslavského kláštera roku 1420 pak představovalo vzhledem k ideovému potenciálu *Zbraslavské kroniky* konečné *dammatio memoriae*, což de facto potvrzuje i předložená analýza historiografie humanistické a barokní doby. Jakkoli text *Zbraslavské kroniky* patrně znal Eneáš Silvius Piccolomini, míjela se její látka s těžištěm jeho díla, a tudíž ji nevyužil. Současně se v kontextu výše představených výsledků výzkumu zdá být téměř jisté, že jediným českým historiografem, jenž měl fakticky k dispozici bližší neurčený a dnes již patrně ztracený opis *Zbraslavské kroniky*, byl Václav Hájek z Libočan, v jehož *Kronice České* se odráží nejen povědomí o existenci díla Petra Žitavského, ale i detailní znalost jeho textu. K ideovému poselství *Zbraslavské kroniky* však Hájek přistoupil s nepochopením, a roli Václava II. – svatého krále zakladatele – odsunul do pozadí stejně jako úlohu zbraslavského kláštera či politický význam cisterciáckých opatů na počátku 14. století. Spolu s tím je možné konstatovat ambivalentní postoj Hájka k informacím, které mu Petr Žitavský zanechal, a jež na straně jedné Hájek využíval k posílení dynamiky svého vyprávění, na straně druhé je však „opravoval“ na základě dalších pramenů.

Samostatnou kapitolu představuje místo *Zbraslavské kroniky* v historiografii 17. a 18. století. Jakkoli dosavadní bádání předpokládalo její znalost přinejmenším u Bohuslava Balbína, detailní obsahová analýza toto konstatování nepotvrzuje. Naopak. Zdá se, že nejen Balbín, ale i Tomáš Pešina z Čechorodu, Jan F. Beckovský či František Pubička a další sice měli povědomí o existenci díla, je-

hož autorem byl Petr Žitavský, a někteří z nich měli též částečný přehled o tom, o čem pojednávají jeho kapitoly. K faktické práci s textem *Zbraslavské kroniky* však nepřistoupili. Jejich hlavní prameny k dotčené epoše českých dějin představovaly vedle prací Dalimila, Piccolominiho a Hájka kronikářské počiny doby Karla IV., mezi nimiž vynikal vliv kroniky Františka Pražského, jenž, jak již bylo konstatováno, ideologii zbraslavských cisterciáků výrazně zredukoval. Naprosto zásadním se v toto ohledu jeví až ediční zpřístupnění všech tří knih práce Petra Žitavského, jež stálo na počátku nového zasazení textu *Zbraslavské kroniky* do kontextu českých dějin, v němž se tak od počátku 19. století prosadil výklad, podle kterého cisterciáci sehráli zásadní roli při nástupu Lucemburků na český trůn. Bez ohledu na vše řečené analýza prokázala, že i to málo, co z původního záměru Petra Žitavského zachoval František Pražský, stačilo ke konci 16. století k vytvoření představy o svatosti krále Václava II. (poprvé Daniel Adam z Velešlavína), jež byla následně po Dobnerově vydání *Zbraslavské kroniky* paradoxně opuštěna. Z této perspektivy se tak úsilí Petra Žitavského o fixaci paměti na Václava a Zbraslav jeví jako příběh střídavých úspěchů a pádů mihající se v dějinách českého myšlení v rytmu cyklického běhu kola fortuny, na něž sám Petr tak často ve své kronice odkazoval.

The Second Life of the Zbraslav Chronicle in Historiographical Reflection from the 14th to the end of the 16th Centuries

The author of the presented study has endeavoured to prove on the basis of source analysis that the attempt by Peter of Zittau for preservation of the official memory of the king-founder and his monastery through the creation of a place of memory in the form of a written fixation – the Zbraslav Chronicle – was in essence sabotaged already at the time of the reign of Charles IV. A significant role in this process was played by the great expert and eclectic of Peter's work Francis of Prague. According to the hypothesis presented, the Zbraslav Chronicle was forgotten in the second half of the 14th century. Along with its text, also the clear commemoration of the famous king Wenceslas II was lost, as well as his "royal place" – the Zbraslav monastery. The Cistercians themselves became the only bearers of this collective memory, which is proved by the existence of the Jihlava Codex. It represents a cumulative treatment of the whole material being created at the very end of the 14th century based on the commission of the monks in Sedlec. Considering the Zbraslav Chronicle's ideological potential, the destruction of the Zbraslav Monastery in 1420 represented its final *damnatio memoriae*, which was confirmed also by the presented analysis of the historiography of the humanistic and Baroque periods. The only Czech historiographer, who really had available a more closely unknown and today apparently lost copy of the Zbraslav Chronicle, was Václav Hájek of Libočany, in whose *Annales Bohemorum* not only an awareness of the existence of the work by Peter of Zittau is reflected but also detailed knowledge of its text. However, Hájek approached the ideological message of the Zbraslav Chronicle with incomprehension, and he shifted the role of Wenceslas II – the holy king and founder – into the background just like the role of the Zbraslav Monastery or the political importance of the Cistercian abbots at the beginning of the 14th century. Along with that, it is possible to posit an ambivalent position with Hájek to the information, which Peter of Zittau left him, and on the one hand Hájek used to strengthen the dynamic of his narrative, but on the other hand "corrected" it based on other sources. It was subsequently reflected also in the knowledge and work with the text

of the Zbraslav Chronicle in the Czech historiography of the 17th and 18th centuries. Although current research has assumed its knowledge at the very least with Bohuslav Balbín, a detailed content analysis of this statement has not been confirmed. On the contrary. It seems that not only Balbín, but also Johannes Dubravius, Tomáš Pešina of Čechorod, Jan F. Beckovský or František Pubička and others were aware of the existence of a work, the author which was Peter of Zittau, and some of them also had a partial overview of what his chapters discussed but did not move to actual work with the text of the Zbraslav Chronicle. Beside the works by Dalimil, Piccolomini and Hájek, their main sources for the given epoch of Czech history were the chronicler's acts of the time of Charles IV, among which the influence of the chronicle by Francis of Prague stood out, which however distinctly reduced the ideology of the Zbraslav Cistercians. In this respect, the access to an edition of all three books of the work by Peter of Zittau, which occurred at the beginning of the new placement of the text of the Zbraslav Chronicle in the context of Czech history was absolutely essential. In it, an interpretation was promoted from the beginning of the 19th century according to which the Cistercian played a fundamental role in the accession of the Luxembourgs to the throne of Bohemia. Regardless of everything said, the analysis demonstrated that even the little that Francis of Prague had preserved from the original intention of Peter of Zittau was sufficient at the end of the 16th century for the creation of the idea on the holiness of King Wenceslas II (first Daniel Adam of Veleslavín), which was paradoxically abandoned subsequently in Dobner's edition of the Zbraslav Chronicle.

VÝTAH Z ČESKÝCH DĚJIN V ŽITAVSKÁ KRONICE JANA Z GUBENU

LENKA BOBKOVÁ

The extract from Bohemian history in the Zittau chronicle of Johann von Guben:

The Town Chronicle of Zittau is actually the earliest urban historiographical work, which was created on the territory of the Kingdom of Bohemia, to which Zittau immediately belonged until the first decades of the 15th century. It was written down by the scribe Johann von Guben, who kept his chronologically ordered, German language records until 1375. The chronicle has been preserved in the original, or in a manuscript, which was commissioned at the latest in 1395. Besides very interesting (and often unique) information on the reign of Charles IV, it also contains glosses from Czech history, which are written in Latin and placed above and below the actual text. It is precisely to those that the printed article / study draws attention.

Key words: Johann von Guben, Zittau, Urban historiography, 14th century, Charles IV

Kronika města Žitavy je nejstarším městským historiografickým dílem, které vzniklo na území Českého království. Pochází z třetí čtvrtiny 14. století, tj. z doby, kdy se Žitava ještě patřila mezi česká královská města. Zároveň se však počítala mezi členy městského svazu zvaného Šestiměstí, který vznikl roku 1346 z podnětu pěti královských měst v Horní Lužici (Budyšín, Zhorelec, Löbau, Kamenc, Lubáň)¹ Během husitských válek se katolická Žitava k této korunní zemi přimkla i politicky a byla začleněna do jejího správního systému. Osud Horní Lužice město následovalo i v dalších desetiletích a později se také spolu s ní odtrhlo od České koruny (de facto 1635). Dnes je proto Žitava jednoznačně vnímána jako hornolužické město, a proto ani její kronikářství nebývá připomínáno v kontextu české městské historiografie.² Ostatně ani v pozdním středověku

1 Karlheinz BLASCHKE, *Der Oberlausitzer Sechsstädtebund als bürgerlicher Träger früher Staatlichkeit*, in: 650 Jahre Oberlausitzer Sechsstädtebund 1346–1996, Bad Muskau 1997 (= Mitteilungen des Zittauer Geschichts- und Museumsvereins), s. 17–27; Lenka BOBKOVÁ, *Zittau im Sechsstädtebund und die Politik Karls IV.*, ibidem, s. 37–47.

2 Přehledně Marie TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526–1620*, Praha 2010 (= Studie o rukopi-

či raném novověku nejstarší žitavská kronika v české historické produkci nerezovala. Zásadní význam však měla pro hornolužickou historiografii, neboť se stala zdrojem informací pro zdejší neobyčejně bohaté městské kronikářství raného novověku.³

Autorem nejstarší vrstvy žitavské kroniky (do roku 1375) byl městský písař Jan z Gubenu. Bezprostřední návaznost na jeho text neexistuje. Zachovalo se až vyprávění Gubenových následovníků o létech husitských válek. Označení „kronika“ je víceméně tradiční, i když celé dílo má blíže k historiografickému typu radních análů, což vyjádřil již jejich první editor Ernst Friedrich Haupt, když celé dosud nepojmenované dílo nazval: *Jahrbücher des zittauischen Stadtschreibers Johannes von Guben und einiger seiner Amtsnachfolge*.⁴ Obdobně koncipovaná díla vznikla i v řadě německých říšských měst, byť ze 14. století je jich dnes k dispozici jen velmi málo. Známa je tzv. Schöppenchronik města Magdeburku,

---

sech. Monographia 15). Autorka věnovala pozornost i Žitavě: *Výzkum rukopisů v Žitavě*, Studie o rukopisech 36, 2005, s. 271–278.

- 3 Některými desítkami kronik se chlubí v podstatě všechna hornolužická města. V posledním desetiletí o tuto historiografickou produkci stoupl zájem historiků a některé kroniky byly zpracovány edičně; pro Žitavu *Chronik der Stadt Zittau 1255 – 1623 (Christian-Weise-Bibliothek Zittau, Mscr. A 89)*, Tino Fröde (ed.), Görlitz 2013. Vyšla i řada studií týkajících se hornolužické historiografie, a to jak německých, tak českých badatelů. Např. Helmut BRÄUER, *Stadtkronistik und städtische Gesellschaft. Über die Widerspiegelung sozialer Strukturen in der obersächsisch-lausitzischen Stadtkronistik der frühen Neuzeit*, Leipzig 2009; Karl CZOK, *Chronistik und innerstädtische Bewegungen im 16. Jahrhundert. Zu den Görlitzer Ratsannalen des Johannes Hass*, in: *Städtische Geschichtsschreibung im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit*, Peter Johaneck (ed.), Böhlau 2000, s. 291–300. Speciálně Žitavou se zabýval především Petr HRACHOVEC, *Böhmische Themen in den Erzählungen über die Gründung und Frühgeschichte der Stadt Zittau*, in: *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14. – 18. Jahrhundert*, Lenka Bobková – Jan Zdichynec – Jana Nešněrová – Zdeněk Vašek (edd.), Praha 2011 (= *Die Kronländer in der Geschichte des böhmischen Staates V*), s. 374–402; IDEM, *Der Sechsstädtebund und die Sechsstädte in der Zittauer Chronistik des frühen 17. Jahrhunderts*, in: *666 Jahre Sechsstädtebund. Veröffentlichungen aus dem Stadtarchiv Kamenz Bd. 1.*, Thomas Binder (ed.), Görlitz – Zittau 2012, s. 129–144. V obou uvedených sbornících jsou otištěny i další studie týkající se hornolužické historiografické produkce.
- 4 *Jahrbücher des zittauischen Stadtschreibers Johannes von Guben und einiger seiner Amtsnachfolger*, Ernst Friedrich Haupt (ed.), in: *Scriptores rerum Lusiticarum NF I*, Görlitz 1839, s. 1–261 (dále SRL I).

do jehož právního okruhu Žitava patřila.⁵ Zda měl Jan z Gubenu nějaký bližší vztah k Magdeburku, ale nelze doložit. V českém prostředí vzor hledat nemohl, protože pro 14. století obdobnou městskou kroniku nemáme.⁶

Nejstarší žitavská kronika se zachovala v originále. Rukopis našťestí přežil požáry Žitavy 1589, 1608 a zvláště zničující oheň v roce 1757, na rozdíl od listin i městských knih, které v radničním archivu vzaly za své. Dnes je uložen v žitavské knihovně ve sbírce rukopisů a starých tisků.⁷ Jeho vydáním byl zahájen první svazek nové řady *Scriptores rerum Lusiticarum* (1839). Editor Ernst Friedrich Haupt byl také autorem úvodu ke kronice, informací o jejím nejstarším autorovi a vysvětlujících poznámek.⁸ Kronika je napsána na pergamenu, text je uspořádán do dvou sloupců o 30–40 řádcích. K nim jsou připojeny různé poznámky, korektury a mladší, po straně psaná upozornění na obsah vyprávění. Jazykem převážné části kroniky je němčina. Celý svazek se dělí na dvě části. První zahrnuje dějiny města od jeho založení (1255) do roku 1375 (p. 1–43a). Druhou část kroniky tvoří podrobné zápisy k událostem let 1417–1487, jež doplňují nesystematické zápisy končící rokem 1531. I tyto záznamy mají pro badatele velkou cenu, zvláště proto, že přinášejí řadu ojedinělých informací o vpádech husitských vojsk do Horní Lužice i o událostech 2. poloviny 15. století. Ve svém příspěvku se budu věnovat pouze Gubenově části žitavské kroniky. Její obsah a vy-

5 *Die Magdeburger Schöppenchronik*, Karl Hegel (ed.), Leipzig 1869 (= Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis 16. Jahrhundert, Bd. 7; Die Chroniken der niedersächsischen Städte 1). K městským kronikám existuje rozsáhlá literatura, již není možné vyčerpávajícím způsobem na tomto místě uvést. K hodnocení typu kronik a jejich významu např.: Heinrich SCHMIDT, *Bürgerliches Selbstverständnis und ständische Geschichtsschreibung im deutschen Spätmittelalter. Eine Erinnerung*, in: *Städtische Geschichtsschreibung im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit*, Peter Johaneke (ed.), Böhlau 2000, s. 1–17; souhrnně Regula SCHMID, *Geschichte im Dienst der Stadt. Amtliche Historie und Politik im Spätmittelalter*, Zürich 2009.

6 Marie BLÁHOVÁ, *Stadt, Bürgertum und Städtewesen im Spiegel der Geschichtsschreibung. Wege zur städtischen Historiographie in den böhmischen Ländern im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit*, in: *Städtische Geschichtsschreibung im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit*, s. 233–246.

7 Altbestand der Christian-Weise-Bibliothek Zittau, dále CWB, Mscr. A 88.

8 Viz pozn. 4.

znění ale ponechám zatím víceméně stranou a zaměřím se na latinské přípisy k hlavnímu textu, které dosud zůstaly téměř mimo pozornost badatelů.⁹

Kronika Jana z Gubenu patří k typu městských „úředních“ kronik, které byly uloženy na radnici a osoby pověřené správou města do ní mohly dle potřeby nahlédnout.¹⁰ Autor ji možná začal psát z osobních pohnutek, nicméně nejpozději v 90. letech 14. století již byla jako oficiální kronika města Žitavy chápána. V této době se s rukopisem nějak manipulovalo a není vyloučeno, že byl znova přepsán, či opatřen poznámkami a patrně i přípisy, jež svým zájmem o dění v Českém království poukazovaly na příslušnost města k němu. Tehdy byl zřejmě rukopis svázan do knihy, jejíž prázdné listy měli zaplnit Gubenuvi následovníci, což se z blíže neznámých důvodů nestalo. Další text byl připsán až po dlouhé přestávce, a to bez upozornění či vynechání místa, bezprostředně za Gubenuvy zápisy končící uprostřed stránky.

Kronika nemá žádný titulní list, který patrně ani neexistoval. Na první straně jsou umístěny ve dvou sloupcích tři rozdílná sdělení napsaná třemi různými písaři. Jazykem prvních dvou je latina, třetí přípis je německý.

První z těchto úvodních textů je jakýmsi oficiálním potvrzením Gubenuva autorství. Napsán je čitelnou, kaligrafickou gotickou kurzivou, podobně jako latinské přípisy na následujících stránkách kroniky. S vědomím, či z pověření městské rady, dával stávající písař latinsky na vědomí všem budoucím představitelům města, že tato kniha byla sepsána Janem z Gubenu, písařem našeho města Žitavy („*quod liber subscriptus, editus et conpositus est per Johannem de Gubyn, notariumnostre civitatis Sittavie*“).

Dále připomněl, že Guben své dílo vytvořil s maximální pečlivostí na základě dostupných listin a zpráv, které uslyšel od pamětníků. O samotném Gubenuvi

9 SRL I, s. 1–56; v rukopise p. 1–43a. V rukopise je částečně zachovaná patrně původní foliace, ale není důsledná, proto používám – stejně jako editor E. F. Haupt – paginaci zachovaného rukopisného celku, který je novodobě svázan. Základní popis viz Tino FRÖDE, *Die handschriftlichen Stadtchroniken in den Sechstädten eine Bestandsaufnahme*, Studien zur neuzeitlichen Geschichtsschreibung in den böhmischen Kronländern Schlesien, Oberlausitz und Niederlausitz, Lars-Arne Dannenberg – Mario Müller (edd.), Görlitz – Zittau 2013 (= Beihefte zum Neuen Lausitzischen Magazin 11), s. 157–233.

10 Srov. Regula SCHMID, *Die Chronik im Archiv. Amtliche Geschichtsschreibung und ihr Gebrauchspotential im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit*, in: Instrumentalisierung von Historiographie im Mittelalter, Gudrun Gleba (ed.), Berlin 2000, s. 115–138.

však žádné bližší informace nezaznamenal. Zároveň zdůraznil, že tato kniha má být pečlivě uschována a budoucí písaři v ní mají pokračovat a kontinuálně do ní zapisovat významné události.

Za tímto prohlášením je připojen další krátký latinský text označený jako „*nota*“ sepsaná před svátkem Zvěstování Panně Marii 1395. O Gubenovi se v zápise mluví již jako o zesnulém. Další informace platí jeho následovníkům v úřadu písaře, aniž by však bylo řečeno, zda v psaní kroniky pokračovali. Bezprostředně po Gubenovi se stal městským písařem Johannes Hertil,¹¹ jehož vystřídal Konrád Weissenbach (*Conrad Wiszinbach*). O něm je v textu uvedeno nejvíce životopisných, respektive profesních údajů. Pocházel z Hessenska, tři roky působil jako pomocný učitel (*succentor*) na škole v Žitavě, následně se stal rektorem a zároveň písařem v městě Löbau, až posléze získal místo městského písaře v Žitavě. Za jakých okolností přišel do Horní Lužice, se ale nic nepíše. Bez povšimnutí nelze ponechat ani připomenutí provinciála řádu celestinů Petra Zwickera, který byl počátkem své kariéry spjat s Žitavou. Působil zde nejprve jako rektor školy a později vstoupil do celestinského kláštera na nedalekém Oybině. Jde o známého inkvizitora, který rozpoutal rozsáhlé procesy proti valdenským v Braniborsku, v Prusku i Rakousku. V daných letech vedl mimo jiné vyšetřování údajných kacířů ve Štětíně (1392–1394).¹² Poznámka asi není vyjádřením obdivu k obávanému inkvizitorovi, ale spíše jen připomenutím známé osobnosti a oybinského kláštera, který se až do reformace těšil značné přízni žitavských i zhořeleckých měšťanů, kteří na něj pamatovali četnými donacemi.¹³

11 Datum uvádí E. F. Haupt, SRL I, S. 115 – na základě: Johannes Benedictus CARPZOVIUS, *Annalecta Analecta Fastorum Zittaviensium II*, Zittau 1716, s. 247.

12 Herman HAUPT, *Zwicker, Petrus*, in: Allgemeine Deutsche Biographie, Band 45, Duncker & Humblot – Berlin 1971 (Neudruck der 1. Auflage 1900), s. 535; Dietrich KURZE, *Quellen zur Ketzergeschichte Brandenburgs und Pommerns*, Berlin 1976 (= Veröffentlichungen der historischen Kommission zu Berlin, Band 45, Quellenwerke 6), protokoly ze štětínských procesů, s. 77–261.

13 Pro Žitavu je evidoval již Johannes Benedictus CARPZOVIUS, *Analecta Fastorum Zittaviensium I*, Zittau 1716, s. 128; zabývá se jimi Petr HRACHOVEC in seiner ungedruckten Dissertationsarbeit *Die Zittauer und ihre Kirchen (ca. 1300–1600)*, Prag 2014. Pro Görlitz nadace zpracoval Christian Speer, Die Bedeutung der Cölestiner für die Frömmigkeitspraxis städtischer Eliten im Spätmittelalter, in: Lenka Bobová a kol., Koruna na rozcestí,

Oba tyto texty v podstatě dosvědčují, že Gubenovy záznamy byly v roce 1395 vnímány jako uzavřené vyprávění jednoho autora. Později byla na titulní list připojena stručná německy psaná náhodná informace o tom, že Ulrich z Bibřštejna roku 1401 zatkl dva vrahy a předal je králi k soudu. Vlastní text kroniky a také její stará foliace začíná až na druhé straně novodobě svázaného rukopisu.

Podle názor Benedikta Carpzova, který na počátku 18. století sepsal podrobné dějiny Žitavy, je přinejmenším část rukopisu skutečným autografem Jana z Gubenu. K tomuto názor došel na základě porovnání písma kroniky se zápisy v městských dokumentech z doby Gubenuova působení ve funkci městského písaře.¹⁴ Kvůli ztrátě srovnávacího materiálu ale dnes lze tuto hypotézu pouze buď přijmout, nebo zavrhnout, nikoliv však ověřit. Další vpisky a poznámky svědčí o korigování textu i jeho používání. Některé doplňky zřejmě pocházejí ještě ze 14. století, jiné jsou pozdější.

Jistý otazník visí nad finální podobou dochovaného rukopisu, respektive jeho konečným uspořádáním. Na první pohled v něm totiž upoutají pozornost krátké latinské přípisy, které jsou na prvních stranách Gubenuova vyprávění umístěné nad a pod sloupci hlavního textu. Psány jsou výrazným písmem a s hlavním textem většinou přímo nesouvisí. V podstatě jde o samostatné údaje o vládnoucích panovnících a o událostech v Českém království. Nedoprovázejí celé Gubenuovo dílo, nýbrž končí na straně 7, na níž jsou záznamy k roku 1367. Ojedinelý je poslední přípis na straně 12 (sloupec b), který je psán jinou rukou než přecházející přípisy, stejně jako přípis na straně 4 při dolním okraji sloupce a. Zhruba od fol. 6r se také z rukopisu vytrácejí ozdobné iniciály, které v následujícím textu bývají zvýrazněny pouze červenou barvou inkoustu, stejně jako některé části textu. Další vrstvu v rukopisu tvoří drobné opravné vpisky k textu i k přípisům. O používání kroniky následujícími generacemi svědčí pozdější poznámky z 15. a 16. století. Celá kronika nebo jen některé pasáže z ní byly evidentně opisovány, upravovány a přejímány do raně novověkých kronik hornolužických měst.¹⁵

14 J. B. CARPZOVIUS, *Analecta I*. Jeho názor přejal do svého úvodu k edici E. F. Haupt.

15 Žitavské kronikářské produkci se podrobněji věnuje Hrachovec, byly vydány některé raně novověké kroniky. Petr HRACHOVEC, *Böhmische Themen in der Zittauer Stadtchronistik des frühen 17. Jahrhunderts*, in: Lars-Arne Dannenberg – Mario Müller (edd.), *Studien zur*

Pro úvahy nad osudy Gubenovy kroniky jsou ještě závažné informace ve vzpomínané „notě“ o aktivitách Konráda Weissenbacha v úřadě městského písaře, do něhož nastoupil v roce 1393. Inicioval totiž změnu způsobu vedení žitavských městských knih, které měly být z dosavadních dvou rozšířeny na čtyři podle obsahu zápisů.¹⁶ Jedna z těchto knih byla vyhrazena pro kroniku, v daném okamžiku tedy pro Gubenovo dílo. Jestli se reforma vedení městských dokumentů nějakým způsobem dotkla jeho textu, uvedeno není. Je ale zřejmé, že se s kronikou pracovalo, přinejmenším ji Konrád Weissenbach přečetl, případně do ní vložil vlastní poznámky a patrně také vytvořil zápis na titulní stránce. Již editor kroniky Ernst Friedrich Haupt se zamýšlel nad podílem Konráda Weissenbacha na celé akci, respektive nad tím, zda reorganizaci kanceláře a jejich písemností pouze řídil, nebo na ni osobně pracoval. Domnívám se, že Weissenbach měl přímý vliv na konečné uspořádání kroniky a že se autorsky podílel na vytvoření alespoň některých doplňků ke stávajícímu textu. Je možné, že právě on ke Gubenovu textu připsal zmíněné latinské glosy, které poukazují nejen na písařovu znalost latiny, ale i na jeho širší vědomosti z dějin Českého království, respektive České koruny. Není vyloučeno, že měl nějaké zkušenosti z Prahy, buď z univerzitního či církevního prostředí. V úřadu městského písaře v Žitavě setrval až do 1406, kdy se jeho nástupcem stal Johannes Glöcker. Většinou se soudí, že Weissenbach sice pokračoval v psaní kroniky, ale že si pro své záznamy založil novou knihu, která se nezachovala.¹⁷ Ale je také možné, že měl pouze velké plány a ambice, které nestihl realizovat. Reorganizace kanceláře a městských knih byla jistě značně náročná. Proto možná Weissenbach po revizi Gubenova textu stihl vlastní kroniku pouze připravit v konceptu nebo jen v poznámkách a k vytvoření její definitivní podoby se již nedostal. Text kroniky tak zůstal uzavřen rokem 1375 a teprve 1417 k němu zasedl jiný písař.

---

nezeitlichen Geschichtsschreibung in den böhmischen Kronländern Schlesien, Oberlausitz und Niederlausitz, Görlitz – Zittau 2013 (= Beihefte des Neuen Lausitzischen Magazin 11), s. 251–318.

16 Založení městské knihy Jan z Guben připomíná k roku 1350 (SRL I, s. 9), druhou byla zřejmě myšlena jeho kronika.

17 Tuto tezi vyslovil již E. F. Haupt v úvodu k edici kroniky, SRL I, s. XV.

O Janu z Gubenu víme žalostně málo. V kronice sám sebe zmiňuje pouze jednou jako městského písaře jménem *Hannos Gobin*,¹⁸ a to k roku 1368, kdy se jako člen městské delegace zúčastnil jednání s pražským arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi, který zastupoval nepřítomného Karla IV. Jde o zcela bezpříznakové konstatování, bez jakéhokoliv náznaku totožnosti zmíněné osoby s autorem. Vytušit ji lze pouze z barvitosti líčení události, která byla pro město velmi citlivá.¹⁹ Nic se neví ani o Gubenově vzdělání. Patrně nebylo příliš rozsáhlé, nicméně plně dostačující pro náročnou funkci městského písaře, kterou podle záznamů o složení městských rad v žitavské kronice z 1. poloviny 17. století zastával nejspíše do roku 1383 (k roku 1384 je *Joann d Gubin* uveden mezi radními), ale teprve k roku 1388 je jako písař označen *Joann Hertil*. O pět let později se Guben objevil ještě jednou mezi radními (1393), současně s Konrádem Weisenbachem jako písařem.²⁰ Zemřel zřejmě v následujícím roce, což by odpovídalo i shora uvedené druhé poznámce na prvním listu kroniky.

Jana z Gubenu zajímaly především vnitřní poměry ve městě a v jeho optice také psal o vztazích Žitavy k ostatním hornolužickým městům, zvláště ke konkurenčnímu Zhořelci. Kroniku zahájil až legendárním vyprávěním o založení města Přemyslem II. Nejcennější je vyličení doby, kterou sám prožil, tj. zhruba od roku 1360. Po polovině šedesátých let, kdy se kronikář zřejmě dostal mezi městské elity, popsal v duchu jejich zájmů (spory s řemeslníky) a prospěch města hájil i za cenu kritiky požadavků českých králů vůči Žitavě, jmenovitě Karla IV. Tok vyprávění oživil nejednou přímou řečí aktérů (císaře, arcibiskupa, poselstva měst) a docílil tak nejen dramatickosti, ale dodal svému dílu i jistý punc autentičnosti, respektive naznačil, že byl příslušným jednáním osobně přítomen. Zároveň do kroniky vepsal i několik dnes již nenávratně ztracených listin. Obecných informací o událostech v Českém království je v hlavním textu kroniky málo. Kronikář např. zmínil korunovací dvouletého Václava IV. českým králem,

18 Joachim PROCHNO, *Die Zittauer Ratslinie von 1310 – 1547*, NLM 110, 1934, s. 32–35, předpokládá Gubenův vstup do úřadu již v roce 1363 a jeho činnost písaře dokládá až do roku 1383.

19 Šlo o omluvy za účast na přepadení městečka Neuhaus, které patřilo právě ovdovělé Anežce Svidnické. Akci organizoval zřejmě Zhořelec a císař, který byl právě v Itálii, žádal pražského arcibiskupa o vyšetření celé záležitosti.

20 *Chronik der Stadt Zittau 1255–1623*, s. 37, 40, 42, 44.

ale zřejmě především proto, aby zdůraznil, že se jí zúčastnili také žitavští radní a možná ještě více proto, že na ni město muselo přispět 100 kop grošů.²¹ Časté zmínky o sumách odváděných dávek svědčí o písařově znalosti městského účetnictví.

Úvahy badatelů se často pozastavují nad datem založení města, protože se k němu nezachovala žádná listina. Patrně ji neměl po ruce už ani Jan z Gubenu, soudě podle způsobu jeho líčení počátků města.²² Je možné, že nejstarší písemnosti vzaly za své v době držení města pány z Lipé (počátek 14. stol.) či následujícími zástavními pány, nebo při požáru města v roce 1359.²³ Datum založení města po roce 1253 však zní velmi věrohodně. Přemyslův zájem o Žitavsko měl tehdy své logické důvody. V roce 1253 totiž přenechal Horní Lužici, která byla v rukou Přemyslovců od 1086, braniborskému markraběti Otovi III. z rodu Askánců jako zástavu na věno své sestry Beatrix († 1290). V důsledku těchto změn se Žitava stala nejseverněji položeným českým královským městem a měla pro krále velký strategický i ekonomický význam. Guben do své kroniky vložil jen některé, spíše výjimečné události spojené s Přemyslovci. Popisuje je většinou nepřesně, zřejmě pouze na základě udržované tradice. K takovým pověstem náleží např. tvrzení o tříletém pobytu a výchově mladého krále Václava II. v Žitavě. Stejně tak mlhavé jsou zmínky o turnajích pořádaných v Žitavě, zvláště údaj o velkolepém turnaji odehrávajícím se na *Viehweide* o letnicích 1303. Mohlo by jít o slavnost na počest korunovace Elišky Rejčky (26. 5. 1303). Kupodivu ale kronikář nevěděl nic o jejím příjezdu do Žitavy roku 1300, kdy byla právě zde slavnostně přivítána jako králova nevěsta poselstvem v čele se sedleckým opatem Heidenreichem a panem Benešem z Vartemberka.²⁴ Zato Jan z Gubenu připo-

21 SRL I, S. 16.

22 K založení města Zittau Christian Adolph PESCHEK, *König Ottokar II. und die Begründung der Stadt Zittau 1255*, NLM 33, 1857, s. 1–33. Pověstmi kolem založení Zittau v jeho historiografii se zabýval Petr HRACHOVEC, *Böhmische Themen in den Erzählungen über die Gründung und Frühgeschichte der Stadt Zittau in Zittauer Stadtchronistik des frühen 17. Jahrhunderts*, in: Geschichte, Erinnerung, Selbstidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert, s. 374–402.

23 Miloslav SOVADINA, *Ronovci a Žitava ve 13. a první čtvrtině 14. století*, Bezděz 6, 1997, s. 7–18.

24 *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884, s. 85.

menul, že král Václav II. na počátku roku 1305 daroval městu na tři roky celní svobodu v Čechách.

Jan z Gubenu pečlivě zaznamenal změny držitelů města, tak jak se střídali v rozmezí let 1305 – 1358, kdy Karel IV. město vykoupil ze zástavy Rudolfa Saského. Kronikář císařův krok sice přivítal, ale zároveň si povzdychl, že si město transakci vlastně zaplatilo samo, protože muselo císaři vydat 1000 kop grošů. A v tomto duchu se nesou i mnohá další Gubenova kritická slova vůči slavnému Lucemburkovi, jemuž zazlívá jak vysoké finanční požadavky vůči městu, tak ochuzení města ve prospěch kláštera na Oybině. Současně jsou ale některé kronikářovy zprávy zcela jedinečné. Např. podrobnosti o sporech mezi žitavským patriciátem a řemeslníky, o útocích Šestiměstí na konkurenční Neuhaus a Ostritz v roce 1368 a jejich následné řešení, o tažení českého vojska do Braniborska (1373), či jednodenní návštěvě Karla IV. na Oybině.²⁵ Podrobnější rozbor Gubenovy kroniky však na tomto místě ponechme stranou, byt by si to celé dílo zasloužilo, a vrátme se ke zmíněným latinským přípisům.

Krátkým latinským textům v Gubenově kronice dosud nebyla věnována valná pozornost, což je asi mimo jiné dáno již Hauptovou edicí, v níž víceméně zanikají v poznámkách pod čarou, a její uživatelé je většinou přehlédnou. Naopak v rukopisu kroniky jsou tyto přípisy velmi nápadné stylem zápisu i velikostí písma. Domnívám se, že byly napsány dodatečně, ve snaze dát kronice obecnější zemský rámec. Jejich autorem mohl být shora uvedený žitavský písař Konrád Weissenbach. Při sestavování přípisů zřejmě vyšel z nějakého stručného sepsání českých dějin vytvořených na základě obsáhlejších kronik. K většině informací z přípisů v Gubenově kronice lze sice přiřadit údaj, v které rozsáhlejší kronice české provenience je možné příslušnou zprávu nalézt,²⁶ ale těžko lze předpokládat, že na radnici v Žitavě měli k dispozici exempláře českých kronik od Kosmy počínaje Benešem Krabice z Weitmile konče. Pravděpodobnější je představa, že autor přípisů měl po ruce nějaký výtah z českých kronik, který si eventuálně sám

25 Faktografické údaje z kroniky zahrnul Joachim PROCHNO do svých *Regest zur Geschichte der Stadt Zittau*, s nimiž následně pracovali badatelé častěji než s vlastní Gubenovou kronikou. *Zittauer Urkundenbuch I. Regesten zur Geschichte der Stadt und des Landes Zittau 1234–1437*, Joachim Prochno (ed.), NLM 113, 1937, s. 79–198.

26 Dohledal je již E. F. Haupt a odkázal na ně v poznámkách k editovanému textu, k nimž by bylo možné pouze doplnit odkazy na mladší, modernější edice citovaných kronik.

pořídil, upravil a vepsal do probírané kroniky. Z početných stručných svodů českých dějin je edičně dostupná anonymní *Chronica Bohemorum*, s níž se řada přípisů obsahově kryje, nikoliv však důsledně a ne zněním zápisu. *Chronicon Anonymi* je na informace bohatší, ale na druhou stranu některé zprávy uvedené v žitavských přípisech nemá. Krátkých svodů z českých dějin kolovalo od konce 14. století po zemích České koruny zřejmě více, nejsou shodné a jen těžko lze určit jejich vzájemné vazby.²⁷

Autor přípisů měl patrně některý nebo některé stručné dějiny království k dispozici, a zdá se, že měl i nějaké další vlastní informační zdroje, snad přímo z pražského centra. Řada přípisů by ukazovala i na autorovu znalost kroniky Beneše Krabice z Weitmile, jejíž napsání se zhruba kryje s léty života Jana z Gubenu. Znáť a použít ji tedy teoreticky mohl až jeho nástupce. Ale vzhledem k tomu, že právě tato kronika je dodnes zachována pouze v jediném exempláři, nebyla zřejmě nikdy příliš rozšířená. Pak by se nabízela možnost, že k ní měl přístup někdo dobře obeznámený s pražským dvorem, či ještě spíše s prostředím pražské kapituly. Takovou osobou mohl být v „notě“ z roku 1395 připomínaný Petr Zwicker, nebo Konrád Weissenbach, pravděpodobný autor přípisů. Lze si dobře představit, že si právě on nějaký výtah z českých dějin pořídil v Praze nebo jej od něko získal. Ve zkrácené verzi je pak vložil do kroniky, v níž příliš prostoru nezbyvalo.

Latinské přípisy většinou nesouvisejí s hlavním textem, který doprovázejí zhruba do roku 1363. Ne vždy jsou faktograficky zcela korektní. Nápadný je zájem autora o územní rozsah Českého království, jeho rozšiřování i důsledné používání termínu *Corona regni Bohemie*, který se ustálil až za vlády Karla IV. a kronikáři jeho doby ho stejně jako Guben užívali i pro přemyslovské období,

27 *Cronicon anonymi*, Monumenta Historica Bohemiae III, Gelasius Dobner (ed.), Pragae 1774, s. 43–62. Stov. Marie BLÁHOVÁ, *Tercius Lech ... plantavit totam Silesiam, Die Widerspiegelung des Wissens um die Zusammengehörlichkeit der Schlesier zur Böhmischem Krone in der Historiographie des Spätmittelalters*, in: Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmischem Krone im 14. – 18. Jahrhundert, hrsg. von Lenka Bobková – Jan Zdichynec, (= Die Kronländer in der Geschichte des böhmischen Staates 5), Praha 2011, s. 14–26, zde 23–24. Za laskavé informace ohledně výtahů z českých kronik jsem zavázána poděkováním paní Prof. Marii Bláhové, která mi poskytla nezištnou radu a pomoc.

v němž toto označení nemá oporu v listinách.²⁸ Tak např. jeden z přípisů uvádí, že král Vratislav I. připojil k České koruně Moravu a olomouckou diecézi.²⁹ Ve skutečnosti Vratislav 1063 olomouckou diecézi založil či obnovil. Ojedinelé je tvrzení, že Přemysl Otakar I. připojil k České koruně *marchionatum Budensem*, jímž je zřejmě myšlena provincia, terra či marchia Budissensis neboli Budyšínská marka.³⁰ Údaj se patrně měl vztahovat k roku 1212, ale v žádné ze zachovaných tzv. zlatých bul sicilských taková zmínka není. Mezi přípisy jejich autor zařadil také zprávu o připojení Vratislavska a celého Slezska, kromě Svídnicka a Javorska, králem Janem Lucemburským a také výčet všech teritoriálních úspěchů Karla IV., který s Českou korunou spojil hrabství Sulzbach a mnohá místa v Bavorsku, Francích a Míšni spolu s *marchionatu Lusacie*, tj. Dolní Lužicí.³¹ Autor přípisů musel být tudíž dobře obeznámen s rozsahem České koruny na konci 60. let 14. století i s uvedeným termínem Česká koruna. Za pozornost také stojí označení českých držav v Horní Falci jako *cometatum Sulzbach*, což se kryje s titulaturou Václava IV. ojedinelé zachované v listině dolnolužického města Luckau z 11. listopadu 1364.³² V přípisech však najdeme i další informace. Zmíněna je např. kanonizace sv. Prokopa, boj mezi králem Václavem I. a jeho synem Přemys-

28 Srov. Jana FANTYSOVÁ – MATĚJKOVÁ, *The Virtual Region of the Conglomerate State and Its Communitas. The Discourse of Cohesion of the Land Communities in the Historiography of the 14th Century, Especially in the Chronicle of Zbraslav*, in: Terra – ducatus – marchionatus – regio. Die Bildung und Entwicklung der Regionen im Rahmen der Krone des Königreichs Böhmen, Lenka Bobková – Jana Fantysová-Matějková – Petr Hrachovec – Jan Zdichynec (edd.), Praha 2013 (= Kronländer in der Geschichte des böhmischen Staates VI), s. 110–141, zde s. 134–137.

29 „Wratyslaus primus, rex Bohemie, applicavit corone regni Bohemie Moraviam et dyocessin Olomocensem, Wladyslaus prius rex Bohemie“: CWB, Mscr. A 88, p. 2a. Anonymus, s. 46 u knížete Vratislava uvádí pouze datum jeho korunovace (1086) a založení kapituly na Vyšehradě.

30 CWB, Mscr. A 88, p. 2b.

31 „Karolus quartus Romanorum imperatos et Bohemie rex applicavit corone regni Bohemie cometatum Sulzbach et omnia, que sunt regni transsilvani in Bavaria, in Frankonia et Mysnia una cum marchionatu Lusacie.“

32 Prohlášení města Luckau k prodeji markrabství lužického králi Václavu IV. braniborskými markrabaty Ludvíkem Římanem a Otou – NA Praha, AČK 937, 935 (totožný exemplář). Plná v listině uvedená titulatura Václava IV. zní: „kunige zu Beheim, marggräven zu Brandenburg und zu lusicz, herzogen zu luszelburg und zu Slesien und graven zu Sulzpach“. Srov. Lenka BOBKOVÁ, *Provincia, terra, marchionatus. Zur Bezeichnung der Kronländer im Mit-*

lem Otakarem, dozvíme se o smrti krále Přemysla Otakara II., o volbě Václava III., o korunovaci Karla IV., o flagelantech, povodních, o zničení mostu v Praze (1347) i velkém množství kobylek (1337). Vzhledem k tomu, že latinské přípisov v kronice Jana z Gubenu lze vnímat jako určitý celek, přikládám jejich přepis.

Závěrem lze pouze říci, že většina latinských přípisů v žitavské kronice Jana z Gubenu je zřejmě mladší než hlavní text a s největší pravděpodobností do ní byly vepsány v souvislosti s reorganizací městských písemností a kompletací Gubenovy kroniky. Kým a podle jaké předlohy byly přípisov vytvořeny, lze stanovit pouze hypoteticky. Nejspíše se jako jejich autor nabízí městský písař Konrád Weissenbach. Dál zatím pokročit nelze, mimo jiné i proto, že chybí moderní edice celé kroniky, která by mohla přispět k hlubšímu poznání vlastního díla, a mohla by být i přínosem pro české historiografické bádání.

Rekonstrukce stručného výtahu z českých dějin v žitavské kronice Jana z Gubenu

Texty jsou sestaveny na základě edice kroniky, kterou v roce 1839 publikoval Ernst Friedrich Haupt,³³ s přihlédnutím k originálu kroniky uloženém v oddělení rukopisů a starých tisků žitavské knihovny Christiana Weise.³⁴ V Hauptově edici jsou tyto krátké přípisov otištěny v poznámkách s uvedením jejich umístění v textu. Editor se snažil také upozornit na kronikářská díla, v nichž je odpovídající událost zaznamenána. Jako celek lze tyto přípisov považovat za jeden z krátkých souhrnů českých dějin, jež existovaly v mnoha různých variantách a byly velmi oblíbené.³⁵ Psány jsou latinsky a oproti německému textu celé kroniky jsou zvrázněny odlišným typem písma a velikostí. Kroniku doprovázejí do folia 6r. Umístění přípisů respektuje uspořádání textu do dvou sloupců (a, b) a nacházejí

---

telalter, in: Terra – ducatus – marchionatus – regio. Die Bildung und Entwicklung der Regionen im Rahmen der Krone des Königreichs Böhmen, s. 86–109, zde s. 95.

33 *Scriptores rerum Lusitarum*, NF 1, Görlitz 1839, s. 1–56.

34 Altbestand der Christian-Weise-Bibliothek Zittau, Mscr. A 88.

35 Pro srovnání jsem použil Gelasiem Dobnerem publikované *Cronicon anonymi*, s. 43–62. Za přátelská a inspirativní upozornění k problému krátkých soupisů českých dějin děkuji paní prof. Marii Bláhové.

se nad i pod sloupci, tj. na jedné straně mohou být až čtyři. Zápisy byly evidentně doplňovány či zpřesňovány; tyto doplňky psané jinou rukou než základní informace jsou v edici uvedeny v závorkách. Pro snazší čtení jsou přípisy transkribovány se zachováním morfologických a některých ortografických zvláštností rukopisu (psaní grafémů i/y, k/c, zdvojených hlásek apod.), upravena je distribuce grafémů i/j a u/v podle jejich hláskové platnosti, zkratky jsou rozepsány ve shodě s citovanou edicí, u ablativu řádových číslovek v letopočtech je vynechána pádová koncovka vpisovaná nesystematicky v horním indexu, také se upravuje a sjednocuje psaní velkých písmen a doplňuje interpunkce.

p. 2, a, na horním okraji

Wratyslaus primus, rex Bohemie, applicavit corone regni Bohemie Moraviam et dyocesim Olomocensem.³⁶ Wladyslaus primus rex Bohemie.³⁷

p. 2, a, na dolním okraji

Die crastino, die Joannis Baptiste a. d. MCLIII marthirizatus S. Procopius. Item sequenti die a. d. MCCIII canonizatus est S. Procopius.³⁸

p. 2, b, na horním okraji:

Ottakarus primus, rex Bohemie, applicavit corone Bohemie marchionatum Budensem.

p. 2, b, na dolním okraji

Die octava S. Agnetis a. d. MCCCXXVII venerunt predicatorum ad Pragensem civitatem.³⁹ Item die octava S. Jacobi a. d. MCXLVIII rex Wenczlaus (primus) certavit cum filio suo Ottakero (rege secundo Bohemie).⁴⁰

36 Přemyslovský kníže Vratislav II. vládl v letech 1062–1092, od 1085 jako první český král. V roce 1063 založil biskupství v Olomouci.

37 Přemyslovec Vladislav I. vládl v letech 1140–1158, 1158–1174 jako český král.

38 Opat Prokop byl kanonizován papežem Inocencem III. roku 1204.

39 Dominikáni přišli do Prahy 1224 nebo 1225, v kronice Pokračovatelů Kosmových je povolení k založení kláštera uvedeno k roku 1221, usazení v Praze 1226 – *Letopisy české 1196–1278*, FRB II, Josef Emler (ed.), Praha 1874, s. 284.

40 Údaj o boji Václava I. se synem Přemyslem Otakarem II. koresponduje s hlavním textem kroniky, kde jsou spory mezi otcem a synem připomínány.

p. 3, a, na horním okraji

Item crastino die S. Bartholomei a. d. MCLXXVIII rex Ottakerus occisus est (secundus rex Bohemie).⁴¹

p. 3, a, na dolním okraji

Pridie S. Petri ad cathedram a. d. MCCLIX venerunt homines semivivi in civitate Pragensem sub solitudine religionis penitentiam agentes, primi flagellatores.⁴²

p. 3, b, na horním okraji

Die X. M. militum obiit rex Wenczeslaus (secundus) Boemie a. d. MCCCC.⁴³ (applicavit corone regni Bohemie totum genus Opolensium).⁴⁴

p. 3, b, na dolním okraji

Die S. apostolorum Petri et Pauli a. d. MCCCVI rex Wenczeslaus (tercius) electus et coronatus in regem Boemie et eodem anno die S. Donati in Olmu^ec^z occisus.⁴⁵

p. 4, b, na dolním okraji

A. d. MCCCXVI fuit karistia magna per universum mundum universalis.⁴⁶

41 *Cronicon anonymi*, s. 51: Ottogarus Rex occiditur per Rudolfem Regem Romanorum in die Ruffi.

42 *Cronicon anonymi*, s. 51, zmiňuje flagelanty k roku 1261, po údají o korunovaci krále Přemysla Otakara II.

43 Václav II. zemřel 21. června 1305.

44 Písař zřejmě vyšel z údaje ve *Zbraslavské kronice*, v níž se píše, že roku 1292 složili lenní slib českému králi vévodové z Opole, Ratiboře, Bytomi a Těšína. Viz *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 53. V hlavním textu Gubenovy kroniky se k době panování Václava II. vypráví o sporech mezi Žitavou a pány z Lipé, kteří z hradu Oybina páchali mnoho loupeží a škod. Svátek Deseti tisíc rytířů-mučedníků připadal na 22. června.

45 Svátek sv. Donáta připadá na 7. srpna, ale Václav III. byl v Olomouci zavražděn 4. srpna 1306. Vročení se týká panovníkovy smrti, nikoliv nástupu na trůn (21. června 1305), korunovaci českým králem do své smrti nestihl.

46 K roku 1316 píše o moru *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 232. Léta 1315 a 1316 byla ve střední Evropě chladná a deštivá, proto byla velmi špatná úroda, následně pak velký hlad

p. 5, a, na horním okraji

A. d. fuit ventus validus, qui arbores viventes evulsit et edificia pervertit et destruxit. MCCCXXXVI.

p. 5, a, na dolním okraji

Johannes primus, rex Bohemie, applicavit corone regni Bohemie Wratislaviam et omnes duces Slesie, ducatus Swydnicensium et Jaurensium exceptis.⁴⁷

p. 5, b, na horním okraji

Die S. Mathei ewangeliste a. d. MCCCXXXVIII fuit magna multitududo locustarum.⁴⁸

p. 5, b, na dolním okraji

Die purificationis B. Marie a. d. MCCCXLII fuit pons lapidea (!) Pragensis per inundacionem aquarum destructa.⁴⁹

---

a vysoká úmrtnost. Beneš Krabice z Weitmile se zmiňuje o kometě, po jejímž objevení následovala neúroda a hlad, *Kronika Beneše z Weitmile*, FRB IV, Josef Emler (ed.), s. 472.

47 Tento zápis koresponduje s hlavním textem kroniky, v němž se píše o vládě krále Jana Lucemburského. Patrně je myšlen stav k roku 1335, kdy proběhlo jednání mezi českým a polským králem ohledně práv českého krále na slezská knížectví. Lenní slib složila Janovi dolnoslezská knížata v roce 1327 a 1329, Jindřich VI. Vratislavský zemřel v roce 1335. Srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 300 (k roku 1339), s. 331. V roce 1335 proběhla zásadní jednání ve Visegrádu 1335, kde se král Jan vzdal titulu polského krále; právo českého krále na Slezsko polský král Kazimír III. ratifikoval až v roce 1339. *Zbraslavská kronika* končí rokem 1337, pak přicházejí v úvahu mladší kronikářská díla: *Cronica Pragensis Františka Pražského* (do 1353) nebo *Cronica ecclesie Pragensis* sepsaná Benešem Krabice z Weitmile (do 1374).

48 Svátek apoštola sv. Matěje připadal na 24. února. O kobyilkách píše Karel IV. velmi vzrušeně v desáté kapitole Vlastního životopisu v souvislosti se sjednáním sňatku dcery Markéty s uherským následníkem trůnu v únoru 1338 a se svou návštěvou Habsburků ve Vídni. Viz. *Vita Karoli Quarti*, Jakub Pavel (ed.), Praha 1978, s. 94; Karlovu zkušenost připomíná i Beneš Krabice z Weitmile, ale píše i o výskytu množství kobylek v Čechách – *Kronika Beneše z Weitmile*, s. 490. Ani jeden z těchto autorů jejich náhlé objevení nespojuje přímo se svátkem sv. Matěje.

49 *Cronicon anonymi*, s. 56, vztahuje tyto události také k roku 1347: *A.D. MCCCXLII fuit Karistia maxima Bohemie, sicut comboravit rei. Eodem anno pons Pragensis ruptus est.*

p. 6, a, na horním okraji

Die S. Ruffi martyrīs a. d. MCCCXLVII rex Karolus in regem Boemie fuit coronatus.⁵⁰

p. 6, a, na dolním okraji

Die conversionis S. Pauli a. d. MCCCXLVIII fuit terremotus universalis, magnos per totum mundum qui montes, castra et edificia pervertit.⁵¹

p. 7, b, jen na dolním okraji

Item a. d. MCCCXLIX fuit pestilencia magna, flagellatores secundi, iudei occidebantur et

Boldemarus surrexit marchio Brandeburgensis.⁵²

p. 7, a, na horním okraji

Item a. d. MCCCLIX fuit grandis inundacio aquarum.⁵³

p. 7, b, na horním okraji

Karolus quartus, Romanorum imperator et Bohemie rex, applicavit corone regni Bohemie cometatum Sulczbach et omnia, que sunt regni Bohemie transsilvani in Bavaria, in Frankonia et Mysnia una cum marchionatu Lusacie.⁵⁴

50 Na den sv. Rufa (26. 8. 1346) padl král Jan v bitvě u Kresčaku. Karel byl korunován českým králem 2. září 1347. V hlavním textu kroniky tyto informace chybí.

51 Srov. *Kronika Františka Pražského*, s. 450. Obrácení Sv. Pavla připadá na 25. ledna.

52 Srov. *Kronika Františka Pražského*, s. 451. Tzv. Falešný Waldemar vystoupil již 1347.

53 Také *Cronicon anonymi*, s. 57; in margine stojí: *De inundacione aquarum*.

54 Državy v severním Bavorsku (v Horní Falcí) Karel IV. koupil 1353 a inkorporoval k České koruně 5. 4. 1355 v Římě. Srov. MGH, *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum XI (1354–1356)*, Wolfgang Dietrich Fritz (ed.), Weimar 1978–1992, č. 390. s. 208–218. Latinská i německá verze inkorporační listiny je uložena in: NA Praha, AČK 473, 474; Lenka BOBKOVÁ, *Soupis Českých držav v Horní Falcí a ve Francích za vlády Karla IV.*, SAP 30, 1980, s. 169–228. Dolní Lužici získal Karel IV. v letech 1364–1368 a inkorporoval ji k České koruně 1. 8. 1370. Pochybnosti o plné platnosti této inkorporace vznesla Ulrike HÖHNSEE, *Die Inkorporationsurkunde Karls IV. für die Niederlausitz – Echtheitsfragen*, in: *Akkulturation und Selbstbehauptung. Studien zur Entwicklungsgeschichte der Lande zwischen Elbe/Saale und Oder im späten Mittelalter*, Peter Moraw – Eberhard Holtz – Michael Lindner (edd.), Berlin 2001 (Berichte und Abhandlungen, Sonderband 6), s. 257–286; Len-

p. 7, b, na dolním okraji

Item a. d. MCCCCLXVII fuit maxima inundacio magnarum aquarum, videlicet Albee, Oudre et aliarum aquarum.⁵⁵

p. 12, b, na dolním okraji

Wenczeslaus quartus, rex Bohemie, applicuit corone regni Bohemie ducatos Swydniczensium et Jawrensiium.⁵⁶

---

ka BOBKOVÁ, *Oberlausitz und Niederlausitz – zwei Länder der Böhmischen Krone in der Zeit der Luxemburger*, in: *Die Nieder- und Oberlausitz – Konturen einer Integrationslandschaft I: Mittelalter*, Heinz-Dieter Heimann – Klaus Neitmann – Uwe Tresp (edd.), Berlin 2013 (= *Studien zur brandenburgischen und vergleichenden Landesgeschichte* 11), s. 204–219, zde s. 213.

55 O povodni v Praze píše *Kronika Beneše z Weitmile*, s. 535.

56 Odpovídá textu kroniky, kde se píše o korunovaci dvouletého Václava, které se zúčastnili i přísežní ze Žitavy (Schäffen). Informace o připojení Svidnicka a Javorska ke Koruně českého království se patrně vztahuje k roku 1368, kdy zemřel Bolek II. Svidnický a obě knížectví přešla do rukou českého krále. Srov. *Kronika Beneše z Weitmile*, s. 540.

The extract from Bohemian history in the Zittau chronicle of Johann von Guben

Guben's Town Chronicle of Zittau was edited by Ernst Friedrich Haupt in 1838 within the first volume of *Scriptores rerum Lusitarum NF* entitled *Jahrbücher des zittauschen Stadtschreibers Johannes von Guben und einiger seiner Amtsnachfolge*. The text of the town scribe Johann von Guben comprises the earliest layer of the manuscript and is kept until 1375. He does not have an immediate successor; the later part of the chronicle is related to the time of the Hussite wars. The manuscript has been preserved in the original and is deposited in the Zittau Library in the Collection of Manuscripts and Early Printed Books (*Altbestand der Christian-Weise-Bibliothek Zittau*, hereinafter *CWB, Mscr. A 88*). The chronicle does not have a title page, in its place there is a statement of Guben's authorship (*quod liber subscriptus, editus et compositus est per Johannem de Gubyn, notarium nostre civitatis Sittavie*), made apparently in 1395. The actual text is written in German, in two columns on parchment. Distinctly written short Latin memoranda are placed above and below the text, which first stand out in work with the manuscript, because they are carefully printed in Haupt's edition, but as unremarkable glosses under the text. The memoranda do not accompany the entire work by Guben and mainly are not related to the main text, which they accompany roughly until 1363. They are not always entirely correct in terms of facts. The interest of the author in the territorial scope of the Kingdom of Bohemia is striking, the expansion of which and thorough use of the term *Corona regni Bohemie* was only stabilized during the reign of Charles IV. The chroniclers of his period, i.e. including Guben, used it also for the Přemyslid period, in which this label does not have support in the documents. Among the memoranda, there is *inter alia* also a list of all the territorial achievements of Charles IV, who connected with the Crown of Bohemia the County of Sulzbach (*cometatum Sulzbach*) and many places in Bavaria, Franconia and Meissen along with the *marchionatu Lusaciae*, i.e. Lower Lusatia (incorporated 1368). Therefore, the author of the memoranda must have been well acquainted with the size of the Bohemian Crown at the end of the 1360s. The majority of the Latin memoranda is evidently not the work of Johann von Guben, but with

the greatest likelihood was written into it in connection with the reorganization of the town documents and complementation of Guben's chronicle in the 1390s. Hypothetically, their author could have been the town scribe then Konrád Weisenbach. It is not possible so far to move further, *inter alia*, because a modern edition of the entire chronicle is lacking, which would contribute to a deeper knowledge of the actual work, and could be a benefit also for Czech historiographic research.

KRONIKÁŘ VE SVÉM DÍLE

Problematika autora a vypravěče¹

VOJTĚCH BAŽANT

The chronicler in his work. Issues of the author and narrator:

The paper is focused on relationship between author and narrator in the historiography of the 14th and 15th centuries from the perspective of narratology. Firstly, in the texts of the chronicles of so-called Dalimil, Johannes de Marignola and Laurentius of Březová, the role of the narrator and the self-stylization of the author are examined. Secondly, the paper deals with the secondary reading and updating of the texts, mainly with the perception of the personality of the author.

Key words: Medieval Historiography, 14th Century, 15th Century, Narratology, Author, Narrator, Dalimil, Johannes de Marignola, Laurentius of Březová

Literární rozměr středověké historiografie je dnes již spíše východiskem než výsledkem bádání. Historik dobře ví, které nástroje používat při interpretaci historického díla středověkého původu. Přesto je často badatelské úsilí uspokojeno řešením otázky autorství textu, respektive biografickým heslem středověkého historika. Literární rovina, ačkoliv předpokládaná, je tak zanedbána. Interpretace díla se může dostat do bludného kruhu: autor je často identifikován na základě zmínek ve vyprávění, které ale nejsou podrobeny otázkám po svém významu v celkové narativní koncepci díla a stávají se klíčem k interpretaci textu.

V této studii se zabývám funkcí autorství. Konkrétně se pak budu ptát, jaký význam přiřkládá středověký historik vlastní osobě jako autorovi, potažmo jak se ve svých dílech stylizoval. A za druhé, jak s osobností autora pracovali ti, kteří dílo četli, interpretovali či aktualizovali. Tím netvrdím, že hledání autora je zbytečné, nesmí však být apriorní a definitivní. Jde jen o jednu otázku z mnoha, přičemž ne vždy je relevantní.² Fragmentární charakter pramenů ke středověkým

1 Studie vznikla v rámci projektu GAČR 17-19808S: „Přenos vědění. Osudy čtyř bestsellerů v pozdně středověkých českých zemích“.

2 Pavel VAŠÁK, *Metody určování autorství*, Praha 1980.

dějninám, s nímž se budu i dále potýkat, totiž může koneckonců vést ke zkreslujícím představám o autorských motivacích (především ve smyslu zjednodušené politické stranickosti) a k potlačení literární bohatosti textu.

Historiografie je svým způsobem hraniční žánr: o předvědeckém psaní dějin současný historik uvažuje v literárních kategoriích a zároveň se vypořádává s fakticitou analů, kronik a historií, tedy s autorskou intencí středověkých historiografů podat pravdu o minulosti, přičemž stylistika a přejímání literárních topoi takovému záměru ani v nejmenším nepřekážely.³

Teoretická východiska a metoda práce

S ohledem na literární rozměr zkoumaného materiálu jsem své otázky formuloval s pomocí naratologické teorie. Naratologie vznikla jako strukturní analýza vyprávění, což souvisí s jednou z jejích základních tezí: odlišením autora od vypravěče. Naratologové tak činili v reakci na starší literárně vědné bádání, které interpretaci literárního díla založilo na biografickém hesle autora. Život autora tak byl chápán jako klíč k pochopení jeho díla, čímž byla opomíjena samotná literární rovina textu. Sjednocení autora a vypravěče vedlo k představě jakési samozřejmé autobiografičnosti literatury. Naratologové tak zároveň bořili představu jediné správné interpretace literárního díla a razili v zásadě postmoderní ideu otevřeného díla, která v radikálním smyslu znamená, že všechny čtenářské interpretace jsou rovnocenné.⁴ Tyto teze jsou inspirativní také pro medievistiku. Někteří badatelé s naratologickými přístupy již dávno pracují při interpretaci středověké literární fikce, a koneckonců u počátků naratologických směrů byl například jeden ze zakladatelů Kostnické školy recepční estetiky Hans Robert

3 Základní prací je Ernst Robert CURTIUS, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998. V českém prostředí se literární rovině historiografie věnuje především Petr Čornej. Naposledy pak Anna KERNBACH, *Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepiscectví přemyslovske doby*, Brno 2011.

4 Přehled naratologického bádání s odkazy na základní literaturu Tomáš KUBÍČEK – Jiří HRABAL – Petr A. BÍLEK, *Naratologie. Strukturní analýza vyprávění*, Praha 2013.

Jauss a jeho četné studie o středověké literatuře.⁵ V historiografii není možné zcela odlišit autora od vypravěče,⁶ je však možné hledat míru přítomnosti vyprávěcího Já a především motivace, s nimiž autor v textu vystupuje jako vypravěč (či jako skladatel vyprávění). Ve zkratce jde tedy o to, jaký význam přikládal středověký historik autoritě své vlastní osobnosti ve vztahu ke svému textu. Druhý krok může přinést jen fragmentární závěry, což souvisí především s dochováním pramenného materiálu. Z hlediska teorie otevřeného díla ale ani nemůže být definitivní. Jde právě o čtenářskou recepci primárního textu a reakce na něj. Už samotný rukopisný charakter středověkých textů, tedy aktualizace v jednotlivých opisech a kodexech, je pramenem pro hledání odpovědi. Zdrojem jsou také překlady, ale i popisy či nadpisy rukopisů a jejich atribuce. Vzácnějším pramenem jsou pak texty interpretující původní pramen či dokonce výpisky z kronik. Také v těchto reflexích původních textů budu sledovat, nakolik zde jsou tematizovány osoby jejich autorů.

Tuto problematiku zkoumám na několika příkladech, které odlišným způsobem tematizují osobu autora a také jejich recepce je rozdílná. Spíše než jednoduchou odpověď na jednoduchou otázku hodlám předestřít možný přístup ke zkoumání socio-kulturních významů autority dobových historiografů. Do tohoto výběru jsem vedle veršované kroniky tak řečeného Dalimila zahrnul ještě kroniku Jana Marignoly a husitskou kroniku Vavřince z Březové. Zvolil jsem právě tyto tři prameny, protože je považuji za dostatečně argumentačně reprezentativní. Zároveň jde o prameny notoricky známé, proto si dovolím spoléhat na čtenářovu zkušenost a pracovat jen s vybranými body, a tudíž i výběrovou relevantní literaturou.

Problematika autorství

Do problému autorství středověkých písemných děl samozřejmě vstupují také skladatelé, zadavatelé, písaři či dokonce recitátoři. Záměrně ovšem celou proble-

5 Hans Robert JAUSS, *Alterität und Modernität der mittelalterlichen Dichtung*, München 1977; *Historische Narratologie: Mediävistische Perspektiven*, Harald Haferland – Matthias Meyer (edd.), Berlin 2010.

6 Mílan ŘEPA, *Poetika českého dějepisectví*, Brno 2006, zejména s. 207–218.

matiku redukuje na dvojici autor-vypravěč, protože v kronikářském podání vždy vystupuje jasné vypravěčské Já, naproti tomu zadavatel vystupuje nanejvýše v prolozích a věnováních, aby dodal dílu svébytnou legitimitu.⁷ I to se ovšem v recepci textů projevuje, jak ještě dále ukáží.

Význam autorství od 13. století narůstal, autoři už nebyli jen anonymními klášterními kompilátory či analisty, jejichž vypravěčské Já, natož pak jméno, se v textech objevovalo jen sporadicky. Výrazně autor promlouval především v tzv. Aristotelském prologu, strukturovaném do „čtyř příčin“ (causa efficiens, materialis, formalis, finalis).⁸ Teprve ve 14. a 15. století můžeme systematicky pracovat s autory, kteří se nejen ke svým textům hlásili, ale zároveň aktivně působili ve veřejném prostoru.⁹ V této studii zastává takovou roli především Vavřinec z Březové.

Vedle toho v mnohých textech autoři záměrně zamlčují svá jména, aby sdělenou pravdu nedošli k újmě od mocných,¹⁰ a podobně verše Nové rady nabádají čtenáře, aby se soustředili na obsah sdělení bez ohledu na to, kdo promlouvá.¹¹ Na jedné straně tak v této době výrazně narůstá význam autorství, na straně druhé, navzdory tomuto trendu, každý autor ke svému psaní přistupoval individuálně.

Dalimilova kronika

Pro otázku funkce autorství ve vyprávění se jako zvláště vhodná jeví první česky psaná veršovaná kronika. Onen takzvaný Dalimil je sloučením vypravěče (jako

7 Obecněji Miloslav ŠVÁB, *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*, Praha 1966.

8 Alastair MINNIS, *Medieval Theory of Authorship: Scholastic Literary Attitudes in the Later Middle Ages*, Philadelphia 2008, s. 5.

9 Viz dobře zmapovaný příklad Jeana Gersona: Daniel HOBBS, *Authorship and Publicity Before Print. Jean Gerson and the Transformation of Late Medieval Learning*, Philadelphia 2009.

10 „Pak druzí skladatelé kronik při svém skládání jména svého nerádi kladú a to proto, neb pohřiechu mnozí ukrutníci a tyranové, a zvláště stavu povýšeného, povstali sú, jimž jest těžko trpěti to, což se o nich nebo o jejich předcích pravého poví.“ Jaroslav CHARVÁT, *Dílo Františka Palackého II.*, Praha 1941, s. 23.

11 *Smil Flaška z Pardubic, Nová rada*, Jiří Daňhelka (ed.), Praha 1950, s. 18–19. Srov. M. ŠVÁB, *Prology a epilogy*, s. 184–185.

funkce textu) s autorem, jehož identita je neznámá. Detektivnímu pátrání po odhalení osoby autora podlely generace historiků, nikdo z nich však na základě zmínek z textu nepředložil obecně uznávaný závěr.¹² Nebylo by možné naopak z této patové situace něco vytěžit? Odpoutání pozornosti od idolu autora může totiž osvobodit přemýšlení nad textem samotným, jeho funkcemi a především pozicí vypravěče, do kterého čtenář promítá implicitního autora a jehož narativní způsoby se přímo vztahují čtenáři a formují jeho vnímání.

Koneckonců, bylo vůbec pro Dalimila či pro čtenáře důležité, kdo byl tvůrcem kroniky? Vypravěčská role v textu rozhodně není potlačena, naopak hraje poměrně významnou úlohu. Už v samotné předmluvě se autor uvazuje k sepsání české kroniky, která nemá zobrazovat historické jednotliviny, nýbrž ukázat smysl českých dějin,¹³ a nakonec neopomíná také žánrově zpochybnit vlastní autor-ské kvality.¹⁴ Vlastní jméno i svůj vztah k dobovým společenským strukturám zcela opomíjí, a svou anonymitou tak do značné míry splývá s rolí vypravěče. Je vlastně jakýmsi performerem, hercem předvádějícím příběh českých dějin. To částečně pojmenovali už Dobrovský a Jireček, když interpretovali Dalimila jako pěvce.¹⁵ Jak struktura vyprávění odpovídá hrdinské epice, popsal především Jan Lehár.¹⁶ Charakteristické je epizodické podání postrádající složitější kauzalitu a psychologii postav, které dává dojem jakési samozřejmosti dění a historické události jsou prezentovány jako nadčasové pravdy.¹⁷ Právě vypravěčskou pozicí Dalimilův příběh připomíná epické podání, které nepotřebuje ani tolik autora jako vypravěče, zpěváka, herce. Samotný příběh se příliš nemění, dalo by se říct,

12 Souhrnně Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Praha 1995, s. 282–288.

13 „Pro to se sám musím uvázati./ Ale věz, žeť úsilno jest tu kroniku psáti,/ pro toť chci rozličných hledati./ Nebť jeje písari nevelmi sú snažni byli,/ pro to sú mnoho opustili,/ jedno o svém kraji a jiného málo mluviece/ a mnoho rozličného opustiece/ a tiem pravý sled tratiece.“ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (1)*, Jiří Daňhelka – Karel Hádek – Bohuslav Havránek – Naděžda Kvitková (edd.), Praha 1988, s. 83.

14 Ibidem, s. 84.

15 Josef DOBROVSKÝ, *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*, Prag 1818, s. 143, 231; Josef JIREČEK, *Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila*, FRB III, Josef Emler (ed.), Praha 1882, s. X.

16 Jan LEHÁR, *Nejstarší česká epika*, Praha 1983.

17 Ibidem, s. 188.

že celek příběhu respektuje základní tzv. jádrové události vycházející poměrně konformně z hlavního Dalimilova pramene, kroniky Kosmovy.¹⁸ Příběh se tedy nemění (Praotec Čech, Libuše a Přemysl, Dívčí válka, soupis pohanských knížat, Bořivojův křest, sv. Václav a tak dále), pod vlivem Dalimilovy angažovanosti se aktualizuje spíše význam událostí a jejich hodnocení. Kosmův nadhled se mění na Dalimilovo epické zaujetí.¹⁹

Samotné převyprávění českých dějin nebylo hlavní motivací autora, příběh a jeho epické podání posloužilo k demonstraci autorova staromilského vlastenectví, morálních postojů a odmítání kurtoazních módních trendů. Součástí narativní strategie byla i silná pozice vypravěče, díky níž mohl Dalimil prezentovat stejně silné hodnotící a především moralizující stanoviska. Pokud Dalimil chce svůj světonázor formulovat otevřeně, významným nástrojem je mu opakované využití přímé řeči, kdy vkládá do úst významným historickým aktérům společensky angažované apely. Přímá řeč v kronice totiž nikdy není dialogická. Monolog společenské autority (Libuše, sv. Václava či dalších knížat, biskupů či světců) je pronášen jako autoritativní výzva či poučka, je „definitivní.“²⁰

Historické události jsou prezentovány jako poučení a jednotliviny se stávají obecnou pravdou. V tomto smyslu lze rozumět funkci, již v textu zastávají například Dalimilem oblíbená přísloví. Dalimil upozadil sám sebe jako autora, aby vyzdvihl svou roli vypravěče.

Čtenářská recepce Dalimila

Jméno Dalimil se v reflexi rýmované kroniky objevuje poprvé u Václava Hájka z Libočan. Kronika svou oblibu získala díky něčemu jinému než na základě autority kronikáře. Zaprvé zdůrazněním linie vyostřeného vlastenectví založeného jednak na moralizujících apelech, jednak na útočném postoji vůči cizincům, zvláště Němcům, a vůči dvorské kultuře. Zadruhé na příběhu, který je vyprávěn.

18 Jádrové události a základní kauzalita mezi nimi musí být zachována, aby příběh zůstal tím příběhem, k němuž se hlásí. Seymour CHATMAN, *Příběh a diskurs: narativní struktura v literatuře a filmu*, Brno 2008, s. 54.

19 J. LEHÁR, *Nejstarší česká epika*, s. 22–23.

20 *Ibidem*, s. 43.

Dá se říct, že Dalimilova kronika dosáhla ohlasu především politického, i když ani její literární odkaz nezanikl zcela.

Recepci Dalimila lze sledovat již z dodatků dochovaných v některých rukopisech druhé a třetí recenze a problematiku zde zkoumanou by bylo možné produktivně dovést až k Ješínovu vydání kroniky či intertextuálním výpůjčkám ve Stránského *Okříku*. Omezený prostor mi však dovolí zastavit se jen u několika příkladů.

Vlastenectví vyjádřené ostře protiněmeckým postojem je asi nejsilnějším rysem recepce Dalimilovy kroniky vůbec. Projevilo se například v agitačním volebním spise *Krátké sebranie z kronik českých k výstrazě věrných Čechův* pravděpodobně z roku 1458.²¹ To je sestaveno především z přímých textových výpůjček z Dalimila, jehož sdělení redukuje právě na pasáže varující před německým panovníkem. Roli zde nehrají ani Dalimilovy moralistické apely ani epická forma vyprávění; skladatel *Krátkého sebranie* krátkými komentáři uvádí doklady z minulosti (*jakož kroniky české svědčie*), které tvoří úryvky z Dalimila. Kronika zde tak je výrazně aktualizována a interpretována. *Krátké sebranie* se navíc nachází v jednom kodexu společně s Cerronským rukopisem Dalimila (který sám o sobě pravděpodobně sehrával podobnou roli při královské volbě 1443),²² listem Alexandra Velikého Slovanům a básní *Curtasia contra Theutonicos*.²³

Úplně jinou formu recepce Dalimilovy kroniky představují její **překlady**.²⁴ Překlad do němčiny oslabil autorův nacionalismus, překladatel zároveň mnohdy prezentuje zcela opačné názory. Nejzřetelnější je zjemnění konstrukce druhého, kdy na rozdíl od staročeského originálu překladatel odlišil domácí Němce (*Tutschin*) od cizinců (*vremde*).²⁵ Oproti původnímu básníkovi, který trval v zá-

21 Rudolf URBÁNEK, *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458*, Praha 1958, s. 29–41.

22 *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, s. 38–39.

23 Viz také Radko ŠTASTNÝ, *Dalimilovy ideje v husitství*, ČL 37, 1989, s. 385–397.

24 Radko ŠTASTNÝ, *Staročeská Dalimilova kronika a její překlady jako kanonická díla evropské literatury (literárněvědný pohled)*, in: *Otázky českého kánonu. Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky 1*, Stanislava Fedrová (ed.), Praha 2006, s. 320–329. Zde odkazy na starší literaturu.

25 Základní práci je Vladimír BROM, *Der deutsche Dalimil. Untersuchungen zur gereimten deutschen Übersetzung der alttschechischen Dalimil-Chronik*, Brno 2006. Novější včetně edice Idem, *Di tutsch kronik von Behem lant*, Brno 2009. Překladatel také zasáhl do vyhrocených

sadě na jazykově české identitě, se překladatel takto vlastně přiklonil k státně-zemskému pojetí kolektivní identity, jejíž součástí by byli také čeští Němci.

Pokud budeme souhlasit s názorem, že latinský překlad vznikl v kontextu severoitalského okruhu mladého Karla IV.,²⁶ sledujeme další posun od původní Dalimilovy intence. Dalimilův epický příběh chtěl formativně působit na kolektivní identitu především české šlechty, vůdčího národního elementu.²⁷ Překlady vytvořily prostor pro rozšíření této identity o české Němce, respektive umožnily diskurzivně ovládnout příběh českých dějin panovníkem, jenž měl být v Dalimilově koncepci spíše adresátem některých společenských požadavků, především těch konkrétních v samotném záměru určených Janu Lucemburskému. Dalimilovo vyprávění o českých dějinách tak s překlady nabylo kulturního kapitálu takové váhy, že bylo pro české Němce, respektive pro panovníka smysluplné si jej osvojovat. Ovládnutí českých dějin je v tomto kontextu jednoznačně nástrojem společenské legitimacy. Latinský Dalimil měl u dvora Karla IV. svůj význam, mimo chodem z něj čerpal Jan Marignola.²⁸

Prolog, jediné místo kroniky, kde Dalimil vystupuje systematicky jako sklada- tel vyprávění, je známý z některých rukopisných zlomků. Veršovaný německý překlad tento prolog vynechal. Nahrazuje ho tzv. *Obrys*, veršovaný soupis českých vládců a duchovních hodnostářů, doplněný o vlastní stručné převyprávění

---

pasází o Oldřichovi a Soběslavovi, specifický je pak nárek nad smrtí Přemysla Otakara II., „*wa er waz der Tutschin ere*“, s. 26.

26 Zdeněk UHLÍŘ, *Nově objevený zlomek latinského překladu Kroniky tak řečeného Dalimila*, Knihovna 16, 2005, s. 137–164; Anežka VIDMANOVÁ, *Nad pařížskými zlomky latinského Dalimila*, Slovo a smysl III, č. 5, 2006, s. 25–67.

27 Diskuze Jaroslav MEZNÍK, *Němci a Češi v kronice tak řečeného Dalimila*, ČMM CXII, 1993, s. 3–10 a Zdeněk UHLÍŘ, *Národnostní poměry 13. století a český nacionalismus*, FHB 12, 1988, s. 143–170. Přikláním se spíše k Lehárově interpretaci (J. LEHÁR, *Nejstarší česká epika*, s. 15) a to ve smyslu Assmannovy teorie kolektivní identity: „Kultura se stává fenoménem horních vrstev. Přitom se ale zpravidla nechápe jako elitní kultura v opozici k lidové kultuře, nýbrž jako kultura, kterou elita pouze lépe ovládá a uskutečňuje než davý [...] Spodní vrstvy se na kultuře podílely tím, že v ní byly tematizovány.“ Jan ASSMANN, *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001, s. 131.

28 Marie BLÁHOVÁ, *Česká kronika Jana Marignoly*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 581.

českých dějin.²⁹ Naproti tomu prozaický německý překlad Dalimila z poloviny 15. století prolog přebírá, zajímavé ovšem je promlouvající Já, které se zde jeví jako Já překladatele.³⁰ Ješín vypráví čtenáři, jak sestavil znění kroniky z neúplných a poškozených fragmentů. Pro vydavatele je opět nejdůležitější příběh českého národa, který má být zrcadlem současnosti. Předkové „*nic po Bohu a duši milejšího nad vlast, svobodu a jazyk svůj jsou neměli.*“³¹

Vzácným dokladem literární recepcí Dalimila je básně *Král Přemysl Otakar a Závís* vzniklá kolem poloviny 15. století. Politické cíle Oldřicha z Rožmberka, jenž dal ke vzniku básně podnět, měly získat na ohlasu mimo jiné archaizovaným, tedy záměrně historizujícím napodobováním dalimilovských veršů. Přestože podle Jana Lehára autor básně nedokázal umělecky Dalimila napodobit, je zjevné, že to byla právě hrdinská epičnost rýmované kroniky, co mělo posloužit novým cílům. Básně totiž pracuje s podobnými stylistickými nástroji, autor už ale původnímu textu dobře nerozuměl a ve výsledku nedokázal dosáhnout takové expresivity, jaké v líčení příběhu Přemysla Otakara II. dosáhl Dalimil.³²

Snaha identifikovat autora první česky psané kroniky je tak spojená teprve s mladší recepcí (pojmenování Dalimil) a především s kritickou historickou vědou. To je pochopitelné, neboť moderní historici si nad textem kroniky kladli otázky, které vyžadovaly hledání osoby autora a její zařazení do společenských a kulturních struktur. Tento nekončící spor pravděpodobně nebude vyřešen bez dalších, dnes neznámých pramenů, a proto je zajímavé poznat, že středověkému čtenáři na osobní identitě Dalimila tolik nezáleželo.

29 Jakub ZOUHAR, *Im Schatten der deutschen Reimübertragung der Dalimil-Chronik Versannalen (der so gennante „Abriss“ aus dem 14. Jahrhundert). Ein Beitrag zur mittelalterlichen deutschsprachigen Literatur in Böhmen*, LF 130, 2007, s. 21–42. Viz také M. ŠVÁB, *Prology a epilog*, s. 56.

30 *Die pehemische Cronica dewcz*, FRB III, Josef Jireček (ed.), s. 257–297.

31 Jiří DAŇHELKA, *Die altschechische Reimchronik des Sogenannten Dalimil*, München 1981, s. 47.

32 J. LEHÁR, *Nejstarší česká epika*, s. 35; Michal SVATOŠ, *Přemysl Otakar II. ve světle štyrské rýmované kroniky Otachera ouz der Geul a české rýmovné kroniky tzv. Dalimila*, FHB 1, 1979, s. 245–251.

Cronica Boemorum Jana Marignoly

Kronika Jana Marignoly je výsledkem spolupráce autora a zadavatele. Císař Karel IV. v předmluvě obnažuje své motivace, které jsou zároveň doplněny prohlášením kronikáře. Marignolovo jméno se zde objevuje hned dvakrát, a to jednak v pověření císaře, který jej vybral jako vhodného autora, jednak v následném slibu „já, bratr Jan, řečený z Marignoly, z Florencie, z řádu minoritů, biskup bisignanského kostela, kaplan tvého císařského paláce, chtěje být vždy poslušen tvých pokynů, odvažuji se zaměřit pero k dovršení tohoto díla.“³³ Marignola své jméno znovu stejně slavnostně opakuje poté, co dokončí popis o rozvržení díla a výklad o sv. Trojici a stvoření světa: „Neboť abych stručně vsunul něco z toho, co jsem viděl, [já] bratr Jan z Florencie, z řádu minoritů, nehodný biskup bisignanský, léta páne 1334, jsem byl od sv. papeže Benedikta XII. spolu s jinými poslán jako vyslanec a legát s papežskými listy a dary k Chánovi, nejvyššímu císaři Tatarů.“³⁴ Je pozoruhodné, že Marignola nejen zdůrazňuje své jméno a vlastní řádovou a biskupskou identitu, ale také se odkazuje na císařskou, respektive papežskou autoritu, která jeho aktivitám, potažmo vlastně i české kronice dává vyšší legitimitu. Už samotný fakt, že Marignola vložil do české kroniky vyprávění o vlastní cestě do Asie, svědčí o významu, jenž přikládal vlastní osobě.³⁵ Toto vyprávění je zde nanejvýše cestopisného charakteru, protože klíčovým prvkem vyprávění je Marignolovo očitě svědectví. Důvěra v pravdivost zážitků cestovatele je potvrzena především smyslovou zkušeností, což Marignola opakovaně připomíná: „Tohle jsem viděl

33 „ego frater Johannes dictus de Marignolis de Florencia ordinis Minorum, Bysinianensis ecclesie episcopus, tue imperialis aule capellanus, tuis semper parere volens nutibus, ad huius operis fastigium stilum dirigere presumens.“ *Kronika Jana z Marignoly*, FRB III, Josef Emler (ed.), Praha 1882, s. 493. Překlad viz *Kroniky doby Karla IV.*, s. 448.

34 „Nam ut ex visis aliqua breviter inseramus, nos frater Johannes de Florencia ordinis Minorum, indignus episcopus Bysinianensis, anno domini millesimo trecentesimo tricesimo quarto a sancto papa Benedicto duodecimo cum aliis missum fui cum apostolicis literis et donis nuncios et legatus ad Kaam, summum omnium Thartarorum imperatorem.“ *Kronika Jana z Marignoly*, s. 494. Překlad viz *Kroniky doby Karla IV.*, s. 449.

35 K Marignolovu přílišnému sebevědomí viz Kateřina KUBÍNOVÁ, *Jan Marignola a jeho „cestopis“*, in: Odorik z Pordenone: z Benátek do Pekingu a zpět. Setkávání na cestách Starého světa ve 13.–14. století, Petr Sommer – Vladimír Liščák (edd.), Praha 2008, s. 99, (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 10).

na vlastní oči a rukama jsem se toho dotýkal po čtrnáct měsíců.“³⁶ Vedle tohoto důrazu, který opakovaně klade na autoritu vlastní zkušenosti, hraje vyprávěcí Já ještě jednu velmi důležitou úlohu.

Vyprávěcí Já je totiž v kronice často tematizováno jako autorské Já. Marignola aktivně vystupuje jako skladatel textu (ne pouze jako vypravěč dějin), což se zvláště projevuje v místech, kde se obrací na císaře jako na arbitra koncepce kroniky: „Protože však látka požaduje, jak myslím i něco zábavného a pro některé prospěšného, rozhodli jsme se vložit do kroniky historii Cejlonu, pokud by to císařskému majestátu vyhovovalo. Kdyby nebyl spokojen, obelus to rychle napraví.“³⁷ Také například v kapitole o sv. Václavovi dodává: „Jeho život stručně vyložil slovný císař Karel IV. a může tu být vypovězen, je-li libo.“³⁸ Tyto poznámky mohou naznačovat, že text je nedokončen,³⁹ stejně tak ale mohou vnímání čtenáře formovat v návaznosti na předmluvu celé kroniky a jasně mu dávat najevo, že Karel IV. je spoluautorem kroniky.

Ohlas Marignolovy kroniky

Na rozdíl od rozšířené kroniky Dalimilovy se té Marignolově dostalo skutečně jen nepatrné odezvy. Vedle zlomků textu dochovaných v Benátkách, je známý jediný rukopisný opis z poloviny 15. století. Zároveň lze sledovat omezenou re-

36 „Ista oculis vidi et manibus contrectavi mensibus XIV.“ *Kronika Jana z Marignoly*, s. 496. Překlad viz *Kroniky doby Karla IV.*, s. 450. Podobně také „Ego tamen omnium provinciarum Yndorum curiosissimus peragator, sicut sepe plus habui animum curiosum quam virtuosum, volens omnia nosse, si possem, et qui plus dedi operam, ut puto, quam alius, qui legatur vel sciatur, ad investigandum mirabilia mundi et transivi per principaliores mundi provincias...“ *Kronika Jana z Marignoly*, s. 509.

37 „Verum quia materia requirit et credo delectabile et aliquibus proficuum, ystoriae de Seyllano duximus presentibus inserendam, dummodo placeat Cesaree maiestati, si vero non placeat, obelus cicius emendabit.“ *Kronika Jana z Marignoly*, s. 499. Překlad viz *Kroniky doby Karla IV.*, s. 451. Císaře také oslovuje v prologu k českým dějinám.

38 „Cuius vitam gloriosus Imperator Karolus quartus abbreviavit, que, si placet, hic esset inserenda.“ *Kronika Jana z Marignoly*, s. 531. Překlad viz *Kroniky doby Karla IV.*, s. 465.

39 K. KUBÍNOVÁ, *Jan Marignola a jeho „cestopis“*, s. 99.

cepci kroniky.⁴⁰ Pozoruhodné je, že ohlasu dosáhla právě Marignolova autorská strategie. A to ve dvojí rovině. Zaprvé obsahově byla úspěšnější cestopisná část posvěcená mimo jiné autoritou očitého svědectví: cestopisná část spolu s tou univerzálně-historickou byla opsána do historického sborníku Slezana Mikuláše Tempelfelda z Břehu. Text se také stal pramenem pro bavorskou světovou kroniku *Von den fünf Zeiten vor Christi Geburt*.⁴¹ Zadruhé byl text recipován jako oslava osobnosti Karla IV.: Rukopisný sborník z druhé poloviny 15. století shromáždil více textů,⁴² které primárně sloužily k propagandě Karlovy moci. Spojují se zde především dokumenty historické a právní týkající se dvou nejvýznamnějších panství Karla IV., totiž Říše a Českého království. V tomto sborníku se nacházejí také výpisky z Marignolovy kroniky.⁴³ Právě historicko-právní charakter sborníku napovídá, že pro jeho skladatele byla z Marignolovy kroniky důležitá zejména role Karla IV. Skladatel výpisků již do nadpisu převzal Karlův pokyn k sestavení kroniky a využil části prologu, kde Marignola oslavoval nejen císaře a celý jeho rod, ale i původ Slovanů. Vedle toho ale výpisky obsahují také formule kladoucí důraz na identitu autora jako biskupa a papežského vyslance. Autor výpisků však zaznamenal také část Marignolova vyprávění o cestě na východ, které už ale nesouvisí s primární funkcí celého kodexu.

V rámci omezeného rozšíření Marignolovy kroniky tak slavil úspěch právě autorův důraz na vlastní osobnost jako cestovatele a skladatele historického díla, a to včetně role, již sehrál jako spoluautor koncepce české kroniky společně s oslavovaným Karlem IV.

40 Viz Marie BLÁHOVÁ, *Poznámka k recepci české kroniky Jana Marignoly z Florencie ve středověkých Čechách*, in: *Querite primum regnum Dei*, Helena Krmíčková – Anna Pumprová – Dana Růžičková – Libor Švanda (edd.), Brno 2006, s. 333–341.

41 *Ibidem*, s. 335.

42 Obsahem kodexu uloženého v Národní knihovně ČR pod signaturou I C 24 je kronika Pulhavova, *Vita Caroli*, Karlův korunovační řád, postup korunování papeže, katalogy českých králů a duchovní elity, Karlova Zlatá bula, traktát Marsilia z Padovy *De translatione imperii*, excerpta z *Patheonu Gottfrieda z Viterba* a menší kopiář čes. korunního archivu. Viz M. BLÁHOVÁ, *Poznámka k recepci České kroniky Jana Marignoly*, s. 336.

43 *Ibidem*, s. 338–340, kde srov. edici výpisků.

Husitská kronika Vavřince z Březové

Vavřinec z Březové byl jedním z nejplodnějších autorů 15. století. V prolozích navíc nezřídka připomenul vlastní jméno jako v nedokončené světové kronice: „já, mistr Vavřinec, teho duostojného krále služebník tuto kroniku z křestianských, z židovských i pohanských kronik s robotnú pilností a pilnú robotnosť sepsal jsem.“⁴⁴ O sebevědomí univerzitního mistra Vavřince, aktivního ve společenském dění husitského hnutí, není pochyb.⁴⁵ V Husitské kronice z let 1414–1421 ovšem už Vavřinec vlastní autorství nepřipomíná, zmiňuje však alespoň své autorské motivace, přičemž v druhé redakci, při níž předmluvu zcela přepracoval, ještě připouje, že chtěl „s věrností zaznamenati to, co spolehlivýma očima a ušima upravdě poznal.“⁴⁶ Tímto důrazem na (vpravdě) vlastní svědectví Vavřinec formoval svého čtenáře, který v další četbě přistupoval ke kronice jako k pravdivému vyprávění o událostech kolem roku 1420. Samotné slovo „pravda“ se v textu vyskytuje velmi často, přičemž Vavřinec je zdůrazňuje především nadpřirozenými zásahy do dění. Dějinnou kauzalitu totiž opakovaně vysvětluje jako boží odplatu či trest za chování člověka, čímž zároveň upozaduje subjektivitu vlastní interpretace. Dějiny píše především Bůh, Vavřinec z Březové je pak pouhým svědkem, jehož role je nanejvýše zprostředkovatelská.

Na druhou stranu kroniku dodnes historici považují za kvalitní literární dílo.⁴⁷ Bohaté jazykové a vyprávěcí nástroje se projevují nejen v barvitém podání příběhu, ale umožňují i některé hodnotící soudy. Přestože Vavřinec se ne-

44 Národní knihovna ČR, XVII F 47, fol. 1r. Podobně také Vavřinec vystupuje jako překladatel Mandevillova cestopisu. *Cestopis tzv. Mandevilla*, Živá díla minulosti, František Šimek (ed.), Praha 1963, s. 21–22.

45 Marie BLÁHOVÁ, *M. Vavřinec z Březové a jeho dílo*, in: Vavřinec z Březové, Husitská kronika, Píseň o vítězství u Domažlic, Praha 1979, s. 304–316.

46 *Husitská kronika Vavřince z Březové*, Marie Bláhová – František Heřmanský (edd.), Praha 1979, s. 9.

47 K literární rovině kroniky Jan KALIVODA, *Cursus v některých dílech z počátku husitské revoluce, připisovaných mistru Vavřincovi*, AUC – Graecolatina Pragensia 8, Praha 1980, s. 113–121; Petr ČORNEJ, *Rozhled, názory a postoje husitské inteligence v zrcadle dějepisectví 15. století*, Praha 1986, s. 80.

uchýlil k vyprávěcímu Já, na mnoha místech je ironický, jindy trousí jízlivé poznámky.⁴⁸

Kroniku spoludotváří množství dobových dokumentů, především články z disputací mistrů a táboritů.⁴⁹ Právě v těchto místech se objevuje autorské Já skladatele kroniky (já upravil, uvádím).⁵⁰ Nejedná se pravděpodobně čistě o Vavřincovy zásahy, mnohé tyto dokumenty nejspíše vložil pozdější pořadatel textu.⁵¹

Veřejný intelektuál

V této části se pokusím zkoumat recepci Vavřincovy Husitské kroniky, navzdory tomu, že text byl s největší pravděpodobností nedokončen, autograf je ztracen a nejstarší známý rukopis pravděpodobně neznal poslední Vavřincovu verzi. Vychází však z bohatých výsledků historického bádání.

Vavřinec z Březové zůstal v kolektivní paměti především jako autor, jak svědčí ironická píseň o zajetí Zikmunda Korybutoviče: „*Hodit se k nim mistr Vavřinec, byt jím opravil konec; umiet písmo přeložiti: z pravdy křivdu učiniti.*“⁵² Přestože Vavřinec svou vlastní osobu jako autora v kronice nezdůrazňoval, jeho jméno v kolektivní paměti zůstalo. Dnes známý latinský nadpis kroniky (a jeho rukopisné varianty) obsahující Vavřincovo jméno, stejně jako nadpis Písně o vítězství u Domažlic je dílem teprve opisovače z mladší doby.⁵³ To samé platí i pro další jeho spisy a také pro rukopisný nadpis českého překladu: „*Totoť jest kronyka, kte-*

48 Ironický je např. ve výčtu účastníků koncilu v Kostnici, který je završen prostitutkami, jejichž počet převyšuje všechny ostatní. Jaroslav Goll (ed.), *Vavřince z Březové kronika husitská*, FRB V, Josef Emler – Jaroslav Goll (edd.), Praha 1893, s. 331. Jízlivost zmiňuje např. František ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, Praha 1993, s. 72.

49 Ivan HLAVÁČEK, *Das diplomatische Material in der hussitischen Chronik des Laurentius von Březová*, FD 2, 1976, s. 173–186.

50 Odkazy na zdroje: *Vavřince z Březové kronika husitská*, s. 338, 344; Já skladatele např.: „hoc modo formavi posicionem“, *ibidem*, s. 417.

51 J. GOLL, *Mistr Vavřinec*, s. XXVI.

52 Bohuslav HAVRÁNEK – Josef HRABÁK, *Výbor z české literatury doby husitské I*, Praha 1963, s. 331.

53 Jaroslav GOLL, *Mistr Vavřinec z Březové a jeho spisy*, FRB V, s. XXII–XXIII; XXVI.

*rauž jest sepsal Mistr Vavřinec z Březové [...], které se věci dály v království Českém před spálením božské paměti Mistra Jana Husi a po smrti jeho za času Žižky, kterýžto lituje jeho smrti s jinými bratřími veliké škody znamenité učinil v zemi české s záhubem duchovenství.*⁵⁴ Samotný nadpis je zároveň interpretací kroniky a dokladem její recepce. Jednak zřetelně prozrazuje svůj kališnický kontext (božské paměti Mistra Jana Husi), a to v intencích husitského středu (Žižka učinil velké škody), jednak se odkazuje přímo na autora kroniky, jehož jmenuje (zároveň vychází z formativní předmluvy druhé redakce, v níž Vavřinec zdůraznil zemské škody). Tato i další atribuce jak Husitské kroniky, tak dalších děl Vavřincovi, nikdy neopomíjí uvést Vavřince z Březové jako mistra; jeho autorita nepochybně vyplývala z univerzitního gradu především díky výjimečné roli univerzitních mistrů, již se hrávali v kališnické paměti. Mimo jiné díky tomu, že sami zůstávali společensky aktivní v pokompaktátním období a svým společenským statutem dodávali legitimitu také svým dílům.⁵⁵

Již v 15. století vznikly výpisky z husitské kroniky, které sice Vavřince nejmenují, nicméně původní text interpretují v souladu s historickou pamětí, již konstruoval i Vavřinec.⁵⁶

Závěr

Jedním z cílů této studie je demonstrovat možné interdisciplinární využití naratologických přístupů při studiu středověké historiografie. Tato práce totiž není rozhodně vyčerpávající a snad naznačí další možné interpretační cesty.

Při automatickém ztotožnění autora s vyprávěčem může docházet ke zjednodušení významu textu. Přítomnost „Já“ ve vyprávění není pouze nevědomky sdělenou informací o sobě samém, nýbrž může být i záměrnou formulací s konkrétní funkcí ve vyprávění. Není to vždy jen autorské Já, je to také vyprávěčské Já. Nelze obecně hodnotit význam osobnosti autora jak pro psaní, tak pro recepci textu. Do značné míry totiž závisí na vyprávěcí strategii, k níž se ten který autor

54 J. GOLL, *Mistr Vavřinec*, s. XXXIX.

55 Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemi Koruny české VI.*, Praha – Litomyšl 2007, s. 288n. Zde odkaz na další literaturu.

56 *Výťah z kroniky Vavřince z Březové*, FRB V, Jaroslav Goll (ed.), s. 535–541.

přiklonil, což mimo jiné souvisí i s žánrovým vymezením textu, a do jisté míry také se způsobem psaní historiografie, kdy ve 14. a 15. století rostl význam autora. Konečně strategie souvisí také s kreativitou každého jednoho autora.

Příklad Jana Marignoly tak ukazuje, že vyprávěcí strategie a sebestylizace autora v textu mohly ovlivnit formy recepcce kroniky. Jindy záleží na sociálním kontextu: Vavřinec z Březové svou osobu v kronice nezdůraznil, přesto jeho jméno vytrvalo v kolektivní (kališnické) paměti a jeho pověst autora se nadále udržela, přičemž roli sehrával i jeho status univerzitního mistra. Příklad Dalimila zase ukazuje, že epická forma vyprávění byla založená spíše na „herecké“ funkci vypravěče a především, že příběh zde byl důležitější než ten, kdo jej vypráví. Čtenář se v tom shodl se záměrem autora.

Nechci zpochybňovat důležitost hledání autora díla pro dnešní historiografii. Mým záměrem je jednak připojit další otázku při studiu středověké historiografie (po socio-kulturní funkci vztahu vypravěče a autora) a jednak také přispět k teoreticko-metodologické reflexi hledání autora středověkých historií a kronik, respektive pojmenovat některé limity možností tohoto hledání. Ty se zhmotňují právě v otázkách, jak vlastně při psaní kronikář chápal sám sebe, po-
tažmo jak byl vnímán při recepci textu druhými. Oddělovat autora středověké historiografie od vypravěče téhož díla je nutné do té míry, abychom se mohli ptát nikoliv pouze, kdo je autor, ale také jakým způsobem své dějiny psal.

The chronicler in his work

The issue of the author and narrator

The study is devoted to the issue of relationship between author and narrator in the historiographic texts of the 14th and 15th centuries from the perspective of narratology. The aim of the paper is to contribute to the knowledge of the authority of the medieval historian and their importance in the reception of historiography. In the first part of the study, narrative strategies are observed in chronicles of the so-called Dalimil, Marignola and Laurentius of Březová. What is examined is the mediation of the narration, i.e. the position of the narrator in the text and the specific relationship of narrator and author in historiography. Whereas Dalimil as an author steps into the background to strengthen the epic level of his chronicle, Marignola actively reminds of his authorship and repeatedly steps into the narrative as the composer of the chronicle chosen by Emperor Charles IV. While Laurentius of Březová does not forget to emphasize his eyewitness testimony, he also appears as an observer rather than the creator of the narrative. In the second part of the study, the subsequent medieval reception of the mentioned chronicles is observed, where the influence of the personality of the historian is stressed. In the case of Dalimil, there is recognizable trend to adopt this narrative in various social groups without the author of the text having been important in this reception. Marignola's active entries into the chronicle were distinctly manifested also in the reception of the text – whereas the chronicle as a whole did not achieve a significant manuscript tradition, those passages, which were comprised from the personal rendition of Marignola and which were related to the sovereign ideology of Charles IV, were copied and became components of the manuscript codices and historical anthologies. The success of the Hussite chronicle of Laurentius of Březová then is likely related mainly with the extratextual, public role of university intellectuals in the calixtine movement; his name was almost systematically connected with the copies of his production.

POLITICKÉ A NÁBOŽENSKÉ AKTUALIZACE HUSITSTVÍ V ČESKÝCH KRONIKÁCH NA ROZHŘANÍ STŘEDOVĚKU A NOVOVĚKU

PETR ČORNEJ

Political and religious updating of Hussitism in the Bohemian chronicles at the turn of Middle Ages and the Modern Period:

The study compares the views of the Hussite period in the chronicler's works written down in Latin by the direct actors in events (Vavřinec of Březová, senior of the Taborite church Nicholas of Pelhřimov) and in the Czech-language chronicles created and issued in the second quarter of the 16th century in print (the texts of Martin Kuthen, Bohuslav Bílejovský and Václav Hájek of Libočany). Besides the same moments in the works of the Utraquist authors (emphasis of the importance of Hussitism for the history of mankind in its journey for redemption, Czech messianism), it also notices the differences, especially the tendencies to the fictionalization of the events and fears of the disintegration of church unity (threatened by the appearance of Luther's reformation and the radicalization of Bohemian Utraquism) on the pages of the printed texts.

Key words: Chronicle, history, Hussitism, Utraquism, Compactates, Early Modern Period, Middle Ages

„Rozdíl kronik jest od zákonu Božieho takový [...], že zákon božie jest věc jistá, svatými lidmi spevněná, nemajíc proti sobě žádné miety odpory, ale kroniky nejsou tak jistá věc, [...] neb kroniky jsou jako básně [...]“¹ Slova, kterými mistr Pavel Židek

-
- 1 M. Pavla Židka *Spravovna*, Zdeněk Václav Tobolka (ed.), Praha 1908, s. 78. Židkova biografická data zpřesnila Alena HADRAVOVÁ, *Pavel Židek a jeho encyklopedie Liber viginti arcium (Kniha dvacatera umění)*, in: *Kniha dvacatera umění mistra Pavla Židka. Část přírodovědná*, Alena Hadravová (ed.), Praha 2008, s. 11–21 (zvláště s. 11–12). V předchozí edici se badatelka přidržela ještě Židkova narození roku 1413, avšak záhy objevila, že byl ve skutečnosti o sedm až osm let mladší. EADEM, *Předmluva*, in: Paulerinus (Pavel Židek), *Liber viginti arcium (ff. 185ra–190 rb)*, Alena Hadravová (ed.), Praha 1997, s. VII. Další důvody uvádí Anežka VIDMANOVÁ, *Poznámky k životopisu M. Pavla z Prahy, řečeného Židek*, in: Klára Benešová – Jan Chlábec (edd.), *V zajetí středověkého obrazu. Kniha studií k jubileu Karla Stejskala*, Praha 2011, s. 164–170. Podobně Jiří MATL, *Dva osudy v jednom? Osud největší encyklopedie českého středověku Liber viginti arcium a příběh jejího autora Pavla Židka*

roku 1470 na foliích proslulé *Spravovny* definoval nedokonalost každého historiografického díla a jimiž o půl tisíciletí v podstatě předešel mínění postmoderny, ještě více vyniknou, uvědomíme-li si význam staročeského pojmu *báseň*. Ten v tehdejší češtině (ale i v praslovanštině, staroslověnštině i v jiných jazycích) neoznačoval veršované literární dílo lyrického ladění, nýbrž smyšlenku, pohádku či báchorku.² Skutečnou, úplnou, absolutní pravdu o minulosti zná výhradně Bůh, jenž její podstatu sdělil lidstvu prostřednictvím Písma svatého. Člověk, omezený svými nedostatečnými schopnostmi, minulé děje v celistvosti nikdy neuchopí, ani nepochopí. Vždy je, ať už bezděčně nebo záměrně, vykládá nepřesně. Domyslíme-li Židkův citát do důsledku, nemá vlastně smysl zkoumat pramennou hodnotu kronikářských textů, poněvadž se pravdy stejně nedobereme. Toto rigidní stanovisko, fakticky popírající podstatu historikovy profese, však nesdílím. Ač nevyznávám postmoderní noetickou skepsi a kritiku pramenů provádím, hyperbolicky řečeno, vždy a všude,³ tentokrát se ale přece jen přidržím intence Židko-

---

aneb Když si to s někým rozházet, tak s každým..., in: Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis 4/2011 (Osobnosti na křižovatce dějin), s. 77–91, zvláště s. 80. Z novější literatury k Židkovi například František ŠMAHEL, *Praha minulosti a současnosti očima Pavla Židka*, in: Kateřina Jiřová – Olga Fejtová (edd.), *V komnatách paláců – v ulicích měst. Sborník příspěvků věnovaných Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám*, Praha 2007, s. 79–86; IDEM, *Co bylo před stvořením světa? Nablédnutí do kosmologických záhad českého pozdního středověku*, in: Kristina Kaiserová (ed.), *Nardi aristae. Sborník k sedmdesátým narozeninám Ivana Martinovského, Ústí nad Labem 2007*, s. 11–21.

- 2 Josef JUNGSMANN, *Slovník česko – německý. Díl I. A – J*, Praha 1835, s. 74; Jan GEBAUER, *Slovník staročeský. Díl I [A – J]*, Praha 1970², s. 28; František ŠIMEK, *Slovníček staré češtiny*, Praha 1947, s. 27; Jaromír BĚLIČ – Adolf KAMIŠ – Karel KUČERA (edd.), *Malý staročeský slovník*, Praha 1978, s. 16; Václav MACHEK, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968², s. 47; *Slovník praslowiański. Tom I. A – B*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974, s. 193; *Slovník jazyka staroslověnského – Lexicon linguae palaeoslovenicae I*, Praha 1966, s. 70; *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, Praha 1989, s. 57.
- 3 Svůj názor na postmoderní kritiku historiografie a historiků jsem vysvětlil ve dvou statích. Viz Petr ČORNEJ, *Věčný problém: Jak psát dějiny?*, in: O psaní dějin. Teoretické a metodologické problémy literární historiografie, Kateřina Bláhová – Ondřej Sládek (edd.), Praha 2007, s. 15–40; IDEM, *White nezměnil dějiny, ale pohled na ně*, in: Hayden White, *Metahistorie. Historická imaginace v Evropě devatenáctého století*, Brno 2011, s. 575–600. Následoval jsem tak fundovanou kritiku, s níž (mimo jiné polemicky vůči Whiteovi i Dušanu Treštíkoví) vystoupil Lubomír DOLEŽEL, *Fikční a historický narativ: setkání s postmoderní výzvou*, Česká literatura 50, 2002, s. 341–370; IDEM, *Fikce a historie v období postmoderny*,

vy věty. Tradiční empiricko – kritický přístup, založený na zkoumání detailu, tu ponechávám v pozadí a pozornost úmyslně zaměřuji na otázku koncepční povahy. Zajímá mě, zda a jak husitská historiografie, ukotvená v tradičním křesťanském teleologickém chápání dějin, ovlivnila autory tří významných českých kronik, publikovaných tiskem v letech 1537 – 1541.

Takto definovaný problém má svou logiku, byť se kroniky zrozené v období revolučního husitství a v široce chápaném věku poděbradském, který vymezují roky 1437 – 1471, od prací kronikářů druhé čtvrtiny 16. století v několika ohledech výrazně liší. Historiografické texty husitské doby se vesměs věnují vlastní současnosti ve snaze vydat svědectví o událostech, jež autoři oprávněně považovali za převratné.⁴ Stručně řečeno - po výbuchu husitské revoluce již nic nebylo jako dříve. Podíváme-li se, byť jen zběžně do kroniky Vavřince z Březové,⁵ kroniky takzvaného Starého kolegiáta pražského,⁶ prvních čtyř vrstev *Starých letopisů*⁷ a jejich východočeské větve⁸ i na materiálově koncepční spis seniora tábořské

Praha 2008; IDEM, *Heterocosmica II. Fikční světy postmoderní české prózy*, Praha 2014, zvl. s. 120–149.

- 4 K charakteristice historiografie husitského období přehledně Marie BLÁHOVÁ, *Česká historiografie v husitské revoluci*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – Reformace – Renesance II. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahele*, Praha 1994, s. 439–448; EADEM, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Praha 1995, s. 145–161; Petr ČORNEJ, *Rozhled, názory a postoje husitské inteligence v zrcadle dějepisectví 15. století*, Praha 1986, s. 10–43; Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI. 1437–1526*, Praha – Litomyšl 2007, s. 339–356.
- 5 *Vavřince z Březové Kronika husitská*, FRB V, Josef Emler – Jan Gebauer – Jaroslav Goll (edd.), Praha 1893, s. 327–534.
- 6 *Kronika starého kollegiata Pražského*, FRB VII, Praha, s. d., s. 25–39.
- 7 *Staré letopisy české (Texty nejstarší vrstvy)*, Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová (edd.), Praha 2003 (=FRB. Series nova, tomus II.); *text E Starých letopisů českých* (dále jen SLČ), Národní knihovna ČR, XIX C 21, fol. 49r–117r (druhá vrstva); *Staré letopisy české z vratislavského rukopisu*, František Šimek (ed.), Praha 1937, s. 72–104, 106–111 (třetí, zde ovšem porušená vrstva). Čtvrtou vrstvu obsahuje například text *P SLČ*, Knihovna Národního muzea, V E 24, fol. 149v–157r, respektive *text P' SLČ*, Knihovna Biskupství litoměřického, B I F 54, fol. 147r–154r.
- 8 *Text B SLČ*, Knihovna Národního muzea, II F 8, fol. 192r–207r; *text b SLČ*, Národní knihovna ČR, XIX C 21, fol. 117r–138v; *text S¹*, Knihovna Národního muzea, V E 43, fol. 36r–117r. Z novější literatury k východočeským letopisům zejména Alena M. ČERNÁ, *Le-*

církve Mikuláše z Pelhřimova,⁹ snadno je začleníme pod shrnující, byť poněkud ahistorický termín *Zeitgeschichte*. Dominujícím jazykem těchto prací je, pochopitelně kromě naprosté většiny textů Starých letopisů, latina, doklad, že se tvůrci obraceli ke vzdělanému domácímu, eventuálně zahraničnímu čtenáři ve snaze jej oslovit i přesvědčit o závaznosti husitského programu.

Naproti tomu Kuthenova *Kronika o založení země české* (1539),¹⁰ Hájkova *Kronika česká* (1541)¹¹ a stejnojmenná práce Bohuslava Bílejovského (1537)¹² objímají české dějiny od pohanských, respektive křesťanských počátků až na práh vlastní současnosti. Kuthenovo a Hájkovo dílo naplňuje Židkovu definici *kroniky zvláštní* (my bychom spíše užili pojem *speciální*), konkrétně zemské či státní,¹³ zatímco Bílejovský, jenž svůj text dokončil již roku 1532, se programově omezil na církevní a náboženské dějiny s aktuálním cílem ovlivnit dlouhou i vášnivou diskusi o podobě a směřování kališnické církve, respektive o jejích vztazích k jiným konfesím. V uvedených pracích není široce chápané husitské období výhradním předmětem zájmu, přesto mu všichni tři kronikáři poskytli rozsáhlý prostor. U katolíka Hájka zaujímá 17% a v případě utrakvisty Kuthena zhruba 35% textu, u Bílejovského pak prostupuje celým dílem. O postavení husitství jako stěžejní etapy českých dějin tudíž nemůže být pochyb. Volba češtiny,

---

topis na cestě ke kronice. Počátky beletrizace analistického textu, SMB 4, 2012, s. 259–270; EADEM, „B“ *texty Starých letopisů českých*, HT 18, 2013, s. 37–67.

- 9 *Cronica causam sacerdotum Thaboriensium continens et magistrorum Pragensium ejusdem impugnationes*, in: *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen II* (Fontes rerum Austriacarum, Erste Abtheilung, Scriptores, VI. Band), Constantin Höfler (ed.), Wien 1865, s. 475–822.
- 10 Martin KUTHEN ZE ŠPRINSBERKA, *Kronika o založení země české a prvních obyvatelích jejíh*, Praha [Pavel Severin z Kapí Hory] 1539.
- 11 Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, Praha [Jan Severin mladší – Ondřej Kubeš ze Žípů] 1541. Naposledy dílo v plném rozsahu zpřístupnilo (možná až příliš) moderní vydání pořízené péčí Jana Linky v nakladatelství Academia, Praha 2013.
- 12 Bohuslav BÍLEJOVSKÝ, *Kronika česká*, Norimberk [Václav z Ústí] 1537. Dále odkazují na moderní vydání *Bohuslava Bílejovského Kronika česká*, Ota Halama (ed.), Praha 2011.
- 13 Židek rozlišoval „obecní kroniku“, věnovanou činům císařů a papežů. „těch hlav velikých, které všechen svět ředí a spravují“, zatímco „zvláštní kronika“ se zaměřuje „toliko na jedno království, totižto na české toliko, neb na uherské neb franské nebo anglické [...]“ Viz *M. Pavla Židka Spravovna*, s. 78.

od přelomu 15. – 16. století úředního jazyka zemských institucí,¹⁴ pak prozrazuje programovou orientaci na co nejširší vrstvy etnicky české (převážně nekatolické) společnosti, jež měla prostřednictvím knihtisku obdržet relativně úplně vyprávění svých dějin z pera domácích autorů.

Aktuálnost tohoto počínu byla nepochybná.¹⁵ Konáčův volný překlad díla *Historia Bohemica* Aeneas Silvia Piccolominiho,¹⁶ zahrnujícího dějiny země od pohanských dob k volbě Jiřího z Poděbrad 2. března 1458, vyšel roku 1510,¹⁷ tedy ještě před nástupem luterské reformace, pronikavou radikalizací utrakvismu a posílenou prestiží jednoty bratrské.¹⁸ Práce napsaná z katolického hlediska a ostře kritická vůči husitství a husitům však většinu české společnosti uspokojit nemohla. Tuto skutečnost si uvědomil i kališník Konáč, jehož k vydání zjevně motivovala vidina ekonomického profitu, neboť tištěná, česky psaná kniha, obsahující souvislé i čtenářsky atraktivní vylíčení české minulosti, na domácím trhu chyběla. Proto Piccolominiho antihusitské hroty alespoň na některých místech, ač nikoliv důsledně, otupil. V porovnání s ním formuloval Mar-

14 Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526)*. 4. *Venkovský lid. Národnostní otázka*, Praha 1999, s. 172–173; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny*, s. 487–488.

15 Přehledně k tomu Mirjam BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990, s. 177–180.

16 Moderní kritické vydání textu, napsaného roku 1458, je nyní dostupné i s paralelním německým překladem. Viz AENEAS SILVIUS PICCOLOMINI, *Historia Bohemica. Band 1: Historisch – kritische Ausgabe des lateinischen Textes* (Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Neue Folge. Reihe B: Editionen. Band 20, 1). Besorgt Joseph Hejnic mit einer deutschen Übersetzung von Eugen Udolph, Köln – Weimar – Wien 2005.

17 Eneas SILVIUS, *Česká kronika [Czeska kronyka]*, Praha (U Mikuláše Konáče z Hodiškova) 1510. K povaze Konáčova překladu blíže Milan KOPECKÝ, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova. Příspěvky k dějinám české literatury v období renesance*, Praha 1962, s. 84–107; František ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, in: Aeneas Silvii *Historia Bohemica / Enea Silvio, Historie české*, edd. a překlad Dana Martínková – Alena Hadravová – Jiří Matl, Praha 1998, s. XLIII–XLIV; Josef HEJNIC – Hans ROTHE, *Einführung*, in: Aeneas Silvius Piccolomini, *Historia Bohemica*, Band 1, s. 0212; Eduardo FERNÁNDEZ COUCEIRO, *Český utrakvistický humanismus v literárním díle Mikuláše Konáče z Hodiškova*, Praha 2011, s. 35–47.

18 K dobovým náboženským poměrům například Winfried EBERHARD, *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478 – 1530*, München – Wien 1981; Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.

tin Kuthen svůj cíl, umocněný nesouhlasem národně cítícího utrakvisty¹⁹ s interpretací českých dějin v textech zahraničních katolických autorů, zcela jednoznačně: „*Ač potom též Eneas Sylvius a Antoninus Sabellikus vybravše něco z domácích spisův, což se jim libilo, o národu českém vypsalí. Ale pravda-li jest, což píší, to já těm, kteříž takové jich knihy čítají, k rozjímání spravedlivému připouštím; neb věc jest všem vědomá, že časův předešlých jak mnoho úhlavních nepřátel země tato pro víru jest měla, tak jeden každý z nich, což mohl, na potupu a lebkost národu českého spisoval. Kdež z toho pošlo, že v některých kronikách, zvláště od cizozemcův psaných, nás za zhovadilý národ a božského i přirozeného zákona nemající pokládají.*“²⁰

Navzdory vznešeně znějícím proklamacím, však Kuthen nezapomínal ani na komerční hledisko. Své kompilativní dílko, založené především na výtažích z Pulkaovy *Kroniky české a Starých letopisů*,²¹ sepsal z podnětu knihtiskaře Pavla Severina za pouhý měsíc, pravděpodobně jako doprovodný text k dřevorezovým medailonům dvaapadesáti českých panovníků (včetně kněžny Libuše) a pěti dalších osob.²² O atraktivní knížku, spojující vynikající ilustrace se stručným podáním českých dějin,²³ vzplál ještě před distribucí právní spor mezi knihtiskařem a spisovatelem o počet autorských výtisků, jimiž se tehdy (stejně jako v naší současnosti) běžně kompenzovalo finanční krytí.²⁴ Není divu, neboť analogicky koncipované publikace slaví obchodní úspěchy dodnes. Kuthenova *Kronika*, pyšníci se enormně vysokým nákladem 600 kusů,

19 Kronikář je podle jeho mínění povinen psát u vědomí „přirozené lásky a náchylnosti, kterouž jeden každý k národu svému obzvláštní míti a zachovávatí má [...]“ M. KUTHEN, *Kronika*, fol. A3a.

20 Ibidem, fol. A2b.

21 To doložil už Josef Vítězslav ŠIMÁK, *O kronice Martina Kuthena ze Šprinsberka (Příspěvek k dějinám českého dějepiscectví)*, Časopis Musea Království českého 88, 1914, s. 389–404.

22 Petr VOIT, *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí I. Severinsko – kosořská dynastie 1488 – 1557*, Praha 2013, s. 313. Seznam všech medailonů, jež představují zlom v dějinách českého knižního portrétu, a jejich reprodukce na s. 41–42, 316–322.

23 Petr VOIT, *Česká a německá reformace v ilustraci české knihy první poloviny 16. století*, in: Kateřina Horníčková – Michal Šroněk (edd.), *In puncto religionis. Konfesní dimenze předbělohorské kultury Čech a Moravy*, Praha 2013, zvláště s. 148–149.

24 Podrobně o podstatě sporu P. VOIT, *Český knihtisk*, s. 314.

vyšla dříve než dlouho chystaný Hájkův opus, jemuž mohla konkurovat pouze v komerční rovině.²⁵

I když oba texty naplňovaly široký dobový výměr pojmu kronika,²⁶ rozdíl mezi nimi je očividný. Kuthenova publikace primárně sloužila jako stručný přehled českých dějin, periodizovaný na principu vlády jednotlivých panovníků. To zdůraznil sám autor, když s odvoláním na „Tucydyda, historika řeckého,“ uvedl, že každá kronika „*jest poklad obecní, kterýž vždycky před rukama býti má.*“²⁷ Naproti tomu Hájek nepsal příručku, nýbrž mimořádně rozměrnou knihu, detailně líčící rok po roce historii české země s cílem vytěžit všechny dostupné zdroje a sdělnou, přitažlivou formou petrifikovat prezentovaný obraz minulosti.²⁸ Tomuto cíli odpovídal výjimečný náklad zhruba ve výši jednoho tisíce exemplářů i náročnost podniku, který do té chvíle neměl v historii českého knihtisku obdobu.²⁹ Nedostatek financí a namáhavost tiskařské práce zároveň vysvětlují, proč české prostředí nepřistoupilo k vydání díla, jež by pokrývalo celé české dějiny, už dříve, i když vhodné texty mělo k dispozici.³⁰ Snadno dostupné, jak ostatně naznačuje Kuthenův případ, byly tehdy kodexy obsahující Pulkavovu *Kroniku českou*, na níž v podstatě kontinuálně navazovala analistická *Cronica Bohemorum* a dále různé redakce *Starých letopisů*, dovedené ne-

25 O vyhoceném ideovém střetu mezi oběma díly nelze mluvit (důvody uvádím níže), i když starší badání v tomto smyslu jejich působení interpretovalo. Výrazně například František Mičálek BARTOŠ, *Knihy a zápisy*, Praha 1948, s. 111–117.

26 Milan KOPECKÝ, >>Kronika<< a >>historie<< jako literární žánry epochy renesance, SPFFBU, D 27, 1980, s. 51–60.

27 M. KUTHEN, *Kronika*, fol. A3a.

28 „[...] tu sem práci, s povolením pánuov souducov zemských, Jich Milostí, na se vzal, pustiv se jako bez vesla na moře. Však s radů a pomocí jich shromáždív knih a kronik nemalý počet [...], a tím shromážděním věcí pravých tato vlast naše česká aby zvelebensa byla [...]“ V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, fol. IIIr.

29 P. VOIT, *Český knihtisk*, s. 336–339; 407–408; IDEM, *Hájkova Kronika česká jako dílo českého knihtisku*, in: Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, Jan Linka (ed.), Praha 2013, s. 1365–1382; Jan LINKA, *Kronika česká jako obhajoba řádu*, ibidem, zvláště s. 1383–1401.

30 Pro srovnání s evropskou situací je zajímavá materiálová práce, kterou sepsala Anna-Dorothee VON DEN BRINCKEN, *Die Rezeption mittelleiterlicher Historiographie durch den Inkunabeldruck*, in: Hans Patze (ed.), *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewusstsein im späten Mittelalter (Vorträge und Forschungen)*, Sigmaringen 1987, s. 215–236.

jednou až k roku 1527.³¹ Tímto datem, konkrétně korunovací Ferdinanda Habsburského českým králem, končí své vyprávění i Kuthen s Hájkem.³² Monumentální a stylově jednotné Hájkovo dílo myšlenky na vydání takového souboru definitivně pohřbilo.³³

Předmluvy, jež delším kronikářským textům obvykle předcházejí, často zdůrazňují, že četba historických prací plní několik funkcí. Slouží k uspokojení osobní záliby a poskytuje též cenné poznatky o minulosti, především však přispívá ke kultivaci jednotlivce i společnosti, neboť prostřednictvím konkrétních příkladů nabízí poučení o tom, co je dobré a co zlé, čím by se měl člověk řídit a čeho by se měl vyvarovat.³⁴ Tuto edukativní funkci lze sice odvozovat od ciceronovského kréda o historii jako učitelce života, nicméně po celý středověk a raný novověk obsahovala i vyšší významový plán. Poskytovala pestrý vzorník činů vedoucích k zatracení či naopak ke spasení duše, vlastního smyslu pozemského života každého křesťana.³⁵ I kroniky (obdobně jako většina středověké literární produkce) tak ve své podstatě plnily funkci exempla. Tato duchovní, respektive symbolická rovina nevystává z textů vždy explicitně, často zůstává skryta a někdy ji marně hledáme i v prolozích, nejednou opakujících vžitá topoi.³⁶ Její pří-

31 Blíže Petr ČORNEJ, *Původní vrstva Starých letopisů českých*, in: *Staré letopisy české* (Texty nejstarší vrstva), s. VII–XLIII, zvláště s. XXVI–XXVII.

32 Dosud dochované kodexy obsahující Pulkavovu kroniku a Staré letopisy eviduje Marie BLÁHOVÁ, *Kroniky doby Karla IV.*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, Marie Bláhová a kol. (edd.), Praha 1987, s. 577–579.

33 Petr ČORNEJ, *Staré letopisy ve vývoji české pozdně středověké historiografie*, AUC – Philosophica et historica 1, 1988 (Studia historica XXXII: Problémy dějin historiografie IV), zvláště s. 47–48.

34 Předmluvy (často propojené s dedikacemi) k jednotlivým významným kronikám české proveniencie (Kosmas, tak řečený Dalimil, Pulkava a další) zde není možné rozebírat. Jako pars pro toto uvádím alespoň citát z předmluvy k druhé vrstvě Starých letopisů: „A to proto, jestliže ten, ktož tyto knihy čísti bude a nalezne na kterém člověku co dobrého, ctnostného a řádného i poctivého, aby se téhož nadřel a přichopil. Pakli nalezne a shledá na kterém co nepodobného a neřádného a nešlechtného, aby se toho varoval a ostíehal se vši pilnosti.“ *Text F SLČ*, Moravský zemský archiv Brno, G 10/432, pag. 154.

35 Ilustrativní doklady pod heslem *historia* uvádí *Latinitatis mediū aevi lexicon Bohemorum – Slovnik středověké latiny v českých zemích. Tomus V (Casuncula – collando)*, s. 996.

36 V obecné rovině k tomu Ernst Robert CURTIUS, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998, s. 81–82, 98–102, Miloslav ŠVÁB, *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*, Praha 1966, ke kronikám zvláště s. 126, 151–162, 172–182, 195–197, 219–220.

tomnost však umožňuje zjistit, jaký historický význam kronikáři 15. a 16. století husitství přisuzovali.

Víme-li, že středověcí a raně novověcí dějepisci shledávali své poslání v znamenávání událostí, které ilustrovaly platnost božího záměru, eventuálně se snažili objasnit, jak se evidované děje podílejí na předurčené cestě lidstva ke spášení,³⁷ pak nutně obrátíme pozornost k datům, jimiž texty začínají, popřípadě k zjevným periodizačním mezníkům. Monotematicky laděná Vavřincova kronika, koncentrovaná výlučně na husitský zápas, začíná rokem 1414, spis Mikuláše z Pelhřimova pak rokem 1415. V obou případech je patrné, že autoři pokládali obnovu přijímání pod obojí způsobou, respektive Husovu mučednickou smrt za dějinný zlom, který křesťanstvu poskytl příležitost vrátit se k ideálům apoštolské církve a nastoupit závaznou pouť ke spáse.³⁸ Hus, Jeroným Pražský, Jakoubek ze Stříbra i další příslušníci husitské komunity tu fakticky vystupují v úloze srovnatelné s biblickými proroky, apoštoly, Kristovými učedníky i raně křesťanskými martyry, jejich poslání i činy mají mesianistický ráz.³⁹ Obnovení eucharistie sub utraque specie lze pak chápat jako čin blížící se svým významem nejdůležitějším milníkům biblické historie.⁴⁰

Tento poznatek, vycházející z charakteru středověkého analogického myšlení, sice není originální, avšak jeho zasazení do širších souvislostí umožňuje dosavadní interpretace ještě zpřesnit. Mistr Vavřinec, zastávající v podstatě názory Jakoubka ze Stříbra, vnímal obnovení laického kalicha jako Kristův příkaz (prac-

37 O tom Petr ČORNEJ, *Vavřincova vylidněná Praha*, ČL 52, 2004, s. 301–302; IDEM, *Zrození husitského mýtu: problém optiky*, in: Milan Řepa (ed.), 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly (Moderní dějiny – Supplementum 1), Praha 2008, zvláště s. 86–87.

38 FRB V, s. 329–330; *Cronica causam sacerdotum Thaboriensium*, s. 477–478.

39 Ibidem, s. 476–477 (chvála Husa a Jeronýma i vyzdvižení úlohy husitských kazatelů při nápravě církve a šíření závazného výkladu božího zákona); FRB V, s. 330–344 (Hus a Jeroným), 353, 355, 385, 386 (umučení kněží Jan Chodek, arnoštovický farář Václav, chelčický farář Vojtěch) i jiná místa.

40 Reflexi tohoto přesvědčení v husitském výtvarném umění citlivě analyzovala Milada STUDNÍČKOVÁ, *Jan Hus jako světlo prvního dne. K ikonografii Martinické bible*, in: Zdeněk Víšek – Blanka Hrabánková (edd.), Česká husitská reformace (Slánské rozhovory 2010), Slaný 2011, s. 32–38; EADEM, Středověká vyobrazení Jana Husa – teologické interpretace historických událostí, AUC – HUCP 53/1, 2013, s. 79–92, zvláště s. 80–82.

ceptum Christi), a tudíž jako krok nezbytný ke spáse a nanejvýš potřebný v situaci, kdy se lidstvo i církev ocitly v závěrečném věku svých dějin. Právě husité rozpoznali naléhavost chvíle a zahájili rozhodující zápas s Antikristem, personifikací starého a zkaženého pozemského světa.⁴¹ Po Antikristově porážce pak mělo nastat krátké, jen několik týdnů trvající zklidnění, sedmý věk, předcházející Poslednímu soudu. Tento eschatologický, přesněji řečeno apokalyptický koncept v zásadě vyznával i Mikuláš z Pelhřimova. Mikuláš ovšem historické poslání na strastné pouti za spásou přisuzoval tábořské obci, s níž sdílel „chiliastickou“ představu o druhém, bytí tajném příchodu Kristově, který přispěje k nastolení sedmého, harmonického věku. Tuto tezi, Jakoubek (a ve shodě s ním nepochybně také Vavřínek) odmítal s odůvodněním, že Pán a hlava skutečné křesťanské církve, přijde pouze jednou, až v samotném dějinném finále, jehož čas neznáme.⁴²

Ohlas těchto teologicko – filozofických konceptů, příznačných pro revoluční éru, se do jiných husitských kronik výrazněji nepromítl. Jak Starý kolegiát, tak nejstarší vrstva Starých letopisů, ale též katolík Bartošek i další autoři zahajují své vyprávění novoměstskou defenestrací (30. července 1419), již česká společnost ve své většině pokládala za počátek revoluce,⁴³ v dobovém lexiku patnáct let trvající *búře a války*.⁴⁴

Sílu dějinných představ frekventovaných v předvečer a v průběhu revolučních událostí dokládají ještě po sto letech spisy Bohuslava Bilejovského a Marti-

41 K Jakoubkovu argumentu, že přijímání z kalicha je posilou Kristových rytířů v boji s Antikristem, blíže Dušan COUFAL, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů*, Praha 2012, s. 36.

42 Podrobně tyto názory rozebrala Pavlína CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*, Praha 2013, s. 129–141, 169–184. Zde i důležitý poznatek, že v Jakoubkově i Mikulášově chápání splyval vjedno pátý a šestý věk církevních dějin (v pátém věku působí Antikristovi předchůdci, v šestém pak pozemský svět ovládne samotný Antikrist).

43 Viz FRB VII, s. 25; *Staré letopisy české (Texty nejstarší vrstvy)*, s. 16, 17, 62, 80, 104, 130; *Kronika Bartoška z Drahonice*, in: FRB V, s. 591. K tomu Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V. 1402–1437*, Praha – Litomyšl 2010², s. 361.

44 Viz Petr ČORNEJ, *Vzbúrenie, búře, búřka a husitská revoluce*, in: Pavlína Rychterová – Pavel Soukup (edd.). *Heresis seminaria. Pojmy a koncepty v bádání o husitství*, Praha 2013, s. 111–137.

na Kuthena. Oba utrakvističtí kronikáři symptomaticky přešli jednotlivé historické mezníky (obnova laického kalicha, 6. červenec 1415, 30. červenec 1419) i husitský mesianismus. Význam jeho české, tj. národní komponenty, patrné rovněž v díle Vavřincově i Mikulášově, přitom ještě umocnili.

Kuthen se ve své kronice rázně ohradil proti tupení českého národa a jeho minulosti zahraničními autory, pevně rozhodnut přivést „*utrhače dobré pověsti naši k zahanbení [...]*“⁴⁵ I proto začlenil fiktivní portréty Jana Husa, Jeronýma Pražského a Jana Žižky do ilustrované galerie českých panovníků (kromě tří husitských velikánů se této cti dostalo – zde asi potěším feministky – jen bájně Vlastě)⁴⁶ a dále zdůrazněním husitské, eo ipso české priority při reformním úsilí o nápravu křesťanstva. Jeho osten tu nepokrytě mířil proti Němcům, kteří „*se byli v zemi velmi rozmohli, národ český z strany víry i jinak rozličně utiskali, majíce císaře a všecky téměř potentáty a knížata křesťanská podlé sebe, a to vše z ponuknutí kněžského [...]*“ . Ale „*Bůh všemohúcí, jenž vždycky skrze mdlé a sprostné proti silným a zchytralým pravdy své hájiti ráčí, národu českému pomoc svou dal a nepřátely jich, cizí i domácí (ač mocné), mnohými porážkami skrotil tak, že čemuž se prvé najvíc protivili, k tomu přivoliti i to zchváliti a jim za pravdu dáti museli [...]*“⁴⁷ Luterskou reformaci tedy autor jednoznačně chápal jako dějinnou satisfakci, jíž se Čechům po dlouhých desetiletích dostalo.

I v Kuthenově víceméně letopisné kompilaci jsou jasně patrné stěžejní dějinné milníky. Mám na mysli rok 1400, kdy podle něj začal Hus kázat v Betlémě,⁴⁸

45 M. KUTHEN, *Kronika*, fol. A3b.

46 Pro obchodnický přístup je příznačné, že v podstatně změněné latinské verzi knihy, určené především zahraničnímu publiku a vytištěné roku 1540 pod názvem *Catalogus ducum regumque Bohemorum* v pražské oficíně Jana Hada, zobrazení husitských osobností absentují. Obsah díla podrobně eviduje *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 3. K – M*. Založili Antonín Truhlář a Karel Hrdina. Pokračovali Josef Hejnic a Jan Martínek, Praha 1969, s. 1118.

47 M. KUTHEN, *Kronika*, fol. N2b–N2c.

48 „Léta Páně M^oCCCC. Mistr Jan Hus, muž obcování chvalitebného a pravdy Kristovy věrný vyznavač, počal v Betlémě kázati. A tak obecně o něm jse praví, že dokudž jest kázal na pány, na rytířstvo i na jiné lidi světské, je z hříchův trestaje, dotud ho všichni chválili, ale jakž neřádv kněžských a stavův duchovních pravdou dotekl, tak hned papežem od roty světské jest osočen.“ Ibidem, fol. M2b. Kuthen zde však toliko parafrázuje pasáž *Starých letopisů českých*, obsaženou např. v textu F (Moravský zemský archiv Brno, sign. G10/432), pag. 163–164.

rok 1414, kdy „mistr Jacobellus“ zavedl přijímání těla a krve Páně pod obojí způsobou⁴⁹ a zvláště rok 1419, náležitě graficky zvýrazněný Žižkovým medailonem.⁵⁰ Autorova úcta ke kompakcátům, v nichž spatřoval základní princip náboženského i politického uspořádání Českého království⁵¹ nalezla pak výraz v pozoruhodném momentu státoprávní povahy. Zikmund je pro Kuthena českým králem již od července 1420 (k tomuto datu je zařazen i panovníkův portrét),⁵² nikoliv až od srpna 1436, neboť jihlavské dohody, uzavírající husitskou revoluci, zmlčeně uznaly platnost Lucemburkovy korunovace uskutečněné pod ochranou křižáckých zbraní. Ve výčtu zásadních událostí nemůže Kuthen pominout kutnohorský náboženský mír, který v březnu 1485 znamenal plné uznání kompakcát českými katolíky.⁵³

Bílejevského Kronika česká představuje případ *sui generis*. Její autor, významný kališnický kněz, pojal svůj spis jako historicky založenou obhajobu utrakvismu a zároveň jako polemiku s katolíky, s táborskou konfesí, v níž oprávněně shledával základ radikální varianty utrakvismu, i s jednotou bratrskou.⁵⁴ Tomu odpovídá rozdělení díla do tří knih, z nichž historiografický charakter mají první dvě, zatímco poslední náleží z žánrového hlediska mezi náboženské traktáty. Výstavbou textu i způsobem argumentace připomíná Bílejevský takzvaného Dalimila. Prezentovala-li Dalimilova kronika historicky zdůvodněný politický program české šlechty, pak se Bílejevský snažil doložit na českém území dějinný primát utrakvismu v porovnání s ritem katolické církve a zároveň jeho nepřerušenu existenci již od roku 844 (podle autora od časů Cyrila a Metoděje) až do

49 Ibidem, fol. M4a.

50 Ibidem, fol. N1b.

51 Ibidem, fol. P2b, P3b.

52 Ibidem, fol. N3b.

53 Ibidem, fol. S3a.

54 O Bílejevském psali naposledy Ota HALAMA, *Kněz Bohuslav Bílejevský a jeho Česká kronika*, in: Bohuslava Bílejevského Kronika česká, s. 8–26; Zdeněk V. DAVID, *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*, Praha 2012, s. 155–203. Ze starších badatelů smysl Bílejevského textu plně nepochopil Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Dva příspěvky k dějinám českého dějepisectví. I. Bohuslava Bílejevského Kronika česká*, ČČH 38, 1932, s. 92–102. Adekvátněji si počínal Kamil KROFTA, *Listy z náboženských dějin českých*, Praha 1936, s. 288–301.

vystoupení Jana Husa a Jakoubka ze Stříbra.⁵⁵ Oba mistři uhájili a prosadili dávno utrakvistickou praxi v zápase s nevěrným kněžstvem, vydatně podporovaným Němci, kteří se za vlády Karla IV. (utrakvistický kněz neváhá užít běžnou formulaci) „v Čechách náramně rozmohli [...]“⁵⁶ Ve prospěch této, z našeho pohledu absurdní teze, mluvila každá významnější dějinná událost, již autor ve svém díle uvedl. Jednotlivé zprávy jsou tak (obdobně jako u Dalimila jednotlivé kapitoly, respektive tematické celky)⁵⁷ nositeli dílčích významů, které v souhrnu ústí v celkový význam, tj. v jednoznačné tvrzení o totožnosti utrakvismu s původním křesťanstvím i katolickým náboženstvím: „[...] *my Čechové pod obojí jsme praví římané.*“⁵⁸ Katolická strana, jež se na českém zemském sněmu roku 1531 domáhala navrácení části kostelů a církevních fundací, tak pro svůj požadavek postrádá, alespoň podle Bílejovského, jakékoliv právní i historické argumenty. Jak vidno, i když se autor dovolával husitské devízy „Pravda přemáhá vsudy“,⁵⁹ nakládal se svými bohatými prameny (Vavřinec z Březové, Staré letopisy, Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi, Veršované letopisy, Mikuláš z Pelhřimova, Martin Lupáč, Silviova *Historia Bohemica*), včetně ústní tradice,⁶⁰ nanejvýš účelově.

Bílejovského mytizace revolučního husitství a mesianistický patos, zvláště patrný v adoraci přijímání sub utraque specie jako nezbytné podmínky spasení,⁶¹ emocionalitou předčí i Kuthena, ba dokonce samozného Vavřince z Březové:

55 *Bobuslava Bílejovského Kronika česká*, s. 32–37. Autor Husa prohlašuje za „kněze počestného“, „kazatele mocného“ a „mučedníka svatého“ a právě proto s využitím jeho autority kritizuje remanenční stanovisko a redukci svátostí v případě jednoty bratrské a v dalších radikálně reformačních směrech: „A ač sou jej vglefistů nazývali, on však o svátostech Božích nic lehkého nemluvil, ale věrně napomínal, aby je poctivě přijímali a nábožně jich požívali. Než proti kněžskému neřádu, krve křesťanské vylévání, lakomství, svatokupecství, obzterství, smilstvu, pyše, neposluhování svátostmi a tak zahálení jich tuze dorážel. Ihned také Pán Buoh milostivý zbudil mistra Jakúbka, kněze a muže přímého, ač u protivných potupného.“ *Ibidem*, s. 36–37.

56 *Ibidem*, s. 36.

57 Radko ŠTĀSTNÝ, *Tajemství jména Dalimil*, Praha 1991, s. 41–95.

58 *Bobuslava Bílejovského Kronika česká*, s. 46.

59 *Ibidem*, s. 51.

60 Viz například (z dobových pramenů neznámá) podání o husitských „poutích“ na vrch Bradlo u Kamenice nad Lipou a k sv. Markétě u Horní Cerekve. *Ibidem*, s. 36.

61 *Ibidem*, s. 30, 36, 39, 41.

„Nebo sám Buo h mocný pro pravdu svú bojoval, jako někdy za syny Izrahelské, dávaje na ně hruozu s nebe, že prve než české vojsko, malé Boží stádečko opatřili, až [rozumí se Němci – P. Č.] kakajíc za nohavice, strachem běželi.“⁶²

Bílejevský a Kuthen náleželi k tradičnímu kališnickému směru, který i po nástupu luterství, oživení radikálního utrakvismu a nové profilaci jednoty bratrské lpěl na dikci kompaktát i na charakteristických znacích utrakvismu (česká mše, dětské přijímání, český chrámový zpěv) a současně zavrhoval jiné typicky reformační principy, zvláště učení o remanenci a drastickou redukci svátostí na křest a eucharistii. Pocit ohrožení zásad, na jejichž základě hlavní husitský proud pod Rokycanovým vedením s vypětím všech sil obtížně sjednotil rozličné utrakvistické proudy a jejichž životnost uhájil proti katolickému tlaku, obracel znak obou autorů do nedávné minulosti. Odtud plynul jejich historismus, podtrhující návaznost na ideový odkaz emblematických postav husitského hnutí (Hus, Jeroným, Žižka, Poděbrad, Rokycana) i chápání dějin, v nichž přijímání sub utraque specie patří místo zcela jedinečné. Shodné myšlenkové ukotvení s Vavřincem z Březové, byť poněkud oslabené v eschatologické naléhavosti, poskytuje důkaz, že se kališníci tradicionalisté 16. století považovali za přímé pokračovatele nejsilnějšího husitského směru a vědomí souvislosti s revoluční i poděbradskou fází husitství tvořilo pevnou součást jejich hodnotového světa.⁶³

S husitstvím jako živou složkou náboženského a politického myšlení české společnosti se přirozeně musel vyrovnat též Václav Hájek.⁶⁴ Konvertita, který

62 Ibidem, s. 38.

63 U Kuthena figuruje Jiří Poděbradský symptomaticky jako „stálý milovník kalichu Páně.“ Viz M. KUTHEN, *Kronika*, fol. R3a.

64 Z novější vědecké literatury, která změnila dlouho přetrvávající hyperkritický pohled na Hájka a jeho monumentální dílo viz především Jaroslav KOLÁR, *K podobám epičnosti v Hájkově kronice*, in: Literárněvědné studie. Profesoru Josefu Hrabákovi k šedesátinám, Brno 1972, zvláště s. 66–70; IDEM, *Hájkova kronika a česká kultura*, in: Václav Hájek z Libočan. Kronika česká. Výbor historického čtení, Jaroslav Kolár (ed.), Praha 1981, s. 7–24; Milan KOPECKÝ, *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé hory*, Brno 1979, s. 55–57; Jiří PEŠEK – Bohdan ZILYNSKYJ, *Vztah k městům a problematika pražských dějin doby jagellonské v Kronice české Václava Hájka z Libočan*, PSH 16, 1983, zvláště s. 64–65; Petr ČORNEJ, *Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům husitské tradice*, Praha 1987, s. 68–69; Zdeněk BENEŠ, *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepiscectví*, Praha 1993, s. 66–76; IDEM, *Hájkova Kronika česká a české historické myšlení*, *Studia Comeniana et historica* 29/62, 1999, s. 46–60; IDEM, *Čist Hájka*, in: Literární

v reakci na radikalizaci utrakvismu přestoupil po roce 1521 od kališnictví ke katolicismu, uchovav si kněžské důstojenství, nahlížel zrod husitství a jeho stěžejní zásady nanejvýš kriticky.⁶⁵ Bodem dějinného obratu je v jeho pojetí rok 1400, kdy byl Václav IV. zbaven římského královského důstojenství a kdy se z Anglie vrátil Jeroným Pražský, nadšený pro Wyclifovo učení, jež se však (alespoň podle autora) nesetkalo zprvu v Praze s větším ohlasem.⁶⁶ Jeho rozšíření v Čechách, tvrdí Hájek, mají na svědomí cizinci, konkrétně angličtí studenti.⁶⁷ Ani přijímání pod obojí není žádným českým objevem, nýbrž dílem Němců, „dětinského mistra“ Petra z Drážďan a mistra Jakobella, rodem nikoliv se Stříbra (de Misa), ale z Míšně. Přidáním jediné litery se tak z druhého zakladatele husitství stal rodilý Němec (Jakobellus Misnensis).⁶⁸ I proto Hus, kněz „nábožný a pokorné postavy“,⁶⁹ leč svedený cizími příklady, v kostnickém vězení nad zprávou o zavedení laického kalicha nejásá a naopak si stýská: „Již tomu rozumím, že taková jich všetečnost mne o mé hrdlo připraví.“⁷⁰ Prostě hlavní husitský princip, přijímání sub utraque specie, nevnímá Hájek jako návrat na závaznou cestu spásy, ale vidí v něm cizáckou herezi, která narušila odvěkou pravověrnost českého národa.

To však v žádném případě neznamená, že by husitství jako dějinný fenomén kategoricky odsuzoval. Ani nemohl. Jeho *Kronika česká*, promlouvající k celé-

---

mystifikace, etnické mýty a jejich úloha pro formování národního vědomí. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 20. – 21. 10. 2001 (Studie Slováckého muzea 6), Uherské Hradiště 2001, s. 79 – 83; Jiří PEŠEK, *Václav Hájek z Libočan – vypravěč mýtů i dějin*, in: Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti, Zdeněk Beneš (ed.), Praha 2003, s. 100–110; J. LINKA, *Kronika česká jako obhajoba* vlády, s. 1383–1401.

65 Rozbor Hájkova pojetí husitství podal v sérii studií Jan PODLEŠÁK, *Husitská kronika Vavřince z Březové jako pramen ke Kronice české Václava Hájka z Libočan*, JSH 43, 1974, s. 80–89; *Hájkovy prameny k dějinám husitství*, JSH 48, 1979, s. 224–240; *Jan Hus a Jeroným Pražský v Kronice české Václava Hájka z Libočan*, Zlatá stezka 12–13, 2005 – 2006, s. 299–305. V dalším textu shrnuji poznatky své studie *Hájkův obraz husitské epochy*, in: Na okraj Kroniky české, Jan Linka (ed.), Praha 2015 (= Studia Hageciana I.), s. 83–109.

66 V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, fol. 360v–361r.

67 Ibidem, fol. 363r.

68 Ibidem, fol. 370v–371v.

69 Ibidem, fol. 363v.

70 Ibidem, fol. 371r.

mu českému národu bez ohledu na náboženské rozdělení,⁷¹ je rozhodnou obhajobou *řádu*, tj. politického a náboženského systému českého stavovského (tedy porevolučního) státu i zásad, na nichž spočívá, včetně kompaktát. Ta v Hájkově pojetí, stejně jako v případě Martina Kuthena a Bohuslava Bílejovského, mají trvalou platnost.⁷² Zjištěný společný jmenovatel není náhodný, neboť odráží přesvědčení všech tří autorů, že právě kompaktáta, chápaná v širším slova smyslu (komplex jihlavských úmluv vyhlášených v létě 1436), pojala husity v opětovnou jednotu s obecnou církví. A právě jednotu obecné církve, ohrožovaná dědicí tábořského radikalismu, církví bratrskou a luterány, jimž na kompaktátech nezáleželo, byla pro ně centrální hodnotou, kterou považovali za nezbytné hájit. Mimo rámec obecné církve nelze totiž, jak tvrdil už sv. Augustin, dosáhnout spasení.⁷³ Jednota obecné církve se v tomto pojetí jeví jako záruka stability českého státu i celého křesťanstva.⁷⁴ Bez ohledu na rozmanité aktualizace, jež v textech Bohuslava Bílejovského, Martina Kuthena a Václava Hájka nacházíme, reflektují jejich kroniky, vzdor letným i očividným dotykům s renesancí a humanismem,⁷⁵ obavy ze zhroutení tradičního středověkého universalismu, jenž se zvolna rozpadal pod prvními náporů nové doby.⁷⁶

To byl také důvod, proč se ani jeden ze tří autorů nedržel Žídkova kréda a proč všichni své interpretace předkládali jako nespornou pravdu, byť se často

71 Autor se záměrně obracel ke katolíkům, kališníkům i luteránům, byť věděl, že se vzdor veškerému úsilí nemůže všem „zachovati“ a že nemůže počítat s obecně kladným přijetím své knihy. Viz V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, fol. IIIv.

72 Hájek explicitně říká, že kompaktáta v platnosti „zůstávají až do tohoto času“ a dokonce pomijí fakt, že je papež Pius II. prohlásil za zrušená. Ibidem, fol. 407v, 438r–v. Analýzu Hájkova pojetí řádu podal J. LINKA *Kronika česká jako obhajoba řádu*, s. 1386–1390.

73 Ke složité otázce, do jaké míry měla kališnická církev již reformační charakter, se v pozoruhodné úvaze vyslovil Pavel SOUKUP, *Kauza reformace. Husitství v konkurenci reformních projektů*, in: Heresis seminaria, s. 171–217.

74 *Jednotou* jako teologicko-filozofickým a hodnotovým principem v křesťanském myšlení pozdního středověku a renesančního humanismu se zabýval například Pavel FLOSS, *Mikuláš Kusaňský*, in: Vilém Herold – Ivan Müller – Aleš Havlíček (edd.), *Politické myšlení pozdního středověku a reformace*, Praha 2011 (= Dějiny politického myšlení II/2), zvláště s. 388–389.

75 Zdeněk BENEŠ, *Constanti umanistiche della storiografia ceca del XVI e XVII secolo*, in: Sante Gracioti (ed.), *Italia e Boemia nella cornice del rinascimento Europeo*, Firenze 1999, s. 353–362.

76 Více o tom P. ČORNEJ, *Hájkův obraz*.

ocitali ve fikčním světě. Příčiny tohoto posunu tkvěly ve způsobu jejich práce. Ačkoliv zejména Bílejevský s Hájkem vycházeli z relativně solidní základny a znali většinu textů českého dějepiscetví 15. století, nespokojili se s pouhou kompilací. Při srovnání s historiografií husitské doby nás udeří do očí především tendence k *personalizaci* (a někdy i *personifikaci*) historických jevů, představující rozhodné vykročení směrem k *beletrizaci* látky.⁷⁷ Zvláště král Václav IV., Hus, Žižka, Jiří z Poděbrad a Jan Rokycana se u Hájka (a místy též u Kuthena)⁷⁸ mění ve výrazné literární hrdiny či typy, bez nadsázky opravdové tvůrce dějin a současně reprezentanty hlavních dějinných sil. Z autorského hlediska však plní i další roli. Kronikáři prostřednictvím jejich barvitých osudů přibližují publiku, nejednou v čtenářsky vděčných monologích a dialozích, podstatu pojednávaných problémů.⁷⁹ Vyprávění tak získává patřičné napětí a spád, umocněné i dalšími dynamickými momenty, například pojetím husitství jako vyhraněného česko – německého střetu. Tento pohled plně korespondoval s vyostřenou protiněmeckou

77 K procesu beletrizace viz Milan KOPECKÝ, *Poznámky k vývoji české historické beletrie před-obrozené*, SPFFBU D14, 1967, s. 49–66; Jaroslav KOLÁR, *K typologii české historické prózy z období humanismu*, FHB 11, 1987, s. 345–364 (přetištěno v souboru autorových statí *Návraty bez konce. Studie k starší české literatuře*, Brno 1999, s. 195–207). Kolár tu upozornil, že výrazný náběh k beletrizaci představuje i Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi (na jejíž vydání mimo jiné pomýšlel či je dokonce uskutečnil Kuthen), kterou řadí mezi zábavná literární díla. Kritické vydání tohoto krátkého dílka in: *Staročeské vojenské řády*, (ed.) František Svejkovský, Praha 1952, s. 28–35; *Výbor z české literatury doby husitské II*, Bohuslav Havránek – Josef Hrabák – Jiří Daňhelka a spolupracovníci (edd.), Praha 1964, s. 368–376; *Kronika velmi pěkná o Janovi Žižkovi, čeledínu krále Václava*, Jaroslav Šůla (ed.), Hradec Králové 1979.

78 Sem patří i známý smyšlený dialog mezi Václavem IV. a Žižkou, tvořící předeheru novoměstské defenestrace, tedy zlomového dějinného mezníku. Viz KUTHEN, *Kronika*, fol. N2a.

79 Pro srovnání uvádím, že u Starého kolegiáta, ve dvou nejstarších vrstvách Starých letopisů i u jiných autorů figurují historické osoby jako účastníci zaznamenaných událostí (pouze literárně zdatný Vavřinec z Březové pojal nejvýraznější a nejfrekventovanější postavy cíleně – Zikmunda Lucemburského jako zosobnění antikristovského zla, Žižku a husitské mučedníky jako obránce božího zákona). Personalistické chápání bylo v 15. století běžné v dílech zahraničních autorů píšících o husitství (nejen u Eney Silvia Piccolominiho), kteří do situace v českých zemích hlouběji neviděli a probíhající procesy personalizovali ve snaze je vysvětlit i přiblížit čtenáři (takovou praxi mimo jiné preferuje též současná žurnalistika a publicistika). V Čechách se tento přístup ve vztahu k husitství prosadil až v generaci, která revoluční a „poděbradskou“ fázi husitství neznala z osobní zkušenosti. Blíže Petr ČORNEJ, *Vavřincova vyliďněná Praha*, s. 293–323; IDEM, *Hájkův obraz*, s. 107–109.

notou, zřetelnou i v řadě textů Starých letopisů pocházejících z počátku 16. století. I když antiněmecký tón nechyběl ani v kronikách husitského období, s postupujícím časem zjevně nabýval na síle.⁸⁰ K beletristickým prostředkům samozřejmě patří i exaltované, subjektivně vypjaté komentáře, prostupující celým Bílejevskému spisem. K těmto charakteristickým rysům musíme ještě připočítat přítomnost (dnes již nesnadno rozpoznatelných) autentických vzpomínek, které se podivuhodně prolínají se střípky historické paměti i rozmanitými smyšlenkami.⁸¹ Tato praxe, organicky vyrůstající ze středověkého kulturního podloží, byla pro kronikáře druhé čtvrtiny 16. věku typická a prosazovala se i v jiných literárních žánrech, například v cestopisu.⁸²

Otevřenou, byť notně spekulativní otázkou zůstává, nakolik si autoři tento přesah do fikčního světa uvědomovali a zda tvořil programovou součást jejich vypravěčského záměru, neřku-li manipulativních technik. V každém případě jim velice záleželo, aby čtenáři pokládali jejich texty za historicky spolehlivé, neboť dějiny byly jedním z nejdůležitějších legitimizačních nástrojů. Ve snaze dodat vlastním výkladům na věrohodnosti, zařadil Bílejevský manifestačně na titulní list své publikace husitskou devízu *Veritas vincit*, příznačně umístěnou pod vyobrazení kalicha s hostií, symbolizující závazné chápání božího zákona jako nejvyšší, absolutní pravdy.⁸³ Kuthen zase upozorňoval, že jeho práce spočívá „ne na básnivých rozprávkách, ale na samé pravdě“,⁸⁴ a Hájek dokonce neváhal při-

80 Petr ČORNEJ, *Cizí, cizozemec a Němec*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Váلكovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 97–109. Přetištěno v zprášené podobě v souboru autorových statí *Světla a stíny husitství (Události – osobnosti – texty – tradice). Výbor z úvah a studií*, Praha 2011, s. 253–264.

81 Blíže k problému Petr ČORNEJ, *Kam sahá paměť („Zrádce“ Čapek a svědectví Bohuslava Bílejevského)*, TA 16, 2014, s. 7–28; IDEM, *Hájkův obraz*, zvláště s. 99–100.

82 Rámcově Eduard PETRŮ, *Vzrušující skutečnost. Fakta a fantazie ve středověké a humanistické literatuře*, Ostrava 1984.

83 B. BÍLEJOVSKÝ, *Kronika česká*, fol. a1a. Pro inspiraci nemusel chodit daleko. Velký kalich i s husitskou devízou se skvěl v průčelí Týnského chrámu a je více než pravděpodobné, že symbolem kalicha byly označeny též četné další kališnické kostely. Viz Milena BARTLOVÁ, *Chrám Matky Boží před Týnem v 15. století*, Marginalia Historica 4, 2001, s. 111–136, zvláště s. 124–125.

84 M. KUTHEN, *Kronika*, fol. A4a. O něco dříve (fol. A3a) pak praví: „A jakož do pokladnice žádná mince falešná a neuzitečná se neodkládá, tak v kroniku nic nepravého, nic básnivého

rovnat své dílo k Písmu svatému.⁸⁵ Mým cílem pak bylo ukázat, že kroniky mohou sloužit jako jedinečný pramen k poznání dějin myšlení a dobové mentality. Zda se mi to povedlo, nebo jsem nabídl pouhé „básně“, necht' posoudí čtenáři.⁸⁶

---

a daremního psátí se nemá, než toliko to, z čehož by v věcech případných naučení neb výstra-
ha vzítí se mohla.“

- 85 „Pisma svatá, když sem s pilností čta ohleďoval i rozvažoval, tak jakž úřadu mému náleželo, nic jiného spatřiti sem nemohl, než že ty všechny věci, kteréž sú napsány v Zákoně starém, nic jiného nejsou než kroniky, kteréž předkem od Mojžíše vnuknutím božským sepsány sú, potom i od jiných pro vzdělání lidí budoucích [...] Zákon pak nový, kterýž také nic jiného není než kronika složená z slov a řečí i také skutkuov Pána našeho Ježíše Krista a v pravdě od evangelistuov svatých bez omylu (nám pro správu obcování našeho) zůstavená [...]“ Hájek sám pak psal šest let „věci pravé vyhledávaje a jako jádro vybíraje a plevy neužitečné a básnivé i nepravé věci jako řepíky a kopřivy z zahrady ven vymítaje, tak aby každý čta to, což pravého jest, tím se spraviti mohl, ne tak jako někteří, přiběhše vnaáhle a nepřehlídše pravých kronik, na zlehčení a potupu tohoto slavného národa českého psali [...]“ Přesto zůstal ohledně přijetí svého díla povinně skeptický: „A tak poněvadž netoliko evangelistuom svatým, ale i samému Pánu Bohu, svému Spasiteli (kterýž všechny věci dobře učinil), taková rúhači neodpouštějí, nadto mnohem více mně při tomto spisování rozličné budú nápravy činiti mnozí, a zvláště závistiví a posměvači.“ V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, fol. IIIIr, IIIIv–IIIIbis^r. Viz k tomu i postřehy, které publikoval J. LINKA, *Kronika česká jako obhajoba řádu*, s. 1385–1386.

- 86 Příspěvek vznikl v rámci projektu GA ČR P405/12/4148 *Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období*.

Political and religious updating of Hussitism in the Bohemian chronicles at the turn of Middle Ages and the Modern Period

The study compares the views of the revolutionary Hussite period (defined as 1402–1471) in the chronicles written by the direct actors of the events (primarily university master Vavřinec of Březová and senior of the Taborite church Nicholas of Pelhřimov, but also others) with the image of this epoch in the chronicles created and issued in print in the second quarter of the 16th century (*Kronika o založení země české a prvních obyvatelích jejích* [Chronicle of the Foundation of the Czech lands and their first inhabitants] by Martin Kuthen, *Kronika česká* [The Bohemian Chronicle] by Bohuslav Bílejovský and the homonymous work by Václav Hájek of Libočany). Already the selection of the language is characteristic. Whereas the majority of chroniclers' texts from the Hussite Period are written in Latin with the clear aim to convince the educated domestic and foreign publics of the seriousness of the Hussite programme, the appearance of Czech in the printed chronicles reflects its new role as the official language and the effort to present to the ethnically Czech readers a continuous announcement of Bohemian history from the beginnings to the present and fill in a perceived gap in the book market. The relatively high number of copies also reflected that, in the case of Kuthen's work 600 copies, Hájek's chronicle then perhaps reached as many as 1000 exemplars. An indisputable role was also played here by the reaction to the description of the Bohemian past in the texts of foreign authors, particularly Enea Silvio Piccolomini, whose *Historia Bohemica*, issued in 1510 in a modified Czech translation in print, did not suit the Calixtine-oriented majority of the population with its uncompromisingly critical opinion on Hussitism.

In the case of the Utraquistically-thinking chroniclers of the first half of the 16th century, there is no fundamental difference in the opinion of the historical role of Hussitism in comparison with the conception of the Hussite authors. Kuthen and Bílejovský, just like Vavřinec and Nicholas of Pelhřimov, saw in Hussitism a pivotal historical milestone, by which Christianity returned to the binding path, which is the only one that guarantees redemption. The distinct

displays of Bohemian messianism and manifested national feeling, clearly stronger with the chroniclers of the 16th century, are also related to that. If we leave out *The Hussite Chronicle* by the literarily talented Vavřinec of Březová, the works by the authors, who did not personally experience the already peak phase of Hussitism, show a more distinct tendency to fictionalize the historical events, conditioned also by the transformation of the public and the readers' taste. Even the Catholic Hájek respected the interests of the Calixtine majority, he turned to all of the population of the Kingdom of Bohemia regardless of their confessional differences and recognized the political and religious results of Hussitism, confirmed in the summer of 1436 by the so-called Compactates. He defended their permanent validity, even with respect to the need to maintain the domestic political stability. The Calixtines Kuthen and Bílejovský and the Catholic Hájek agreed on the high assessment of the historical significance of the Compactates also for another reason. The Compactates conceived the Hussites in unity with the general church, threatened by the rise of the Lutheran reformation, the radicalization of Utraquism and the growing popularity of the Brethren Church. The image of the Hussite epoch in the historiographic texts of the 16th century therefore must be perceived as the author's intent, through which the chroniclers often addressed current religious and political events.

ČESKÉ DĚJINY VE SVĚTLE STRATEGIE VYPRÁVĚNÍ *ANNALES* JANA DŁUGOSZE*

JAN PETRÁSEK

Czech history in light of narrative's strategy of Jan Długosz's Annales:

One of the research option of monumental chronicle epos from cracow's canon Jan Długosz *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae* represents relation between cronicle, or it's author and czech history. In his rather negative attitude mainly during time of Hussite's revolution dominated two basic motives – strict accusing Czechs of heresy and at the same time accenting common origin and language alikeness of czech and polish „nation“. Aim of the study is to point out chronicler's using of this two „plot“ while actualising the view in pre-Hussite period and to create a narrative frame of czech historical „story“ in contrast with history of his own land. Outcome of analysis is attempt of uncovering and introducing narrative strategy which Długosz applied during construction of czech's issue chapter chiefly in chronological older part of *Annales*.

Key words: Długosz, middle ages, chronicle, narrative, historiography, Czech, Poland

Středověké narativní prameny pocházející z polského prostředí představují v souvislosti s těsným česko-polským sousedstvím, hojnými oboustrannými styky, poměry či konflikty spolu s politickým a kulturním prolínáním, umocněným společným etnickým a jazykovým původem, jeden z nejdůležitějších zdrojů poskytující možnost reflexe vzájemných vztahů. Interpretace kronikářských textů zároveň s rozkrytím autorovy intence, motivace a jeho politického, sociálního či náboženského ukotvení umožňuje pokusit se z konkrétních střípků – relací díla – složit pestrou mozaiku „obrazu druhého“. ¹ Jednotlivé záznamy vyprávěcího

---

* Tato studie vznikla v rámci projektu OP VK 2.3 „Historizace střední Evropy“ č. CZ.1.07/2.3.00/20.0031, jehož nositelem je Slezská univerzita v Opavě.

1 Ačkoliv ne vždy lze automaticky předpokládat autorovu osobní zkušenost s popisovanou skutečností, lze u kronikářské produkce spíše než o „stereotypu“ ve smyslu neempiricky získaných závěrů hovořit o „obrazu“, jenž jistou zkušenost předpokládá. To však neznamená, že výsledný obraz nemůže být částečně složen ze stereotypů jako „*hotových, zažitých, zjednodušených schémat či klíše*“, viz Luďa KLUSÁKOVÁ – Markéta KŘÍŽOVÁ – Karel KUBIŠ – Miloš ŘEZŇÍK – Daniela TINKOVÁ, *Namísto úvodu: „My“ a „Oni“ – náčrt teoretické refle-*

pramene mohly čtenáři předkládat historii určitého subjektu ve „formě obsahu“, jež jsme se dnes naučili označovat pod pojmem příběh. Zároveň v sobě primárně nesly jistou míru autorovy tendence (např. ve způsobu práce s textem a jeho předlohami či prameny), se kterou konstruoval svou literární výpověď a spojoval určité tematické celky v jeden narativní rámec.² Předkládaná studie prezentuje pokus o částečné rozkrytí využívání této narativní strategie, resp. strategií v případě českých dějin představených v monumentálním kronikářském eposu krakovského kanovníka Jana Długosze z druhé poloviny 15. století,³ jež dnes vystupuje pod již takřka ustáleným názvem *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*.⁴

Výchozí badatelskou základu pro studium o životě a díle tohoto pozdněstředověkého dějepisce tvoří bohatě zastoupená tzv. *studia Dlugossiana*, jež se těšila značnému zájmu historické obce, přirozeně nejvíce v domácím polském prostředí. Její základy položil v závěru 19. století nejprve kritický rozbor přibližně prvních devíti knih kroniky z pera A. Semkowicze a nedlouho poté i dodnes zásadní studie M. Bobrzyńského a S. Smolky, jež vedle informací o Długoszově životě shrnuje i jeho tendence a vlivy na styl tvorby.⁵ Sumarizující znalosti o osobě

---

xe problematiky, in: *Obraz druhého v historické perspektivě II. Identity a stereotypy při formování moderní společnosti*, AUC, Philosophica et Historica 5/1999, *Studia historica* LII, Praha 2003, s. 14; srov. též L. KLUSÁKOVÁ, *Stereotyp nebo obraz druhého?*, in: *Obraz druhého v historické perspektivě*, AUC, Philosophica et Historica 1/1995, *Studia Historica* XLI, Praha 1997, s. 7–10.

- 2 Lze v tomto případě hovořit o narativu složeném z formy obsahu (příběhu) a formy výrazu (diskurzu), viz Seymour CHATMAN, *Příběh a diskurz. Narativní struktura v literatuře a filmu*, Brno 2008, s. 18–25.
- 3 Rozsáhlé kronikářské dílo, čítající podle vzoru Tita Livia 12 svazků, je od biblických počátků dovedeno až do samotného sklonku autorova života v roce 1480.
- 4 Cituji podle nejnovější edice *Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, 1–2, Varsaviea 1964; 3–4, Varsaviea 1970; 5–6, Varsaviea 1973; 7–8, Varsaviea 1975; 9, Varsaviea 1978; 10 (1370–1405), Varsaviea 1985; 10–11 (1406–1412), Varsaviea 1997; 11 (1413–1430), Varsaviea 2000. Dále jen jako *Annales*.
- 5 Alexander SEMKOWICZ, *Krytyczny rozbiór Dziejów polskich Jana Długosza (do roku 1384)*, Kraków 1887; Michał BOBRZYŃSKI – Stanisław SMOLKA, *Jan Długosz. Jego życie i stanowisko w piśmiennictwie*, Kraków 1893. Ještě dříve věnoval Długoszovi prostor rakouský historik Heinrich ZEISSBERG, *Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters*, Leipzig 1873.

a díle kronikáře poté byly v následujících sto letech několikrát předloženy v dalších zpracováních.⁶ Současnou, rozsáhlejší a běžně dostupnou monografií dnes historická obec stále postrádá.

Přesto však především polská historiografie disponuje rozsáhlým korpusem studií, jejichž autoři se ve své době pokoušeli o novější metodologické přístupy v bádání nad krakovským kronikářem a zkoumali jeho osobnost a literární produkci v celé škále otázek, z různých úhlů pohledu či tematických okruhů. Prvotní impuls v tomto případě představuje pokus I. Chrzanowského o charakteristiku Długosze jako člověka,⁷ následovaný prací A. Strzelecké o jeho recepci humanismu, jež navazovala na začínající výzkum v otázce kronikářových antických vzorů.⁸ M. Koczerská poté přispěla studií z kategorie dějin mentalit.⁹ S počátkem 80. let minulého století lze zaznamenat v souvislosti s výročím kronikářova úmrtí zvýšenou pozornost věnovanou autorovi *Annales*, jež se projevila především ve vydání dvousvazkového sborníku „długoszovských“ studií. Pro účel zvoleného tématu připomeňme zejména příspěvky S. Gawędy, S. Grzybowského, D. Turkowské a U. Borkowské.¹⁰ Slezskou problematiku v textu kroniky později

-
- 6 Jan DĄBROWSKI, *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław 1964, s. 189–240; Julia MRUKÓWNA, *Jan Długosz. Życie i twórczość*, Kraków 1972; Józef MIKOWSKI, *Jan Długosz*, Warszawa 1988; Marian PLEZIA, *Jan Długosz*, in: *Pisarze staropolscy 1*, Stanisław Grzeszczuk (ed.), Warszawa 1991, s. 132–173; Stanisław GRZYBOWSKI, *Jan Długosz*, Kraków 2003.
  - 7 Ignacy CHRZANOWSKI, *Jan Długosz. Próba charakterystyki człowieka*, in: *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby 2*, Kraków 1938, s. 99–115.
  - 8 Anna STRZELECKA, *Długosz w świetle nowych badań*, *Nasza Przyszłość*, *Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce 7*, Kraków 1958, s. 497–504.
  - 9 Maria KOCZERSKA, *Mentalność Jana Długosza w świetle jego twórczości*, *SŻ* 15, 1971, s. 109–140.
  - 10 Stanisław GAWĘDA, *Ocena niektórych problemów historii ojczyzny w „Rocznikach” Jana Długosza*, in: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza 1*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego DLXI, *Prace Historyczne* 65, 1980, s. 181–201; Stanisław GRZYBOWSKI, *Natura, człowiek i postęp w Długoszowym średniowieczu*, in: *Jan Długosz. W pięćsetną rocznicę śmierci*, F. Kiryk (ed.), Olsztyn 1983, s. 97–114; Danuta TURKOWSKA, *Jak Długosz pisał swoją historię*, *Ziemia Częstochowska* 14, 1984, s. 51–56; Urszula BORKOWSKA, *Historiograficzne poglądy Jana Długosza*, in: *Długossiana 2*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego DCCII, *Prace Historyczne* 76, 1985, s. 45–69.

podrobila zkoumání W. Szelińska¹¹ a U. Borkowska představila pro náš účel nesmírně důležitý rozbor církevních fenoménů s důrazem na reflexi světa mimo katolické prostředí.¹²

Pozornosti historiků nešla v průběhu času pochopitelně ani pramenná základna *Annales*. I. Zarębski doplnil studii týkající se vztahu krakovského kronikáře a Enea Silvia Piccolominiho o seznam doposud nezaznamenaných Długoszových „výpůjček“ právě z *Historica Bohemica*.¹³ Na neúplný Semkowiczův rozbor navázal nejprve S. Kuczyński a autorský kolektiv pod vedením J. Dąbrowského následně vypracoval dva svazky kritické analýzy zbývajících částí kroniky.¹⁴ Bázi pramenů použitých při tvorbě českých relací podrobil analýze S. Solicki a podal její vyčerpávající soupis.¹⁵ Mimo jiné dokázal i užší provázanost nejstarších českých dějin představených v *Annales* s dílem Přibíka Pulkavy, oproti dosud uvažovanému primárnímu využívání Kosmovy kroniky a jako první podal důkazy o Długoszově znalosti Dalimilovi kroniky. Solicki rovněž podrobil zkoumání způsob a metodu kronikářovy práce při tvorbě zahraničních kapitol *Annales*.¹⁶

11 Waclawa SZELIŃSKA, *Śląsk w piśmiennictwie Jana Długosza*, Kraków 1993.

12 Urszula BORKOWSKA, *Treści ideowe w dziełach Jana Długosza. Kościół i świat poza kościołem*, Lublin 1983.

13 Ignacy ZARĘBSKI, *Stosunki Eneasz Sylwiusza z Polską i Polakami*, Kraków 1939.

14 Stefan M. KUCZYŃSKI, *Rozbiór krytyczny roku 1385 „Dziejów polskich“ Jana Długosza*, SŻ 3, 1958, s. 213–254; *Rozbiór krytyczny Annalium Poloniae Jana Długosza z lat 1385–1444*, t. I., Stanisław Gawęda – Krystyna Pieradzka – Janina Radziszewska – Katarzyna Stachowska – Jan Dąbrowski (edd.), Wrocław – Warszawa – Kraków 1961; t. II., Stanisław Gawęda – Krystyna Pieradzka – Janina Radziszewska – Jan Dąbrowski (edd.), Wrocław – Warszawa – Kraków 1965.

15 Stanisław SOLICKI, *Źródła Jana Długosza do problematyki czeskiej*, Wrocław 1973.

16 IDEM, *Metoda pracy nad dziejami obcymi w Annales Poloniae Jana Długosza*, SŻ 22, 1977, s. 105–109. V pasážích dotýkajících se české historie se Długosz – pokud to bylo možné – opíral primárně o jeden pramen a ten eventuelně doplňoval pro něj vhodnými údaji z jiného zdroje. V případě kroniky Piccolominiho, kterou nabył až v pokročilém stádiu práce, připojoval její nové informace ve formě vsuvek na konec kapitol již hotové redakce textu. Přestože autor v předmluvě deklaruje, že se neřídí „*non longius amore quam veritate*“ (viz *Annales I*, s. 58), pečlivě ze svých pramenů vybírá pro vyznění díla vhodné pasáže a naopak neguje ty, které by mohli tuto intenci narušit.

Nebyly to však pouze prameny, které poskytovaly autorovi *Annales* široký přehled v české problematice, ale rovněž i jeho úzký vztah a kontakty se zeměmi Koruny české.¹⁷ Snad k prvotnímu seznámení Długosze s Čechy a zároveň i s husitským učením mohlo dojít již za jeho nedokončeného studia na univerzitě v Krakově. V průběhu své téměř čtvrt století trvající práce v kanceláři krakovského biskupa Zbyhněva Olešnického se pozdější kronikář setkával s českými delegacemi v polské metropoli a v rámci své diplomatické činnosti, během které bychom jej mohli například nalézt v Bytomi při jednáních mezi vyslanci Kazimíra Jagellonského a Jiřího z Poděbrad. Po smrti Olešnického v roce 1455, kdy opustil biskupskou kancelář a započal pětadvacetiletou práci nad svým stěžejním dílem, se sice načas ocitl v důsledku sporu o obsazení uvolněného biskupského stolce v panovníkově nemilosti a ve vyhnanství, po návratu do královských diplomatických služeb kromě jiného Długosz podnikl v roce 1467 první cestu do Prahy¹⁸ a jednal v roli prostředníka mezi Poděbradem a katolickou ligou rovněž v Jihlavě, Břehu a Vratislavi. Nová role vychovatele královských synů autora *Annales* uvedla do vírů rokování o získání svatováclavské koruny, která nakonec roku 1471 vyústila v Długoszův příchod do Prahy se svým světcem a novým českým panovníkem Vladislavem Jagellonským. Po odmítnutí osiřelého pražského arcibiskupství po Janu Rokycanovi ještě stihl krakovský historik ve službách mladého Jagellonce jednání v Nise a v Opavě s prostředníky Matyáše Korvína, než v roce 1480 uzavřel jak svůj život, tak i své kronikářské dílo.¹⁹

I takto nezbytně zkrácený nástin Długoszových bohatých vztahů s českými zeměmi, které z něj učinily „znalce českých otázek“,²⁰ naznačuje východiska při utváření jeho poměru k Čechům, jenž našel svůj výraz rovněž na stránkách *Annales*. Zázemí krakovské univerzity, status katolického duchovního a zároveň mnohaleté pracovní působení v kanceláři svého „duchovního vůdce“,²¹ faktické-

17 Osobní styky s Čechy a českými zeměmi shrnul Stanisław SOLICKI, *Kontakty osobiste Jana Długosza z Czechami*, AUW 70, Historia 14, 1968, s. 147–177.

18 Politická jednání v Praze roku 1467 představila Anna STRZELECKA, *Kontakty Długosza z Pragą*, in: Studia z dziejów kultury i ideologii. Ofiarowane Ewie Maleczyńskiej w 50 rocznicę pracy dydaktycznej i naukowej, Wrocław – Warszawa – Kraków 1968, s. 164–179.

19 M. BOBRZYŃSKI – S. SMOLKA, *Jan Długosz*, s. 84–147.

20 S. SOLICKI, *Kontakty osobiste*, s. 157.

21 U. BORKOWSKA, *Treści ideowe*, s. 149.

ho tvůrce polské zahraniční politiky druhé čtvrtiny 15. století a rozhodného odpůrce kalicha, krakovského biskupa a kardinála Zbyhňeva Olešnického,²² to vše muselo formovat kronikářovo stanovisko k husitské nauce, jež bylo později v případě Jiřího z Poděbrad utvářeno rovněž postojem papežské stolice. Bohatá obeznámenost s českým prostředím u něj na druhou stranu umocňovala pocit jisté pokrevní příbuznosti mezi oběma „národy“,²³ jejímž nejhmamatelnějším projevem byla jazyková podobnost.²⁴ Tento ambivalentní Długoszův postoj k českým zemím v husitském období je na stránkách kroniky patrný na první pohled. Na některých místech vystupuje z textu *Annales* pocit blízkosti, vyjádřený odkazy na jazykovou podobnost a společný slovanský původ,²⁵ na jiném zase

-
- 22 K antihusitské činnosti biskupa podrobněji Paweł KRAS, *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998, s. 244–249; M. BOBRZYŃSKI – S. SMOLKA, *Jan Długosz*, s. 169–177. K osobě Olešnického blíže např. Maria KOCZERSKA, *Zbigniew Oleśnicki i kościół krakowski w czasach jego pontyfikatu*, Warszawa 2004.
- 23 Možnosti a rozsah studie neumožňuje detailněji podrobit zkoumání užívání termínů *gens*, *natio* aj. v případě Čechů v jednotlivých relacích kroniky, odkazují zde na výsledky rozboru u Jadwiga KRZYŻANIAKOWA, *Pojęcie narodu w „Rocznikach“ Jana Długosza. Z problemów świadomości narodowej w Polsce XV wieku*, in: *Sztuka i ideologia XV w.*, Warszawa 1978, s. 135–153 a Sławomir GAWLAS, *Świadomość narodowa Jana Długosza*, *SŻ* 27, 1983, s. 3–65. K otázce *gens* a *natio* v 15. století v Polsku srov. též Stanisław KOT, *Świadomość narodowa w Polsce w. XV–XVII*, KH 52, Lwów 1938, s. 18–21. Obecně ke středověkému národu na příkladě husitských Čech podrobně František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000. K utváření západoslovanských národů v raném a vrcholném středověku blíže František GRAUS, *Nationenbildung der Westslawen im Mittelalter*, Sigmaringen 1980.
- 24 Srovnávací analýzu národnostního citění v Čechách a v Polsku s akcentem na 15. století představil Roman HECK, *Świadomość narodowa i państwowa w Czechach i w Polsce w XV wieku*, in: *Pamiętnik X powszechnego zjazdu historyków polskich w Lublinie, Referaty I*, Warszawa 1968, s. 126–151; IDEM, *Uwagi o rozwoju polskiej i czeskiej świadomości narodowej w średniowieczu*, in: *Studia nad rozwojem narodowym Polaków, Czechów i Słowaków*, Prace Polsko-Czechosłowackiej Komisji Historycznej, Roman Heck (ed.), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976, s. 5–24. K počátkům „slovanské vzájemnosti“ mezi Čechy a Poláky zejména ve 13. století srov. Antoni BARCIAK, *Problemy świadomości narodowej w stosunkach czesko-polskich w średniowieczu*, in: *Czechy i Polska. Na szlakach ich kulturalnego rozwoju*, Jerzy Wyrozumski (ed.), Kraków 1998, s. 43–52.
- 25 U. BORKOWSKA, *Treści ideowe*, s. 147. Autorka k těmto projevům přidává i předurčení obou národů k vystoupení proti společnému nepříteli – Němcům.

hluboké odcizení způsobené averzí k husitskému učení, jež chápal jako herezi.²⁶ Zatímco projevy sympatie jsou v díle vyjádřeny lítostí nad nešťastným osudem kdysi slavného a významného českého království tvořeného šlechtickým a rozumným národem,²⁷ ve vykreslování husitského učení a jeho projevů Długosz s neskrývanou nechutí předložil jeho neutěšený a odpudivý obraz.²⁸

Čtenář se s hlubokou antipatií kronikáře k české „nákaze“ nesetkává pouze v relacích dotýkajících se událostí 15. století bezprostředně spjatými s projevy husitské hereze, ale je mu na několika místech *Annales* s předstihem představen osudný úpadek českého království.²⁹ Tato Długoszova neochota objektivního pohledu a nutkání vidět dokonce dávnou minulost prizmatem husitského odstěpení³⁰ se však neprojevuje pouze explicitními narážkami nastiňujícími teprve budoucí události, negativní nastavení k Čechům je v kronice takřka všudypřítomným elementem. Komplexnější analýzu českých relací v *Annales* provedl již v 60. letech minulého století J. Mikulka.³¹ Zároveň neopomenul nastínit způsob Długoszovy práce s prameny a jeho tendenčnost. Důvody negativního nastavení k českým dějinám spatřoval v kronikářově snaze neohrozit slávu a lesk polského

26 Srov. též Paweł KRAS, *Wizerunek Czecha-heretyka w Polsce doby rewolucji husyckiej*, in: Pola-ków i Czechów wizerunek wzajemny (X–XVII w.), Wojciech Iwańczak – Ryszard Gładki-ewicz (edd.), Wrocław – Warszawa 2004, s. 83.

27 *Annales XI*, s. 59.

28 Stanisław BYLINA, *Wizerunek heretyka w Polsce późnośredniowiecznej*, *Odrodzenie i Reforma-cja w Polsce 30*, 1985, s. 17 hovoří o Długoszově snaze co nejvíce zdeformovat české od-padlivci od církve a ukázat tak jeho škodlivou a destruktivní povahu. Paweł KRAS, *Furor Hussitarum – husytyzm w wybranych relacjach dziejopisarskich z XV wieku*, in: *Uniwersalizm i regionalizm w kronikarstwie Europy Środkowo-Wschodniej*, Urszula Borkowska (ed.), Lublin 1996, s. 94 poukazuje na charakteristickou vnitřní logiku husitských relací, která od-haluje zřetelný plán kronikáře a vynucuje si tudíž příslušná kompoziční opatření.

29 K roku 1311: „et presertim sub Wenczeslao quarto, in variis hereses atque errores prolapsa est quos sub diversis regibus et annis multis, ut in sequentibus narrabimus, tenuit, practicavit et dogmatisavit“, viz *Annales IX*, s. 73. K založení univerzity v Praze dodává, že po padesáti le-tech upadla „a peste heretica exterminatum perit“, viz *Annales IX*, s. 306. Při založení kar-touzského kláštera nedaleko Gdaňsku a osazeného mnichy z Prahy připouje zmínku o poz-dějším propuknutí hereze v Čechách, viz *Annales IX*, s. 78.

30 U. BORKOWSKA, *Treści ideowe*, s. 146.

31 Jaromír MIKULKA, *Annales Jana Długosza a Czechy*, *Odrodzenie i reformacja w Polsce 8*, 1963, s. 19–38; shrnutí tématu rovněž v IDEM, *Letopisná literatura v Čechách a v Polsku o vzájemném poměru obou národností*, *Slavia 32*, č. 4, 1963, s. 481–513.

„státu“; a to nejenom tehdy, kdy šlo o vzájemné sousedské vztahy, ale rovněž ve vnitřních českých záležitostech, kdy měl dle Mikulky vybírat takové informace, jež nemohly zastínit vznešenost Polska. Zatímco český historik viděl důvody nepříznivého stanoviska Długosze k Čechům především ve vrozené antipatii k místnímu kacířství, byt dle jeho soudu v tomto případě hrál nezanedbatelnou roli jeho živý temperament,³² R. Kościelny ve snaze zmírnit kronikářův nepřející přístup uvažoval o jeho úsilí o „polonizaci“ Slovanů, jež nalezla výraz rovněž ve vztahu k Čechům. Jejich dějiny měly ležet ve stínu mocnějšího a vznešenějšího Polska, přičemž jejich záporné vlastnosti kontrastovaly s přednostmi vlastního národa. Připomínaný společný slovanský původ nese dle Kościelného v *Annales* politický význam, zatímco antipatie k husitské herezi má především kontrastovat s domácí pravověrností.³³

Záměrem studie není předložit opětovně seznam relací reflektující české dějiny a česko-polské vztahy v kronice, ani snaha o nalezení vysvětlení autorovy tendenčnosti. To vše již bylo spolu s poukazem na pečlivou selekci pramenů a informací z nich čerpaných dřívější historiografií reflektováno. Cílem následujících řádků bude pokus prokázat užívání opakujících se motivů společného původu a antipatie k husitství pro konstrukci narativní strategie v *Annales*, jež sloužila Długoszovi k inscenaci české historie v rámci jeho tvůrčího záměru a k vyrovnání se s často nevyhovujícím zněním své pramenné základny. Její kritikou a zejména komparací kronikářových předloh s textem sledovaného díla bylo možné vypořádat míru autorovi invence a na jejím základě způsob a případnou proměnu vyprávění.³⁴ Jejich souhrnný přehled umožnil analyzovat naraci v celé šíři kroniky a konstruovat příběh, do kterého Długosz zasazuje tu více, tu méně jednotlivé upravené relace.³⁵ Nejvýrazněji lze postihnout tento rámeček vy-

32 IDEM, *Annales Jana Długosza*, s. 37.

33 Robert KOŚCIELNY, *Jan Długosz a Czechy w świetle Annales*, *Zeszyty Naukowe* 14, *Szcze- cińskie studia historyczne* 1, Szczecin 1987, s. 29–45.

34 Všeobecně k výstavbě narace, jejím složkám a prostředkům podrobně Seymour CHATMAN, *Příběh a diskurz*; IDEM, *Dohodnuté termíny. Rétorika narativu ve fikci a filmu*, Olo- mouc 2000; Robert SCHOLEN – Robert KELLOGG, *Povaha vyprávění*, Brno 2002; Petr A. BÍLEK, *Hledání jazyka interpretace k modernímu prozaickému textu*, Brno 2003, s. 120–178.

35 Je třeba brát v potaz, že ačkoliv české relace byly v kronice po domácích nejhojněji zastoupeny a byly uváděny v určitém roce hned za polskými kapitoly (jak ostatně sám autor v předmlu-

právění v úvodních pasážích *Annales*, jež poskytly kronikáři rozsáhlý manévrovací prostor pro aktualizaci a ve kterých autor kroniky transformoval mytologické počátky obou zemí, vypořádával se s církevní vyspělostí raného českého „státu“ a popisoval konfliktní soupeření mezi Polskem a českými zeměmi, zejména v 11. a 12. století.

Hovoříme-li o narativní strategii díla, která předpokládá svého „implikovaného čtenáře“,³⁶ je třeba se rovněž tázat po autorově uvažovaném okruhu odběratelů a funkci středověké literatury vůbec.³⁷ V našem případě můžeme při hledání odpovědi na otázku, proč a pro koho Długosz psal, vycházet ze samotné předmluvy díla.³⁸ Vedle objasňování svého *causa scribendi* – znovu vzkřísit a uctít přeslavné a pozoruhodné činy, jež zůstaly v nepaměti a na rozdíl od jiných národů nebyly v Polsku opěvované – se autor *Annales* dotknul taktéž praktického rázu historie, kterou je důležité znát zejména z důvodu správného řízení země.³⁹ Právě v okruhu vyjmenovaných „*proceribus, satrapis, optimatibus et alumpnis*“ je třeba hledat potenciaální čtenářstvo a posluchačstvo kroniky,⁴⁰ kterému je adresován její didaktický a politicko-pragmatický charakter a přizpůsoben způsob vyprávění.

---

vě deklaruje: „non solum Polonorum res gestas perscripserim, sed etiam Bohemorum, Hungarorum, Ruthenorum, Pruthenorum, Saxonum, Lythwanorum, Romanorum insuper pontificum atque imperatorum et regum [...]“, viz *Annales I*, s. 62.), stěžejní osou vnějších vztahů Polska bylo v kronice soupeření s Řádem německých rytířů. K poměru zahraničních relací srov. S. SOLICKI, *Źródła*, s. 6.

36 Ve smyslu vždy přítomného publika vyžadovaného samotným narativem díla, viz S. CHATMAN, *Příběh a diskurz*, s. 156.

37 V obecné rovině k funkci pozdněstředověké dějepisné produkce blíže František GRAUS, *Funktion der spätmittelalterlichen Geschichtsschreibung*, in: *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewusstsein im Späten Mittelalter*, Vorträge und Forschungen 31, Sigmaringen 1987, s. 11–55. Pro dřívější období srov. též Hans-Werner GOETZ, *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewusstsein im hohen Mittelalter*, Berlin 1999.

38 Je však nutné v těchto případech rozlišovat mezi skutečným autorovým záměrem a exordialní topikou; k tomu blíže Ernest Robert CURTIUS, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998, s. 98–102.

39 *Annales I*, s. 51–55. K humanistické inspiraci k výchovné funkci v předmluvě díla blíže Anna ROGALANKA, *Przedmowa Długosza do „Dziejów Polski“*, RH 19, 1952, s. 83–85. Antické a humanistické vzory v předmluvě shrnul Tadeusz ULEWICZ, *Historycznoliterackie zapleczko listu dedykacyjnego Długosza do Zbigniewa Olesnickiego*, in: *Długossiana 2*, s. 33–42.

40 „[...] lectoribus et auditoribus“, viz *Annales I*, s. 51.

Zaměříme nejprve pozornost na společný původ obou „národů“. V kronice několikrát akcentované „*eiusdem lingnarii et eiusdem nationis*“⁴¹ nutně předpokládalo ustanovení bájného společného předka. V tomto případě se Długosz opřel o vývod Slovanů zaznamenaných ve *Velkopolské kronice*⁴² a nově vylíčil především původ eponymů českého a polského „státu“.⁴³ Odstranil z pověsti Rusa a nově do ní zasadil nevyrovnaný sourozenecký vztah mezi Čechem a Lechem. Čech v kronikářově pojetí vystupoval nejenom jako mladší bratr, ale rovněž byl podřízen staršímu Lechovi, jenž rozhodoval o osudu svého sourozence a teprve s jeho souhlasem bylo Čechovi dovoleno vystavět Prahu a nově též Velehrad.⁴⁴ Hned z počátku kroniky je tak čtenáři jasně dáno na srozuměnou, v jakém poměru se obě země nacházejí. Lze v tomto případě uvažovat o jisté aluzi na pozdější rozpolcenost české země mezi katolíky a kališníky, kdy prvně jmenovaná část společnosti spatřuje vyřešení situace v nabídnutí vlády sousednímu panovníkovi – staršímu bratrovi.⁴⁵

Rovněž pověst o Krokovi posloužila Długoszovi v jeho tendenci představit Čechy jako podřízené staršímu a mocnějšímu sousedovi. Tento případ názorně ilustruje autorův pramenný eklekticismus. Verze Příbika z Pulkavy, jež líčila Kraka – zakladatele Krakova – jako bratra či otce českého Kroka,⁴⁶ nemohla záměru

41 *Annales VI*, s. 249.

42 *Chronica Poloniae Maioris*, MPH Series Nova – VIII, Brygida Kürbis (ed.), Warszawa 1970, s. 5. K samotné kronice Brigida KÜRBIŠ, *Studia nad Kroniką Wielkopolską*, Wydział historii i nauk społecznych, Praca komisji historycznej 17, 1, Poznań 1952; EADEM, *Dziejopisarstwo wielkopolskie XIII i XIV wieku*, Warszawa 1959.

43 Ke genezi pověsti naposledy Marie BLÁHOVÁ, *Představy o společném původu Čechů a Poláků ve středověké historiografii*, HSO 2 (3), 2012, s. 249–251; k tomu srov. též Robert ANTONÍN, *Čech a Lech. Poláci ve světě českých kronik 13. a 14. století*, in: Ad vitam et honorem, Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětaosmdesátým narozeninám, Brno 2003, s. 291–303.

44 *Annales I*, s. 71.

45 S podobným postřehem přišel H. Samsonowicz, jenž připomenul, že Długosz tvořil své dílo v třetí čtvrtině 15. století, ve kterém rostl význam polského království v evropském prostředí, zatímco Čechy po husitských válkách své postavení ztracely, viz Henryk SAMSONOWICZ, *O „historii prawdziwej.“ Mity, legendy i podania jako źródło historyczne*, Gdańsk 1997, s. 67; srov. rovněž M. BLÁHOVÁ, *Představy o společném původu*, s. 255–256.

46 *Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*, FRB V, Josef Emler – Jan Gebauer (edd.), Praha 1893, s. 5.

kroniky jistě odpovídat, ostatně Długoszovi byla k dispozici pro něj jistě věrohodnější verze Wincenta Kadłubka.⁴⁷ Na ni narouboval informaci převzatou z díla Enea Silvia Piccolominiho, jenž patrně neporozuměl svým předlohám a z Pulkavova *Craka* vytvořil *Croca*, jehož si Češi zvolili za knížete a který následně poblíž Zbečna založil hrad *Crocoviam*.⁴⁸ Dle *Annales* si Češi nevybrali knížete ze svého středu, ale dobrovolně se poddali polskému Krakovi pro slávu a význam, která jej předcházela.⁴⁹ Długosz zřejmě opravdu považoval znění Piccolominiho kroniky za derivát původní pověsti zaznamenané Kadłubkem, neboť ve své *Chorografii*, jež byla dodatečně připojena k první knize *Annales*, zaznamenal shodně s budoucím papežem, že Krakov byl založen u (českého) Zbečna.⁵⁰ Długosz se však nebál jít ještě dále a naznačil, že polský Krak zanechal potomstvo i v samotných Čechách, díky čemuž rodová přemyslovská pověst nabrala v kronice nových kontur. Vládnoucí přemyslovská dynastie na stránkách *Annales* vzešla ze sňatku Libuše, tedy z jedné z dcer „polského“ Kraka, a obyčejného „českého“ sedláka Přemysla Oráče.⁵¹ Není to tedy pouze samotné české plémě, jež se ocitlo v pozici mladšího a podřízeného sourozence, je to rovněž panující rod, který svou urozenější část původu musel hledat za severní hranicí.

Jednu z implicitních narativních strategií tedy představuje vyjádření poměru mezi Čechy a Poláky prostřednictvím nerovného sourozeneckého vztahu. Staršímu bratrovi není v mnoha případech lhostejný osud mladšího a neváhá zasahovat do jeho života. Dokáže podat pomocnou ruku, zároveň však dokáže být nesmírně krutý a nebojí se trestat, jestliže mu je dán důvod. Stejně tak dovede být žárlivý na úspěchy mladšího a nejraději by jeho přednosti buď zamlčel, nebo přinejmenším zastřel a zmenšil. K vytvoření tohoto schématu posloužily Długoszovy první třetí plochy mezi Přemyslovci a Piastovci z přelomu 10. a 11. století.

47 *Kronika Mistrza Wincentego*, MPH II, August Bielowski (ed.), Lwów 1872, s. 255 a násl.

48 *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, Dana Martínková – Alena Hadravová – Jiří Matl (edd.), Praha 1998, s. 19.

49 *Annales I*, s. 124.

50 *Ibidem*, s. 109. K tomu srov. příslušnou poznámku v polském překladu *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego 1–2 (do 1038)*, Warszawa 2009, s. 168. Okolnost, že se Długosz seznámil s Piccolominiho dílem v pozdějších letech a příslušné pasáže tak zřejmě musel zapojit až dodatečně, potvrzují význam, jaký patrně autor *Annales* tomuto znění pověsti přikládal.

51 *Annales I*, s. 127.

Krakovský historik v této intenci nejprve zamlčel územní zisky Měška I. zaznamenané v českých kronikách,⁵² neboť by tím uznal ku příkladu dřívější držení Krakova v českých rukou. První polský křesťanský panovník naopak v *Annales* vystupuje jako starostlivý vládce, který nebyl netečný k neštěstí svého mladšího bratra. Když se Čechy po smrti Boleslava II. ocitly vydané napospas chtivosti velmožů, neváhal polský kníže přijít až do Prahy, zmocnit se hradu, uspořádat poměry a zanechav na místě posádku, odtáhnout beze ztráty zpět domů.⁵³ Jinou relaci, spojenou se „skutečným“ útokem Boleslava Chrabrého na Čechy,⁵⁴ začal Długosz prologem, jímž reagoval na hnězdenskou korunovaci polského panovníka. Češi měli dle kroniky nejvíce ze všech ostatních národů závidět Boleslavovo vynesení do královské hodnosti a tehdejší mocné rody Vršovců a Rawitů⁵⁵ nabádaly knížete Boleslava III. k útoku na svého příbuzného (kronikář je přímo označuje za *bratry zrozené z bratra a sestry*). Vedlo je k tomu nejenom přání, aby Boleslav III. Ryšavý donutil z pozice pouhého knížete polského krále k placení tributu, čímž by nesmírně vzrostla prestiž země, ale – jak vzápětí Długosz neváhal dodat – rovněž snaha velmožů rozmnožit válkou svůj majetek. Kronikář si tímto připravil půdu pro dvojí vymyšlený český útok na Polsko, na nějž měl Boleslav Chrabrý následujícího roku reagovat vpádem do Čech, aby svého příbuzného potrestal za zmaření příměří a narušení pokrevních svazků. Długosz jej navzdory svým českým předlohám nechal dobýt se zbytkem země i samotný Vyšehrad.⁵⁶ Oslepení českého knížete měl Chrabrý provést na žádost českých vel-

52 *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, MGH Scriptorum NS II, B. Bretholz (ed.), Berlin 1923, s. 59–60; *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila I*, Jiří Daňhelka – Karel Hádek – Bohuslav Havránek – Naděžda Kvitková (edd.), Praha 1988, s. 399, 414; *Przibiconis de Radenin*, s. 33; *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 49.

53 *Annales II*, s. 221.

54 Známy Kosmův omyl (*Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 63), který zaměnil Boleslava Chrabrého za Měška I. a jenž poté pevně zakotvil v pozdějších zpracováních českých dějin, donutil Długosze, ať již záměrně či prostým pochybením, vytvořit dvě relace o dobytí Prahy. První s Měškem, které je nucen chronologicky zařadit o několik let zpět a druhé „správné“ s Chrabrým, jež ale i tak stojí na informacích převzatých z českých kronik, neboť z domácích mohl čerpat pouze jednovětě zmínky o celé události.

55 Rawitami později Długosz označuje polskou větev Vršovců.

56 *Annales II*, s. 241–242; srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 34.

možů a celý čin byl v kronice explicitně omluven tím, že Ryšavý jako první provedl ofenzívu a dobrovolně se tak vtělil do role nepřítel.⁵⁷

Poměrně pikantní znění českých kronik o vyhnání polské zálohy z Prahy mohlo jen stěží nalézt cestu na stránky *Annales*.⁵⁸ Długosz ve shodě se svou strategií celé vyprávění nově vystavěl a nechal nejdříve Oldřicha uvěznit nikoliv u císaře, ale u samotného Boleslava Chrabrého, odkud byl na základě slibu věrnosti propuštěn. Nespolehlivý příbuzný však porušil přísahu a osvobodil zemi od polského vojska.⁵⁹ V poněkud zmatené relaci k roku 1027, popisující vzbuření Čechů (v důsledku nutnosti platit jistý poplatek) a vyhnání Poláků z českých zemí, přinesla kronika další a později konsekvantně využívané motivy. Ke zmíněné vzpouře českého obyvatelstva došlo v době, kdy byl polský panovník zaneprázdněn ruskými záležitostmi, přičemž se dobýt Moravu podařilo spíše lstí než vojenským uměním.⁶⁰ Rovněž odvetné opatření knížete Měška zapadlo do vyprávěcího schématu krakovského kronikáře:⁶¹ nevděčný mladší bratr nedbající pokrevní příbuznosti, nedodržující přísahu, navyklý do vzpoury a schopný vítězit pouze lstí či díky nepřipravenosti protivníka je následně za své chování náležitě a po právu potrestán. Na takto sestavenou narativní kostru byly v následujících částech *Annales* naroubovány jednotlivé relace, které pojednávají o vzájemných konfliktech, tvořící zejména pro 11. a 12. století převážnou většinu záznamů v kronice.

Tažení Břetislava I. do Hnězda v roce 1038, jež je dle *Annales* podníceno jeho závistí, nenávistí, touhou po pomstě spolu s lačností po dobývání a zabrání

57 *Annales II*, s. 242–244. Vedle uvažovaného motivu sourozenského vztahu je nutné brát na tomto i dalších místech zřetel rovněž na středověké pojetí legitimizování války, kterou je spravedlivý panovník oprávněn vést ve jménu obrany vlasti proti vnějšímu nepříteli, jehož pohnutí jsou naopak veskrze nespravedlivé a materialisticky pojaté, viz Robert ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013, s. 355–356.

58 *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 64–65; *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila I*, s. 438, 446; *Przibiconis de Radenin*, s. 34–35; *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 51.

59 *Annales II*, s. 257–258.

60 *Ibidem*, s. 301–304; srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 38.

61 Ve zcela vyfabulované relaci polský kníže vyplení Moravu, viz *Annales II*, s. 303–304. K osvobození Moravy srov. Barbara KRZEMIŃSKA, *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. Století*, Praha 1999, s. 66–87.

cizího království, bylo uskutečněno především díky neutěšené situaci panující v tomto čase v Polsku.⁶² Jeho pozdější jmenovec na knížecím stolci Břetislav II. měl zase využít zaneprázdněnosti Boleslava III. Křivoústého nejprve v Pomořanech a poté pod Krušvicí a zaútočit dvakrát na slezské území.⁶³ Podobnou taktiku měl dle Długosze uplatňovat rovněž český kníže Soběslav. První relace o plenění Slezska v době tažení Křivoústého do Uher je sice založena na českém prameni,⁶⁴ když však našel kronikář k roku 1133 zmínku o jakési české agresi v Polsku,⁶⁵ nezdráhal se polského panovníka vyslat na další uherskou výpravu a znehodnotit tím Soběslavův výboj. Długoszovou fabulací jsou rovněž dvě odvetné výpravy Křivoústého do Čech a na Moravu, plně v souladu s uplatňovanou narativní strategií kroniky.⁶⁶

Jinou z možností, kdy se české vojsko odvážilo překročit severní hranici a napadnout Polsko, bylo zapojení se do výpravy říšského panovníka. Signifikantní je především tažení císaře Jindřicha V. v roce 1109, které nakonec vedlo k zabití českého knížete Svatopluka. Długosz si nejprve v rámci obsáhlého vyprávění při dobývání Hlohova připravil půdu pro obhájení vraždy, když obvinil českého panovníka z toho, že ačkoliv byl se svým polským protějškem Boleslavem III. Křivoústým pokrevně spřízněn, neváhal válčit spolu s císařem proti Polákům, kteří hovoří téměř stejným jazykem a tvoří s Čechy takřka stejný národ. Usmrcení českého knížete poté navíc doplnil o smyšlené ocenění vraha přes Křivoústého a oslavu celého činu, přičemž se dokonce nezdráhal vraždícího Vršovce přirovnat k legendárnímu římskému hrdinovi Muciovi Scaevolovi.⁶⁷ Odcizení se vlast-

62 *Annales II*, s. 319–320.

63 *Ibidem*, s. 192–193. srov. *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 164–165 a *Kronika książąt polskich*, MPH III, Zygmunt Węclewski (ed.), Lwów 1878, s. 457.

64 *Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae*, FRB II, Josef Emler (ed.), Praha 1874, s. 215–216. Částečně odlišnou verzi podává *Przibiconis de Radenin*, s. 81, který nechal samotného Soběslava vyhnat polského knížete do Uher.

65 *Rocznik Traski*, MPH II, August Bielowski (ed.), Lwów 1872, s. 832; *Rocznik kapitulny krakowski*, MPH II, August Bielowski (ed.), Lwów 1872, s. 797. Srov. též *Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae*, s. 216; *Przibiconis de Radenin*, s. 81.

66 *Annales IV*, s. 318–320; k tomu srov. Karol MALECZYŃSKI, *Boleslaw III Krzywousty*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975, s. 221–222.

67 *Annales IV*, s. 248–250; kronika Pulkavy naproti tomu hovoří o zavraždění Vršovce, viz *Przibiconis de Radenin*, s. 70.

nímu příbuznému a společným kořenům v tomto případě představovalo explicitně větší provinění než vražda příslušníka sprízněném rodu.⁶⁸ Podobně jako Svatopluk, kterého měla spalovat větší zášť k Polákům než u samotných Němců, rovněž kníže Vladislav šířil nenávisť k Boleslavu IV. Kadeřavému i všem Polákům, když doprovázel vypuzeného Piastovce Vladislava Vyhnance na válečné výpravě zpět do vlasti. V relaci založené na stručné zmínce Přibíka Pulkavy⁶⁹ měl český panovník jakožto „*Polonorum hostis quam Almanus infestior*“ celý vpád sám zosnovat.⁷⁰

Jedním z typických českých způsobů válčení je podle Długosze diverzní útok ze zálohy, jak jej představují relace o požáru Kozlí a Krakova. Na základě indiferentních zmínek domácích pramenů o vzplanutí města Kozlí⁷¹ se kronikář nezdráhal připojit do textu domněnku, že jejich původcem byli Češi.⁷² Na podkladě informací polských letopisů o požáru Krakova v roce 1125⁷³ zinscenoval autor *Annales* vyprávění o tajném proniknutí Čechů k městu a jeho zapálení.⁷⁴ Vyhybání se otevřenému boji ostatně představuje jeden z používaných motivů v kronice. Její text se snažil zachytit českou bojácnost na příkladě Břetislava I. během druhé odvetné výpravy císaře Jindřicha III.⁷⁵ nebo při neochotě a strachu Čechů postavit se Sasům, kteří za vlády Oty Braniborského loupili v pražském kostele cennosti, jejichž paletu kronikář zřejmě pro tento účel záměrně nadceňoval.⁷⁶ Jako nejbázlivější je však v *Annales* představen král Václav I. Ten se nejprve

68 Vedle výše zmíněného vedení spravedlivé války je nutné brát v potaz rovněž středověkou představu o provedení spravedlivého trestu. Zavraždění Svatopluka, jenž se postavil proti zásadám míru, legitimizovalo předchozí nabádání k činu od samotného polského knížete. K otázce spravedlivého panovnického trestu blíže R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 345–353.

69 *Przibiconis de Radenin*, s. 87.

70 *Annales V*, s. 46.

71 *Galla Kronika*, MPH I, August Bielowski (ed.), Lwów 1864, s. 432; *Kronika Mistrza Wincentego*, s. 317; *Chronica Poloniae Maioris*, s. 29.

72 *Annales IV*, s. 228.

73 *Rocznik kapitulny krakowski*, s. 797 a *Rocznik krótki*, MPH II, August Bielowski (ed.), Lwów 1872, s. 797; *Rocznik Sędziwoja*, MPH II, August Bielowski (ed.), Lwów 1872, s. 874; *Katalogi biskupów krakowskich*, MPH III, Lwów 1878, s. 347.

74 *Annales IV*, s. 302.

75 *Annales III*, s. 41–42; stov. *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 97–99.

76 *Annales VII*, s. 216–217; stov. *Przibiconis de Radenin*, s. 168–169.

obával střetnout se v bitvě s rakouským vévodou Fridrichem v odvetě za svůj předchozí útok na jeho otce, o kterém se kronika nejenom v zájmu dodržení narativního schématu nezmínila, ba co víc, zcela zaměřila sdělení českého pramene, že naopak Fridrich utekl z bojiště vystrašen pouhým zvukem zvonů.⁷⁷ Posléze neměl Václav I. nijak reagovat na plenění Moravy Fridrichem II. Bojovným, ačkoliv kronika Přibíka Pulkavy uvádí, že jej český král donutil k útěku.⁷⁸ Především však leželo na Václavovi stigma neposkytnutí pomoci vlastní zemi při vpádu mongolských hord v roce 1241. Ačkoliv by nešlo krakovskému kronikáři jakkoliv vytýkat, že se zřejmě zdráhal uvěřit Pulkavově informaci o útěku Tatarů pouze na základě zvěsti o blížícím se Václavově vojsku,⁷⁹ obvinění českého panovníka z toho, že se ukryl ve svých hradech, zatímco tatarská jízda více jak měsíc plenila moravskou zemi, je třeba vnímat v kontextu Długoszovy narativní strategie.⁸⁰

Ne všechny české válečné úspěchy však bylo možné v kronice jednoduše zamlčet. Długosz se v těchto případech pokoušel přinejmenším česká vítězství zastříť či minimalizovat. Například zdrcující porážka císaře od Břetislava I. v pohraničním hvozdu byla v díle zkrácena na nejmenší možnou míru.⁸¹ Rovněž rozsáhlá vojenská činnost Přemysla Otakara II. se dočkala v *Annales* poněkud nevýrazných kontur. Ačkoliv se jej kronikář nebál označit za udatného bojovníka, vždy přispěchal s jistou invektivou, která měla vyvážit jeho jinak úspěšné aktivity. Válečné umění českého krále je vysvětleno jeho pýchou,⁸² chvályhodné uctívání sv. Stanislava zase kompenzuje kronika neoprávněným a násilným zabráním Opavska.⁸³ Přemyslovi kruciátu do Prus podnítil dle Długosze nejenom papežský příkaz, ale rovněž vidina hostin, při kterých si řádový rytíři měli předcházet českého krále pomocí heroldů velebících jeho činy.⁸⁴ Proměnou prošla

77 *Annales VI*, s. 261; srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 134–136.

78 *Annales VII*, s. 36; srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 138.

79 *Przibiconis de Radenin*, s. 138; *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila II*, s. 314.

80 *Annales VII*, s. 26. K průběhu tatarského vpádu srov. Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských. 1198–1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 161–162.

81 *Annales III*, s. 38–39; srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 42–43.

82 *Annales VII*, s. 203–204.

83 *Ibidem*, s. 82, 94.

84 *Annales VII*, s. 102. Hostinami zřejmě zaneprázdněný český král dle kroniky stihl nakonec pouze poplenit část země a pokřtít Prusy v Sambii, založení Královce a Brunsbergu měl vyko-

rovněž výprava českého krále do Bavorska roku 1257⁸⁵ i bitva u Kressenbrunu, kterou se Długosz snažil zkrátit a přetvořit tím způsobem, aby zastřel obraz útěku uherského vojska a české vítězství co nejvíce marginalizoval.⁸⁶

Osudové střetnutí na Moravském poli text *Annales* líčí na základě Pulkavovi kroniky,⁸⁷ invenci krakovského historika však reprezentuje dodatek o tom, že český panovník pyšně odmítl Rudolfův návrh o příměří, aby nebyla zbytečně prolévána křesťanská krev.⁸⁸ Přesto všechno jakási latentní úcta, kterou Długosz projevoval „železnému a zlatému králi“, zabránila představit jeho porážku a smrt s pejorativním nádechem, jak je v jiných českých relacích více než běžné. Tažení knížete Oldřicha do Lombardie, kdy byla část jeho bojovníků pobita v Ulmu a zbytek vojska byl později donucen obrátit se pro nedostatek potravy spíše jako poutníci než vojáci na cestu zpět domů, představil Długosz jako totální porážku již v samotném říšském městě, odkud se pak Oldřich rovnou s hrstkou válečníků v nuzném oděvu vrátil nazpátek.⁸⁹

Patrně nejvíce reprezentativní prohru ztělesňuje střetnutí mezi českým a polským vojskem u Cidliny. Tomu přispívá i dvojitý podání konfliktu v kronice, nejprve k roku 1111 založené na českých kronikách⁹⁰ a následně o tři roky později na základě rozsáhlého vyprávění Galla Anonyma.⁹¹ Přestože Długosz samot-

---

nat až později sám Řád. Srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 146–147 a *Chronicon terrae prussiae von Peter von Dusburg*, SRPr I, Leipzig 1861, s. 90–92.

85 *Annales VII*, s. 116, srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 148–149.

86 *Annales VII*, s. 128–129; srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 149–151.

87 *Przibiconis de Radenin*, s. 163–165. Na tomto místě je třeba poopravit dosavadní bádání nad konkrétním využitím pramenů v kronice. Zarębski ani později Solicki nepostřehli, že závěrečný dodatek o Rudolfově zdržení se plenění Čech pochází z *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 72.

88 *Annales VII*, s. 203–204.

89 *Annales VI*, s. 105; srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 105. V *Roczniki VI*, s. 131, pozn. č. 11 je za pramen považován Jarloch. Jeho znalost u Długosze vyvrátil již dříve Solicki, nadto je relace *Annales* blíže Pulkavovi, než rozsáhlému vyprávění v *Letopis Jarlocha*, FRB II, Josef Emler (ed.), Praha 1864, s. 468–470.

90 Šlo v tomto případě o *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 204–207, neboť ten na rozdíl od *Przibiconis de Radenin*, s. 73 nepíše o útěku Poláků, ale správně o české porážce. Srov. poznámku č. 3 v *Roczniki IV*, s. 317, kde se autorky dopustily zjevného omylu v hodnocení výsledku bitvy u obou kronik.

91 *Galla Kronika*, s. 474–478.

ný průběh „druhé“ bitvy výrazně zkrátil, hanebný útek českého vojska je z textu *Annales* nanejvýš patrný.⁹² Emblematická je v tomto případě řeč, kterou před srážkou obou armád pronesl kníže Boleslav III. Křivoústý a jejíž exaltované vyznění u Galla Anonyma krakovský kronikář ještě více rozšířil.⁹³ Češi jsou ústy polského panovníka představeni jako pyšný národ, jenž často napadal polskou zem, a který naději ve vítězství spatřoval pouze v polské netečnosti a lehkomyšlnosti. Celá výprava tak měla být mstou za neustálé nájezdy, za nenávisť, zášť, povýšenost, ješitnost a pýchu. Křivoústý připomínal bojovníkům české drancování, vyloupení hnězdenské katedrály spolu s vyrabováním jejich pokladů a únos velkého počtu zajatců; dále zneuctění, zahanbení a znásilnění vdaných i svobodných žen a nakonec útoky ze zálohy, když Poláci sváděli války s jinými protivníky.⁹⁴

Długosz na tomto místě představil čtenáři explicitně několik střípků z mozaiky narativního schématu, jehož optikou inscenoval dějinný příběh Čechů. Jedním z posledních a doposud nepředstaveným motivem, jenž plně odpovídá výše naznačenému sourozeneckému vztahu jako jednomu z východisek vyprávěcí strategie, je bratrská pomoc a hmotné zaopatření, které však bývali druhou stranou nedoceněny. Nevděk posléze vedl až k vystoupení proti svému ochránci, které si vyžádalo jeho odvetu s trestem a nakonec i vzájemné usmíření. Signifikantní jsou v tomto směru relace pojednávající o osudech knížete Soběslava. Přemyslovec byl laskavě přijat a hojně zajištěn na polském dvoře Boleslava III. Křivoústého po svém útěku před knížetem Svatoplukem.⁹⁵ Když se polský panovník posléze vypravil napadnout Čechy, nejenom že kronikář neopomněl v duchu své intence vedle důvodů tažení zmínit i mstu za vyhnání Soběslava, ale bez jakéhokoliv dokladu v pramenech připojil i údaj o jeho účasti na výpravě.⁹⁶ Podobně bychom u Długosze tohoto Přemyslovce našli ve vojsku Křivoústého již při

92 *Annales IV*, s. 270–275.

93 *Galla Kronika*, s. 476–477.

94 *Annales IV*, s. 274.

95 *Ibidem*, s. 233.

96 *Ibidem*, s. 237–239; srov. *Galla Kronika*, s. 457. K samotnému tažení srov. Vratislav VANÍČEK, *Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092–1140*, Praha – Lito-myšl 2007, s. 97.

„první“ bitvě u řeky Cidliny.⁹⁷ Po usmíření s bratrem Vladislavem, vymezení údělu na Žatecku a událostech spojených po zavraždění českého předáka Vacka vedly Soběslavovy kroky podruhé do polského vyhnanství.⁹⁸ V jeho zájmu dle *Annales* dojde k „druhému“ měření sil u Cidliny,⁹⁹ jehož výsledek donutil českého knížete k urovnání sporu s Boleslavem Křivoústým, resp. se svým bratrem.¹⁰⁰ Do třetice byl Soběslav uctivě přijat na polském dvoře po svém vypuzení z Moravy roku 1123, a když po usmíření s Vladislavem konečně usedl po jeho smrti na knížecí stolec, doprovodilo jej do Prahy vojsko Křivoústého.¹⁰¹ Nový český panovník však svému ochránci a „staršímu sourozenci“ nezachoval věrnost a naopak napadl opakovaně jeho území, za což si vysloužil několik odvetných výprav, jejichž průběh byl spolu s jejich místem v Długoszově narativním schématu výše popsán. Příměří zprostředkované císařem Lotharem mělo dle *Annales* navíc proběhnout pod hrozbou dalšího vojenského tažení polského panovníka.¹⁰² Soběslav pokračoval v nepřátelské politice rovněž po smrti svého dřívějšího protektora a útočil na slezské a polské oblasti náležející Vladislavovi Vyhnanci, majíce za cíl podmanit si jeho území. Pro tento účel začal s budováním města a pevnosti u vsi Kosčan, avšak při jeho stavbě onemocněl a po návratu do Prahy zemřel.¹⁰³

Druhým imanentním rámcem, kterým Długosz posuzoval českou historii a zároveň jím budoval obraz Čechů v kronice, je oblast víry. Výše představený vztah krakovského historika k husitství se nyní pokusme analyzovat na základě projekce heretického chování Čechů ve vzdálenější minulosti. Přenášení církevních poměrů v českých zemích panujících v Długoszově době do starších histo-

97 *Annales IV*, s. 259. K samotné bitvě a účasti českého knížete srov. K. MALECYŃSKI, *Boleslaw III Krzywousty*, s. 116–117; V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 112–116.

98 *Annales IV*, s. 259–260.

99 *Ibidem*, s. 270.

100 *Ibidem*, s. 276–277.

101 *Ibidem*, s. 302–303. Ke skutečnému průběhu nastolení Soběslava blíže V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 161–164.

102 *Annales IV*, s. 323–324; srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 82.

103 *Annales V*, s. 13–14. Původní verze dle Kanovníka Vyšehradského hovoří o budování hradu u vsi Chvojno (*Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae*, s. 231), jež posléze Pulkava přetvořil patrně omylem na polské Kujavy (*Przibiconis de Radenin*, s. 83). Vzhledem k tomu, že Długosz disponoval oběma prameny a celý příběh zapadá do mozaiky narativního schématu kroniky, nelze v tomto případě o nepochopení předloh patrně uvažovat.

rických událostí posloužilo kronikáři na jedné straně k oslavě stavu věroučného vědomí vlastní země, na druhou stranu mu svazovalo pero v těch momentech, kdy nebylo možné oprostít se od českého vlivu na budování křesťanských základů raného Polska. Právě v tomto období lze nejzřetelněji sledovat kronikářovu intenci představit Čechy v předhusitském období jako v jádru bytostné kacíře.

Kusé údaje o pokřtění Bořivoje a vyprávění týkající se života Ludmily a Václava se opírají o jedinou „českou historii“ nepsanou domácí rukou¹⁰⁴ a jakoby mimoděk informují čtenáře o přijetí křtu v Čechách a existenci dvou mučedníků, zatímco se kronika rozsáhle věnuje přesvědčování knížete Měška pro přijetí Krista.¹⁰⁵ Když se následně polský panovník rozmýšlel o křtu za účelem sňatku s dcerou českého knížete Boleslava Doubravkou, zinscenoval Długosz příběh o Měškově snu, ve kterém jej navštívil duch svatý a přikázal mu nechat se pokřtít s celou zemí.¹⁰⁶ Nebyl to tedy hlavně vliv české princezny a křesťanství směřující přes jižní hranici Polska, ale spíše boží záměr, jenž přivedl polský „národ“ mezi země věrné Kristovu učení.¹⁰⁷ V tomto bodě mohl kronikář rozvinout svou tendenci a teprve nedávno z křtící kádě vytaženého polského knížete nechat během jednoho dne vymýtít všechny pohanské praktiky a založit v zemi dvě církevní metropole a dalších sedm sufragánních diecézí.¹⁰⁸

Krakovský historik byl sice ochoten připomenout v kronice zbožnost sourozenců Doubravky a čtenář má tak možnost seznámit se s řezenským mnichem Strachvasem, zakladatelkou svatojiřského kláštera Mladou a knížetem Bolesla-

104 *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 42–46.

105 *Annales I*, s. 172–173.

106 *Annales II*, s. 175–176.

107 Celou naraci týkající se Měškova křtu podrobil zkoumání Piotr WĘCOWSKI, *Początki Polski w pamięci historycznej późnego średniowiecza*, Kraków 2014, s. 259–261 a zaznamenal rozchod Długosze s dosavadní tradicí. Autor *Annales* měl nejprve zdůraznit pohnutky k přijetí křtu z blízkého okolí knížete (aby marginalizoval těžce akceptovatelný fakt, že „*Polacy zawdzięczają [Čechům] chrześcijaństwo*“). Následná česká žádost měla donutit knížete k prodiskutování celé věci na sněmu a teprve až zásah božské prozřetelnosti přivedl Měška ke konečnému rozhodnutí.

108 *Annales II*, s. 177–180. Mohl zde sice vycházet z *Rocznik Traski*, s. 828, lze však rovněž uvažovat o snaze zveličít průběh christianizace a posunout vznik církevní organizace před založení pražského biskupství. K počátkům církevní organizace blíže např. Jerzy STRZELCZYK, *Mieszko pierwszy*, Poznań 1999, s. 123–139.

vem II. Pobožným, odstup českého knížectví od již církevně hierarchizovaného Polska začal však být v *Annales* více než evidentní. Češi jakoby byli lhostejní k založení vlastního biskupství a teprve až naléhání Doubravky¹⁰⁹ – jejímiž ústy je české knížectví zobrazeno jako nešťastná zem, která je sice odedávna vedena v křesťanské víře, ale na rozdíl od Polska, jež bylo po svém pozdějším pokřtění obdařeno hned devíti biskupstvími, nedisponuje dosud jedinou vlastní diecézí – donutilo Boleslava II. založit na pražském hradě biskupství s katedrálním kostelem sv. Víta. Celou kapitolu následně Długosz uzavřel naprosto jednoznačným porovnáním duchovních poměrů v obou zemích a neodpustil si aluzi na pozdější vývoj.¹¹⁰

Stigma nedostatku většího počtu biskupství a především církevní metropole leželo na české zemi v *Annales* následujících takřka 400 let. V pasáži o korunovaci Přemysla Otakara II. kronikář připomenul neexistenci vlastního arcibiskupství a zdůraznil, že bylo třeba prosit a žebrat mohučského metropolitu k vykonání královského pomazání.¹¹¹ Poměrně pikantním způsobem je tento problém představen v souvislosti se sporem o hrad Milíč mezi Janem Lucemburským a vratislavským biskupem Nankerem, který se vyjadřoval o českém králi jako o králíčkovi,¹¹² jenž je kvůli absenci vlastního arcibiskupství nucen prosit a podplácet metropolity jiných národů, což dle kroniky nemělo v okolních zemích obdoby.¹¹³ Znění své předlohy, *Kroniku książąt polskich*,¹¹⁴ nebylo pro vytvoření patričního efektu nijak nutné měnit. Když později Długosz ve stručnosti a na

109 Zde však byla kronika podepřena záznamem z *Rocznik Traski*, s. 828.

110 „Comparacione autem iusta facta reperies Gneznensem, Cracoviensem, Wratislaviensem ceterarumque Polonicarum ecclesiarum fundacionem annis octo Pragensem precessisse, nec unquam labefactatas aut pessumdatas aliquo casu vel errore esse, sed per gratiam Dei, ab exordio usque ad presentem etatem in fidei et Christiane religionis virenti perseveranci et augmento floruisse“, viz *Annales II*, s. 189–190.

111 *Annales VII*, s. 134.

112 Slovní hříčka latinského výrazu *regulus*.

113 *Annales IX*, s. 196.

114 *Kronika książąt polskich*, s. 518–520. K obrazu českých panovníků v kronice podrobněji Antoni BARCIAK, *Władcy czescy w relacji autora Kroniki książąt polskich*, in: Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejich obyvatel ve 14. – 16. století, Lenka Bobková – Jana Konvičná (edd.), Praha 2005, s. 309–317.

základě neznámého pramene zmínil vznik vlastní církevní metropole v Praze, neodpustil si celou událost znovu připomenout.¹¹⁵

Přenesme se však zpět na přelom prvního a druhého tisíciletí a sledujme, jakým způsobem představuje kronika legendu o sv. Vojtěchovi. Długoszovi v tomto případě nestačilo pouze představit čtenáři vyprávění o osudech svěťce na základě jemu známých legendistických pramenů,¹¹⁶ jež jsou samy o sobě k Čechům více než kritické, ale záměrně amplifikoval například česká církevní provinění a doplnil do textu další prohršky.¹¹⁷ Když popisoval na základě Kosmovy kroniky vyvraždění Slavníkovců na Libici,¹¹⁸ celému příběhu dodal ještě negativnější konotace, na druhou stranou však paradoxně dodal, že verzi podanou v českých kronikách spíše jen přepisuje a nevěří až takové krutosti národa, jenž na rozdíl od zvířat postrádá pocit lítosti.¹¹⁹ Vojtěchovo osvobození se od svého úřadu, opuštění divokého lidu, který se vzpíral jeho vládě a nadále setrvával v hanění Boha¹²⁰ a konečně misijní cesta do Prus vedoucí přes Uhry a polské území umožnila Długoszově intenci přinést ostré srovnání mezi oběma zeměmi. V Polsku mohl dle *Annales* světec radostně spatřit, jak celá země září čistostí svaté víry a žářem zbožnosti, disponuje devíti katedrálami kostely či jinými svatými místy

115 *Annales IX*, s. 234–235.

116 *Jana Kanaparia život sv. Vojtěcha*, FRB I, Praha 1873, s. 244 a *Brunonův život sv. Vojtěcha*, FRB I, Praha 1873, s. 275.

117 *Annales II*, s. 202–203. Dle mého soudu v tomto případě Długosz doplnil relaci Dalimilovou kronikou, ve které mohl na příslušném místě najít následující: „...chtíte se ot pohanských obyčejův odvésti a chtě k křesťanským přivéstí“ a především „pohřeb u svatých jměli“, viz *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila I*, s. 398. Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Praha 1995, s. 340 se domnívá, že Dalimil při tvorbě této pasáže vycházel spíše než z legend z tzv. Břetislavových dekret zaznamenaných v *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 85–90. Ačkoliv by se tedy nabízela možnost, že se v tomto případě Długosz inspiroval přímo Kosmou, skutečnost širšího rozsahu vyprávění u nejstarší české kroniky a především využití této Kosmovy relace u vyhlášení Břetislavových ustanovení na jiném místě *Annales*, by svědčila spíše pro *Staročeskou kroniku*.

118 *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 53.

119 *Annales II*, s. 207–209.

120 *Ibidem*, s. 209–210.

a že biskupové a další boží služebníci se těší velké vážnosti.¹²¹ Názorně tedy vidíme aktualizaci historie a konsekventně užívanou strategii představovat český náboženský život v neutěšeném světle a v kontrastu se znamenitým stavem polského „státu“, podobně jako tomu bylo v kronikářově přítomnosti.

Pro následující čtyři století do vypuknutí husitské revoluce Długosz pečlivě vybíral ze své pramenné základny jakékoliv informace, jež mohly ukázat na nepravověrnost českého „národa“ a častokrát neváhal negativní dikci pramenů ještě zesílit. V rámci Břetislavova tažení do Hnězdna je možné se dočíst o více jak třídením oslepení a ochrnutím českého vojska při vstupu do katedrálního kostela, což umožnilo místním duchovním ukrýt tělo sv. Vojtěcha a nahradit jej ostatky Gaudentia.¹²² Původní tříhodinový trest za rozbití světcova náhrobku, jak bychom jej našli v jeho předloze – Kosmově kronice,¹²³ je v *Annales* představen jako důsledek předchozích hříchů Čechů. Vedle boží vůle do příběhu zasáhl i samotný Vojtěch, jenž nedovolil Břetislavovi translaci správných relikvií. Ani Gaudentiovy ostatky však nebylo možné vyzvednout dříve než po třídením postu a zřeknutí se neřestí. Vyhlášení tzv. Břetislavových dekret umožnilo Długoszovi znovu zvýraznit nepravověrné chování českého obyvatelstva a zasadit do původně Kosmova textu další nepodložená provinění proti křesťanské morálce.¹²⁴

V případě upevnění křesťanství a vymýcení pohanských přežitků při nástupu knížete Břetislava II. krakovský historik obdobně neváhal poznamenat, že

121 Ústy Vojtěcha vyjádřil kronikář rozdíl mezi stavem křesťanství v Polsku a v Čechách: „Poloni posteriores Christiani quam Bohemi novem kathedris pontificalibus, quasi versi octo beatitudinibus in basi nova fide catholica radicatis, suas illustrarunt regiones, novem venerantur feruntque pontifices, et hos omnes externos atque peregrinos, omnemque illis prestant devotam et sinceram subiectionem: Bohemia unam tantummodo habens kathedram, me unum sui generis pontificem ferre non potuit, sed non sine fidei sancte ludibrio suaque infamia mores catholicos perosa, me cum vituperio dedecoreque expulit, exclusit et eiecit“, viz *Annales II*, s. 212–213.

122 *Annales II*, s. 319–322. V závislosti na takto představeném příběhu byl Długosz nucen pozměnit relaci k roku 1127, kdy se měla podle letopisů (např. *Rocznik Traski*, s. 832) při přebudování hnězdenského kostela najít mučedníkova lebka, a nechat naopak objevit celé Vojtěchovo tělo, viz *Annales IV*, s. 307.

123 *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 84–85.

124 *Annales II*, s. 321. V případě zmínky o utiskování chudých by se však mohlo jednat o Dalimilův verš „robotné lidi zprostichu“, viz *Staročeská kronika I*, s. 517.

podobných praktik bylo v té době v Čechách ohromné množství.¹²⁵ Ani popis života duchovních nebyl ušetřen Długoszovy invence, jak to dokládá historika o papežském legátovi, jenž se snažil zabránit sňatkům duchovních. Zatímco mezi polskými kněžími bylo jeho úsilí přijato bez odporu, v Čechách měl dle *Annales* málem přijít o život.¹²⁶ Ostrému odsouzení se v kronice nevyhнул ani biskup Bruno ze Schauenburku. Na základě krátké zmínky *Roczniku górnoszląského* o tom, že „*Bruno episcopus Olomutzensis Ratebor civitatem acquisivit*,“¹²⁷ vytvořil Długosz celý odstavec, kde expresivně vylíčil, jak olomoucký biskup nedbajíc své kněžské hodnosti oblehnuv město a vypálil rovněž kostely a kláštery.¹²⁸ Spor biskupa Ondřeje s králem Přemyslem Otakarem I., který dle Pulkavovy kroniky po vyhlášení klatby nad panovníkem a interdiktum nad zemí skončil nakonec smírem,¹²⁹ přetvořil krakovský kronikář na motivu odchodu sv. Vojtěcha ze země a nechal Ondřeje před hněvem krále utéct do Říma a z věčného města se i přes naléhání mohučského biskupa neměl již nikdy vrátit.¹³⁰ Závěrečný dodatek, založený na Pulkavově informaci o nepoměru v placení mýta mezi duchovními a židovským obyvatelstvem, že křesťané byli v zemi ve větším ponížení než Židé, názorně ukazuje, kam až mohl kronikář v zájmu tendence připomínat čtenáři negativní obraz českého náboženského vědomí zajít.¹³¹

125 *Annales IV*, s. 177; srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 62.

126 *Annales VI*, s. 167; srov. *Przibiconis de Radenin*, s. 117.

127 *Rocznik górnoszląski*, MPH III, Lwów 1878, s. 715.

128 *Annales VII*, s. 67.

129 *Przibiconis de Radenin*, s. 127–129.

130 K průběhu sporu srov. J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 118–124.

131 *Annales VI*, s. 224–225. Je však nutné zdůraznit, že ne vždy Długosz konsekventně zamlčoval úspěchy českého církevního života, zvláště pokud měly pozitivní dopad na polské prostředí. Výše již bylo poukázáno na kronikářův příznivý pohled na stav české země před vypuknutím husitské revoluce. Rovněž v rámci relací pro dobu druhé poloviny 14. století, jež se zabývají např. fundátorskou činností v Polsku a které měli vazbu na české prostředí, neopomenul kronikář český podíl na celé události. Na druhou stranu však jako protiváhu neváhal připomenout pozdější úpadek v souvislosti s rozmachem kacířství. Když došlo k založení kláštera kartuziánů nedaleko Gdaňsku, byl osazen právě pražskými mnichy. Vzápětí však Długosz dodal, že se jim později na březích Baltu dařilo podstatně lépe než v Praze, odkud byli v husitské době vyhnáni, viz *Annales X*, s. 78. Podobně při popisu vzniku kolegia pro litevské studenty při pražské univerzitě z popudu polské královny Hedviky nezapomněl

Na základě výše představených dokladů způsobu práce autora *Annales* při zobrazování českých dějin je patrné, že Długosz nejenom pečlivě vybíral, zamlčoval či zdůrazňoval jednotlivé informace čerpané ze svých pramenů, ale rovněž důsledně manipuloval s textem tím způsobem, aby výsledné vyznění kroniky plně odpovídalo jeho ideovému záměru. Motivy antipatie k husitskému učení a společného jazykového a etnického původu mu posloužily jako východisko pro způsob vyprávění, které na základě modifikace, fabulace a aktualizace určitých relací či jejich částí výrazně ovlivňuje výsledný obraz Čechů a historie jejich země. Długoszův negativní vztah k husitství mu pomáhal nakládat s církevní látkou tím způsobem, že implicitní přístup k českému náboženskému vědomí, jež jakoby směřovalo ve vyústění v pozdější herezi, umožňoval představit výrazný kontrast mezi stavem křesťanství v obou zemích. Ustavený nevyrovnaný sourozenecký vztah mezi Čechem a Lechem, potažmo mezi oběma „národy“ sdílícími společný jazykový a etnický základ, nabízel možnost prezentovat především konfliktní česko-polské plochy plně v intenci obhajoby počínání vlastní země a vykreslit záporné vlastnosti svého jižního souseda. Naznačený rozbor některých částí textu *Annales* lze pak chápat jako příspěvek rozkrývající určité aspekty tvůrčí činnosti pozdněstředověkého literáta a zároveň jako doklad dobových mentálních horizontů uplatňujících se při reflexi vzájemných poměrů mezi sousedícími „národy“. S přihlédnutím k popularitě Długoszovy syntézy v následujících desetiletích, k jeho nespornému vlivu na další dějepisnou produkci a tím spojenému utváření společné paměti o minulosti,¹³² je možné představené výsledky rovněž považovat za možný badatelský fundament pro studium česko-polských vztahů v dalších obdobích.

---

v závěru dodat, že musela od husitských kacířů protřpět ničení a pustošení, viz *Annales X*, s. 222.

- 132 K recepci *Annales* v následujících obdobích blíže Stanisław CYNARSKI, *Uwagi nad problemem recepcji „Historii“ Jana Długosza w Polsce XVI i XVII wieku*, in: Długossiana I, s. 281–290; Henryk BARYCZ, *Dwie syntezy dziejów narodowych przed sądem potomności. Losy „Historii“ Jana Długosza i Marcina Kromera w XVI i pierwszej połowie XVII w.*, Pamiętnik Literacki 43, 1952, s. 199; Julia RADZISZEWSKA, *Warsztat naukowy Marcina Kromera w jego dziele „De origine et rebus gestis Polonorum“*, in: Historia i Współczesność 6. Z zagadnień historiografii od czasów antyku do XVI w., Andrzej Kunisza (ed.), Katowice 1982, s. 135; Hans-Jürgen BÖMELBURG, *Polska myśl historyczna a humanistyczna historia narodowa (1500–1700)*, Kraków 2011, s. 62.

Czech history in light of narrative's strategy of Jan Długosz's *Annales*

Twelve-volume's large late Middle ages chronicle from Cracow's canon Jan Długosz *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae* contains history between biblical times and year 1480 as own polish as history of mainly neighbouring countries. The most represented in chronicle are parts concerning with czech matters. Author of *Annales*, catholic clergy and diplomat, kept close relation with czech lands and knew the situation in this hussite land very well. Exactly the negative stance against czech heretic doctrine together with accenting the common czech and polish ancestry and language created the final image of Czechs, their history and czech-polish relationship in chronicle. This two motives served as the base for creating the narrative strategy. The immanent religious frame in *Annales* reminded later apostasy of czech church, emphasized inauthenticity during the whole time of pre-hussite period and introduced the beginnings of czech Christianity in the contrast with fabulous condition in polish „state“. Second motive – common ethnic origin – played important role mainly in the oldest chapters of chronicle dealt with conflict period in 11th and 12th centuries. In the beginning Długosz transformed mythological „origo gentes“ and this introduced imbalanced siblings relation between both „nations“ served then as base for his narrative: czech „nation“ – as younger brother – received the attribution which helped keep the chronicler's intention to presented his image of Czechs.

K „DIALOGU“ MEZI STŘEDOVĚKÝMI (A RANĚ NOVOVĚKÝMI) KRONIKÁŘI. Na příkladu staročeské kroniky *Martimiani*¹

ŠTĚPÁN ŠIMEK

On the “Dialogue” between Medieval (and Early Humanistic) Chroniclers: The example of the Old Czech chronicle Martimiani:

In this article, we explore the possibility to reconstruct medieval thinking of chroniclers. In particular, we focus on the Old Czech translation of so-called *Martimiani Chronicle* (also called *The Roman Chronicle*, *Chronicle of Emperors and Popes* or *Chronicle by Beneš from Hořovice*), whose Czech translation probably dates to the 15th century. We compare preserved manuscripts and the incunabula mutually while also considering the foreign source texts (German chronicle by Jacob Twinger von Königshofen and Latin *Cronica summorum pontificum imperatorumque ac septem etatibus mundi* by Martinus Polonus). The resulting textual differences can be most likely seen as products of an imaginative dialogue between the two chroniclers that we describe, sort and explain in the light of the historical circumstances. In addition, we disclose the intertextual relations between Old Czech *Martimiani Chronicle* and later chronicles (e. g. Václav Hájek's *Kronika česká*). *Key words:* Old Czech, Chronicle, Martimiani, Translation, Textual Transmission, Comparative Method

Úvod

Základním významem slova dialog je především „rozhovor, rozmluva mezi zpravidla dvěma osobami“². Ovšem dvě osoby mohou vést i dialog pomyslný, který není realizován přímo, v osobním kontaktu, ale zprostředkovaně, např. pomocí textu. Za takový dialog svého druhu považujeme „písemný rozhovor“, který spolu mohou vést i kronikáři, resp. autor textu předlohy a autor (i překladatel, editor ap.) textu přejímajícího. Bezprostřední kontakt a možnost okamžité reakce jsou v takovémto dialogu realizovány následovně: za pomyslné přítakání lze po-

1 Vznik příspěvku byl podpořen projektem GA ČR č. P405/12/G148 „Centrum excelence“ Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období.

2 Viz *Slovník spisovného jazyka českého*, Praha 1960–1971 v hesle *dialog*.

važovat přejetí informace z předlohy, za projevení nesouhlasu (nebo také nezáměru) naopak její modifikaci, vynechání či doplnění. Smysl takto vedeného dialogu, resp. důvod, proč spolu takový dialog kronikáři vedou, odhalují rozdíly mezi texty, které zjistíme při komparaci. To nám umožní rekonstruovat myšlení autorů jak kronik, tak původců jejich jednotlivých redakcí, které často odhalí rovněž i jejich záměry, politické, společenské názory atd.³

Prameny výzkumu

Památkou, na niž zaměřujeme pozornost, je staročeská kronika *Martimiani*.⁴ V současnosti jsou známy čtyři neúplné (?)⁵ rukopisy a dvacet exemplářů prvotisku (dále užíváme i zkratku MartKron, a to v souladu s principy *Staročeského slovníku*⁶). Tři rukopisy jsou uloženy v Knihovně Národního muzea v Praze, jedná se o: MartKronA, z roku 1445, sign. II C 10, fol. 1r–27v, 85r–156v; MartKronB, z 80. let 15. stol., sign. IV E 29, fol. 1r–65v; rukopis se sign. I E 30, z 80. let 15. stol.⁷, 112 fol. (rukopisu byla přidělena pracovní zkratka MartKronC). Čtvrtý rukopis pochází ze Strahovské knihovny, sign. DF IV 43, 15. stol., fol. 74r–82v; i jemu byla přidělena pracovní zkratka – MartKronD. Prvotisk (MartKronT, 102 fol.) vznikl v Praze v roce 1488. Přehled jednotlivých zachovalých exemplářů uvádí např. internetová verze databáze českých prvotisků *Incunabula lingua bohemica impressa*.⁸

Po obsahové stránce je staročeská kronika *Martimiani* tradiční světovou kronikou, popisující děje od stvoření světa přes nejstarší židovské dějiny, troj-

3 A tedy dotknout se tematických oblastí, jejichž výzkum se ocitl v zorném poli zbraslavské konference iniciující vznik tohoto příspěvku.

4 Vzhledem k velké variabilitě názvů uváděných v literatuře (souhrn viz Štěpán ŠIMEK, *Římská kronika aneb Martimiani ve staročeském překladu Beneše z Hořovic*, in: *Varia XXI*, Bratislava – Banská Bystrica 2011 (v tisku) užíváme tohoto stručného, zastřešujícího pojmenování.

5 Významovou definici této neúplnosti, resp. těchto neúplností viz níže.

6 *Staročeský slovník, Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek*, Praha 1968.

7 Za zpřesnění datace pomocí kodikologické analýzy děkuji Michalu Dragounovi.

8 Dostupné on-line na adrese: <http://www.clavmon.cz/clavis/sttisky/repertorium>. Citován stav z 15. 7. 2014.

skou válku a život Alexandra Makedonského až k založení Říma. Následně uvádí životopisy římských císařů po Karla IV. a papežů po Jana XXI. (dodržuje tedy periodizaci podle čtyř monarchií: babylonské, perské, řecké a římské)⁹. Ve své době plnila staročeská verze kroniky patrně i funkci zábavné četby – můžeme to odvozovat z literárně živého zpracování trojské války i „Alexandreidy“ a z uvedení anekdot, pověstí a legend, ale i textů apokryfní povahy (v prvotisku list krále Abagara (Abgara) Ježíši). Rozsah textových částí v jednotlivých pramenech ukazuje tabulka.

MartKronA	MartKronB	MartKronC	MartKronD	MartKronT
<i>acces nebo přístup na kroniku Martimiani</i> (1r–2r)				předmluva (1r–1v)
<i>kterak Bóh anjely stvořil: stvoření světa – babylonské zajetí</i> (2r–19v)	počátek chybí, rkp. začíná až koncem kapitoly o vládě krále Saula, v A kapitola <i>Kterak sedmdesát bratrův bylo zabito po smrti Mojžšově</i> (1r–4v)			<i>První knihy: stvoření světa – propadení Ninive</i> (1v–11r)
babylonské zajetí (19v–20r)	<i>kterak Troje, krásné město, bylo uděláno a potom obořeno, o jeho všech příhodách</i> (4v–9v)			<i>kronika o Troji, kteraký počátek mělo a kteraký potom konec vzalo</i> (12r–15v)

9 Srov. např. *Dějiny evropského světa 1453–1576*, Petr Vorel (ed.), Praha 2008, s. 5.

<p><i>pravanie o Troji, kterak jest udělána a kterak jest zkažena</i> (20r–26r)</p>	<p>babylonské zajetí (9v–10v)</p>			<p>babylonské zajetí (15v–16v)</p>
<p>chybí, v konvolutu však zde vevázána prozaická povídka o Alexandru Velikém (AlexPovD), psána stejnou rukou jako MartKronA</p>	<p>chybí úsek od poloviny první kapitoly až po druhou polovinu kapitoly (podle názvu v prvotisku) <i>Alexander uvázal se v svého otce království</i> (10v–14r)</p>			<p><i>o Velikém Alexandrovi, kterak se počal a kteraký potom konec vzal</i> (16v–20v)</p>
<p><i>kapitolum drubé a pravi o všech římských králích a o císařích, kterak sú své živuoty vedli</i> (85r–156v)</p>	<p>~T; chybí kapitoly (podle názvu v prvotisku) <i>Kterak bylo veliké to město Kartágo – Proč císaři říekají císař</i> (19r–65v)</p>	<p>začíná se koncem výčtu králů, pak překlad provinciale</p>	<p>pouze kapitoly (často fragmenty nebo výtahy) <i>O paní Lukrecii, která se jest sama zabila až Umřel Dětrich z Berúna</i> (názvy kapitol podle rkp. A; 74r–82v)</p>	<p><i>Druhý rozdiel: založení Říma – Karel IV.</i> (20v–60r)</p>
		<p>dvě zpráve zběhle se, totiž světská a duchovníe</p>		<p><i>knihy o všech papežích křesťanských</i> (do papeže Jana XXI.) (60r–89r)</p>

		<i>o všech papežích křesťanských (do papeže Jana XXI.)</i>		<i>dvě zprávy zběhlé, totiž světská a duchovníe (89r–89v)</i>
				<i>knihy krajin a zemí, kteréž pod Řím slušejí a kteří biskupi které sufragány mají (89v–93v)</i>
				<i>o cesaři konstantinopolitanském (93v–94v)</i>
				<i>o narození Machometovu i o jeho životu biedném i o jeho příhodách a puotkách (94v–100v)</i>
				<i>List, kterýž jest poslal král Abagarus Pánu Jezukristovi z Edissi, města svého, vypsán z těch knih, jenž slovu Ekleziastica ierarchia, a byl poslán po poslu do Jeruzaléma (100v)</i>
		excipit		excipit (100v)

Předlohy

Již J. Dobrovský¹⁰ roku 1796 odhalil, že první dvě kapitoly kroniky (popisující děje od stvoření až po životopisy římských císařů po Karla IV.) jsou téměř doslova přeloženy z německé kroniky štrasburského kanovníka Jacoba Twingera von Königshofen.¹¹ Jazyková analýza a komparace s předlohou potvrzuje závěry V. Boka,¹² že stč. překlad vychází z redakce Twingerovy kroniky označované jejím novodobým vydavatelem C. Hegelem jako typ B.

Třetí kapitola (uvádějící životopisy papežů až po Jana XXI.) v převážné míře vychází z latinské kroniky Martina Polona / Martina z Opavy (odtud, tj. od Polonova křestního jména, pochází i název *Martimiani/Martimiana Cronica summorum pontificum imperatorumque ac septem etatibus mundi*).¹³ Stč. překlad papežské části MartKron vznikl na základě redakce C Polonovy kroniky,¹⁴ tj. takové, která již a) nedodrжуje tabulární uspořádání, b) nedodrжуje paralelní řazení papežů a císařů, c) uvádí i události, jež se odehrály až po Polonově smrti

-
- 10 Josef DOBROVSKÝ, *Nachrichten von Beness von Horzowitz und seiner Chronik*, Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren, Zweites Stück, Praha 1796, s. 146–154.
- 11 Její kritickou edici viz *Die Chroniken der oberrheinischen Städte. Strassburg*, Bd. 1–2, Carl Hegel (ed.), Leipzig 1870–1871.
- 12 Václav BOK, *Zur Rezeption der Weltchronik Jakob Twinger von Königshofen in Böhmen*, Deutsche Literatur des Mittelalters in Böhmen und über Böhmen, Wien 2000, s. 269–284.
- 13 Polonova kronika je považována za nejrozšířenější (srov. např. Marcin Polak, *Kronika papieżi i cesarzy*, Jacek Soszyński (ed.), Kęty 2008, s. 7) a nepoužívanější dílo svého typu po celé období středověku (srov. např. Jan PETR, *Zlomek kroniky papežů a císařů Martina Opavského v muzeu v Klobukách u Brna*, AUC, Philosophica et historia 1–2, 2002, s. 359). Někteří novodobí historikové ji označují za soudobý bestseller, srov. Wolfgang-Valentin IKAS, *Martinus Polonus' Chronicle of the Popes and Emperors: a Medieval Best-seller and its Neglected Influence on Medieval English Chroniclers*, *The English Historical Review* 116, č. 466, 2001, s. 327–341. Díky své přehlednosti (původně byla zpracována tabelární formou, kde recta folií uváděla životopisy císařů, protilehlá versa pak paralelně papežů) byla užívána i pedagogické praxi (srov. Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura v českých zemích do r. 1400*, Praha 2001, s. 88), byla hojně opisována a text byl modifikován, takže označení *Martimiani* se postupně stalo v podstatě označením žánrovým, viz heslo *Martins-Chroniken* v LexMA 6, München – Stuttgart – Weimar 1993, s. 349–350.
- 14 Viz *Martini Oppaviensis Chronicon pontificum et imperatorum*, MGH SS XXII, Ludewig Weiland (ed.), Hannover 1872, s. 377–475.

roku 1268, a to až do pontifikátu papeže Jana XXI; předloha také obsahovala pověst o ženské papežce Janě.

Prvotisk obsahuje ve svém závěru i pasáže, které nejsou obsaženy ani v jedné z kronik uváděných výše, tzv. apendixy. Jedná se o soupis provincií římských biskupů, líčení Svaté země, pojednání o životě proroka Mohameda a fiktivní list krále Abagara Ježíši Kristu. Soupis provincií lze úspěšně srovnat s latinskou edicí papežských kancelářských řádů M. Tangla.¹⁵ Předlohu pro stč. překlad pojednání o Svaté zemi a Mohamedově životě odhalil P. Soukup:¹⁶ byla jí *Historia orientalis* Jakuba z Vitry. Přímá předloha apokryfního listu krále Abagara Ježíši Kristu zatím není identifikována, latinské znění však patří v českých zemích mezi texty velmi rozšířené: dodnes je uchován rukopis NK sign. XIII E 14c, který vznikl v roce 1303 na objednávku abatýše Kunhuty pro Jiřský klášter na Pražském hradě, dochována je i řada rukopisů vzniknuvších v 15. století.

Dialog stč. překladatele s Twingerovou kronikou

Přestože staročeský překladatel „profánní“ části kroniky – tradičně se za něj považuje rytíř Beneš z Hořovic († 1422) – se drží Twingerova textu téměř doslova (např. v předmluvě slibuje pět kapitol a pojednání i o dějinách Štrasburka apod.), na několika místech se od předlohy odklání (částečně předkladatelskou chybou), jinde doplňuje – třebaže skromně (srov. V. Bok *Zur Rezeption*, s. 276–277) – informace v předloze neuvedené. Jedná se většinou o drobná doplnění reálií, jako např. účast Čechů na italském tažení Karla IV. (v předloze jsou jako účastníci uvedeni jen Němci) či rozšíření prosté informace, že Karel IV. byl pohřben v Praze o zpršňující a hodnotící „na hradě s velikým pláčem a žalostí obecně všech lidí, neb za něho bylo všechno dobré a pokoj“ MartKronA 156v ~ MartKronB 65v ~ MartKronT 60r.

15 Michael TANGL, *Die päpstlichen Kanzleiordnungen von 1200–1500*, Innsbruck 1894, s. 3–32. Nezřídka jsou však soupisem provincií doprovovány i latinské rukopisy Polonovy kroniky, dosud uchované v českých knihovnách (viz jejich soupis u J. PETRA, *Zlomek kroniky*, s. 360–361).

16 Pavel SOUKUP, „Machometáni“ v polemikách Husovy doby, in: Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy, Praha – Litomyšl 2011, s. 216–229.

Závažný doplněk nad rámec předlohy (sepsané do roku 1393) tak explikuje hodnocení vlády Václava IV. Jeho závažnost vyplývá z faktu, že obsahová i jazyková analýza této části textu přináší informaci o velmi pravděpodobném vzniku překladu až po roce 1400.¹⁷

Půvabný příklad odchylky představuje nepochopení předlohového textu, kdy překladatel pojmenování kmene Gótů do staré češtiny převádí jako *Bobové*.¹⁸ V. Bok *Zur Rezeption*, s. 78, upozornil na obeznámenost překladatele s německou hrdinskou epikou, jež je patrná z konkretizace vztahující se k líčení „*kerak Dětřich z Berúna a jeho mistr Hilbrant mnoho saní a rozličných drakovů zbilí*“ MartKronA 118r ~ MartKronB 36r ~ MartKronT 39r–39v.

Srovnáním zachovalých stč. rukopisů s předlohou se ukazuje též fakt, že v českém prostředí existovaly přinejmenším dvě redakce stč. překladu. První představuje typ reprezentovaný rukopisem MartKronA, kde se nejprve pojednává o židovském babylonském zajetí a až následně o trojské válce. Protipólem této redakce jsou rukopis MartKronB a prvotisk s opačným řazením těchto pasáží. Rukopis A se odlišuje též nepřetímáním překladu pojednání o Alexandru Velikém, založeném na Twingerově kronice, ale vepsáním obsírnějšího zpracování tzv. prozaické povídky o Alexandru Velikém.¹⁹

Detailní komparace pak ukazuje, že ani rukopis (resp. typ rukopisu) MartKronA, ani MartKronB nelze považovat za přímou předlohu prvotisku: rukopisy A a B jsou si bližší např. strukturací na kapitoly. Naproti tomu, co se týče jednotlivých rozdílů na úrovni lexikální či formulační, nacházíme četné shody²⁰ mezi rukopisem B a prvotiskem.²¹

17 Štěpán ŠIMEK, *Několik poznámek k dataci vzniku staročeské kroniky Martimiani*, Od slova k modelu jazyka, Olomouc 2013, s. 18–29.

18 Štěpán ŠIMEK, *Kterak Huňové a Bobové byli aneb ke dvěma staročeským etnonymům*, Naše řeč 93, 2010, s. 53–55.

19 Srov. *Staročeský slovník* 1968 pod zkratkou AlexPov.

20 Odhlížíme nyní od rozdílů/shod vyvolaných jazykovým (hláskoslovným, gramatickým) vývojem, neboť shody či rozdíly v těchto bodech by byly vysvětlitelné dobou vzniku pramenů spíše než blízkostí předloh.

21 Viz i stemma, uvedené níže.

Dialog. stč. překladatele s Polonovou kronikou

Není dochován jediný rukopis obsahující jak profánní dějiny, tak dějiny římského papežského stolce, proto je na místě hypotéza,²² že obě části byly přeloženy samostatně, v jiné době a různými překladateli.²³ Zároveň se ukazuje, že ani MartKronC, ani prvotisk nejsou archetypem překladu (viz níže). Za ten v tuto chvíli budeme považovat průnik obou textů.

Vynechaných informací je v překladu pramálo a můžeme je přisoudit jak absenci v konkrétním prameni, který byl překladu předlohou, tak – v případě prvotisku – např. i pragmatickým důvodům tiskařským (snaha o úsporu místa či třeba jen chyba sazeče). Dokladem opakující se chybějící informace jsou údaje o místě, kde byli pohřbeni někteří z papežů, či o délce trvání sedisvakance (viz o papeži Viktorovi MartKronT 64r ~ MarKronC 31r vs. Pol 412²⁴, o papeži Fabiánovi 65r ~ MartKronC 34r, vs. Pol 413 atd.).

Oproti textu Polonovy kroniky nacházíme četné větné, ale i rozsáhlejší (tj. v rozsahu celé kapitoly, nezdídky nadepsané *extra litteram*) doplňky zpřesňující nebo rozšiřující informace o dějích, zvl. církevních, za pontifikátu jednotlivých papežů, především údaje o soudobých mučednících: „*svatý Šimon apoštol když*

22 Srov. Roman HECK, *Czasy Karola IV we wroclawskim rękopise „Starych latopisów czeskich“*, SPFFBU C 27, 1980, s. 43–61. Jinak však je třeba některé Heckovy závěry (zvl. s. 49–51) důrazně odmítnout. Heck neznal a nepracoval s nejstarším dochovaným rukopisem, MartKronA. Rukopis MartKronB datuje na přelom 14./15. století (důvěruje přitom zapsanému údaji MCCCC, podle F. M. Bartoše nedopsanému) a připouští, že v explicitu podepsaný Pavel z Radnic mohl být skutečným překladatelem. Tyto Heckovy závěry snadno vyvrací jazyková i kodikologická analýza, díky níž je možné prokazatelně datovat rukopis do 80. let 15. století.

23 O faktu, že v případě papežské části se jedná o překlad z latiny, svědčí mj. i ponechané vazby vlastních jmen s předložkami, srov. *pohřben jest in Vitorio; in Vaticano* MartKronT 61v; *svatý Řehoř in registro suo píše k Mauricioví*, MartKronT 68r. Vzhledem k charakteru, rozšíření a používání předlohy – Polonovy kroniky – by jistě nepřekvapilo, kdyby překlad původně vznikl ve školním, snad univerzitním prostředí, kde stopy původního jazyka nečinily čtenářům při recepci obzvláštní potíže. (V tomto bodě srov. i rozdílný charakter první, císařské části kroniky, což vnímáme jako podpůrný argument pro názor, že obě části byly přeloženy samostatně.)

24 Zkratkou odkazujeme k Weilandově (1872, viz výše) kritické edici Polonovy kroniky, číslo značí stranu edice.

byl ve stu a ve dvácíti letech zabuben a svatý Ignacius byl vydán zvěři, aby sežrán byl“ MartKronT 62r ~ MartKronC 26r–v²⁵ vs. Pol 410; „Trpěl (papež Mikuláš) jest pod Trojanem ciesařem“ MartKronT 62r ~ MartKronC 26r vs. Pol 410; či o nařízeních, která jednotliví papeži vnesli do církevního ritu: „Tento [Anakletus] ustanovil jest na mši říekati „pax vobis“ a „Dominus vobiscum“ a „et cum spiritu tuo“ a „amen“. Ustanovil také, aby biskupové světíli kněžstvo a žakovstvo postice se“ MartKronT 62v ~ MartKronC 25v vs. Pol vs. Pol 410.

Z některých slovních doplňků můžeme vysoudit záměr překladatele orientovat se na čtenáře ovládajícího zvláště nebo výhradně češtinu. Nacházíme totiž četné příklady, kdy v překladu je sice užito slova cizího, často i v citátové podobě, ovšem slovo (či fráze) jsou česky přeloženy či vyloženy, např.: „Najprvé má býti *hostiarius*, to jest vrátný, neb těch časuov u vrat kostelních vždy stál jeden, aby věděl, koho má do kostela pustiti. Potom *lector exortista*, to jest zaklánač. Pak *acolutus subdiaconus*, to jest podjáhnie, pak *diaconus*, jáhen, pak kněz, pak biskup“ MartKronT 66r ~ MartKronC 36v–37r.

Orientaci na češtinu a českého čtenáře ukazuje i úvodní pasáž papežské části kroniky, opět neopírající se o Polonovu kroniku, nabízející etymologii (povýtce bakalářskou) podstatného jména papež: „Nebo vidúce Vlachové, že první papeži a biskupové tak sú stále a pevně svú vieru křestanskú držali, že sú téměř všickni až do svateho Silvestra mučedlníci byli, kterýž byl papežem po božiem narození narození léta třístého patnáctého, i divie se jich stálosti a trpělivosti, říekali sú Vlachové papa, papa ... Latiníci vědie, že to slovo papa jest interieccio mirantis, to jest slovo divenie“ MartKronT 60r ~ MartKronC 18r–v.²⁶

25 Při uvádění paralel odhlížíme od stránky jazykové, neboť zvl. v rovině hláskoslovné se texty liší; stránka obsahově-informační však zůstává zachována.

26 Vzhledem k úvahám uvedeným dále, vztahujícím se k hypotéze o vyznání překladatele papežské části kroniky či editora předlohy pro tisk, není nezajímavý fakt, že tuto etymologii známe již z doby dřívější. Nacházíme ji např. ve Viklefově traktátu *De potestate pape* (viz *Johannes Wiclff De potestate pape*, Johann Loserth (ed.), London 1907, s. 165).

Dialog autora předlohy pro tisk se stč. rukopisy

Zajímavé informace přináší i analýza dialogu autora předlohy pro tisk se stč. rukopisy. S vědomím velké míry nepřesnosti (proto užíváme uvozovky) jej můžeme označit za „puristu“ – při komparaci prvotisku s rukopisy nacházíme v prvotisku slova cizího původu (v první, twingerovské části zvl. německého) buď vynechaná (*rynkmaur* MartKronA 25r, 101v, MartKronB 8v 24r ~ MartKronT 15r *rynk*; *bitunk* MartKronA 21r, MartKronB 5v vs. úplné vynechání slova v MartKronT 12v), nebo nahrazená slovy domácími, srov.: „*Ten césař byl laskav na kněží a na učené lidi. A proto učini veliké studium u Praze a dal jim veliké svobodenstvie*“ MartKronA 152r ~ MartKronB 62v vs. „*Ten ciesař byl laskav na kněže a zvláště na učené lidi. A proto učinil veliké učenie v Praze a dal jim veliké svobodenstvie. A podnes slóve Colegium Karoli, totiž kolej Karlova*“ MartKronT 57v. Těmto jazykovým zásahům je v prvotisku podrobena, jak patrné, i část přeložená z Twingerovy kroniky.

Za velmi závažné považujeme srovnání textu prvotisku s MartKronC. Zdá se, že MartKronC a prvotisk měly společné východisko v dnes neznámém rukopisu. Na první pohled je zřejmé, že texty k sobě mají geneticky velice blízko a textová analýza přináší informace o jejich vzájemném poměru.

Začneme společnými znaky: Rukopis C vznikl zjevně opisem starší, stejně strukturované předlohy (tj. obsahující stejné řazení papežských životopisů) jako latinská předlona i prvotisk T. Poukazuje na to i písařova chyba a vzápětí vlastní korektura, kdy chybnou záměnu dvou papežů komentuje rubrikovaným nadpisem: „*XIIIItý. Tuto má státi Soter, neb sú jeho skutkové, a napřed Elenterius až do cifry neb přetrženie*“ MartKronC 30v, přičemž na záměnu obou upozorňuje nejen zatřesením údajů, jimiž odkazuje ke „správnému“ papeži, ale rovněž raději nahrazuje zájmeno *tento* jménem papeže, o němž má být správně pojednáno.

Co do rozsahu a členění jednotlivých kapitol, MartKronC obsahuje téměř beze zbytku všechny informace, které má stč. překlad oproti latinské předloze. Asi nejmarkantnější je to vidět na kapitole, jež by podle nadpisu měla pojednávat o 37. papeži, zatímco ve skutečnosti jde o vsuvku věnující se nicejskému koncilu. Zmíněná nenáležitost nadpisu způsobuje, že díky ní je pak pořadí papežů posunuto, srov. MartKronC 42v–45r, MartKronT 67v–68v.

Stejně tak i rozsah pasáží, které patrně nebyly přeloženy, je identický. Identické jsou rovněž časové údaje, jimiž se překlad a předloha liší (byť zde porovnáваме s kritickou edicí a neznáme přímou předlohu, kde mohly být údaje totožné), a zaujme nás též přítomnost explicitních odkazů k císařské části kroniky, které jako by svědčily o tom, že se v případě MartKronC, resp. i předlohy pro prvotisk asi jedná o fragment jednoho textového celku, srov. např.: „jakož šíře o tom psáno stojí mezi římskými, kdež se píše o Konstantinovi MartKronT 67v – jakož o tom šíře psáno stojí mezi císaři v římskými“ MartKronC 41v.²⁷

MartKronC koresponduje s prvotiskem i v místech, kde děje připisované jednotlivým papežům či odehrávající se za jejich pontifikátu jsou datovány odlišně od Polonovy kroniky, srov. např. pojednání o nalezení svatého kříže za papeže Marcellina MartKronC 40r ~ MartKronT 67r vs. Pol 415; připsání kaceřování Konstantina, syna stejnojmenného císaře, papeži Liberiovi (MartKronC 47r–47v, MartKronT 69r), zatímco v předloze je totéž připisováno až následujícímu papeži Felixovi II. (Pol 416), či uvedení Klementa II. před Řehořem VI. (MartKronC 92v ~ MartKronT 93r vs. Pol 433).

MartKronC dále obsahuje i některé chyby, které má text prvotisku, a to jak obsahové (srov. např. v soupisu římských provincií lat. *in Apulia: v Nápuli* MartKronC 6r, MartKronT 90r; místo pohřbení papeže Lina lat. *in Vaticano: in Vitorio* MartKronC 22v, MartKronT 61v), tak grafické (chybné čtení grafů *c/t, n/u*: zápis *Sytulus* místo náležitého *Siculus* MartKronC 67v, MartKronT 75v).

MartKronC od prvotisku se však naopak výrazně liší tím, že obsahuje i pasáže, které prvotisk postrádá, přestože jsou uvedeny v latinské předloze, např. legendu o volení papeže Fabiána.²⁸ Naopak informace, jež chybí v MartKronC,

27 Tento fakt však nelze vnímat jako důkaz, že by Beneš z Hořovic přeložil celou kroniku, tj. včetně papežské části. Je možné, že MartKronC i předloha prvotisku byly součástí konvoluty, jehož první část obsahovala překlad Twingerovy kroniky, k níž byla později doplněna „dopře-ložená“ část papežská, vycházející z latinského textu Polonova, či se může jednat o odkaz nikoli vnitrotextový, ale situační, operující s obecnou soudobou znalostí. Těžko lze totiž zdůvodnit, proč by Beneš (či snad tzv. Beneš) nepokračoval v překladu z němčiny, když třetí kapitola Twingerovy kroniky je obsahově paralelní s kronikou Polonovou, jež byla navíc jasnou a prokázanou Twingerovou předlohou.

28 „Fabianus, rodem Řek, z otce Fabio, léta narození Syna božieho dvátého XLIIIho seděl let XIII, měsiečov XII. A přestalo VII dní. Byl rodem z krajiny Celiomontis. Ten Fabianus jednu

obsahuje prvotisk jen v menší míře. Zaprvé, v kapitole věnované papeži Siriciovii, tak chybí celý rozsáhlý úsek „*Tento jest manichej nalezl, ale na púšť je zavésti kázal. A ustanovil jest, aby neužívali s křesťany těla a krve božie. A přikázal jest, aby nižádnému z toho šibalstva navracenému k kostelu nepodávali těla božieho a jeho svaté krve, leč by prvé v klášter strčen byl. A tu po všechny dny života svého, v postech a v modlitbách útrpný život veda, ve všelijakém zkúšení byl dojištěn až do posledního dne. A tak, aby tělo a krev Pána Jezukrista přijal*“, MartKronT 69v–70r. Jako druhý příklad můžeme uvést redukci výčtu svatých umučených za vlády císaře Diokleciána, srov. MartKronC 37v vs. MartKronT 66r–66v.

Prvotisk se také jeví daleko chybovější, srov. např. za lat. *Hic natione Grecus: A byl Řek* MartKronC 88r stojí v prvotisku „... *aby řekli*“ MartKronT 82r, či větší míru zkomolení vlastních jmen. Z toho lze dovozovat, že prvotisk je své předpokládané předloze vzdálenější než rukopis C svojí.

Nápadnou a interpretačně důležitou skupinu doplňků, které obsahuje pouze prvotisk, představují ty, které se dotýkají způsobu přijímání. Opakovaně je latinské *communicatio* či *eucharistia* překládáno (*přijímati*) *tělo a krev*; v kapitolách věnovaných např. papeži Zeferinovi nebo Gelasiovi pak je těmto připisováno, že přijímání těla i krve Páně nařídili – ani předloha, ani MartKronC o krvi Páně nehovoří.²⁹ Přihlédneme-li k textovým doplňkům nacházejícím se v kapi-

---

chvíli s přátely svými s jednoho místa vracováše se a papež byl umřel. I přistúpil málo blízce k těm, kteříž o volení budúcieho papeže rozmlúvali, konce té věci očekávajíce, hned holubice biela s nebe sletévši sedla jest na hlavu jeho a říkáci: ‚V Římě biskupem zjednán a posvěcen budeš. A tak byl jest božím způsobem vyvolen. A ihned ustavil sedm písařuv, aby skutky mučedlničie popisovali‘ MartKronC 34r vs. Fabianus, rodem Řek, z otce Fabio, léta božieho dvústého čtyřidcátého čtvrtého seděl let třinácte, měsiecív dvanácte. A přestalo sedm dní. Celiomontis. Ten Fabianus ustanovil, aby u Veliký čtvrtek křížmo posvěcovali. Mučedlnictvem jest korunován a pohřben na hřbitově svatého Kalixta, od Decia jsa stát pro vieru křesťanskú“, MartKronT 65r.

- 29 „Tento biskup první ustavil jest křesťanuom u Veliký čtvrtek, aby jeho svaté tělo přijímali, nevinného beránka nerozdielného, ale živého, a to na památku jeho umučenie nevinného“, MartKronC 19r vs. „Tento biskup první ustanovil křesťanuóm u Veliký čtvrtek, aby jeho tělo svaté jedli a jeho svatú krev pili pod způsobem chleba a vína, a to na památku svého svatého umučenie nevinného“, MartKronT 60r–60v; „V jeden den na Velikú noc, když je jedna panie s jinými od něho Pána našeho Jezukrista tělo a krev přijímala“, MartKronT 71r vs. V jeden den, když jest jedna paní s jinými na Velikú noc od něho Pána našeho Jezukrista tělo přijímala, MartKronC 52v; „Tento papež [Gelasius] ustanovil jest, aby ktož přijímá tělo Pána Je-

tolách přeložených z Twingerovy kroniky³⁰ či k vynechání líčení zázračné volby papeže Fabiána, můžeme vyslovit hypotézu, že editor předlohy pro tisk byl utrakvista, snad z okruhu pražské univerzity.³¹

MartKron C postrádá i zmíněné apendixy o Svaté zemi, Mohamedovi a fiktivní list Ježíši Kristu. Syntézou uvedených poznatků o dialozích mezi kronikáři podílejícími se na znění stč. kroniky *Martimiani* – přihlédneme-li nyní i k apendixům – jsou tyto závěry: autor předlohy pro prvotisk (či editor textu prvotisku) měl ambici vydat česky ucelenou světovou kroniku přinášející informace nejen o dějinách světské a duchovní správy světa, ale rovněž přinést čtenáři informace (jakkoli zaujaté a jednostranné) o dalším výrazném náboženství (není jistě náhodou, že exkurz o Mohamedovi a islámu byl zařazen a patrně i přeložen v době, kdy Evropa po pádu Konstantinopole pocítovala sílící turecké nebezpečí. Jak překladatel Polonovy kroniky, tak upravovatel textové předlohy prvotisku nabyt alespoň triviálního vzdělání (znalost latiny vč. gramatické terminologie), měl k dispozici a dokázal kompilovat řadu pramenů nad rámec předlohy, byl znalý církevních dějin nad rámec Polonovy kroniky.³² Snaha o výklad cizích slov či jejich náhradu za slova domácí řadí jak překladatele, tak editora tiskové podoby do

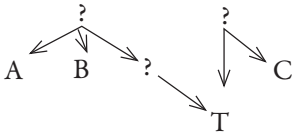
---

zukrista, aby také krev jeho z kalicha přijímal. A to ještě druzí zachovávají jako v Řeciech na východ slunce“, MartKronT 72r vs. v MartKronC 55v zcela chybí; „A příjem jeho slavně, prosil, aby v neděli mši svatú slúžil u svaté Žofie. A od něho příjem tělo a krev boží, k zemi tvář svú za své hříechy sníziv, žádal jest, aby všecka práva římského kostela byla obnovena“, MartKronT 76v vs. „A příjem jeho slavně, prosil, aby v neděli mši svatú slúžil u svaté Žofie. A od něho příjem tělo božie“, MartKronC 70r či výše uvedený citát o papeži Siriciovi MartKronT 69v–70r vs. MartKronC 49r.

- 30 Doplňme, majících vždy vztah nejen k českým dějinám, ale i pražské univerzitě: „Tomu jistému Konstantinovi bylo uděláno město ke cti u toho jezera, ješto slóve Podem, a převzděchu mu po něm Konstantia. To jest česky řečeno Kostnice“, MartKronA 106v, „Tomu jistému Konstantinovi bylo uděláno ke cti město u toho jezera, ješto slóve Poden, a převzděchu tomu po něm Konstancia a česky řečeno Kostnice, ješto v nie mistr Jan Hus upálen“, MartKronT 32v.
- 31 Jinou interpretací daných faktů může být, že úpravy textu vyhovující ideologicky spíše straně kališnické než katolické byly motivovány předpokládaným modelovým čtenářem (tj. pokud možno početná skupina Čechů nekatolického vyznání), vždyt ekonomický motiv byl integrální součástí činnosti prvních tiskařů, srov. Kamil BOLDAN, *Záhada Kroniky trojanské*, Praha 2010, s. 52). Tento výklad však považujeme za méně pravděpodobný.
- 32 To však z velké části platí i pro MartKronC, a tedy i (typ) předlohy společné pro tento rukopis a prvotisk.

vznikajícího českého humanistického proudu.³³ Dáme-li do souvislosti skutečnost, že tiskař (tj. tiskař *Bible pražské*)³⁴ byl asi v úzkém vztahu s okruhem univerzitních mistrů kolem Václava Korandy mladšího³⁵ a že text nese známky úpravy člověkem podporujícím ultrakvismus, neubráníme se hypotéze, zda se na překladu, resp. úpravě papežské části staročeské kroniky *Martimiani* a appendixů nepodíleli titíž lidé.³⁶

Textová analýza zároveň odhaluje pravděpodobnou strukturu vztahů mezi zachovanými prameny³⁷, jež reflektuje následující stemma:³⁸

Dialog kroniky *Martimiani* s mladšími kronikáři

V pozdější době byla kronika *Martimiani* zjevně čtena a reflektována. Prokazatelně fungovala v okruhu českých bratří: *Akta jednoty*³⁹ opakují podle kroniky *Martimiani* (bakalářskou) etymologii pojmenování papež. Na kroniku *Martimiani* se odvolává tzv. Korandův *Manuálník*, a to při obhajobě přijímání pod

33 Petr VOIT, *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2008, s. 924. Srov. též Petr VOIT, *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí*, Praha 2013, s. 9–20.

34 Ema URBÁNKOVÁ, *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Dodatky. Díl I: Prvotisky (do r. 1500)*, Praha 1994, s. 75–76.

35 Vladimír KYAS, *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha 1997, s. 130.

36 K podobnému hodnotovému obzoru srov. též doslov v prvotisku *Bible pražské* na fol. 602v.

37 Odhlížíme nyní od appendixů.

38 První vrchní otazník zastupuje dnes neznámý rukopis, archetyp překladu Twingerovy kroniky, druhý vrchní otazník reprezentuje dnes neznámý rukopis, archetyp překladu Polonovy kroniky, třetí pak rukopis překladu Twingerovy kroniky, který byl přímou předlohou prvotisku. Rukopis MartKronD ve stemmatu neuvádíme pro minimální rozsah textu. Ze zběžného srovnání však lze vyvodit, že text je téměř identický (po stránce lexikální, ale např. i syntaktické) s rukopisem MartKronB.

39 *Akty Jednoty bratrské*, Svazek 1, Jaroslav Bidlo (ed.), Brno 1915, s. 373.

obojí⁴⁰. Část textu kroniky *Martimiani* je zachována i opisem v křížovnickém rukopisu *Starých letopisů českých*⁴¹. Uvedme proto ukázkou na závěr byt jednoho, ovšem ryze kronikářského čtení.

Rozbor stč. lexika kroniky *Martimiani*, zvl. výsledek analýzy skupiny německých přejímek, upozornil na substantivum doložené v rukopisech a prvotisku kroniky *Martimiani* ve formách *forštat / *forštrejd* / *forštejt* („zahájení boje, právo prvního útoku v bitvě“). V rámci staročeské slovní zásoby se jedná o slovo periferní, ojediněle doložené. Slovo *forštejt* téhož významu se vyskytuje i ve střední češtině. Doloženo je opět pouze ojediněle, a to v *Kronice české* Václava Hájka z Libočan (1541). Na základě této lexikální paralely, komparace textu Hájkovy kroniky se staročeským textem kroniky *Martimiani* a ostatními dobovými historiografickými texty, jež popisují události, v nichž se zkoumaný lexém u Hájka vyskytuje, a jež mohly být Hájkovou předlohou, jsme dospěli k závěru, že kronika *Martimiani* byla nepochybně jedním z důležitých (a donedávna neidentifikovaných) Hájkových zdrojů; to dokazuje i srovnání pojednání o nástupnictví za Otty III. a volení kurfiřtů u Hájka a v kronice *Martimiani*. Z formální podoby zkoumaného slova a s přihlédnutím k mimojazykovým okolnostem lze usoudit, že Hájek čerpal z prvotisku.⁴²

40 *Manuálník M. Václava Korandy*, Josef Truhlář (ed.), Praha 1888, s. 69, 90.

41 František ŠIMEK – Miloslav KAŇÁK, *Staré letopisy české z rukopisu Křížovnického*, Praha 1959.

42 František ŠIMEK – Miloslav KAŇÁK, *Staré letopisy české z rukopisu Křížovnického*, Praha 1959.

On the “Dialogue” between Medieval (and Early Humanistic) Chroniclers: The example of the Old Czech chronicle *Martimiani*

In the article, we strive to contribute to the question of whether we can reconstruct the thinking of the medieval chronicler (but even translator, editor) through a comparative analysis of the Old Czech translation of so-called *Martimiani Chronicle* (also called *The Roman Chronicle*, *Chronicle of Emperors and Popes* or *Chronicle by Beneš from Hořovice*). A special attention is paid to several textual differences whose interpretation suggests there had been an imaginative dialogue between chroniclers.

The Old Czech translation of so-called *Martimiani Chronicle* is preserved in four manuscripts and several exemplars of the incunabula. Three manuscripts are deposited in the Library of the National Museum in Prague. Their signatures, dating and extent are following: II C 10, written down in 1445, fol. 1r–27v, 85r–156v, mentioned above by abbreviation MartKronA; IV E 29, 80th of 15th century, fol. 1r–65v, MartKronB; I E 30, 80th of 15th century, fol. 1r–112v fol., MartKronC. The fourth manuscript belongs to the Strahov library in Prague, sign. DF IV 43, 2nd half of 15th century, fol. 74r–82v, MartKronD. The incunabula (MartKronT) was printed in Prague in 1488. Twenty exemplars are preserved till today; the list of them is accessible on-line, see: <http://www.clavmon.cz/clavis/sttisky/repertorium>.

The Old Czech *Martimiani Chronicle* represents a kind of an universal chronicle. The first chapter relates events from the creation of the world up to the legendary foundation of Rome. The oldest history of Jews, the Trojan War and the biography of Alexander the Great is included as well. The second chapter recounts the history of the (Holy) Roman Empire. The biographies of Roman emperors are presented chronologically up to the reign and death of Charles IV. The third chapter consists of biographies of popes from Peter the Apostle to John XXI. The main text is accompanied by legends, fables or anecdotes, including the most famous legend of the woman pope Joan. In addition, the incunabula contains so-called appendices: a list of bishops subordinated to the pope, the description of *Terra Sancta*, the biography of Mohammed and

the King Abgar's letter addressed to Jesus Christ. (The content of chapters and parts in particular manuscripts is summarized in the table above.)

It is already known that the first and second chapters were translated to Old Czech from the German chronicle compiled by Jacob Twinger of Königshofen (1346–1420), a canon of Saint Thomas in Strasbourg. The translation is traditionally attributed to the Czech knight Beneš from Hořovice († 1422) and is dated to the early years of the 15th century (it was presumably made after August 1400 when King Václav IV lost his position as the king of the Holy Roman Empire). The comparison between the critical edition (see C. Hegel 1870–1871, *Die Chroniken*) reveals that the Old Czech translation is based on version B of the Twinger's chronicle.

Although the Twinger's chronicle was translated almost word for word (see V. Bok 2000, *Zur Rezeption*), the comparison of Old Czech manuscripts and incunabula attests that there are at least two different editions of the first chapters. This fact can be deduced from different ordering of passages describing the Jewish capture in Babylon and the Trojan War (MartKronA vs. MartKronB, MartKronT). Moreover, the biography of Alexander the Great based on Twinger's version is missing in MartKronA and replaced with more extensive version known as *The prosaic novel about Alexander the Great* (AlexPov).

The third chapter of the chronicle was translated from the famous Latin *Cronica summorum pontificum imperatorumque ac septem etatibus mundi* by Martinus Polonus († 1279). Thus the hypothesis that this chapter was translated later and not by Beneš from Hořovice is reasonable (see R. Heck 1980, *Czasy Karola IV*). The Old Czech translation is based on version C of Polonus' chronicle (see Weiland 1872, *Martini Oppaviensis Chronicon*).

The comparison between Polonus' chronicle and Old Czech translation shows that the translation was expanded with passages (often entitled by words *extra litteram*) describing the history of the Catholic (Roman) Church more precisely and with more details (e. g. it includes the lists of martyrs who suffered in times of papacy of particular popes).

Other addenda show that the text was aimed at a reader who speaks (only) Czech: the addenda contain explications of Latin words or etymologies (however, false) of some lexemes or terms, e. g. the word "pope".

In the study, we prove that the manuscript MartKronC and the incunabula MartKronT are based on the same manuscript, but MartKronC can be hardly a source text for the incunabula. In contrast to the Latin source text, both texts correspond in both the structure which differs from Polonus' text and in the passages that were not translated. Moreover, some of the mistakes in MartKronC and MartKronT are the same.

On the other hand, manuscript C contains several extensive parts which are not present in MartKronT. Last but not least, the translation of some parts or of exotic proper names (from the point of view of a Czech reader) is more precise in MartKronC, comp. *Hic natione Grecus: A byl Řek* "And he was Greek" MartKronC 88r vs. ...*aby řekl* "in order to say" MartKronT 82r.

A remarkable difference is that only incunabula contains remarks about communion under both kinds (MartKronT 60r–60v, 71r, 72r, 76v) whereas addenda often expose information related to the history of Prague university (57v).

In addition, the lexical analyses show that the editor of the incunabula's source text tended to language purism – several German or Latin loan words contained in the manuscripts are in MartKronT replaced by words of Czech origin or entirely eliminated.

To sum up, the translator of the third chapter – or the editor of incunabula's source text – intended to publish a comprehensive universal chronicle, understandable for a reader for whom the knowledge of Czech language was sufficient. He felt obliged to offer information not only about history of secular and ecclesiastical government of the world but also about another noticeable religion – Islam, which was considered to be a serious threat after the Turkish conquest of Constantinople. The editor of the incunabula presumably could have been in relation with Prague University. Taking into account that the printer of MartKronT was the same who had printed the *Prague Bible* (1488), it is reasonable to hypothesise that the editor of the source text of MartKronT could have been a member of the circle of the Prague University Master joined with the personality of Master Václav Koranda junior.

The relations between the preserved manuscripts, incunabula and its source texts are reflected by the stemma (outlined above).

In later years and decades *Martimiani Chronicle* was perceived as a source of historical knowledge, too. The traces of this fact are obvious in the texts of Bo-

hemian Brethren (see J. Bidlo 1915, *Akty jednoty*) or in Václav Koranda's *Manuálník* (see J. Truhlář 1888, *Manuálník*). Moreover, the presence of hapax legomenon *forštejt* in MartKronT and also in Václav Hájek's *Kronika česká* attests (verified by comparison of broader parts of texts) that *Martimiani Chronicle* was a significant source even for Hájek.

KRONIKÁŘOVY EMOCE¹

ALENA M. ČERNÁ

Chronicler's Emotions:

The article is concerned with emotional manifestations in S_1 text, Staré letopisy české (Old Czech Annals), where it is possible to study transformation of annals writing into more epic-like form resembling chronicle. In S_1 text the chronicler's subjective view is manifested by depicted events, as well as their evaluation, which in language presents itself by use of e.g. expressive language, figures of speech or unusual composition procedures.

Key words: Old Czech Annals, Old Czech language, Historical stylistics, Emotions in language

Úvod

Materiálovou bázi pro výzkum představuje jeden z textů *Starých letopisů českých* (dále též *SLČ*), souboru více než třiceti drobných i obsáhlejších kronik, které vznikly v období husitství a později byly opisovány a doplňovány nejen o další informace z dané doby, ale též o údaje o pozdějších událostech. Jedná se o dosud nepublikovaný² text S_1 (zvaný také S_a), který je zapsán na fol. 36r–117r v rukopise Knihovny Národního muzea, signatura V E 43. Rukopis pochází z doby okolo roku 1510³ a text S_1 zahrnuje události od křtu knížete Bořivoje a Ludmily (datuje jej rokem 904) do roku 1504; v tom roce a v předešlých třech letech trýžnila české země nová nemoc – franská (syfilis).

Na úvod chceme vyložit dva termíny, s nimiž budeme dále pracovat – jedná se o výrazy kronikář a emoce.

-
- 1 Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu GA ČR č. P405/12/G148 *Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období*.
  - 2 Text neotiskl ani F. Palacký ve svém souborném vydání František PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čestí od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkravy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých* vydané, Praha 1829.
  - 3 Opíráme se o dosud netištěný kodikologický popis Michala Dragouna; dále též František Michálek BARTOŠ, *Soupis rukopisů Národního musea v Praze I*, Praha 1926, s. 278.

Kronikářem pro účel tohoto pojednání rozumíme tvůrce textu S_1 *Starých letopisů*. Jedná se o abstraktní osobu, neboť výsledný text vytvořila řada anonymních tvůrců. Jedním z nich byl autor původního jádra SLČ, dalšími pak jeho opisovači, kteří mohli být „pouhými“ kopisty, ale také mohli k textu přidávat další informace či text jinak obměňovat. Poslední v řadě stojí konkrétní písař, který text S_1 opsal.

Pod výrazem **emoce** rozumíme cit a jeho projevy, které vyjadřují kladné či negativní hodnocení informace či jevu. Psychologická literatura nabízí při definici emocí velmi různorodé charakteristiky; encyklopedisté shrnují, že emoce jsou „*hnutí mysli, projevující se jako situačně podmíněné prožívání skutečnosti v dimenzi příjemné – nepříjemné (libé – nelibé)*“⁴ či *subjektivní zážitky charakterizované libostí nebo nelibostí*.⁵ Mezi způsoby projevu emocí zahrnují psychologové především motorické projevy (mj. gestikulaci a mimiku) a fyziologické projevy (např. změny svalového napětí, srdečního tepu)⁶, tedy výrazy neverbální. Lingvisté (stylistikové) však hodnotí emotivní vyjádření především na základě užití prostředků verbálních jako realizace hodnoticí a emotivní (či expresivní) funkce jazyka. Emoce mluvího má za výsledek projevení hodnocení určitého jevu a často také výraznou expresivitu výpovědi.⁷ Problém lze pojmout i tak, že neverbální výrazy emocí (gesta, mimika, fyziologický stav) mohou být primární a verbální hodnoticí a emocionální výrazy jsou z hlediska posloupnosti sekundární (výkřiky, nadávky a další expresivně zbarvené jazykové prvky). Nejčastěji se obě fáze emotivního projevu mísí.

Jazykové funkce a styl

Jazyková **funkce** je plněna užitím **funkčního stylu**; hodnoticí a emotivní či expresivní funkci jazyka odpovídá emocionální⁸ či expresivní styl, jež můžeme

4 Tak *Malá československá encyklopedie 2*, Praha 1985, s. 312, heslo *emoce*.

5 *Encyklopedie Diderot v osmi svazcích 2*, Praha 1999, s. 366, heslo *emoce*.

6 Srov. mj. práci Milana NAKONEČNÉHO, *Emoce*, Praha – Kroměříž 2012.

7 Srov. Marie ČECHOVÁ a kol. *Čeština – řeč a jazyk. 2.*, přeprac. vyd., Praha 2000, s. 258.

8 Tak Marie ČECHOVÁ – Marie KRČMOVÁ – Eva MINÁŘOVÁ, *Současná stylistika*, Praha 2008, s. 100.

v souladu s odbornou literaturou považovat za styl sekundární, který se přimyká k primárnímu funkčnímu stylu.⁹ Mohlo by se zdát, že sledovat expresivitu na žánru kronik, které mají v první řadě podat čtenáři informace o proběhlých událostech, není vhodné. Ve *Starých letopisech českých* sice převažoval jako primární styl sdělovací, který korespondoval s hlavní funkcí informativní, sdělnou, avšak jen v samých počátcích, kdy ještě měly formu spíše analistickou. Postupně se *Letopisy* začaly měnit co do rozsahu, ale také právě co do své funkce a následně co do užitého stylu. Proměna délky textu je patrná na první pohled – nejstarší z letopisů jsou vesměs krátké texty o 10, 20 stránkách, které na jednom či dvou řádcích uvedených konkrétním rokem informují čtenáře o tom, co důležitého se tehdy stalo. Tyto texty pocházejí zhruba z poloviny 15. století. Avšak již na konci tohoto století a především na začátku století šestnáctého se text původního jádra *SLČ* rozrůstá – jsou dodávány popisy nových událostí a ty staré se rozšiřují, doplňují a komentují. Na příklad letopis E z konce 15. století má již kolem 150 stran, letopisy z počátku 16. století pak vykazují více než 200 stran (třeba vřatislavský text R má na 300 stránkách). Náš text S₁ je zapsán na 160 stranách. Mění se jejich obsah z „pouhého“ konstatování, co se kdy stalo, zapojují se kratší či rozsáhlejší vyprávění a příběhy, které mají dokreslit určitou událost, mění se funkce těchto textů. Texty pozvolna přecházejí od žánru plnicího především informativní funkci k žánru beletristickému.¹⁰ Informativní funkce kroniky nemizí, ale často bývá doplněna např. o funkci hodnotící, přesvědčovací a expresivní. V souvislosti s těmito změnami se proměňuje jazyk, **styl**. Původně stručná a strohá konstatování se postupně vyvíjejí po stránce syntaktické i lexikální. Z jednoduchých vět a prostě slučovacích či juxtaponovaných souvětí se stávají větné celky se složitější strukturou. Lexikum se stává barvitější a také emotivnější, expresivnější. Emoce a jejich jazykový, expresivně zabarvený projev jsou for-

9 Definice jazykových stylů je v české lingvistice velmi rozmanitá, proto se přikláníme k užívání termínů primární jazykový styl a sekundární (přimykající se) jazykový styl, srov. M. ČECHOVÁ – M. KRČMOVÁ – E. MINÁŘOVÁ, *Současná stylistika*, s. 100.

10 K proměnám historiografických žánrů srov. Jaroslav KOLÁR v souboru statí *Návraty bez konce*, Brno 1999, zvláště kapitoly *K transformaci středověkého žánrového systému v literatuře busitské doby*, s. 33–42 a *Mezi kronikářstvím a zábavnou prózou*, s. 256–270; o beletrizaci Starých letopisů českých Alena M. ČERNÁ, *Letopis na cestě ke kronice (počátky beletrizace analistického textu)*, SMB 4, 2012, s. 259–270.

movány na základě hodnocení (informace, situace), které kronikář vědomě či nevědomě provádí.

Plnění hodnoticích a expresivních funkce vyžaduje užití odpovídajících stylových prostředků, z nichž nejnápadnější jsou expresivní jazykové prostředky. Pomocí nich produktor vyjadřuje své emoce, které lze omezit do základní polarity libost – nelibost, jež je nadřazena konkrétním citům (zájem, radost, překvapení, úzkost, zahanbení, strach, hněv, hnus a odpor¹¹). Expresivita v jazyce je téma přítavné, avšak stále málo a nekomplexně zpracované.¹² Jazykový systém je jí nadán ve všech svých rovinách; mnohé expresivní prostředky jsou v užívání omezeny (např. zvukové prostředky na mluvený projev¹³). V psaném textu se při identifikaci expresivity můžeme opřít zejména o lexikální výrazy, spojení slov a vyšší textové části, jejichž expresivita je buď samostatná, nezávislá na kontextu, nebo se projevuje v rámci blízkého kontextu (např. v rámci věty), případně v širokém kontextu díla, resp. žánru. Opakujeme, že emoce a jejich jazykové ztvárnění, tedy mj. expresivita, jsou jevy, které vzhledem k žánru kroniky nejsou očekávané a působí tedy v rámci tohoto žánru příznakově, expresivně. V dalším textu se nepřidržíme užívaného dělení expresivních jazykových prostředků na inherentní, adherentní a kontextové,¹⁴ a to z toho důvodu, že kronikářovy emoce jsou ztvárněny i jinými prostředky, než jen expresivními, mj. též kvalifikačními adjektivy, jež vystihují kronikářovo hodnocení situace, avšak expresivitu jim nelze připisovat. Dalším důvodem je i často neostrá hranice mezi jednotlivými typy expresivních prostředků (zvláště adherentních a kontextových), tj. mezi expresivitou v rovině lexikální a v rovině stylové.

11 Těchto devět základních emocí definoval Silvan Solomon Tomkins v 60. letech 20. století (Silvan S. TOMKINS, *Affect Imagery Consciousness: The Complete Edition*. New York 2008), avšak existují mnohé jiné definice základních emocí, např. hněv, znechucení, strach, štěstí, smutek, překvapení od Paula Ekmana a Wallace V. Friesena ze 70. let 20. století (Paul EKMAN – Wallace V. FRIESEN – Phoebe ELLSWORTH, *Emotion in the Human Face: Guidelines for Research and an Integration of Findings*. New York 1972).

12 Zpracování tématu je roztroušeno v mnohých dílčích článkách, avšak komplexnější zpracování dosud poskytl především Jaroslav ZIMA, *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha 1961.

13 M. ČECHOVÁ a kol., *Čeština – řeč a jazyk*, s. 81.

14 Srov. především J. ZIMA, *Expresivita slova*.

Předešleme, že místa textu, kde v letopise nacházíme vyjádření kronikářova názoru, potažmo jazykovou expresivitu, mohou být diskutabilní: při analýze si nutně musíme klást otázku „jak to kronikář myslel“, na niž se z pochopitelných důvodů odpovídá velmi těžce a nikoliv nepochybně. Psychologové rozlišují emoce vázané na objekt (tj. citový vztah) a citové emoce neurčité (tj. citový stav)¹⁵; v letopisech je možné sledovat jen první skupinu, neboť vždy jde o emoci kronikáře vázanou na nějakou osobu či událost. Uvedeme i jazykově prostředky, které nejsou charakterizovány jako prostředky expresivní, nýbrž „pouze“ hodnoticí (zejména kvalitativní kvalifikační adjektiva).

Jazykové ztvárnění emocí v letopise S₁

Jednoznačným příkladem expresivity jsou v textu S₁ **deminutiva**, byt' málo frekventovaná. Kronikář např. uvádí zprávu, že roku 1428 se husité vypravili plenit Žitavsko¹⁶, avšak Němci „*udeřili na ně a mnoho Čechův i práčátek zbili*“ (69v). Do kontrastu se dostávají pojmenování *Čech* pro dospělého a *práčátko* pro nedospělého, dětského bojovníka. Ve staré češtině bylo běžnější užití lexému *práce*, který mohl označovat i dospělého jedince. *Práčátko* je deminutivum, které kromě významu „menší, mladší práce“¹⁷ disponuje i expresivní konotací; z textu je zřejmé, že kronikář lituje ztráty mladých lidí. – Expresivitu vykazuje i adjektivum *jedinký*, které na rozdíl od bezpříznakového *jediný* vykazuje větší míru osamělosti či slabosti; v letopise je užito dvakrát, vždy v popisu, že zemřelý po sobě zanechal jednu dceru, která má být dědičkou: k roku 1284 jsou (nepřesně) datovány události, že „*umřelo kníže z Kalistě a dcerku jedinkú jménem Alžbětu zuostavil dědičkú*“¹⁸ (38v) „*a král Ondřej uherský, jenž jedinkú dceru dědičkú pozuoostavil*“¹⁹ (tamtéž). Z textu cítíme kronikářův soucit, že dcera byla jedináček, který ponese

15 Srov. *Encyklopedie Diderot*, s. 366.

16 Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V*, Praha – Litomyšl 2000, s. 538.

17 O významu staročeských lexikálních jednotek je možné najít informace mj. na stránkách *Vokabuláře webového – webového hnízda pramenů k poznání historické češtiny*, srov. <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

18 Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, Praha – Litomyšl, s. 450–451.

19 *Ibidem*, s. 458–461.

tíhu dědictví, ale i povzdech, že dědic není mužského pohlaví. – Dalším příkladem jsou zdrobněliny názvů zástupců národů *Moravčák* a *Němeček*, z jejichž užití plyne posměch či výsměch mluvčího, jistě ne kladné hodnocení. Zikmund údajně reagoval před bitvou o Vyšehrad na varování Jindřicha z Plumlova:²⁰ „*Vím, že vy, Moravčáci, jste bázlivi a mně nevěrní*“ (64v). A po korunování Zikmunda českým králem v roce 1420 a po vypuknutí husitské revoluce „*již Němečkové neříkali: Kacěř, Hus, kacěř*“ (63v).

Dalším příkladem na expresivitu jsou přezdívky. V husitských dobách proslul tábořský hejtman Jan Hvězda z Vícemilic, kterému se přezdívalo, zřejmě na základně Janova zlovyku, *Bzdinka*. Přezdívka nepochybně vznikla na základě slovesa *bzdieti/pzdieti* ‚vypouštět větry‘ a je expresivní, což je u přezdívek příznačné.²¹ Kronikář textu S₁ však jméno uvádí dvakrát v podobě *Bzdina* (*tu [u Vožice roku 1425] jest raněn Jan Bzdina a umřel jest*, 67v) – vzhledem k opakovanému výskytu můžeme vyloučit písařskou chybu (vynechání písmene „k“), nikoliv však možnost, že písař text zkomolil, protože lexému prostě nerozuměl. Nabízí se také zdůvodnění, že deminutivní forma přezdívky byla pro kronikáře vzhledem k jeho postoji k tábořskému hejtmanovi příliš „slabou“ a nahradil ji nezdrobnělou formou *Bzdina*. Jiný příklad: pojmenuje-li kronikář pražského arcibiskupa Zbyňka z Hazmburka přezdívkou *Abeceda* („*Zbyněk Abeceda, arcibiskup pražský, kázal knihy spáliti na svém dvoře*“, 46r), čímž připomene potupnou říkanku,²² kterou byl arcibiskup zesměšněn, nelze tvrdit, že kronikářův vztah k Arnoštovi byl plný úcty. Přezdívka *Abeceda* znamenala tolik co ‚nedouk, hlupák‘.

Naopak kladný citový vztah kronikáře v některých případech plyne z užití substantiva označujícího aktéra děje: kronikář např. užívá označení *bratři* pro husitské bojovníky. Pokud by jim nebyl nakloněn, pravděpodobně by se tomuto označení vyhnul.

V letopise se vyskytuje množství výrazů, u nichž je subjektivní hodnocení reality samou podstatou významu, nikoliv doprovodným znakem. Nejčastěji se objevují **kvalitativní adjektiva a adverbia kvalifikační**, jež kronikář používá na

20 P. ČORNEJ, *Velké dějiny*, s. 273–278.

21 P. Čornej v konzultaci doplňuje, že možná šlo i o narážku na hejtmanovu postavu – byl-li malého vzrůstu, přezdívku bychom mohli vykládat např. jako ‚prdeček‘.

22 *Sbyněk biskup Abeceda, spálil knieby a nevěda, co je v nich napsáno*.

základě subjektivního hodnocení člověka.²³ Velmi často se objevuje adjektivum *poctivý*, tj. „úctyhodný, důstojný“, jehož četnost ukazuje, že se jedná o stylistickou figuru běžně užívanou v titulování; hodnocení provázené expresivitou zde nepředpokládáme: „*poslové poctiví*“ (38v), „*muž poctivý Arnošt, arcibiskup pražský*“ (42v), „*skrze poctivého mistra Jakúbka z Stříbra*“ (48r). Stejně je užíváno i substantivní spojení („*s velikú poctivostí*“, 55v) či adverbium *poctivě* („*tělo...poctivě pochováno*“, 55v). Úctu (ať již skutečnou, či předstíranou) můžeme vysuzovat ze superlativu adjektiva, které je opět omezeno na titulaturu – v letopise se objevuje v dopisech mistra Jana Rokycany („*Najpoctivějšíemu v Kristu otci a pánu, knězi Kozmovi*“, 94r aj.). Podobně vnímáme adjektivum *slovutný*, tj. „proslulý“ („*slovutný muž mistr Jeroným*“, 50r). Jako stylistickou figuru, avšak s příznakem soucitu, vnímáme spojení slov *mladý a krásný (a výtečný)*; např. ve zprávě o popravě lidí z družiny Hynka Suchého Čerta v roce 1404 u Znojma²⁴: „*ve třech dnech zvěsí a stínají jich dobře na LXXX, mladých, krásných a výtečných lidí*“ (45v) nebo ve zprávě o konci života Roháče z Dubé 9. září 1437²⁵: „*On i s svými tovaryši statečně se bránil, až pak jest vždy dobyt šturmem a do Prahy přinesen a oběšen, sám padesátý třetí, i s knězem Prostředkem, a to nazajtrí po Narození Matky boží. Byli krásní, mladí lidé.*“ (84r). Naopak kronikářovo osobní kladné hodnocení předpokládáme u adjektiva *vzácný* („*Léta MCCCVII. umřel Rudolt, vývoda rakúský, vzácný biesě*“, 39r²⁶), které se v textu objevuje jen jednou. Ojedinelé je také hodnocení, které se vztahuje k osobě Jana Žižky jako účastníka pražské defenestrace v roce 1419 („*Jan Žižka, čeledín najzvláštnější krále Václava, byl při tom smetání konšeluov*“, 55r), kde je užit superlativní tvar adjektiva *zvláštní*, „výjimečný, jedinečný“. Stupňování tohoto adjektiva, které již v základním tvaru vyjadřuje výlučnost, není příliš obvyklé ani v historické, ani v současné češtině, proto můžeme u tohoto tvaru rovněž uvažovat o expresivním působení, které je stupňováním vyvoláno.

K vyjádření nelibosti užívá kronikář větší množství lexémů než k vyjádření libosti, např. adjektivum *neslechetný* („*mrskáči, muži neslechetní*“, 41r), *falešný* („*skrze falešné kněží*“, 87r), podobně adverbium („*falešně svědčili*“, 49v) či substan-

23 *Mluvnice češtiny 2*, Praha 1986, s. 71.

24 P. ČORNEJ, *Velké dějiny*, s. 81.

25 *Ibidem*, s. 652.

26 V. VANÍČEK, *Velké dějiny*, s. 487.

tivum („*v nešlechtnosti veliké a nepravosti*“, 117r). Vyskytují se i případy, kdy hodnotící adjektivum je v kolokaci se substantivem, jež rovněž označuje negativně vnímanou realitu, jedná se tedy o typ pleonasmu – jako *poběblec nešlechtný* (105v) je označen Martin Puška, doktor z Chrudimě; o Martinu Zoulovi písař píše, že je to *veliký zběh* (45r). Dále čteme, že Jan Hus byl upálen od „*nešlechtných kacieřuov...pekelní roty diáblovy*“ (52r) a prznitelé české měny v roce 1437 byli „*nevěrní a falešní, zlí lúpežníci*“ (83v). I ve své době již bylo automatizované vyjádření, že Zikmund Lucemburský je „*šelma zlořečená*“ (citujeme slova Roháče z Dubé, na fol. 83v), nebo, z opačného hodnotícího pólu, že Karel IV. byl „*otec české země*“ (43v). Podobné prostředky, které kronikář užívá k vyjádření svého kladného či záporného vztahu k osobám, užívá i v hodnocení jiném – např. „*dávajíce největší vinu z mnohých a z rozličných i ohavných hříechuov*“ (48v). Z citovaných dokladů je patrné, že hodnotící výrazy (často synonyma) se často hromadily do několikanásobného větného členu, čímž se výsledná expresivita násobila.²⁷ Tento prostředek je oblíbenou expresivní stylistickou figurou (amplifikace, gradace) a vyskytuje se často např. v přísudkové části výpovědi; uvedeme zprávu o ničení pražských kostelů a klášterů husity v roce 1419²⁸: „*Někteří z lidu obecního a jednostajného svolení, purgmistr řečený Bradatý a jiných konšelův, beze všeho strachu kostely a kláštery tu, kdež nerozdávali pod obojí zpuosobů, běhajíce, varhany a obrazy kazili a lámali i stroskotali a skrze to odporní kalichu božímu veliký strach majíce v sobě. A potom v hodinu nešporní Kartúsy klášter na Malé Straně, vybravše klenoty i pití rozličná zpíviše, zkazili a vypálili, zjímavše všecky mnichy, do Starého Města s procesí s velikým hřmotem přivedli, a to proto, neb sú k smrti místra Jana Husi příčina jako první byli a kalichu Páně odpírali.*“ (56r).

Kronikářovy postoje jsou často prezentovány ve formě příslovečného určení, kterým upřesňuje okolnosti popisovaného děje či způsob jeho průběhu, např. „*ukrutně a ohavně zmordovali [husité konšely]*“ (54v), „*s velikým náboženstvím přijímali tělo a krev Pána Ježíše*“ (56v), „*silnú rukú vpadli na Malú Stranu*“ (57v), „*s hanbú sú od nich utekli a odtrhli*“ (63r), „*statečně, hlasem vysokým, týž Mikuláš o pravdu Pána Krista svaté krve předrahé mluvil jest*“ (54v) a mnohá další místa v textu.

27 Srov. Eva MINÁŘOVÁ, *Stylistika češtiny*, Brno 2009, s. 66–67.

28 P. ČORNEJ, *Velké dějiny*, s. 214

Výše jsme uvedli příklady na expresivní vyjádření, která nebyla striktně závislá na kontextu, do něhož jsou umístěna. Jejich expresivita byla zřejmá i bez obsáhlejšího kontextu. Text S₁ obsahuje také místa, kdy jsou kronikářovy emoce patrné až na základě širšího kontextu, slovního či větného, případně z kompozice odstavce či jiné části textu. Jako příklad uvedeme zprávu o výpravě Karla IV. proti Otovi Braniborskému: „*To léto [1371] cesař Karel června a srpna měsícuov sebral vojsko veliké proti příteli svému Otovi, margrabí bramburskému [...] zhubil a zkazil všecku jeho zemi.*“²⁹ (43v). Ve zkratkovité výpovědi, která nepřináší žádné informace o předchozích událostech (tj. v historickém kontextu), cítíme z kolokace „*sebral vojsko veliké proti příteli svému*“ pochybnost o správnosti Karlových kroků.

Na kontextu je zcela závislá **ironie** jako prostředek vyjádření výsměchu. Kronikář ji užil např. při zprávě o smrti arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Hazmburka v roce 1411³⁰, a to doplněním zvolací věty (tj. figury exklamace, srv. i další příklady v textu); už i z porušení plynulé bezpříznakové nadvětné syntaxe, tj. z umístění zvolací věty na závěr odstavce, plyne expresivita celku: „*Léta MCCCCXI. umřel ten arcibiskup Zbyněk v Uhřích, jsa otráven. A toho, ktož jej otrávil, potom v Brodě Českém čtvrtili. To byl kuchař!*“ (46r). Nebo při zprávě o potrestání podvodníka, který chtěl na trhu prodat falešného zajíce, resp. lišku v zaječí kůži: „*falšier nechal [na kůži] hlavy zaječí s nohami a s koží, aby tiem lépe mohl provésti svú falešnú kúpi, jakož pak jemu zaplatili, vsadivše jeho do šatlavy.*“ (104r). Výsměch plyne ze spojení jména kněze Valentina Vlka se slovesem *výti*: *byla [1483] „búrka v městech Pražských a příčina byla toho kázani mniská [...] proti přijímaní těla božieho a krve boží pod obojí zpuosobú mistra Valentina Vlka, kanovnika bradskeho, jenz mnoho a příliš vyl proti pravdě“* (105v).³¹

Na několika místech se výpověď o nějaké události rozloží na dvě části – první, informativní, a druhou, která je dodaná na závěr a jejíž funkcí je událost hodnotit či jinak projevit názor a postoj kronikáře. Opět uvedeme zprávu o nekvalitní minci, která se rozšířila v roce 1437: „*To léto dělali v Čechách polské halěrky, monetky, po hradích, po tvrzech, po městech, po domiech, po pivnicích etc., nevěrní*

29 Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české IV.a.*, Praha – Litomyšl 2003, s. 416–418.

30 P. ČORNEJ, *Velké dějiny*, s. 135.

31 Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI.*, Praha – Litomyšl 2007, s. 447–452.

*a falešní, zlí lúpežníci. O co sú obľúpili chudé lidi skerze to:*³² (83v)³². Dovětek někdy jakoby prozrazoval údajnou malichernost sporu: „*Tého léta [1412] tu neděli po sv. Jakubu havěři od Hory zmordovali a zpálili mužuoov i žen i děti dobře na 400 v Malině, puol míle od Hory. A to se stalo pro hrách.*“³³ (46v). Vcelku nevinný je posměch kronikáře nad samozvaným králem, jehož na rozdíl od jiných pramenů nenazývá výrazem *trlek*, tj. ‚pomatenec, blázen‘ (srv. nč. *trdlo*), neboť výrazu asi nerozumí, ale *telek* (*Telek*), tedy lexémem, který motivačně vztahuje k podstatnému jménu *tele*: „*Tébož léta [1445] zjevil se v Čechách nějaký Telek i posadil se pode křem Přemyslovým, a snad jej straka vyseděla, a pravě, že by v Čechách měl králem býti*“³⁴ (88v). Jeho samozvanost vystihuje slovy o *strace* příhodně spojené s místem „*králova*“ působení pod keřem.

Naopak velmi silně se v textu projeví nacionální nota – negativní emoce je několikrát namířena proti Němcům a Rakušanům. Kronikář varuje před českou důvěřivostí a nabádá k tomu, aby si Češi dobře pamatovali proradnost a krutost Němců: „*A dobyvše Němci té hory Ostaše, lidi, muže i ženy, děti, všechny zmordovali, jazyky jim vyřezávali a divně trýznili, matku položili zabitú a okolo ní děti zbité. Pomněte na to, Čechové!*“³⁵ (64v–65r) a dále „*Item potom...vpadli Němci pod Vismburkem a též spálili, lidi zmordovali. Milí Čechové, važte sobě to ukruštenstvie němečské, však k vám sú dobří, když zlí býti nemohú! Potom opět Němci porazili Čechy mezi Náchodem a Poličkem městem, na 3 sta jich zbili a žádného neživili. Čechové, at sú Němci v Rakúsích, na to pomněte!*“³⁶ (65r). Vypjatá místa jsou v rukopise podtržena, zřejmě rukou písaře. Slovními útoky proti německým vojákům kronikář nešetří – uvedeme ještě poslední, o porážce Čechů u Schönbergu 12. 9. 1504³⁷: „*I varujte se, Čechové, abyšte pod hajtmanem němečského plemene nebývali! Neb příslovie: Snáze se had na ledu bude moci shříti, nežli Němec věrně Čechu bude příti. Stala se ve čtvrtek před Narozením Matky božie etc. ta porážka, Němcóv také mnoho zbito, ale Čechóv bylo málo viec nad tři tisíce, a vše pěši, neb*

32 Srov. Jarmila HÁSKOVÁ, Grošové období, in: *Peníze v českých zemích do roku 1919*, Praha 1996, s. 54–55.

33 Jiří KEJŘ, *Právní život v busitské Kutné Hoře*, Praha 1958, s. 16.

34 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny*, s. 89–90.

35 P. ČORNEJ, *Velké dějiny*, s. 472

36 Ibidem.

37 Pavel BĚLINA – Petr ČORNEJ, *Slavné bitvy naší historie*, Praha 1993, s. 103–110.

hajtmané děla, prach, kúle jim pobrali a od nich ujeli. I nevěřte Němcóm!“ (117r). V posledním citátu je zabudováno přísloví, tedy jazykový prostředek, který zvyšuje expresivitu textu.

Expresivně v textu působí též užitá přímá řeč, která je prostředkem beletristickým a v textu čistě informativním by neměla žádnou funkci. Letopis S₁ obsahuje rozsáhlou a dramaticky pojatou informaci o smrti Václava IV. v roce 1419³⁸: „*král Václav český v hodinu nešporní šlakem poražen jest, s velikým křikem a řváním jako lvovým na Novém hradě alias Konratice brzce umřel jest v 22. hodinu, jehožto tělo po několika dnech pro strach lidu v noci na Hrad pražský jest přivezeno a v kaple u svatého Václava položeno. A po několika nedělích odtud do kláštera, jenž slove Zbraslav, latině Aula regia, kdež byl sobě pohřeb zvolil, nočně a bídně přivezen, od rybářův a pekařův a konvršův téhož kláštera pochováno. Jehožto smrt bud pamět králuom, aby se boha báli a zákon jeho a pravdu vedlé své moci hájili a bránili.*“ (55rv). S mrtvým tělem bylo nejprve naloženo velmi dehonestujícím způsobem, který kronikář nijak nekomentuje, a teprve po čase se královi dostalo náležitých poct: „*Potom druhého léta, když klášter vypálen, král Václav opět vykopán od táboraov a, položen jsa na ten oltář, udělavše jemu korunu z sena, pivem napájeli jej, pravíce: „Však když si živ byl, rád si s námi píjel!“ A tu jeho nechavše, klášter zapálili. Potom rybář jeden přijmím Múcha, vzev jeho tělo, pod nějakú škřidlu aneb opuku pochoval a tu až jednak za tři léta ležal, ale jiní sú lidé o tom nevěděli. Potom pak páni čeští, vyptavše se o tělu krále, sotva přišedše k tomu, až jej našli, slibující dary dáti, kto by to zjevil. A když sú našli tělo královo, na Vyšehrad přineseno, potom s velikú poctivostí svéc, řemesl a s slavnú procesí na hrad sv. Václava jest přineseno. A tu poctivě pochováno podlé otce jeho, císaře Karla, slavné paměti.*“³⁹ (55v). Z celé zprávy zjevně plyne poselství dalším vládcům – nebudete-li věrně bránit boží zákon a pravdu, nedojdete pokoje a nedostanete se vám úcty.

Kronikář se někdy hodnotících komentářů vzdá a přenechá je autoritě nejvyšší, bohu: „*Léta M.CCC.V. král Václav u veliký smutek vjide a pro ten smutek nemoci smrti neujde. K té nemoci jemu někteří dopomohli, ale já to poručím pánu bohu.*“ (39r). V textu se vyskytne také místo, kdy *pán buoh* sám by měl suplovat

38 P. ČORNEJ, *Velké dějiny*, s. 213.

39 Petr ČORNEJ, *Tajemství českých kronik: Cesty ke kořenům busitské tradice*, Praha 1987, s. 100–101.

úlohu kronikáře a podat informaci o tom, jak zemřel v roce 1480 kněz Michal Polák od Svatého Jiljí⁴⁰: „*Pán buoh ještě více to oznámí, jak se s ním dalo.*“ (104v).

Kronikářův cit také prozrazují formulace, někdy podpořeny ich-formou výpovědi, v nichž popisuje nepříznivé události či stavy počasí, které těžce dopadaly na obyvatelstvo – užívá např. spojení *žalostné/smutné léto*: „*Léta božieho MCCCCXXXIII. chudým bylo smutné, neb druhde strych žita platil po 24 gr. a jinde po 40 gr. míšenských* (75r)⁴¹. V řádcích věnovaných roku 1442 čteme o žalu postiženého obyvatelstva, ale rovněž o soucitu, který kronikář s lidmi i s dobytkem měl: „*Léta M.CCCCXLII. bylo velmi žalostné léto v Čechách, neb jest bylo veliké sucho, že se v mnohé vsi v Čechách vody nedostávalo [...] lidé, nemajíce co dobytku dávat, an hladem mře, vypúšťeli sú dobytek, hřibata, aby chodili po polích, aby tam zemřel, aspoň to neviděli, pro velikú žalost.*“⁴² (86v). Z dalšího citátu cítíme rezignaci kronikáře na objektivní líčení událostí a únavu z podávání nepříznivých informací: „*Léta M.CCCCXLIII. jiného psáti nevím, než to velmi žalostné, že mnozí Čechové, jesto sú na tom mřeli a svú krev prolévali.*“⁴³ (87r).

Podobnou účast vnímáme také z dalších popisů; stejně jako u předešlé ukázky projevy citu nalézáme spíše u zpráv o událostech neválečných, zvláště o přírodních katastrofách – důvodem může být, že jejich autorem je jiná osoba než ta, která informovala o válečných střetnutích, nebo také to, že kronikář již nemusel být takovou měrou „vtažen do děje“, získal odstup a více než s obětmi lidmi vyvolané války soucítit s obětmi přírodního (potažmo božího) působení. Např. o náhlé povodni 25. července se píše: „*byla veliká povodeň, že u Litomyšle v Heřmanicích na den sv. Jakuba vzala tanečníky i s pišci a druhý den k Kladsku se ta voda přiblížila a dva tisíce lidu ztopila, zvířata pod Kladskem plula, domové celí pluli, tu otec od syna, máť od dcery, dcera od matěře odpuštění bráchu, nebo svú smrt znamenáchu, po nich říčí smutně přátelé, vlasy derúc s hlavy, žalostivě kvíle.*“ (39v–40r). Líčení povodně je nejen velmi emotivní, ale od ostatního textu se liší

40 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny*, s. 443–444.

41 Srov. ibidem, s. 227, kde se píše o drahotě a hladomoru jako důsledku poškození vinic a vyzimování obilovin za velkých mrazů a střídavé povětrnosti.

42 Srov. ibidem, s. 229, kde se zmiňuje tuhá a mrazivá zima, chladné jaro a mimořádně suché léto, které způsobily, že nebyla píce ani voda pro dobytek.

43 Jaro i léto bylo chladné a podprůměrných teplot, srov. Jiří SVOBODA – Zdeněk VAŠKŮ – Václav CÍLEK, *Velká kniha o klimatu země Koruny české*, Praha 2003, s. 230.

archaičtějším jazykem (výskyt jednoduchého minulého času – imperfekta *brá-
chu, znamenáchu*) i stále patrnou veršovou strukturou. Je totiž převzato z Dalimilovy kroniky, kde je povodeň v Českých Heřmanicích na Sloupenském potoce datována rokem 1310; zprávu o této povodni obsahují i nejstarší rukopisy Dalimilovy kroniky, avšak znění zprávy je postupně v mladších rukopisech rozšiřováno, např. do podoby, kterou zachovává rukopis zvaný Zebererův⁴⁴ z druhé půle 15. století (94v–95r). V tomto rukopise III. redakce verzí Dalimilovy kroniky jsou některé verše rozvedeny do znění podobného toho, který čteme v textu S_1 . V letopise S_1 je zpráva uvozena slovy *téhož léta* a mylně tak vztažena k roku 1346.

Ve výčtu míst a prostředků prozrazujících kronikářovy emoce na stránkách letopisu S_1 bychom mohli pokračovat. Ačkoliv se historiografické texty nezdají být příliš vhodnou materiálovou bází pro výzkum emocí, zvláště mladší texty *Starých letopisů českých* svědčí o tom, že i v nich lze vysledovat postoje a nálady jejich tvůrců. Je to způsobeno především rozšířením původní sdělné, informativní funkce textu o další funkce – hodnoticí a přesvědčovací, které se v dílech formují na základě osobního názoru a pohledu kronikáře. Ztvárněním těchto funkcí v jazyce je užití specifických stylistických prostředků, především prostředků vybavených expresivními konotacemi, mj. deminutiv, přezdívek, kvalifikačních výrazů, ironie, stylistických figur, zvláštností nadvětné výstavby textu atd. Citát převzatý z Dalimilovy kroniky zároveň ukazuje, že zárodky podobných proměn historiografického textu a stylu můžeme sledovat již v období pozdního středověku.

---

44 Uložen v Knihovně Národního muzea v Praze, sign. II F 8.

Chronicler's Emotions

The material basis for research of language means of expressing emotions is provided in one of the *Staré letopisy české* (*Old Czech Annals*) texts. It is a hitherto unpublished text S₁, deposited in the National Museum Library in Prague (call number V E 43); it comes from around 1510. In this text, it is possible to study transformation of original annals records into more epic-like form resembling chronicle. The original primary function of the text, i.e. informative function, is supplemented with other functions – evaluative and persuasive, which form themselves in line with the chronicler's personal view and evaluation. In language, these functions take forms of specific style devices, primarily expressive ones, including diminutives (such as names of national representatives “Moravčik”: “*vy, Moravčici, jste bázlivi a mně [císaři Zikmundovi] nevěrní*” /you, Moravčiks, are timorous and unfaithful to me [Emperor Sigismund], nicknames (Archbishop Zbyněk of Hazmburg's nickname *Abeceda* /Alphabet/, the meaning of which is ‘ignorant, dunce’), expressions of qualification (*falešní kněží* /false priests/, *Jan Žižka, čeledín najzvláštnější krále Václava* /John Zizka, the most significant of King Wenceslas's grooms), irony (*To byl kuchař!* /What a cook he was!/ – on the archbishop's poisoner), figures of speech (gradation – “*obrazy kazili a lámali i stroskotali*” /they were ruining and breaking the paintings, and and they wrecked them), proverbs with nationalistic tone (“*Snáze se had na ledu bude moci shríti, nežli Němec věrně Čechu bude příti*” /It will be easier for a snake to warm itself on ice than for a German to truly wish a Czech well./) etc.

Translated by Jana Klapilová

II

DISKUSE NÁZORY A INSPIRACE

DISKUSNÍ PŘÍSPĚVEK K RECENZI ZLATY GERSDORFOVÉ A KARLA MARÁZE¹ NA KNIHU PÁNI Z KRUMLOVA²

JAROSLAV POLÁCH

Velice si vážím pozornosti i kritických připomínek, které věnovaly textu mé knihy *Páni z Krumlova* erudovaní odborníci. O to víc pro mne znamenají jejich recenze, ať už vyzní jakkoliv. Jsou pro mne vždy impulsem k zamyslení a ukazují jakým směrem se dál ubírat. V konkrétním případě je třeba ocenit i to, že se recenze nezvykle ujala hned dvojice autorů (Zlata Gersdorfová a Karel Maráz) znalá dané problematiky na první pohled určitě lépe než člověk postrádající podle nich „nejen základní historické vzdělání a znalosti, ale i pracovní techniky historika“,³ kterému ovšem nechybí sebevědomí. Trochu mne mrzí, že titíž lidé statečně srovnávající autora s autory knihy *Pyramidy*, obři a zaniklé vyspělé civilizace u nás a sledující jeho produkci delší dobu nenašli odvahu autorovi napsat, ač tato možnost vyplývá přímo z jeho knih, kde je i adresa.⁴ Jen na okraj podotýkám, že se našla řada jiných odvážnějších, jejichž kritiky, postřehů a připomínek si vážím o to více. Kdyby recenzenti autora dříve upozornili, aby se nepouštěl „do zcela neověřených (a neověřitelných) nebo přímo absurdních fabulací“,⁵ a doložili to, tak by si svá „nová fakta“ nechal v šuplíku a nedovolil by si před touto recenzí publikovat studii,⁶ která mimochodem relativizuje názor

---

1 Zlata GERSDORFOVÁ – Karel MARÁZ, *recenze, Jaroslav Polách, Páni z Krumlova, Rod Závěše z Falkenštejna*, MHB 19/2, 2016, s. 135–142.

2 Jaroslav POLÁCH, *Páni z Krumlova, Rod Závěše z Falkenštejna*, České Budějovice 2014.

3 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 142.

4 Jaroslav POLÁCH, *Jan Smil z Křemže, Život tábořského hejtmana a loupeživého rytíře*, České Budějovice 2011, s. 10. J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 10.

5 Z. GERSDORFOVÁ, K. MARÁZ, *recenze*, s. 141–142.

6 Jaroslav POLÁCH, *Starší dějiny rodu Bavorů ze Strakoníc ve světle Bolemiliny donace*, *Historická geografie* 43/1, 2017, s. 9–26, zde s. 24.

jednoho z recenzentů, o manském postavení rodů erbu střely vůči Bavorům ze Strakoníc.⁷

Jako amatérský historik, kterým ale de facto nejsem (nemám základní historické vzdělání a znalosti), jsem na knihu neměl ani grant, natož pak dostatek času na dlouholetý výzkum. Pochopitelně výsledkem je nedostatečná znalost veškeré literatury a samozřejmě i absence vědomosti o existenci dvou monografií na stejné téma, které zůstaly v rukopise (možná jednoho z recenzentů, což by mnohé vysvětlilo). Dalším neblahým výsledkem mojí práce je nedůsledné citování zdrojů. Zde se musím především veřejně omluvit autorce recenze, protože jsem necitoval její práci *Počátky hradu v Českém Krumlově*. Hrad jako symbol moci a výraz kulturního transferu. Diplomová práce na Historickém ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. České Budějovice 2010. Příčinou je její fragmentární získání složitou cestou, protože není volně dostupná na internetu a zejména moje nesystematičnost. Její pozdější diskuse na použité téma *Frauendienst Ulricha von Liechtenstein jako nejstarší zmínka o Českém Krumlovu*?⁸ vyšla až v době, kdy jsem již nemohl do rukopisu zasahovat.

Vraťme se ale k recenzi. Hned v úvodu je nastíněno, že není jasné, komu je publikace určena, protože jsem např. vysvětloval funkci stolníka a schematicky i počátky české šlechty, což široká veřejnost zajímavější se o historii zná.⁹ Zpětné reakce čtenářů nehistoriků, které jsem obdržel, ale ukazují, že tomu tak není. Dodávám jen, že „dosti schématické vysvětlení počátků české šlechty“¹⁰ vyplývá z předem daného rozsahu práce nakladatelem a snahou autora (mimořádně znalého debaty o středoevropském modelu a počátcích šlechty)¹¹ zjednodušit

7 Karel MARÁZ – Miroslav SVOBODA, *Exkurz: Znak a pečeti pánů ze Strakoníc, Páni ze Strakoníc, Vládcí Prácheňska a dobrodinci johanitů*, Miroslav Svoboda, Praha 2010, s. 286–304, zde s. 287.

8 Zlata GERSDORFOVÁ, *Frauendienst Ulricha von Liechtenstein jako nejstarší zmínka o Českém Krumlovu?* Jihočeský sborník historický 82, 2013, s. 267–280.

9 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 136.

10 *Ibidem*, s. 136.

11 Viz diskusní příspěvek Libora Jana (Libor JAN, *Hereditas, výsluha, kastelanie. Několik poznámek k terminologii a metodologii současné historiografie přemyslovského období*. Časopis matice moravské 128, 2009, s. 461–472) v použité literatuře (J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 226).

čtenáři orientaci v problematice. Je tedy zřejmé, že jsem rozhodně nemohl mít a ani neměl ambice psát pro vědecké kapacity formátu recenzentů. To ale jistě oba tušili, zvláště když za podtitulem monografie vidí marketinkový tah cílený na laického čtenáře.¹² Podobnými indiciemi pro ně asi mohl být i jazyk publikace dávaný jimi k dobru,¹³ který do odborné literatury nepatří, stejně jako smysl knihy připomenout opomíjené pány z Krumlova tak, aby se zapsali „zřetelněji do povědomí širší veřejnosti“.¹⁴ Zrovna tak alespoň jednomu z nich muselo být jasné, že standardní vědecký aparát je v nakladatelství Veduta povinností, když zde publikoval knihu.¹⁵

Jedovaté pero recenzentů nenechávající na autorovi suchou nit vyplyne hned z úvodní poznámky, že „odborník je však obsahem často zděšen“.¹⁶ Oběma recenzentům je ale jistě známo, že kniha prošla lektorským posudkem. Dodávám jen, že na knihu bylo již napsáno několik recenzí. Mj. ji zhodnotil český mediavelista Robert Šimůnek jako „fundovanou syntézu dějin neprávem opomíjené vítkovské větve“¹⁷ a historik Lukáš Reitinger práci považuje za přínosnou a rozhodně patřící ke zdařilejším monografiím o našich šlechtických rodech.¹⁸ Poněkud nevěrohodně působí i to, že jeden z recenzentů sdílející toto zděšení neváhal dílo citovat ve svém odborném článku.¹⁹

Co se týče kritiky obrazové přílohy,²⁰ dovolím si upozornit, že některé kritizované obrázky z Wikipedie nebudící podle recenzentů důvěru v odborném titulu byly použity i během Zemské výstavy ve Vyšším Brodě v roce 2013, což

12 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 138.

13 Ibidem, s. 141.

14 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 174.

15 Karel MARÁZ, *Václav III. (1289–1306), Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007.

16 Z. GERSDORFOVÁ, K. MARÁZ, *recenze*, s. 136.

17 Robert ŠIMŮNEK, *recenze, Jaroslav Polách, Páni z Krumlova, Rod Závíše z Falkenštejna*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 6/2, 2014, s. 320–321, zde s. 321.

18 Lukáš REITINGER, *recenze, Jaroslav Polach, Páni z Krumlova, Rod Závíše z Falkenštejna*, *Časopis Matice moravské* 134, 2015, s. 539–546, zde s. 546.

19 Karel MARÁZ: *Listina Václava III. z 9. ledna 1306 ve věci rozhodnutí sporu pražského biskupa Jana a Hynka Krušiny z Lichtenburka a její význam*, *Studia historica Brunensia* 62, 2015, s. 135–142, zde s. 139, pozn. 9.

20 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 136.

můžu doložit fotografií. Také lze s recenzenty polemizovat o tom, že čtenář v knize „nalezne pouze mapu držav a predikátních sídel v jižní části Čech (a to na str. 123 a ne 223, jak uvádí seznam příloh)“.²¹ Stačí nalistovat s. 117 a máme tu zboží Sepekova a další mapu.

Má absence školení v oboru pomocných věd historických (rozuměj sfragistiky a heraldiky) a mylné ztotožnění lva v roli štítonoše na pečeti Vítka I. z Krumlova († 1277), ale rozhodně neznamená, jak píší recenzenti, že mi „celá koncepce spojení pánů z Krumlova s Markvarticí tímto padá“.²² Ta je totiž založena na úplně jiných argumentech. O spojení Vítka II. staršího s Markvarticí svědčí jméno jeho syna (Záviš), jež je typické pro rod Markvarticů, a zejména synův predikát doložený 18. března 1235 (*Zauise subcamerarius regis de Nechanic*),²³ který jeho nové majetky lokalizuje do východních Čech mimo nejstarší území Vítkovců i směr jejich majetkových získů učiněných kolem přelomu 12. a 13. století.²⁴ Teprve odtud pramení další úvahy zahrnující do nich lva zobrazeného na pečetích Vítka z Krumlova († 1277) a jeho syna Voka, na kterém se s recenzenty shodneme. Zdali je či není lev štítonoš, není v dané úvaze vůbec podstatné. Naopak důležité je uvědomit si v této souvislosti, že u pánů z Krumlova byl první typář Záviše z Falkenštejna ovlivněn rodovým erbem jeho matky Perchty, respektive pečeti Kalhocha z Falkenštejna,²⁵ na níž je v pečetním poli zobrazen sokol s roztaženými křídly na kamenném vrchu.²⁶

Snaha najít nedostatky za každou cenu, vede recenzenty k hledání chyb i tam, kde nejsou. Podsouvají mi například tvrzení, že „vzorem pro stavbu údajně prvního kamenného hradu Rožmberků“ Příběnic (což je prý „dost pochybné vzhledem k výsledkům SHP Dolního hradu Rožmberk“) „měly být Strakonice“.²⁷ Nic takového ale netvrdím a snadno se o tom může každý přesvědčit na s. 45, kde navíc uvádím, že dataci Příběnic jako nejstaršího kamenného hradu

21 Ibidem, s. 136.

22 Ibidem, s. 137.

23 CDB III/1, Gustav Friedrich (ed.), Praha 1942, č. 105, s. 124–125.

24 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 19–20 a znovu s. 32 a 167.

25 Ibidem, s. 60 a 162.

26 Otisk pečeti se dochoval na několika listinách. Exemplář s dobře zachovaným pečetním polem, které není ořené, je na listině z 3. května 1268. Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, fond Hochstift Passau Urkunden (802–1808), sign. 144.

27 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 137.

Rožmberků na našem území signalizuje i jeho samotné jméno, protože české názvy (Strakonice, Blatná) doložené před polovinou 13. století předcházely na jihočeském území německým módním jménům objevujícím se zde později (Rožmberk, Smilenberk).²⁸ Dokladem výše uvedeného je také měnící se název královského hradu Zvíkova, jehož české jméno (*Zwekow, Zuecov*) se po polovině 13. století z pramenů vytrácí a je nahrazeno německým pojmenováním Klingenberg, což je pouhý překlad českého názvu.²⁹ Plyne z toho, že stáří Příběhnic vůči Rožmberku i vzhledem k výskytu obou predikátů v písemných pramenech až tak pochybné být nemusí. Ostatně vztah románského okénka ke zdivu rožmberské čtverhranné věže Dolního hradu není zcela jasný a jeho poloha ve vnitřním líci věže budí určité rozpaky z hlediska primárnosti jeho osazení.³⁰

Také zdůrazňování „další fatální“ neznalosti literatury k vyprávění o rytířském turnaji v Krumlově nelze přijmout bez výhrad.³¹ Jestliže v knize zkoumám názory Václava Boka,³² který polemizuje s Liborem Janem,³³ jenž se k celé problematice vyjádřil nejobširněji,³⁴ pak si myslím, že slovo fatální není namístě. Nicméně i přes nedostatečnou obeznámenost s relevantní literaturou jsem dokázal korigovat omyl Zlaty Gersdorfové, která připouští záměnu Slavaty z Fal-

28 Podobně uvažuje Vratislav Vaníček. Vratislav VANÍČEK, *Vok I. z Rožmberka († 1262)*, in: Rožmberkové, Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, Jaroslav Pánek et al. (edd.), České Budějovice 2011, s. 28–29, zde s. 28.

29 Ivan LUTTERER – Rudolf ŠRÁMEK, *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Havlíčkův Brod 1997, s. 295.

30 Tomáš DURDÍK, *Rožmberské hrady*, in: Rožmberkové, Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, Jaroslav Pánek et al. (edd.), České Budějovice 2011, s. 182–195, zde s. 182, pozn. 4.

31 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 138.

32 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 46–47.

33 Václav BOK, *Příspěvky k literární kultuře Českého Krumlova ve 14. a 15. století se zvláštním zřetelem k německé literatuře*, in: Český Krumlov, Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, Martin Gaží (ed.), České Budějovice 2010, s. 425–442, zde s. 427–427. Libor JAN, *Počátky turnajů v českých zemích a jejich rozkvět v době Václava II.*, Listy filologické 128/1-2, 2005, s. 1–19, zde s. 4–6.

34 Tvrdí to i recenzentem doporučený zásadní titul shrnující také další doporučenou literaturu. Jiří MITÁČEK, *Založení města Moravský Krumlov. Od první písemné zmínky na práh husitských válek*, in: Moravský Krumlov ve svých osudech, Zdeněk Fišer (ed.), Brno 2009, s. 39–76, zde s. 44.

kenštejna (*von Valkenstein her Zlawat*)³⁵ za Závíše z Falkenštejna,³⁶ přičemž ale jde v tomto případě o osadu 10 km JJZ od Mikulova nemající se Závíšovým Falkenštejnem nic společného.³⁷

Dalším diskutabilním názorem recenzentů je tvrzení, že se v knize nedozvíme nic o působení pánů z Harrachu patřících podle recenzentů vedle Rožmberků a Krumlovských k zakladatelům vyšebrodského kláštera a také ke klientele pánů z Krumlova.³⁸ Domnívám se, že Harrachové nebyli zakladateli kláštera ve Vyšším Brodě,³⁹ ale patřili k okruhu jeho dobrodinců, a to až v době dosti vzdálené jeho založení. Svědčí pro to i skutečnost, že klášter byl založen v roce 1259, zatímco první bezpečně doložení zástupci rodu Harrachů se v pramenech připomínají až v roce 1274 (*dominus Benysius de Horach et fratres sui Johannes, Johan, Bohuzlaus*).⁴⁰ Navíc poloha nejstaršího predikátního sídla, kterým byla dnes zaniklá ves Hora nacházející se severně od Rožmberka nad Vltavou na starém rožmberském území, jednoznačně signalizuje vazby k Rožmberkům umocněné též informací z nejstaršího urbáře statků pánů z Rožmberka, z něhož vyplývá, že ves Horu propůjčovali Rožmberkové jako léno.⁴¹ Také mluva listin a další osudy prvních neoddiskutovatelných Harrachů rozhodně jednoznačně nesvědčí o tom, že by patřili ke krumlovské klientele. Za nápadnou v tomto směru bychom mohli považovat například změnu predikátu Budislava z Hory připomínaného opakovaně od roku 1291 (*Albero et Budilaus fratres de Horach*)⁴² jdoucí ruku v ruce s přesunem Jindřicha I. z Rožmberka († 1310) do Krumlova po vyřízení krumlovské větve Vítkovců.⁴³ Problematika počátků Harrachů je ale složi-

35 *Ulrich von Liechtenstein Frauendienst*, Franz Viktor Spechtler (ed.), Göppingen 1987, sloka 1484, verš 5, s. 315.

36 Zlata GERSDORFOVÁ, *Frauendienst Ulricha von Liechtenstein jako nejstarší zmínka o Českém Krumlovu?* Jihočeský sborník historický 82, 2013, s. 267–280, zde s. 270.

37 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 188, pozn. 243.

38 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 138.

39 K založení kláštera viz Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. 2. svazek. Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2014², s. 9–17.

40 CDB V/2, Jindřich Šebánek, Sáša Dušková (edd.), Praha 1981, č. 737, s. 398–399.

41 *Urbář zboží rožmberského z roku 1379*, Josef Truhlář (ed.), Praha 1880, s. 29.

42 RBM II, Josef Emler (ed.), Praha 1882, č. 1559, s. 669.

43 Poprvé se Budislav s novým predikátem připomíná v roce 1305 (*Busco de Laukka*). Viz *Urkundenbuch des Stiftes Schlägl*, Isfried Hermann Pichler (ed.), Aigen im Mühlkreis 2003, č. 62, s. 79–81.

tější, neboť zástupci tohoto rodu tvořili už za Jindřicha I. z Rožmberka stabilní a značně rozvětvenou skupinu⁴⁴ provázející Rožmberky ještě dlouho v dalších pokoleních, a tudíž soudím, že lze jejich kořeny hledat už mezi klientelou Jindřichova otce Voka I. († 1262). Samotná poloha predikátního sídla Harrachů na pravém břehu Vltavy v místě kudy procházela stará Linecká stezka, umožňuje předpokládat, že původní držitelé vsi zajišťovali bezpečnost této dálkové komunikace kolem Rožmberka.⁴⁵ Povinnost spravovat, a především chránit správný okrsek svěřený patronem, se ve středověku vázala s funkcí nejvyššího úředníka lokální správy, kterým byl purkrabí. Odtud už je jen krůček k tomu, abychom pozoruhodný údaj o trojici purkrabích na Rožmberku (*Benata, Benysius, Budelaus purchgravii de Rosenberch*)⁴⁶ v jeho samotných počátcích spojili s nejstarší generací Harrachů.⁴⁷ Uvážíme-li skutečnost, že šlo nejspíše o bratry⁴⁸ a k oblíbeným rodovým jménům nejstarších jistých Harrachů patřil Beneš i Budislav, pak se zdá tato úvaha velmi reálná. Nasvědčovaly by jí i další okolnosti. Vzhledem k tomu, že po smrti Voka I. z Rožmberka († 1262) se ve funkci rožmberského purkrabího připomíná už jen Benata, uváděný za Voka I. vždy (!) na prvním místě, a po něm pak jeho syn Václav, je zřejmé, že ostatní bratři, respektive jejich

44 V roce 1291 se na Rožmberku připomíná Beneš z Hory (*dominus Benisius de Horach*), který měl další tři bratry a o několik míst za ním bratři Albert a Budislav (*Albero et Budilaus fratres de Horach*), kteří měli ještě bratra Jakuba. RBM II, č. 1559, s. 669.

45 Srovnej Daniel KOVÁŘ, *Jihočeské kořeny rodu Harrachů*, HRZ, Časopis regionální historie 3/2, 1994, s. 5-11, zde s. 5.

46 CDB V/1, Jindřich Šebánek, Sáša Dušková (edd.), Praha 1974, č. 284, s. 422–424. Trojice purkrabích se též připomíná na listině hlásící se do roku 1259, která však vznikla později. CDB V/1, č. 189, s. 300–302.

47 Stojí za zmínku připomenout, že už historik Johann Matthäus Klimesch (1850–1940) nevyklučoval totožnost rožmberského purkrabího Beneše s prvním neoddiskutovatelným Harrachem Benešem z Hory (*dominus Benysius de Horach*). Srovnej Johann Matthäus KLIMESCH, *Die ältesten Sitze der Harracher*, MVGD B 29, Prag 1891, s. 158–182, zde s. 162.

48 Sourozenecké pouto s jistotou předpokládá polský historik Marcin Rafał Pauk (Marcin Rafał PAUK, *Fama, gloria, curia ac ingens familia. Služba i klientela rycerska w otoczeniu możnowładztwa czeskiego (XIII – początek XIV w.)*, in: *Dom, majątek, klient, sługa. Manifestacja pozycji społecznej elit średniowiecznych i nowożytnych w przestrzeni materialnej i społecznej*, Marcin Rafał Pauk – Monika Saczyńska (edd.), Warszawa 2010, s. 27–62, zde s. 39).

potomci, museli hledat uplatnění v jiných funkcích. Jestliže rožmberský purkrabí Budislav obdržel v závěti Voka I. z Rožmberka dvůr v podhradí k zabezpečení ostrahy a obrany hradu,⁴⁹ pak by s tím dobře korelovala funkce rožmberského maršálka, kterou zastával Albert z Hory (1291–1325), jehož považují za Budislavova nejstaršího syna. Bez zajímavosti jistě není, že Albertův syn Beneš užíval predikát z Rožmberka (*Benyschzs von Rosenberch*).⁵⁰ Pokud tedy recenzenti přistoupí na tyto genealogické konstrukce, jsem ochoten připustit, že někteří Harrachové patřili mezi klientelu pánů z Krumlova, neboť k nim pak musíme přičíst i Oldřicha z Vyšného, bratra purkrabího Benaty (*dominus Benata purchgravius et frater suus Vlricus de Wisle*).⁵¹ Ten se ovšem v knize připomíná na s. 152.

V této souvislosti je vhodné upozornit na Oldřichovu pečeť, v níž vidí recenzenty doporučená pro pečeti základní publikace v pečetním poli heraldiky vlevo otočenou přilbu s kloboukem se třemi stuhami tkané látky.⁵² Výše uvedené genealogické souvislosti spolu s neobvyklostí takové náplně klenotu⁵³ ale spíše ukazují, že pravdě blíž byl August Sedláček, který viděl nad přilbou „železný klobouk a na něm 3 péra, malebně ztočena“,⁵⁴ což by potvrzovalo souvislost s později doloženým erbem Harrachů, kteří nosili ve svém červeném štítě zlatou kouli, ze které vidlicovitě vycházely tři (2, 1) stříbrná pštrosí pera. Podobně beze stuh tkané látky viděla pečetní obraz Anna Kubíková, která ho popisovala jako

49 CDB V/1, č. 335, s. 496–499.

50 RBM V/2, Jiří Spěváček (ed.), Praha 1960, č. 738, s. 377

51 CDB V/2, č. 737, s. 398–399.

52 CDB VII/6, Karel Maráz – Dalibor Havel – Lukáš Führer – Martina Smolová – Jana Nechutová – Jan Kalivoda (edd.), Brno 2013, č. 328, s. 64.

53 Vůbec nejčastěji v klenotu z klobouků rostou bezesporu různá péra. Soudobým příkladem může být např. curyšská znaková role (Heinrich RUNGE, *Die Wappenrolle von Zürich*, Zürich 1860). Dobrý příklad nabízí i Kodex Manesse, zvaný také Velký heidelbergský zpěvník na foliu 178r (Heidelberg University Library, Codex Manesse, Cod. Pal. Germ. 848, fol. 178r). V jihočeském regionu se ale také frekventovaněji v klenotu objevují na železném klobouku rohy. Srovnej August SEDLÁČEK (editor Vladimír Růžek), *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty 2*, Praha 2001, s. 149–151.

54 August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika*, Praha 1925, s. 81–82. Také autorská dvojice Josef Janáček a Jiří Louda se Sedláčkova výkladu přidržela a tvrdí, že „na počátku 14. století býval na přilbě klobouk se třemi pštrosími péry“. Viz Josef JANÁČEK – Jiří LOUDA, *České erby*, Praha 1974, s. 59.

helmici s kytou,⁵⁵ což je chochol na přilbě z peří nebo z květin podobný kytici.⁵⁶ Detailní pohled na pečeť ukazuje, že v klenotu z nejspíše šupinového klobouku⁵⁷ rostou samostatně tři esovitě prohnuté proužky, přičemž krajní jsou na konci rozštěpeny na tři části. Jejich výrazné esovité prohnutí je asi nejpodstatnějším argumentem k odmítnutí ztotožnění proužků s péry. Ovšem esovitě prohnutá péra v klenotu, byť ne tak výrazně, lze v soudobých pramenech běžně registrovat. Typické je to např. pro kohoutí kity. Jednu takovou s esovitě prohnutými péry lze zachytit na hlavě rytíře v Kodexu Manesse na foliu 17r.⁵⁸

Smutnou skutečností recenze je mnohdy naprosto neopodstatněné kárání. Zcela nepravdivá je například výtka recenzentů, že při svých úvahách o rozdělení rodu necitují literaturu.⁵⁹ Z poznámky 296, kde dokonce píšu, že ke stejnému závěru došel Vratislav Vaníček, je zřejmé, že tomu tak není.⁶⁰ Rovněž tak tvrzení, že předpokládám dobré povědomí o Závíšově potomstvu na základě ustanovení *perpetuum silencium* v listině Václava III. z 9. ledna 1306 je mylné.⁶¹ Myslím, že úvod věty: „Pokud takové povědomí vůbec bylo...“, hovoří za vše.⁶²

Jako typický příklad nekorektnosti recenzentů lze mít kritiku (dokonce s vykřičníkem) za to, že autor pranýřovaný za nedostatečné prověřování informačních zdrojů⁶³ ty nespolehlivé vyřadil.⁶⁴ Pokud v knize posuzované několika historiky, na níž odkazují,⁶⁵ je uvedeno, že „překlad listiny i výklad uvedený v příspěvku ANNY KUBÍKOVÉ, *Nejstarší písemné zprávy o Rožmbercích a Českém*

55 Anna KUBÍKOVÁ, *Pečeť českých vydavatelů na listinách v klášterním archivu ve Schläglu*, Archivní časopis 53/3, 2003, s. 176–192, zde s. 185.

56 Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 2003⁴, s. 264.

57 Ikonograficky je lépe doložitelná šupinová přilbice, kterou zachytil např. Mistr Třeboňského oltáře na obraze *Zmrtvýchvstání Krista na hlavě vojáka po Kristově levici* (vyobrazení viz např. Jan ROYT, *Středověké malířství v Čechách*, Praha 2002, s. 94). Nicméně doložit lze i šupinový klobouk. Viz München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 20, fol. 12v.

58 Heidelberg University Library, Codex Manesse, Cod. Pal. Germ. 848, fol. 17r.

59 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 138.

60 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 191, pozn. 296.

61 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 138–139.

62 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 113.

63 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 141.

64 *Ibidem*, s. 139.

65 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 200, pozn. 491.

Krumlově, in: *Českokrumlovsko v proměnách staletí, Český Krumlov 1999*, s. 14, je značně nepřesný⁶⁶; pak nevidím důvod se jím zabývat.

Konstatování recenzentů, že se v kapitole o majetkovém zázemí rodu v rámci mimočeských majetků věnuji „pouze hradu Falkenštejn“⁶⁷ je opět zavádějící. Stačí si důkladně prohlédnout obrázek (mimochodem také kritizovaný) na s. 130 a přečíst popis. Pak je jasné, že jsem nemohl vynechat hrad Rannariedl⁶⁸ zachycený navíc na dalším vyobrazení na s. 70, kde se hradu věnuje též text knihy. Nadto se pozorný čtenář na s. 131 dozví, že páni z Krumlova drželi také „vesnici Schindlau (*Schintav*) s pozemky sahajícími až ke Klafferbachu“.

Zaujatost recenzentů vyplyne také z jinak správné lokalizace majetků Vicka ze Zálší (jihovýchodně od Počátek), u nichž jsem nerespektoval moderní nomenklaturu krajového rozdělení.⁶⁹ Přejde mi to nepodstatné. Za důležitější považuji identifikaci lokalit chybějící v odborných titulech i v době po vydání mé knihy.⁷⁰

Výtka, že zcela opomím zahraniční klientelu krumlovských pánů a zpracovávám ji jen na českém území, opět není přesná,⁷¹ neboť uvádím, že na falkenštejnském panství stál po Závěšově boku jeho rytíř Petr.⁷² Také vhodný příklad svědečných řad uvádných recenzenty, kde jsem údajně selhal,⁷³ ukazuje pravý opak. Ani jedna z listin totiž žádného představitele zahraniční klientely pánů z Krumlova neobsahuje. Na první listině z roku 1266 lze ze zahraniční nobility registrovat ve svědečné řadě rakouskou ministeriálskou šlechtu z okolí kláštera ve Světlé (Zwettl), která ke klientele pánů z Krumlova nepatřila.⁷⁴ Také druhá listina z roku 1281 je prostá zahraniční klientely Krumlovských.⁷⁵ Ve svědečné řadě lze registrovat především rožmberskou klientelu, ke které patří samozřej-

66 Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 237, pozn. 277.

67 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 139.

68 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 132, vyobrazení hradu s. 70 a 130.

69 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 139.

70 Srovnej Libor JAN, *Václav II. Král na stříbrném trůnu*, Praha 2015, s. 103.

71 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 139.

72 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 153.

73 Z. GERSDORFOVÁ, K. MARÁZ, *recenze*, s. 139.

74 CDB VI/1, č. 476, s. 705–707.

75 CDB VI/1, Zbyněk Sviták – Helena Krmíčková – Jarmila Krejčíková (edd.), Praha 2006, č. 181, s. 234–236.

mě i Alvicus s bratrem Lutoldem z Vinchenhaimu, jenž se nadto samostatně připomíná už na listině Jindřicha I. z Rožmberka z roku 1278 (*Alwico*).⁷⁶ Také Wernharda z rodu Piberů (*Wernhardus Pibro*), který rožmberské klientele předchází, nelze považovat za zástupce klientely pánů z Krumlova. Wernhard byl totiž klientem Schauenbergů, na což ostatně poukazuje i jeho jasná vazba ke klášteru Wilhering stojícího tehdy právě pod ochrannou hrabat ze Schauenberga.⁷⁷

Na některé sfragistické a heraldické nedostatky jsem byl upozorněn ještě před touto recenzí. Každopádně výtky beru i dodatečně jako přínosné. Bohužel i zde je cítit emotivní podtext a osobní vztah recenzentů k recenzovanému produktu. Jestliže „fatální elementární terminologická neznalost“ spočívá v tom, že samouk napíše, že pečetní legendy byly psány,⁷⁸ pak ovšem postihuje i celou řadu profesionálů. Například Tomáš Baletka píše, že „legenda je psána gotickou minuskulou“,⁷⁹ Ivan Hlaváček uvádí v knize *Vademecum pomocných věd historických*, že „opis, který je psán na obvodě pečeti (zpravidla v jedné, ale při potřebě delšího textu i ve dvou řádkách), obsahuje text charakterizující jejího vlastníka s vyjmenováním jeho právních titulů“,⁸⁰ sfragistice se dlouhodobě věnující Martina Bolom-Kotari v publikaci recenzované mj. jedním z recenzentů sděluje, že „opis je psán na stuze humanistickou majuskulou“⁸¹ a tak bychom mohli pokračovat. Každý jistě pochopí, že pro laika pak není snadné dostat přesné terminologie.

Pranířování ze sfragistických nedostatků také mnohdy spočívá ve vytrhávání ní textu ze souvislostí a dovozování závěrů, které jsem neučinil. Jestliže hovořím o symbolice smrti a píši, že pečeť Voka I. z Rožmberka byla přivěšena na nebar-

76 CDB V/2, č. 879, s. 616–617.

77 *Die ältesten Todtenbücher des Cistercienser-Stiftes Wilhering in Österreich ob der Enns*, Otto Grillnberger (ed.), Graz 1896, s. 92.

78 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 140.

79 Tomáš BALETKA, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1497–1540), jeho kancelář a správa biskupských statků*, SAP 54, 2004, s. 3–236, zde s. 133.

80 Ivan HLAVÁČEK, Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002³, s. 327.

81 Martina BOLOM-KOTARI, *Pečeti hradišských premonstrátů v pozdním středověku a raném novověku*, Červený Kostelec 2015, s. 211.

vené konopné niti,⁸² neříkám tím přece, že očekávám barvení.⁸³ Spíše tím zdůrazňuji její strohost. Ostatně termín nebarvené konopné provázky lze opět zachytit v odborné literatuře recenzované jedním z recenzentů.⁸⁴ Podobně lze odmítnout tvrzení, že bych zkoumal typáře Jindřicha I. z Rožmberka.⁸⁵ Prostě jen konstatuji, že tento velmož užíval jezdeckou pečeť.⁸⁶

Jelikož jsem také pracoval s originály vydaných listin, citoval jsem je v dobré víře tak, jak byly napsány středověkým písařem. Pravopis originálu jsem tedy neupravoval. Podobně postupovali autoři starších edic, které jsem také občas využíval.⁸⁷ Dnes už vím, že existují transkripční pravidla, podle nichž se upravuje interpunkce a užití velkých písmen.⁸⁸ Omlouvám se za to a slibuji, že už budu užívat důsledně v toponymech i jménech jen písmena velká.

V rámci lokace majetků Vítkovců na Sepekovsku jsem studiem starých map, pomístních názvů a předpokladu umístění v určitém prostoru podle dalších lokalizovatelných vesnic ve výčtu majetků v listinách topograficky identifikoval několik zaniklých vesnic doložených písemnými prameny už ve 13. století.⁸⁹ S dostatečným předstihem před vydáním knihy jsem své informace předal několika archeologům. Patří mezi ně i kolega Zlata Gersdorfová Petr Menšík, s nímž Zlata Gersdorfová již delší dobu spolupracuje.⁹⁰ Nevím, nakolik se spolu oba dělí

82 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 165.

83 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 140.

84 M. BOLOM-KOTARI, *Pečeti hradiských premonstrátů*, s. 87.

85 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 140.

86 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 168.

87 Např. *Urkunden-Buch des Landes ob der Enns II.* Wien 1856, č. 363, s. 523–524, kde je uveden Witigo de planchinberc přesně jako na originální listině.

88 Helena KRMÍČKOVÁ, *Edice středověkého diplomatického materiálu*, Brno 2014, s. 31.

89 J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 118–119.

90 Svědčí o tom mj. jejich společné statě a studie (viz např. Zlata GERSDORFOVÁ – Josef HLOŽEK – Petr MENŠÍK – Veronika NOVÁKOVÁ, *Die Wasserversorgung der Burg Kozí hrádek (Kr. Tábor) im Alltag und im Verteidigungsfall*, in: *Fines Transire* 22, 2013, s. 229–236; Josef HLOŽEK – Petr MENŠÍK – Zdeněk ŠTAFEN – Zlata GERSDORFOVÁ – Milan PROCHÁZKA, *Zaniklý lom v předpolí hradu Příběničky: k otázkám možnosti datace těžebních prací a hodnocení jejich vztahu k hradnímu areálu*, AH 39/2, 2014, s. 539–547; Zlata GERSDORFOVÁ – Josef HLOŽEK – Petr MENŠÍK – Milan PROCHÁZKA, *Dva opevněné objekty u Bernartic (okres Písek). K otázce jejich vztahu, funkční interpretace a souvislosti*, AH 40/2, 2015, s. 493–505).

o své nové poznatky. Každopádně faktem je, že právě Petr Menšík mi ještě před vydáním knihy dodatečně sdělil, že verifikoval mojí topografickou identifikaci zaniklého Crhova a v jeho místech (dnes pomístní název Cernov)⁹¹ objevil zaniklý rybník a několik nevýrazných objektů. Zde asi s recenzenty nalezneme shodu v tom, že lokalizace zaniklé vesnice existující ve středověku může být stěží výsledkem „pozitivistického vršení faktů a romantického dějepiscectví“⁹², zvláště když jeden z nich působí jako asistent vyučující na katedře archeologie.

Závěrem nemohu učinit nic jiného než konstatovat, že recenze Zlaty Gersdorfové a Karla Maráze je spíše nepovedeným pamfletem. Vzhledem k celé řadě věcných nepřesností a hledání chyb tam, kde vůbec nejsou, bohužel nemůže objektivně informovat o recenzovaném díle. Stranou ponechávám zbytečné jízlivosti podtrhující enormní snahu o diskreditaci autora, kterou by profesionálové typu recenzentů neměli podle mne mít zapotřebí. Dominujícím rysem emotivní recenze se tak stává vedle zesměšňující tóniny zejména absence objektivnosti. Smutné je, že je to práce hned dvou profesionálů, kterou se prezentují v odborném periodiku.

Výše uvedené ovšem neznamená, že bych nebyl i nadále otevřen diskusi s oběma recenzenty. Diskuse je jistě žádoucí. Stejně tak je na místě, aby se s novými poznatky objevilo další monografické zpracování pánů z Krumlova. Velmi upřímně se na ně těším a budu velice rád, když k němu napomůžu alespoň drobnými připomínkami a několika novými zjištěními, které jsem učinil s odstupem několika let od zhotovení rukopisu. Věřím, že i tento diskusní příspěvek bude v tomto směru také přínosem.

91 Ze starých map vyplývá, že po zaniklé vsi Crhov zůstalo pomístní jméno registrovatelné v podobě *Czerhow* (mapa stabilního katastru Čech z roku 1840), které má později podobu *Cerhov* (např. mapa M-33-89-B-d-2 v měřítku 1:10 000 tištěná v roce 1964). V nedávné době při tvorbě moderních map autor opisující pomístní jména ze starší mapy díky krátké nožičce litery „h“ toto toponymum zkomolil na dnešní Cernov (Cerhov → Cernov), což dokládá česká internetová mapová aplikace Mapy.cz. Je to zajímavý příklad, jak vznikají nová pomístní jména.

92 Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *recenze*, s. 141.

III

LITERATURA

Ján STEINHÜBEL, *Kapitoly z najstarších českých dejín 531–1004*, Kraków, Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce 2012, 204s., ISBN 978-83-7490-506-0.

Publikace představuje skutečně osobitý přístup k raně středověkým dějinám českého státu, v němž se slučují některé hypotetické názory, s nimiž je možno jako s hypotézou souhlasit, nikoli ale jako se skutečným faktem, jak jsou čtenáři předkládána. Charakter Steinhübelovy práce s prameny a literaturou velmi výstižně ve vztahu k jeho pracím o slovenských dějinách vystihl jeden z význačných slovenských historiků starší generace Ferdinand Uličný, když uvádí, že při práci s prameny a literaturou často podléhá svádění možné=skutečné resp. názor=poznatek.¹ Tuto „badatelskou metodu“ v recenzované práci přenesl i na české dějiny.

Kdybychom se měli vyrovnávat se všemi Steinhübelovými problematickými názory na raně středověké české dějiny, mohla by vzniknout samostatná studie možná ve stejném rozsahu jako jeho recenzovaná práce. Proto se v recenzi dotkneme, pokud možno co nejstručněji, jen problémů nejzávažnějších a vázaných především na Čechy.

Již v názvu publikace uvedený letopočet 531 jako počátek českých dějin je daný tím, že v tomto roce podle Steinhübela germánští Markomani opustili Čechy a odešli do Bavor, kde se stali národem Bavorů. Ve stejném roce pak obsadili nejen Čechy, ale i oblast na Labi a Sále, odkud odešli Durynkové, Slované z Ukrajiny. Že se tyto události skutečně staly v roce 531, však autor žádným pramenem nedokládá (s. 31–32).

Zastavme se nejprve u interpretace dějin Sámovy říše (s. 32–49). Tato říše se podle autora nacházela na území Panonie, Češi a Moravani byli jejími spojenci, ale k říši nenáleželi. Povstání Slovanů proti Avarům v roce 623 je interpretováno jako jejich odchod z avarského kaganátu do jejich dnešních sídel s odvoláním na ruského kronikáře Něstora, který se zmiňuje o rozchodu Slovanů od Dunaje, ale nikoli v souvislosti se Sámovou říší. Steinhübel dále bezpečně ví, že sídlem Sámovým byl Děvín, který si Sám zvolil za své sídlo, proto, že jako obchodník věděl, že pod ním je křižovatka dvou nejvýznamnějších evropských obchodních cest

---

1 Ferdinand ULIČNÝ, *Slovensko v 11–13. století*, Bratislava 2013, s. 20.

(Jantarová a Dunajská), zde se odehrál jeho konflikt s vyslancem krále Dagoberta, sem k němu přišel sv. Amand, který chtěl v jeho říši šířit křesťanství. Cílem známé výpravy Dagobertovy z roku 631 proti Sámovi byl podle Steinhübela bez pochyby Děvín, kde se měly setkat tři proudy Dagobertova vojsk – Austrázijsi, Alemané a Langobardi. Ačkoli Fredegar jako základní pramen k dějinám Sámovy říše o trase cesty Austrázijskům k Wogastisburgu nic neuvádí, tak Steinhübel, především s odkazem na pozdější vojenská tažení franských a říšských vojsk, popisuje tuto cestu velmi podrobně, ovšem bez jakýchkoli soudobých pramenných dokladů. Podle něho Austrázijsi vyrazili z Met, překročili Rýn a potom podél Dunaje přišli k Sámovu Wogastisburgu, který byl pohraniční pevností Sámova panství. Tímto Wogastisburgem byla podle Steinhübela bývalá římská, dnes zcela zaniklá, pevnost u osady Albingu nedaleko Sankt Pantaleonu proti místu, kde od severu ústí do Dunaje řeka Aist, která se ještě v 9. století nazývala Agara. Spojením názvu této řeky a názvu Burg pro bývalou římskou pevnost (nikde však tento název prokazatelně doložen není) vytvořil franský kronikář podle Steinhübela název Wogastisburg jako místo porážky Austrázijskům.

Steinhübelovu nepřilíš pečlivou práci s historickými prameny ukazuje výklad o vpádu franského vojska pod vedením syna císaře Karla I. Pipina do Čech v roce 806. Steinhübel uvádí, že tato výprava zajistila Říši poplatek od Čechů (s. 50–51). Odkazuje na Anály království Franků.² Ve skutečnosti je v kronice jen okrajová zmínka o vpádu vojska do Čech a zpusťování větší části země. Údaj o zavedení poplatku (tributu) při tomto tažení je poprvé uveden až v Kosmově kronice k roku 1040 v souvislosti s událostmi, které byly reakcí císaře Jindřicha III. na výpravu knížete Břetislava do Polska v roce 1038,³ která však citována není.

Pro raně středověké období českých dějin je důležitá otázka existence či neexistence kmenů. V současném českém bádání spíše převládá odmítání klasické kmenové teorie o zcela kulturně odlišných kmenech. Steinhübel je důsledným zastáncem kmenové teorie, kterou dále rozpracovává do podoby existence velkých a malých kmenů a velkých a malých kmenových knížectví. Na této teorii

2 *Annales regni Francorum*, MGH SS rer. Germ. VI, Georgius Heinricus Pertz – Friedrich Kurze (edd.), Hannoverae 1895, s. 122.

3 *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, MGH SS NS II, Bertold Bretholz (ed.), Berolini 1923, s. 93–94.

a s ní spjaté metodologii historického bádání je založeno jeho bádání o raně středověkých dějinách nejen dnešního území Slovenska, ale celých Uher vrcholící rozsáhlou prací o Nitranském knížectví s mnoha, dle mého názoru, velmi problematickými závěry. A tuto metodologii přenáší i na české raně středověké dějiny. Poprvé se s ní setkáváme v souvislosti se zmínkou o vpádu vojska císaře Karla I. do Čech v roce 805, kdy měl zahynout českých kníže Lech s odkazem na Moissackou kroniku,⁴ který nemohl být podle Steinhübela malým knížetem, když proti franskému vojsku hájil Čechy (s. 50).

Podrobně pak rozvíjí svůj pohled na Čechy optikou velkých a malých knížectví na s. 55. Zde vychází z údajů Análů fuldských,⁵ že bitvy Čechů s říšským vojskem na Vltavě v roce 872 se účastnilo 6 knížat a proto prý tehdy bylo v Čechách rovněž 6 velkých knížectví, která se dělila dále na menší. Vzhledem k tomu, že tzv. *Bavorský geograf* uvádí v Čechách 15 oblastí (civitas) a v Řezně přijalo rovněž podle Fuldských análů v roce 845 křest 14 českých knížat,⁶ dochází k závěru, že každé „velké“ české knížectví se dělilo na 2–3 případně 4 malá knížectví. Do této své „kmenové“ teorie zapojil Steinhübel ve Fuldských análech k roku 857 okrajově připomenutá knížata Wistracha a jeho syny Slavitaha a druhého bezjmenného.⁷ Wistrach a potom jeho syn Slavitah se dlouhodobě protivili východofranskému králi Ludvíkovi Němcovi, který proti nim poslal v uvedeném roce výpravu, jež dobyla Wistrachův hrad a vyhnala Slavitaha, jenž utekl k Rastislavovi na Moravu. Slavitahův bratr (jméno kronikář neuvádí), byl ustaven vévodou. Působení těchto knížat je současnou českou historiografií kladeno do českého pohraničí, Steinhübel však považuje tato knížata za hlavní česká knížata (a současně za malá knížata středočeská) a jejich sídlo hledá ve středních Čechách s otazníkem na hradišti v Praze – Šárce. Stejně tak za neprokazatelné je možno považovat další Steinhübelovy úvahy o tom, že v letech 868–869, kdy Češi přestali být spojenci Ludvíka Němce, došlo k vyhnání Wistrachova syna neznámého jména a za hlavního knížete byl dosazen první prokazatelný Přemyslovec

4 Ex Chronicon Moissiacensi, ed. G. H. Pertz – MGH – Scriptorum in folio II, Hannoverae 1828, s. 258.

5 *Annales Fuldenses*, MGH SS rer. Germ. VII, Georgius Heinricus Pertz – Friedrich Kurze (edd.), Hannoverae 1891, s. 76

6 Ibidem, s. 35.

7 Ibidem, s. 47.

Hostivít, uzavírající Kosmovu řadu legendárních pohanských knížat, kterého Steinhübel s odkazem na Kosmu považuje za otce knížete Bořivoje (s. 68). Tuto vazbu česká historiografie obecně nepřijímá a za první zprávu o Bořivojovi považuje až jeho účast v již zmíněném boji na Vltavě v roce 872.⁸

Svoji teorii malých a velkých knížat vnesl Steinhübel i do vztahu Bořivojových synů Spytihněva a Vratislava, když tvrdí, že jednání knížete Spytihněva s králem Arnulfem v Řezně v roce 895 se účastnil i jeho tehdy sedmiletý bratr Witizla, který jako jeho budoucí nástupce byl malým knížetem, který se jednání musel účastnit (s. 55–56 a 74). Většina dnešních českých historiků onoho Witizlu však neztotožňuje vzhledem k velkému věkovému rozdílu s budoucím knížetem Vratislavem a považuje ho za nějakého blíže neznámého velmože.

Těmito událostmi vstupuje Steinhübel do dějin 10. století, kde se nejvíce ukazuje jeho neznalost problematiky vedoucí k vytváření z hlediska vědeckého poznání naprosto nepřijatelných závěrů. Do značné míry to souvisí s jeho nekritickým přejímáním údajů uherské tzv. *Anonymovy kroniky*. Její rozbor přesahuje problematiku českých dějin a rámec této recenze a tak zde jen odkazují na její analýzu a hodnocení slovenského historika Petra Ratkoše.⁹

Prvním zásadně problematickým údajem vycházejícím z Anonyma je zmínka o pobytu Čechů v Nitransku již na počátku 10. století. Z hlediska českých dějin je tento údaj naprosto nepřijatelný, neboť v době kolem roku 920 se český stát teprve formoval ve středních Čechách a ovládnutí Moravy a tím méně Nitranska v této době nepřichází v úvahu. (s. 80). Přitom ale s existencí silnějšího českého státu, který by mohl proniknout do Nitranska, věren teorii velkých a malých knížectví Steinhübel nepočítá, a naopak se vrací k šesti knížectvím z roku 872, která nyní označuje jako malá a pokouší se je lokalizovat (s. 94).

Za hlavní či velká knížata považuje Václava a Boleslava, kteří vládou v malých knížectvích ve středních Čechách. Jedná se tedy o poněkud zmatený výklad. O jedné z klíčových událostí českých dějin 10. století – vraždě Václavově – se Steinhübel vůbec nezmiňuje. Všimá si jen rozdílu ve způsobu ovládnutí dalších knížectví knížaty Václavem a Boleslavem. U Václava na příkladu boje s kouřim-

8 Např. Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530 – 935)*, Praha 1997, s. 96.

9 Peter RATKOŠ, *Anonymove Gesta Hungarorum a ich pramenná hodnota*, Historický časopis 31, 1983, s. 825–870.

ským knížetem Radislavem (v soudobých pramenech žádné jméno uváděno však není) zdůrazňuje, že Václav poraženého knížete, když se mu podřídil, ponechal dále vládnout, kdežto Boleslav „subregula“ z ovládnutého knížectví (z pramenů není jasné, o jaké knížectví šlo, Steinhübel „ví“, že šlo o knížectví v severozápadních Čechách) vyhnal i za cenu konfliktu se Saskem (s. 94–95). S tímto srovnáním lze souhlasit, což však již neplatí o následujícím výkladu. Widukindovu a Reginonovu zmínku o vpádu Maďarů v roce 938 do střední Evropy,¹⁰ kde se kronikáři o průchodu Uhrů Čechami vůbec nezmiňují, považuje Steinhübel za doklad, že Maďari procházeli Čechami a s jejich pomocí ovládl Boleslav I. devět míst taxativně vyjmenovaných v jihovýchodních a jižních Čechách (ze známějších např. Bechyně, Řepice), a tak ovládl předpokládané Doudlebské knížectví v tomto regionu (s. 95).

Jen okrajově a bez uvedení bližších souvislostí se zmiňuje Steinhübel o účasti Boleslava I. na porážce Maďarů na řece Lechu v roce 955. Význam této bitvy pro vývoj středoevropských poměrů zcela opomíjí. V rozporu se soudobými názory české historiografie, která předpokládá přemyslovskou expanzi směrem na východ na Moravu a snad i na dnešní západní Slovensko právě jako důsledek zmíněné maďarské porážky na Lechu, která osvobodila Moravu a západní Slovensko od maďarských nájездů, Steinhübel naopak na základě velmi nejasných zpráv arabského cestovatele al-Masúdího počítá s touto expanzí již ve 40. letech 10. století a předpokládá tehdy ovládnutí Moravy Přemyslovci na dnešní moravsko-slovenskou hranici (s. 97–99). Jako důsledek smrti údajného vládce Nitranska Léla v bitvě na Lechu (ve skutečnosti nešlo o skutečného vládce Nitranska, ale o jednoho z maďarských vojevůdců, který na Nitransko častěji útočil) předpokládá Steinhübel Boleslavovo ovládnutí podle jeho terminologie dvou „malých“ knížectví z „velkého Nitranska“ – „malého Nitranska“ a knížectví Váh (Uuag). Tyto autorovy názory vycházejí z postulátů maďarské nacionalisticky orientované historiografie, že totiž Maďari již někdy kolem roku 920 ovládali území Slovenska jako integritní součást svého státu (s. 112–113). Obou „malých knížectví“ se Maďari měli zmocnit znovu na konci 10. století v době oslabe-

10 *Widukindi monachi Corbeiensis rerum gestarum Saxoniarum libri tres*, MGH SS rer. Germ. LX, Paul Hirsch – Hans-Eberhard Lohmann (edd.), Hannover 1935; *Reginonis abatis prumiensis Chronicon*, MGH SS rer. Germ. L, Friedrich Kurze (ed.), Hannoverae 1890, s. 160.

ní českého státu na sklonku vlády Boleslava II. (s. 142). Tyto úvahy se opírají o tzv. zakládací listinu pražského biskupství, jejíž problematika bude zmíněna v závěru této recenze.

Za pomyslný „vrchol“ Steinhübelovy interpretace českých dějin 10. století pak lze považovat tvrzení, že Slavník byl prostředním synem knížete Boleslava I. – narozen mezi Boleslavem II. a Kristiánem-Strachkvasem někdy kolem roku 930. Po dosažení plnoletosti kolem roku 950 získal jako úděl Libici a po smrti otce Boleslava I. došlo k rozdělení českého knížectví mezi sourozence na dvě části – západní získal Boleslav II. a východní Slavník, Kristián-Strachkvas byl zabezpečen církevními prebendami. Steinhübelovy názory o přemyslovském původu Slavníkovců pak vrcholí tvrzením, že Boleslav II. měl obavy, aby některý ze Slavníkových synů, který mohl být starší než Boleslavův syn, potomní Boleslav III, neusiloval na základě seniorátu o trůn, proto mezi ním a Slavníkovci vzniklo napětí vrcholící v roce 995 vražděním Slavníkovců na Libici (s. 156–157). Tyto závěry jsou natolik fantastické a nepřijatelné, že nevyžadují další komentář. K jejich vyvrácení se stačí podívat např. do studie Jiřího Slámy.¹¹

V závěru své práce popisuje Steinhübel poměrně podrobně polské zásahy do českých záležitostí na sklonku vlády Boleslava II. a pokus o úplné ovládnutí Čech v době zmatků po smrti Boleslava II. (s. 140–141 a 158–159). Ovládnutí Krakovska a části Slezska klade Steinhübel již do sklonku života Boleslava II., i když Kosma, na kterého se odvolává, tyto události zařazuje až do doby po úmrtí Boleslava II. Steinhübel to vysvětluje tím, že Kosmas stranil Boleslavu II, a nemohl tedy připustit ztráty území již za jeho života. Vcelku objektivní výklad o konci vlády Boleslava II. opět narušuje Steinhübelova teorie malých a velkých knížectví, když zdůrazňuje, jak již bylo zmíněno, opětné spojení malých knížectví – knížectví Váh (Uuag, jen provincie, nikde se nemluví o knížectví) a „malé Nitransko“ (pod tímto názvem není v žádném pramenu území uvedeno) opětné spojení s velkým Nitranskem, k čemuž nejsou žádné doklady, určité okolnosti spíše nasvědčují dočasnému spojení Váhu s diecézí vratislavskou (řešení této otázky spjaté s otázkou hranic obnovené diecéze nitranské však přesahuje rámec této recenze).

11 Jiří SLÁMA, *Slavníkovci – významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století*, AR 47, 1995, s. 182–225.

Z období úpadku českého státu na konci 10. století je třeba vyškrtnout boj Maďarů s Čechy a Slováky o Nitru, k němuž podle Steinhübela mělo dojít ve stejné době, kdy se Poláci zmocnili Krakova a rovněž zde měla být vyvražďena česká posádka (s. 141–142). Tato epizoda je založena na naprosté důvěře Steinhübela v údaje *Anonymovy kroniky* a odmítání jejího kritického hodnocení (viz výše). *Anonymem* popsaným bojem o Nitru je velmi pravděpodobně odraz historické události mladší o půl století – totiž tažení českého knížete Břetislava v roce 1042 do Uher, kterým se recenzovaná práce již nezabývá. Tehdy skutečně došlo k tažení českého vojska jako součásti armády císaře Jindřicha III. Vojsko táhnoucí po severní straně Dunaje ovládlo dočasně celý kraj až k řece Hronu a zde se zmocnilo 9 nejmenovaných hradů, mezi nimiž lze velmi pravděpodobně předpokládat i Nitru, i když v pramenech to není výslovně uvedeno. Ale tehdy bylo již postavení uherské moci na území Slovenska, na rozdíl od konce 10. století, natolik silné, že tento útok byl odražen a české vojsko z obsazené oblasti vytlačeno. Tomu odpovídá i *Anonymův* popis boje o Nitru, kde pobývají „Bohemi et Sclavi“, je zde český vévoda Zubur a po dobytí Nitry proniká uherské vojsko k české hranici. O této události informují říšské kroniky,¹² ale Kosmas se o neúspěšném tažení Břetislava nezmiňuje.

Lpění na přemyslovském původu Slavníkovců pak vede Steinhübela k nesmyslnému tvrzení, že v roce 1004 Slavníkovec Soběslav pobýval s Boleslavem Chrabrým v Praze, poněvadž jako nejstarší žijící Přemyslovec používající titulu vévoda viděl v této situaci možnost, konečně se dostat k českému knížecímu stolci. Jeho smrtí při krytí ústupu Poláků z Prahy pak definitivně zanikla možnost nástupu Slavníkových potomků na český trůn, na nějž se vrátil syn Boleslava II. Jaromír. Podle Steinhübela tehdy musel český stát začínat znova (s. 164). Při hodnocení dalšího dějinného období českého státu je třeba říci, že nejde o žádný „nový začátek“, ale prokázání schopnosti již utvořeného státu obhájit svoji existenci ve složitých podmínkách 11. a 12. století. A to se také přes všechny peripetie tohoto období podařilo.

12 *Chronicon Herimanni Augiensis*, MGH SS V, Georgius Heinricus Pertz (ed.), Hannoverae 1849, s. 124 a *Anales Althabenses maiores*, MGH SS rer. Germ. IV, Edmund L. B. von Oefele (ed.), Hannoverae 1891, s. 31–32.

Jestliže dosud rozebírané názory Steinhübelovy byly z hlediska seriózního bádání o raně středověkých českých dějinách vesměs zcela nepřijatelné, tak na závěr recenze je třeba uvést, že alespoň jako pracovní hypotézu lze přijmout některé jeho názory o vývoji církevní organizace ve střední Evropě v posledních desetiletí 10. století a z toho se odvíjející názor na charakter tzv. zakládací listiny pražského biskupství (s. 129–133).

Steinhübel předpokládá, že nejen Čechy, ale i Morava a podle Ibrahim Íbn Jákuha k Čechám náležející Krakovsko byly původně součástí řezenské diecéze. Připouští, že možným ale ne jistým dokladem této příslušnosti je patrocinium sv. Michal v Olomouci (na tzv. Hradě) a Krakově (v areálu Wawelu). K novému uspořádání církevní organizace ve střední Evropě mělo dojít v roce 973 o Velikonocích na říšském sněmu v Quedlinburgu za přítomnosti císaře Oty I. jeho syna, budoucího Oty II., a řady významných velmožů, z nichž je však výslovně jmenován jen český Boleslav II. a polský Měšek. I když o náplni quedinburských jednání nepřináší soudobé prameny konkrétní údaje,¹³ vzhledem k tehdejším velkým změnám v církevně správní organizaci severovýchodních částí Říše, která souvisela se zřízením arcidiecéze v Magdeburgu, lze hypoteticky předpokládat, že se zde o budoucí české diecézi jednalo, což předpokládá i František Palacký, který považuje rok 973 za rok jejího vzniku. Steinhübel předpokládá, že jednání pokračovala i po velikonočním sněmu do počátku roku 976, kdy mělo dojít k vysvěcení saského mnicha Dětmara na biskupa. Současně se vznikem biskupství pražského mělo podle Steinhübela dojít i ke zřízení biskupství moravského se sídlem v Olomouci a biskupství krakovského. Toto však není prokazatelně doloženo, stejně jen hypotézou zůstávají Steinhübelem uvažovaná jména těchto prvních biskupů. Za první prokazatelný údaj o existenci pražského a moravského (nikoli však olomouckého – sídlo biskupa zde je jen hypotézou Steinhübelovou přijímanou i některými českými a moravskými historiky) biskupství je možno považovat údaj z 28. dubna 976, kdy jsou oba tito biskupové listině doloženi při řešení zločinu kostelního kantora v Aschaffenburgu Gozmara.¹⁴

13 Srov. *Thietmari Merseburgensis Chronicon*, MGH SS NS IX, Robert Holtzman (ed.), Berolini 1935, s. 76.

14 Viz CDB I, č. 34, 40–41.

Problémem zůstává krakovské biskupství, které zde ani v jiné písemnosti před rokem 1000 není prokazatelně připomenuto. Poprvé je prokazatelně doloženo až k roku 1000 při zřízení hnězdenského arcibiskupství, kdy měl být krakovským biskupem ustanoven Poppo,¹⁵ Existenci krakovského biskupství opírá Steinhübel jen o tzv. *Katalogy krakovských biskupů*, kde v nejstarší části z 13. století jsou uvedena jen jména údajných dvou biskupů před rokem 1000 Prohorius (969) a Proculphus (986),¹⁶ teprve v pozdějších zápisech jsou k nim přidávány uvedené letopočty nástupu na stolec, případně další údaje. Steinhübelovy závěry o krakovském biskupství musíme tedy brát s určitou rezervou, ale nelze je zcela odmítnout, neboť diskuse o počátcích krakovského biskupství, stejně jako o biskupství moravském, mezi historiky stále probíhá.

Hypoteticky lze uvažovat také o dalších Steinhübelových vývodech. Podle autora zemřeli v polovině 80. let 10. století, kdy od roku 982 stál v čele pražské diecéze sv. Vojtěch, biskup moravský a krakovský a území obou biskupství připojil Vojtěch k diecézi pražské. Jak ukazuje hlavně současné polské bádání, zřejmě uvažoval o vytvoření velké arcidiecéze se sídlem v Praze a základem toho snad mělo být ono zmíněné spojení tří „českých“ diecézí v polovině 80. let, Vojtěch zřejmě odrážející tehdejší rozsah území českého státu, aby později byly obsazeny již z moci nového arcibiskupa. Tyto plány zřejmě definitivně „pohřbil“ Vojtěchův rozchod s Čechami v roce 995 a jeho mučednická smrti v roce 997. Zde jen připomínám zajímavý ohlas na tyto plány v Hildesheimských análech,¹⁷ kde se uvádí, že císař Oto III. přišel do „Sclavinie“ a zde řešil otázky sedmi biskupství a založil v Praze arcibiskupství, do jehož čela postavil Vojtěchova bratra Radlu-Gaudencia. Steinhübel se zmiňuje o problematice sedmi biskupství, ale proč pramen uvádí založení arcibiskupství v Praze, se nepokouší řešit (s. 148–149). Úvahy o řešení hranic oněch 7 biskupství uváděných Steinhübelem, k nimž mělo při těchto jednáních dojít, je třeba brát s velkou opatrností, neboť nemají oporu v historických pramenech

Z úvah o vzniku biskupství na území českého státu vytváří Steinhübel teorii o vývoji několikrát zmíněné tzv. zakládací listiny pražského biskupství. Podle ní

15 *Thietmari Merseburgensis Chronicon*, s. 184.

16 *Catalogi episcoporum Cracoviensium*, MPH III, Wojciech Ketrzynski (ed.), Lwów 1878, s. 328.

17 *Annales Hildesheimenses*, MGH SS rer. Germ.VIII., Georg Waitz (ed.), Hannoverae 1878, s. 28.

každé z uvedených biskupství mělo zřejmě svoji zakládací listinu. Zakládací listina pražská popisující jen její území byla potvrzena císařem Otou II. (na listině však nesprávně uveden Oto I.) a papežem Benediktem VII. určitě před rokem 983, kdy oba zemřeli, a kdy ještě Vojtěch nespravoval diecézi moravskou a krakovskou. Když Vojtěch začal spravovat i další dvě diecéze a připravovat zřízení arcibiskupství vznikl pravděpodobně popis území, které snad mělo tvořit budoucí arcidiecézi. A tento popis či jiné materiály související s Vojtěchovou přípravou arcibiskupství byly potom knížetem Vratislavem II. v roce 1086 předloženy ke confirmaci císaři Jindřichu IV. Listina dochovaná v této confirmované podobě by tedy nezachycovala stav z doby vzniku původního pražského biskupství, ale až z doby Vojtěchovy.

Závěr práce tvoří rozsáhlý seznam použitých pramenů a literatury, žel v textu často autorem „svévolně“ interpretovaných v rozporu s jejich skutečným využíváním.

František Musil

Jan ZELENKA, *Beneficium et feudum. Podoba a proměny lenního institutu*, Praha, Historický ústav AV ČR, v. v. i. 2016, 228 s., ISBN 978-80-7286-264-1.

Monografie Jana Zelenky se zabírá kruciólní otázkou středověkých dějin, a sice vývojem a proměnami lenního institutu. Problematika společenských a ekonomických vazeb a jejich právního zakotvení se nachází v centru pozornosti od počátků moderní historické i právní vědy. Alespoň co se zahraničního bádání týče, naopak v českém dějepisectví nebyla otázka vývoje feudálního systému stejně soustavně studována, jak Zelenka v knize konstatuje. Tento fakt tvoří výchozí bod autorových úvah nad daným tématem, dalším faktorem, který se v koncepci textu projevuje výraznou, měrou je nedávná debata o tzv. střeoevropském modelu raně středověkého státu, jeho strukturách a principech fungování.

Tento rámec pak zásadně ovlivnil autorovu pracovní metodu i koncepci knihy. Třebaže nepodceňuje podrobnou reflexi odborné literatury (především zahraniční provenience ve vztahu k interpretaci klíčových pojmů), naprosté gros jeho zájmu tkví v analýze soudobých pramenných svědectví. Trefně konstatuje,

že zdánlivě aktuální diskuse má vlastně kořeny už v dávných debatách nad díly Františka Palackého, Julia Lipperta, Adolfa Bachmanna a dalších, přičemž základní problém je stále tentýž: de facto uzavřený a nadto nepřilíš bohatý korpus historických pramenů. Zelenka se proto (příznačně) odkazuje na slova Josefa Pekaře, který navrhl hledat cestu v rozšíření pramenné základny cestou o další informační zdroje, jak z mladších období, tak zahraniční proveniencie. Tento dávný apel autor vyslyšel a ve stopách své dosavadní badatelské profilace se rozhodl porovnat svědectví saských a českých pramenů 10.–13. století. Komparace těchto dvou prostředí vychází nejen ze Zelenkova badatelského zájmu či geografické blízkosti obou regionů, jakkoliv i autor přiznává, že vzájemné srovnání není prosto problému. Západoevropský lenní institut totiž, jak Jan Zelenka trefně říká, hraje v české historiografii roli referenčního rámce, který slouží jak ke zdůraznění specifčnosti domácího vývoje, tak naopak k akcentování podobnosti s vývojem říšským. Zelenkovým cílem však nebylo vyřešit otázku fungování přemyslovského státu, ale spíše zaměřit svou pozornost na vybrané aspekty, které umožňují smysluplnou komparaci mezi českými a saskými poměry, a tím přispět k rozšíření možností, jak diskutované téma uchopit.

Publikace se dělí na dvě hlavní části. Část první je věnována saskému prostředí, část druhá poměrům českým. Každá část je pak dále členěna na menší podkapitoly. Zelenka tak sleduje obraz lenního institutu v saských pramenech, řeší přístupy historiografie k dané problematice a sémantický, resp. terminologický rozměr tématu. Sleduje rovinu udělování statků, držitelů a otázek dědičnosti statků, povinnosti držitelů lenních statků, zabývá se vztahem mezi lénem a zástavou, analyzuje pojmy investitura, vazalství, homagium či fidelitas a jejich právní a reálný rozměr, porovnává dikci diplomatických i narativních pramenů. První část knihy tak prostřednictvím pomyslného – Zelenkou kriticky moderovaného – dialogu mezi názory odborné literatury a svědectvím pramenů úspěšně definuje téma knihy. Druhá část je reakcí na část první, k níž se účelně vztahuje. Autor nejprve nastiňuje pozici tématu lenního zřízení v domácí odborné diskusi, aby následně obrátil svou pozornost k pramenům 10.–13. století, skýtajícím obraz podoby lenního institutu v českém prostředí. Autor se zaměřuje především na dvě kategorie, beneficium a léno, a jejich odraz v dikci pramenů i případné zahraniční konotace. Se znalostí české diskuse o vývoji a podobě lenních vztahů v české literatuře zaujme už Zelenkovo konstatování, že i v debatě zahra-

niční postrádá téma lenního institutu kompaktní podobu, což – podobě jako v diskusi domácí – vede nutně k neporozumění mezi autorem a čtenářem. Tímto faktem odůvodňuje Zelenka své rozhodnutí, soustředit se především na terminologii soudobých pramenů a jejich zasazení pro patřičného kontextu. Upozorňuje totiž, že dikce pramenů, často považovaná takřka výlučně za doklad existence lenního institutu, není vždy jednoznačná a úzké interpretaci se naopak vzpírá. Vedle toho poukazuje i na limity, dané moderním jazykem, kdy v německé literatuře běžně používané a především rozlišované termíny (Lehnwesen, Lehen, Leie) postrádají nejen ekvivalent, ale i prostý překlad v češtině.

V rámci Saska se autor rozhodl zaměřit se na oblast Harzu, vymezenou biskupstvími Míšeň, Naumburg, Hildesheim, Halberstadt a Merseburg. Tuto volbu zdůvodňuje skutečností, že právě zde se zrodil známý *Sachsenspiegel*, pramen, který hraje v diskusích o lenním zřízení zásadní roli. A naopak hojně diplomatické prameny (Zelenka jich analyzoval 1232), vzniklé v prostředí zmíněných církevních institucí či v okruhu vládnoucích dynastií Welfů a Askánců, představují podle Zelenkova soudu nabízející se korektiv normativního Saského zrcadla. Z provedené analýzy diplomatických pramenů saského provenience tak vyplynulo, že do doby 2. poloviny 12. století jasně dominuje termín *beneficium* a až v závěru 12. století se v pramenech objevuje pojem *feudum*, který v následujícím století převládá. Ve 13. století se pojem *beneficium* vztahuje výhradně na církevní prebendy, v případě pojmu *feudum* je tomu naopak. Diplomatické prameny studované doby také reflektují držbu nemovitého majetku, movitého majetku (tj. peněžní či naturální výnosy) či držbu úřadu nebo práv, přičemž držba úřadů a výkon práv dominují, následování jsou doklady o držbě nemovitého majetku (především pozemků). Co se zachycené struktury společnosti týče, saské listiny odrážejí všechny společenské vrstvy, naopak neumožňují hlubší kvalitativní rozlišení jednotlivých lén. Také analýza narativních pramenů ukázala, že do 13. století je termín *feudum* vzácný. Posléze se sice situace mění, ale pojem *beneficium* není vytlačen tak výrazně jako je tomu v diplomatickém materiálu.

Výpověď soudobých (především diplomatických) pramenů tak ve výsledku Zelenkovi umožnila precizovat často vágní teze o podobě a rozsahu povinností, spjatých s držbou léna, dědičnosti lén, vztahu žen a lenního práva či sociální struktury držitelů lén. Autor také upozorňuje na případy, kdy udělené léno zjevně nemá dominantně politický (služebný), ale hospodářský rozměr. Ve výsledku

tak poukazuje nejen na ošidnost soudobých kategorií a jejich interpretací, ale i na fakt, že skutečnost byla mnohem barvitější, než lze často soudit z obrazu načrtávaném literaturou. Držitelem léna tak podle Zelenkovy analýzy saských pramenů není jen ozbrojený vazal, ale nemenší měrou i plátce každoročního naturálního či peněžního nájmů. Zajímavé je také upozornění na zjevně rozporuplný vztah církevního prostředí k lennímu zřízení, charakteristický na jedné straně zákazy, na druhé realitou v podobě propůjčování statků za účelem zajištění věrnosti či hmotných potřeb. Jan Zelenka dokládá na bohatém množství příkladů, že systém byl flexibilní, procházel vývojem a nelze tedy kategoricky říct, že by 13. století představovalo zásadní zlom.

Jak už bylo řečeno, k převážně analytickým pasážím první části knihy se vztahuje část druhá, v níž si autor předsevzal zúročit svou analýzu saských pramenů nastavením zrcadla domácí diskusi o charakteru lenního zřízení v přemyslovském státě. Zelenka zdůrazňuje, že základní mantinely, v nichž se přemýšlení o tématu pohybuje, nastavil v zásadě už na sklonku 19. století Julius Lippert svým dílem *Social-Geschichte Böhmens*, a že otázka lenního zřízení, jinak paradoxně nepříliš frekventovaná jako samostatné badatelské téma, se dostala do popředí právě v debatě o charakteru raného přemyslovského státu. České bádání tak na jedné straně přičítá uvádění lenního zřízení do českých poměrů aktivitám olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka, na straně druhé je ale také považuje za autonomní, domácí záležitost, za jejímž vývojem učinila tečku Statuta Konráda Oty na konci 12. století. I na tomto místě autor opakuje, že v debatě často chybí jasné vymezení pojmů, není tedy zjevné, jak ten který autor používaný pojmoslovný aparát chápe, což fatálně limituje reálný dosah diskuse.

Autor, vědom si toho, že český pojem léno vychází z německého vzoru, se proto zamýšlí, nakolik tato kategorie odpovídá jak domácím pramenům, tak soudobé realitě. Konstatuje, že v saském prostředí je doba 13. století časem konkretizace lenního institutu jak po stránce obsahové, tak terminologické. Naopak v českém prostředí je 13. století dobou, kdy se daná terminologie začíná v pramenech postupně objevovat, což podporuje tezi o importu lenního zřízení z německého prostředí a lze tak vysvětlit rozdíl mezi olomouckou diecézí za episkopátu Bruna ze Schauenburka a zbytkem království. Zajímavý je postřeh, že v českých pramenech frekventovaný termín *beneficiarius* saské prameny sledovaného období neznají a také v pramenech říšské proveniencí jde o pojem zřídka užívá-

ný. Ze Zelenkovy analýzy českého diplomatického materiálu dále vyplynulo, že termín *beneficium* se objevuje hlavně ve spojitosti s církevními institucemi či osobami. V případě pramenů narativních je pak spektrum použití širší. Na souboru pramenů, týkajících se lenní soustavy olomouckého biskupství, pak Zelenka ilustruje platnost závěrů, které vyslovil už nad pramennou matérií saské proveniencie, a tedy opodstatněnost komparace saského a českého prostředí: díky pramenů i zde dokládá roli lenního institutu nejen v rovině vojenské služby, ale i v oblasti hospodářské. Zelenka zdůrazňuje, že recepci lenního institutu není správné vnímat jen jako progresivní prvek v rovině politických a osobních vztahů, ale že rozšíření lenních vztahů mělo dosah i v oblasti kvality držby propůjčeného majetku. Jak prameny saské, tak české, shodně vypovídají o tom, že udělení majetku v léno modifikovalo vlastnické práva, což bylo zjevně důvodem ambivalentního postoje církevních institucí k lennímu zřízení.

V další části se kniha věnuje literaturou diskutovanému vztahu franckého *beneficia* a českého léna. Zelenka konstatuje, že němečtí badatelé vždy francké *beneficium* a léno odlišují, rozdíly jsou jen v názoru toho kterého autora na rychlost procesu feudalizace. Sám Zelenka připouští, že domácí prameny 13. století skýtají údaje, vybízející ke srovnání s franckými poměry – např. sankce, hrozící ztrátou *beneficia*. Soudí však, že poměr mezi českými předáky a přemyslovskými knížaty byl odlišný od říšského prostředí. Vztah mezi majetkem, jeho vlastnictvím a sociální prestiží Zelenka interpretuje tak, že rozhodující byla v době přemyslovských knížat prestiž *beneficia*, což však na druhou stranu nepopírá existenci rodových majetků a soukromého vlastnictví. Z hlediska trvání tohoto systému se sám Zelenka kloní k názoru, že *beneficiární* systém si v českém prostředí i přes veškeré své proměny podržel význam až do pokročilého 13. století. Za šťastné přitom nepovažuje přirovnání přemyslovského panství k velké knížecí vesnici, jak se ve zkratce vžila interpretace socio-ekonomických poměrů doby knížecí Dušana Třeštíka. Stejně tak je podle Zelenky otázkou Třeštíkovy pojetí vlastnictví, založené na Kosmově kronice – nevíme totiž, nakolik byl Kosmův obraz pouze ideálem a nakolik odpovídal soudobé realitě. Na druhou stranu však Zelenka nesouzní ani s Třeštíkovými oponenty, především s názory, prezentovanými Liborem Janem. Problematickou shledává hlavně použití metody retrospekce (tedy nikoliv metodu samotnou), přičemž klade otázku, nakolik je tato metoda relevantní při rekonstrukci právních zvyklostí.

Recenzovaná kniha představuje podnětnou, třebaže náročnou četbu, doslova s tužkou v ruce. Zvýšené čtenářské nároky však nejsou zapříčiněny stylistickou neobratností autora, ale výhradně tématem samým. Zelenka, jakkoliv osvědčuje výbornou znalost sekundární literatury domácí i zahraniční provenience, týkající se vytyčeného tématu, zvolil patrně nejlepší možnost, jak problematiku uchopit, a to důsledně na svědectví soudobých pramenů. Snáší tak ohromné množství dokladů, na nichž staví své závěry. Autor si byl zjevně vědom náročnosti tématu a nároků, jež klade výklad na pozornost čtenáře. Každou tematickou pasáž proto uzavírá dílčí shrnutí, které tak minimalizuje nebezpečí utopení se v množství pramenných dokladů. Lze konstatovat, že Zelenka předloženou prací nejenže naplnil přes sto let starý apel Josefa Pekaře, ale také přinesl přesvědčivý příklad přínosu širší přeshraniční komparace a předložil tak inspirativní zrcadlo domácímu bádání. Jeho knihu lze číst nejen jako potvrzení platnosti odvěké zásady návratu „ad fontes“, ale především jako varování před vytvářením dogmatických teoretických modelů. Zelenkově knize by podle mého soudu slušel překlad do cizího jazyka. Téma (i úroveň jeho zpracování) si vysloveně říká o to, aby jednak vstoupilo do širší mezinárodní diskuse, jednak aby zpřístupnilo aktuální českou debatu o charakteru přemyslovského státu zahraničním badatelům. I to by mohlo napomoci přerušení začarovaného kruhu domácích diskusí.

Josef Šrámek

Jindřich MAREK – Michal DRAGON, *Soupis středověkých latinských rukopisů Národní knihovny ČR. Doplnky ke katalogu Josefa Truhláře = Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum medii aevi qui in Bibliotheca Nationali olim Universitatis Pragensis asservantur. Additamenta ad catalogum Josephi Truhlář, Praha, Národní knihovna České republiky 2016, 693 s., ISBN 978-80-7050-669-1.*

Do poměrně rychle se rozrůstající řady katalogů rukopisných fondů nacházejících se na území České republiky přibyl v poslední době další objemný svazek. Jeho autory jsou Jindřich Marek a Michal Dragoun, kteří se zvláště během několika posledních let zařadili k předním současným znalcům a katalogizátorům rukopisů uložených v českých knihovnách, jak to ostatně dokládá jejich hojná

publikační činnost v tomto směru. Jednotlivě¹ i společně,² případně ve spolupráci s jinými autory³ či jako členové širšího týmu⁴ již stihli vydat několik knižních katalogů rukopisů, nepočítaje v to jejich další a drobnější příspěvky podobného rázu.⁵ I vzhledem k jejich pracovnímu zařazení se jejich dosavadní zájem logicky upínal k oběma největším rukopisným souborům nacházejícím se na území České republiky – a to jak k rukopisným fondům Knihovny Národního muzea, tak i Národní knihovny ČR.

Předmětem jejich pozornosti se tentokrát stal rukopisný fond Národní knihovny ČR, který je spravován tamějším Oddělením rukopisů a starých tisků.⁶ Jeho významnou část zmapovalo již před více než sto lety několik tištěných katalogů, mezi nimiž v naší odborné veřejnosti zřejmě největší proslulosti dosáhly tři svazky pocházející z pera tehdejšího kustoda pražské univerzitní knihov-

-
- 1 Michal DRAGON, *Soupis středověkých rukopisů Knihovny Národního muzea. Doplnky ke katalogům F. M. Bartoše, J. Vašiči a J. Vajse*, Praha 2011.
  - 2 Michal DRAGON – Jindřich MAREK, *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Sbírky Adolfa Patery a Čenka Zibrta*, Praha 2012.
  - 3 Jindřich MAREK – Renáta MODRÁKOVÁ, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006.
  - 4 Marek BRČÁK – Dalibor DOBIÁŠ – Michal DRAGON – Martina JAMBOROVÁ – Matěj MĚŘIČKA – Kateřina VOLEKOVÁ, *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatura 1 A*, Praha 2014; Jiří BENEŠ – Dalibor DOBIÁŠ – Michal DRAGON – Ota HALAMA – Markéta KLOSOVÁ – Iva LELKOVÁ – Matěj MĚŘIČKA, *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatury 1 B a 1 C*, Praha 2015; Vlastimil BROM – Václav ČERMÁK – Michal DRAGON – Adéla EBERSONOVÁ – Ota HALAMA – Jindřich MAREK – Olga SIXTOVÁ – Kateřina SPURNÁ – Dmitrij TIMOFEJEV – Tamás VISI, *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatury 1 D, 1 E a 1 G*, Praha 2016.
  - 5 Jen jako příklad z poslední doby zde uvádím alespoň významnou účast M. Dragouna na vzniku nedávno vyšlé publikace, pro niž mimo jiné sestavil – za spolupráce Adély Ebersonové – soupis roudnických a sadských rukopisů: Michal DRAGON – Lucie DOLEŽALOVÁ – Adéla EBERSONOVÁ (edd.), *Ubi est finis huius libri deus scit. Středověká knihovna augustiniánských kanovníků v Roudnici nad Labem*, Praha 2015.
  - 6 Jeho celkový podrobnější popis lze najít in: Marie TOŠNEROVÁ (ed.), *Průvodce po rukopisných fondech v České republice IV. Rukopisné fondy centrálních a církevních knihoven v České republice*, Praha 2004, s. 88–103; TÁŽ (ed.), *Guide to manuscript collections in the Czech Republic = Průvodce po rukopisných fondech v České republice*, Prague 2011, s. 332–338.

ny Josefa Truhláře.⁷ Spolu s tím, jak byl fond postupně rozšiřován, však vyvstávala potřeba dalších katalogů, evidujících tentokrát jak celé nově získané rukopisné soubory,⁸ případně i rukopisné zlomky,⁹ tak ale i ostatní a spíše jednotlivé přírůstky zařazované postupně do starších signaturních oddělení.¹⁰ A právě do posledního zmíněného okruhu katalogů patří i nedávno vyšlá společná práce Jindřicha Marka a Michala Dragouna.

Oba autoři se rozhodli zpracovat kritický soupis středověkých latinských rukopisů obsažených dnes v rámci signaturních oddělení I–XV, které nejsou podchyceny v Truhlářově katalogu, neboť se staly součástí knihovny až po jeho vydání. Jedná se celkem o 79 rukopisů, pocházejících většinou z 15. a zřetelně méně ze 14. století. Objevují se zde sice i rukopisy z jiných období, konkrétně z první čtvrtiny 16. či v ještě menší míře ze 13. století, těch je ale pouze několik. U četných položek soupisu přitom vedle časového určení rozpoznali oba odborníci i jejich zjevný nebo pravděpodobný bohemikální původ.

Řada podchycených rukopisů má liturgický charakter, zvláště silně je také zastoupena kazatelská literatura. Dnes patrně nejznámější položkou soupisu, jejíž proslulost před několika lety byla tak značná, že povědomost o ní pronikla i mimo rámec odborné veřejnosti, je iluminovaný zlomek latinského překladu Dalimilovy kroniky z třicátých let 14. století, severoitalské proveniencie (XII E 17). Mne osobně však zajímala především husitika, kterých zde nalezneme nemálo. Vedle jednoho sborníku obsahujícího z velké části Husovy spisy (I G 56) se mezi nimi většinou nacházejí díla pražských utrakvistů – Jakoubka ze Stříbra (VI E 22, VI E 23, VI E 24), Jana Příbrama (VI E 25), Jana Rokycany (I A 47, I F 51, VI E 22, VI E 24), Martina Lupáče (I F 50), Václava z Dráchova (III E 31), Jakuba z Jemnice (I F 52), Jana z Borotína (I G 58), Šimona ze Slaného (I G 58)

7 Josephus TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur I–II*, Pragae 1905–1906; Josef TRUHLÁŘ, *Katalog českých rukopisů c. k. Veřejné a Universitní knihovny pražské*, Praha 1906.

8 Autorem jednoho z nejvýznamnějších katalogů tohoto druhu je František HOFFMANN, *Soupis rukopisů knihovny Kláštera premonstrátů Teplá = Catalogus codicum manu scriptorum bibliothecae Monasterii Teplensis Ordinis Praemonstratensis I–II*, Praha 1999.

9 Jindřich MAREK – Renáta MODRÁKOVÁ, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006.

10 Milada SVOBODOVÁ, *Katalog českých a slovenských rukopisů sign. XVII získaných Národní (Universitní) knihovnou po vydání Truhlářova katalogu z roku 1906*, Praha 1996.

aj., navíc se autorství u řady děl prokazatelně utrakvistické proveniencie ze zcela pochopitelných důvodů určit nepodařilo.

Popisy rukopisů jsou sestaveny velmi pečlivě a důkladně a obsahují též s obzvláštní detailností pořízené rozpisy jednotlivých textů. Připadá mi, že na řadě míst připojený výklad překračuje hranice obvyklého katalogu a stává se až jakousi drobnou studií, pečlivě analyzující příslušné dílo. Výrazně se to týká zejména husitské a utrakvistické homiletiky, jak je vidět zvláště na brilantních komentářích k postilám obou betlémských kazatelů – Jakoubka ze Stříbra a Václava z Dráchova.

Katalog je opatřen poměrně stručným, přesto však velice hutným a obsažným úvodem, který přináší důležité a přehledné informace o rukopisném fondu Národní knihovny ČR stejně jako základní charakteristiku onoho náhodně vzniklého souboru rukopisů, jehož popis je v publikaci obsažen. Více než půl druhého sta stran knihy obsahuje celou řadu rejstříků, jež samozřejmě dále zhodnocují práci obou autorů. A zamlčet nelze ani přítomnost 26 barevných a černobílých obrazových příloh, umístěných na konci celého svazku. Ve svém úhrnu tak nový katalog představuje vynikající dílo a skvělou ukázkou úrovně, jaké je s to dosáhnout česká kodikologie v současné době.

Jaroslav Boubín

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AUC	Acta universitatis Carolinae
ČL	Česká literatura
ČMM	Časopis Matice moravské
FHB	Folia historica Bohemica
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
HO	Historický obzor
HT	Husitský Tábor
LF	Listy filologické
MGH	Monumenta Germaniae Historica
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
MPH	Monumenta Poloniae Historica
MVGDB	Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
NLM	Neues Lausitzisches Magazin
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
SMB	Studia mediaevalia Bohemica
ŠPFFBU	Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity
TA	Táborský archiv

AUTOŘI ČLÁNKŮ A STUDIÍ

Doc. Mgr. Robert Antonín, Ph.D.

Centrum pro studium středověké společnosti a kultury - VIVARIUM
Filozofická fakulta Ostravské univerzity
robert.antonin@osu.cz

Mgr. Vojtěch Bažant

Centrum mediévistický studií
Filozofický ústav AV ČR
vojta.bazant@gmail.com

Prof. PhDr. Marie Bláhová, DrSc.

Katedra pomocných věd historických a archivního studia
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
marie.blahova@ff.cuni.cz

Prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

Ústav českých dějin
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
l.bobkova@centrum.cz

PhDr. Alena Černá, Ph.D.

Oddělení vývoje jazyka
Ústav pro jazyk český AV ČR
alenacerna@ujc.cas.cz

Prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc.

Oddělení vývoje jazyka
Ústav pro jazyk český AV ČR
cornej@ujc.cas.cz

PhDr. Dana Dvořáčková (Malá), Ph.D.

Oddělení dějin středověku

Historický ústav AV ČR

dvorackova@hiu.cas.cz

Prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc.

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

katerina.charvatova@pedf.cuni.cz

Mgr. Jan Petrásek

Filozoficko-přírodovědecká fakulta

Slezská univerzita v Opavě

petrasek.honza@gmail.com

Doc. Mgr. Anna Pumprová, Ph.D.

Centrum pro studium středověké společnosti a kultury - VIVARIUM

Filozofická fakulta Ostravské univerzity

anna.pumprova@osu.cz

Mgr. Štěpán Šimek

Oddělení vývoje jazyka

Ústav pro jazyk český AV ČR

simek@ujc.cas.cz

REDAKČNÍ POKYNY AUTORŮM

Otištěním svého příspěvku (studie, recenze, zprávy, diskusního příspěvku) v časopisu *Mediaevalia Historica Bohemica* dává autor souhlas rovněž k jeho elektronické publikaci.

Metadata a texty budou zpřístupněny

- a) na internetových stránkách projektu Digitální knihovny AV ČR (<http://www.lib.cas.cz/cs/digitalni-knihovna-av-cr>). Digitalizované plnotextové dokumenty, podléhající ochranné lhůtě autorského zákona, jsou dostupné pouze v Knihovně Akademie věd ČR
- b) na internetové stránce Historického ústavu AV ČR v ikoně Nakladatelství ve formátu pdf, a to od ročníku 2012 vždy po uplynutí 1,5 roku od vydání příslušného čísla
- c) recenze a anotace budou od ročníku 2012 zasílány v elektronické podobě na internetový portál Recensio.net (<http://www.recensio.net/front-page>)

Žádáme autory, kteří v rámci svých studií počítají s obrazovými přílohami, aby redakci zaslali rovněž prohlášení o vlastnictví reprodukčních práv k jejich tištěné i elektronické publikaci.

Při přípravě studií pro MHB respektujte následující citační pravidla:

ZKRATKY

Všechna čísla MHB obsahují seznam použitých zkratk. Názvy časopisů, edičních řad či případně knihoven/archivů tedy uvádějte v jejich zkrácené formě. Prosíme zároveň autory, aby ke své studii vždy připojili soupis užitých zkratk s rozepsanými názvy. Odkaz na vydavatele pramene či sborníku se redakce rozhodla sjednotit pod zkratkou ed. uvedenou vždy v závorce za jménem.

MONOGRAFIE

První citace rozepsaná – jméno a příjmení (velkými písmeny) autora, název (kurzivou), místo a datum vydání:

Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I. (1034–1197)*, Praha 1913.

Marie BLÁHOVÁ – Jan FROLÍK – Naďa PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české I*, Praha 1999.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, s. 1068.

M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I*, s. 120.

STUDIE VE SBORNÍKU

První citace rozepsaná – jméno a příjmení (velkými písmeny) autora, název (kurzivou), in: název sborníku, (pokud se uvádí, pak řada, v jejímž rámci sborník vyšel), jméno a příjmení vydavatele, místo a datum vydání:

Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr na cestách. Několik úvah a podnětů*, in: Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století, Korunní země v dějinách Českého státu 3, Lenka Bobková – Jana Konvičná (ed.), Praha 2007, s. 91–111.

Otto Gerhard OEXLE, *Welfische Memoria. Zugleich ein Beitrag über adelige Hausüberlieferung und die Kriterien ihrer Erforschung*, in: Die Welfen und ihr Braunschweiger Hof im hohen Mittelalter, Wolfenbütteler MittelalterStudien 7, Bernd Schneidmüller (ed.), Wiesbaden 1995, s. 62–95.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

I. HLAVÁČEK, *Dvůr na cestách*, s. 99–100.

O. G. OEXLE, *Welfische Memoria*, s. 65.

V případě odkazu na další článek z již citovaného sborníku užíjte zkrácenou citaci:

Lenka BOBKOVÁ, *Rezidenční a správní centra v zemích Koruny české za vlády Lucemburků*, in: Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století, s. 23–48.

Joachim EHLERS, *Der Hof Heinrichs des Löwen*, in: Die Welfen und ihr Braunschweiger Hof im hohen Mittelalter, s. 43–59.

STUDIE V PERIODIKU

První citace rozepsaná – jméno a příjmení (velkými písmeny) autora, název (kurzivou), zkratka periodika a ročník, rok vydání:

Barbara KRZEMIEŃSKA – Dušan TŘEŠTÍK, *Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě (Čechy, Polsko, Uhry v 10.–11. století)*, ČČH 27, 1979, s. 113–130.

Robert NOVOTNÝ, *K Mackově pojetí hradu a zámku*, MHB 7, 2000, s. 191–199.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

B. KRZEMIEŃSKA – D. TŘEŠTÍK, *Hospodářské základy*, s. 115.

R. NOVOTNÝ, *K Mackově pojetí*, s. 192.

NARATIVNÍ A ÚŘEDNÍ PRAMENY NEDIPLOMATICKÉ POVAHY

První citace rozepsaná – název citovaného pramene (kurzivou), zkratka ediční řady, editor, místo a datum vydání:

Petra Žitavského Kronika Zbraslavská, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884.

Rejstříky městské sbírky jihlavské z let 1425–1442, 1–2, AČ XL/1–2, František Hoffmann (ed.), Jihlava – Praha 2004.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

Petra Žitavského Kronika Zbraslavská, s. 38.

Rejstříky městské sbírky jihlavské, zde 1, s. 87.

DIPLOMATICKÉ PRAMENY

První citace rozepsaná – zkratka ediční řady, editor, místo a datum vydání:

CDB I, Gustav Friedrich (ed.), Praha 1907, č. 246, s. 216–218.

CDB V/1, Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (ed.), Praha 1974, č. 168, s. 269.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

CDB I, č. 276, s. 244–246.

CDB V/1, č. 167, s. 266–268.

V případě opakovaných odkazů na jména autorů či publikace užívejte zájmenné tvary EADEM, IDEM, Ibidem.

Své studie, dotazy či komentáře zasílejte na adresu mhb@hiu.cas.cz, součástí dodaného článku musí být resumé, krátký abstrakt a klíčová slova. Rozsah článků by neměl překročit 40 stran (dle úzu: písmo Times New Roman – velikost 14, řádkování 1,5; v poznámkách pod čarou Times New Roman – velikost 12, řádkování jednoduché). Větší rozsah studie je třeba předem dojednat s redakcí.

OBSAH

I. Studie

- Marie Bláhová Cisterciáci a historická kultura
ve středověku 7
*The Cistercians and the culture of history in the
Middle ages*
- Dana Dvořáčková-Malá Angažované vyprávění. Narativní
strategie literárně-historických děl
na přelomu 13. a 14. století 23
*Engaged narration. Narrative strategies
of the literary-historical works at the turn
of the 14th century*
- Kateřina Charvátová Ota Durynský, Zbraslavský opat
a kronikář 39
*Otto of Thuringia, abbot of Zbraslav and
chronicler*
- Anna Pumprová Žebrák místo lékaře. O přínosu nové
edice Zbraslavské kroniky k jejímu využití
jako historického pramene 59
*A Beggar instead of a Doctor. A new
edition of the Chronica Aulae regiae and its
contribution to the use of this chronicle as
a historical source*

Robert Antonín	Druhý život Zbraslavské kroniky v historio- grafické reflexi od 14. do konce 18. století ..... 85 <i>The Second Life of the Zbraslav Chronicle in Historiographical Reflection from the 14th to the end of the 16th Centuries</i>
Lenka Bobková	Výtah z českých dějin v Žitavská kronice Jana z Gubenu ..... 121 <i>The extract from Bohemian history in the Zittau chronicle of Johann von Guben</i>
Vojtěch Bažant	Kronikář ve svém díle. Problematika autora a vypravěče ..... 141 <i>The chronicler in his work. Issues of the author and narrator</i>
Petr Čornej	Politické a náboženské aktualizace husitství v českých kronikách na rozhraní středověku a novověku ..... 159 <i>Political and religious updating of Hussi- tism in the Bohemian chronicles at the turn of Middle Ages and the Modern Period</i>
Jan Petrásek	České dějiny ve světle strategie vyprávění Annales Jana Długosze ..... 181 <i>Czech history in light of narrative's strategy of Jan Długosz's Annales</i>

Štěpán Šimek	K „dialogu“ mezi středověkými (a raně novověkými) kronikáři. Na příkladu staročeské kroniky Martimiani ..... 207 <i>On the “Dialogue” between Medieval (and Early Humanistic). Chroniclers: The example of the Old Czech chronicle Martimiani</i>
Alena Černá	Kronikářovy emoce ..... 227 <i>Chronicler's Emotions</i>

II. Diskuse názory a inspirace

Jaroslav Polách	Diskusní příspěvek k recenzi Zlaty Gersdorfové a Karla Maráze na knihu Páni z Krumlova 243
-----------------	--

III. Literatura

Ján STEINHÜBEL, Kapitoly z najstarších českých dejín 531–1004, Kraków 2012 (<i>František Musil</i>) 259
Jan ZELENKA, Beneficium et feudum. Podoba a proměny lenního institutu, Praha 2016 (<i>Josef Šrámek</i>) 268

Jindřich MAREK – Michal DRAGON, Soupis středověkých latinských rukopisů Národní knihovny ČR. Doplnky ke katalogu Josefa Truhláře = Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum mediae aevi qui in Bibliotheca Nationali olim Universitatis Pragensis asservantur. Additamenta ad catalogum Josephi Truhlář, Praha 2016

<i>(Jaroslav Boubín)</i>	273
<i>Seznam použitých zkratek</i>	277
<i>Autoři článků a studií</i>	279
<i>Redakční pokyny autorů</i>	281

Součástí časopisu *Mediaevalia Historica Bohemica* je řada *Supplementum*, v jejímž rámci již vyšla zvláštní tematická čísla periodika:

Dvory a rezidence ve středověku, MHB *Supplementum* 1, Dana Dvořáčková-Malá (ed.), Praha 2006, ISBN 80-7286-095-X, ISSN 0862-979X.

Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti, MHB *Supplementum* 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008, ISBN 978-80-7286-134-7, ISSN 0862-979X.

Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech, MHB *Supplementum* 3, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2009, ISSN 0862-979X.

Mediaevalia Historica Bohemica (MHB). Vydává Historický ústav AV ČR, v. v. i., Prosecká 76, 190 00 Praha 9. Vedoucí redaktor Jaroslav Boubín, výkonní redaktoři Eva Doležalová, Jan Zelenka, odpovědný redaktor řady *Supplementum* Dana Dvořáčková-Malá (tel: +420 286 882 121, linka 246, e-mail: mhb@hiu.cas.cz). Hlavní distributor Kosmas.cz, Lublaňská 34, 120 00 Praha 2 (www.kosmas.cz). Jednotlivá čísla je možné objednat rovněž u vydavatele na tel.: +420 286 882 121, linka 230, e-mail: lukova@hiu.cas.cz nebo zakoupit v prodejnách Knihkupectví Academia (Václavské náměstí 34, Na Florenci 3, Narodní 7, vše 110 00 Praha 1; www.academia.cz; www.academiabooks.com).

Distribution rights in all remaining areas: Kubon and Sagner, Postfach 340108, D-80328 München, Germany, fax: 089/54218218.

Toto číslo vyšlo v listopadu 2017, 1. vyd., Praha, Historický ústav AV ČR, v. v. i. – 292 s. – *Mediaevalia Historica Bohemica*, 20/1, ISSN 0862-979X.

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL ABSTRACTS, AMERICA: HISTORY AND LIFE and CEJSH.